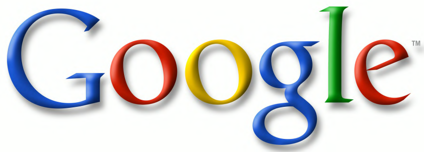
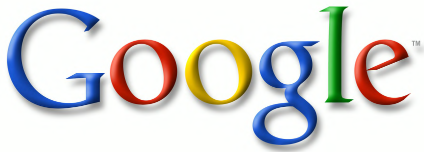
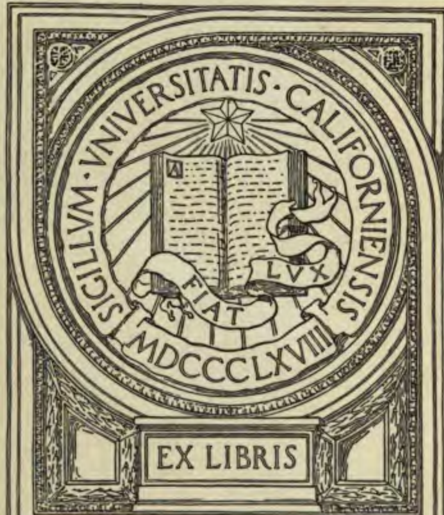

UC-NRLF
$B 193 226

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
LVX
FIAT
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

I KRIGET

ANTECKNINGAR OCH FÄLTTÅGS-MINNEN FRÅN RYSK-JAPANSKA KRIGET

AF

V. VERESSAJEV

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

V. VERESSAJEV

I KRIGET

ANTECKNINGAR OCH FÄLTTÅGSMINNEN

I KRIGET

ANTECKNINGAR OCH FÄLTTÅGSMINNEN FRÅN RYSK-JAPANSKA KRIGET

AF

V. VERESSAJEV

—— [Smidovich, V.

BEMYNDIGAD ÖFVERSÄTTNING FRÅN RYSKAN

AF

E. WEER

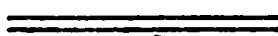
STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1908
KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET. IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG

Föreliggande öfversättning skiljer sig från ryska originalupplagan dels genom några uteslutningar, som vidtagits, där skildringarna ej ansetts erbjuda något större intresse för en utländsk publik, och dels genom sitt fullständigare skick. I den ryska upplagan äro nämligen stora delar af de tre sista kapitlen strukna af censuren — af det sista återstå endast tre och en half sida — men genom författarens tillmötesgående har öfvers. satts i tillfälle att verkställa öfversättningen af dessa kapitel från de ännu ocensurerade korrekturarken.

INNEHÅLL:

I.

Hemma.

Japan hade afbrutit de diplomatiska förbindelserna med Ryssland. Vid Port Arthurs redd hade en mörk natt japanska torpeder exploderat bland de fredligt slumrande krigsfartygen. Vid det fjärran Tsjemulpo hade »Varjag» och »Korejets» gått under efter en titanisk strid med en hel eskader . . . Kriget var börjadt.

Hvarför detta krig? Ingen visste det. I ett halft års tid hade det regeringarna emellan förts underhandlingar om ryssarnas utrymmande af Mandsjuriet, molnen hade hopat sig allt tätare och allt mer ovädersbådande. Länge hade det, tack vare vår regerings förhalningspolitik, stått och vägt mellan krig och fred. Och nu hade Japan beslutsamt kastat sin tärning i krigets vågskål.

De patriotiska ryska tidningarna glödde af krigisk hänförelse. De orerade om den djäfvulska svekfullhet och asiatiska feghet japanerna ådagalagt, i det de öfverfallit oss utan krigsförklaring. I alla större städer ägde manifestationer rum. Skaror af folk drogo genom gatorna med porträtt af tsaren, hurrade och sjöngo »Gud bevare vår tsar». På teatrarna, berättade tidningarna, begärde publiken enstämmigt och enträget nationalhymnen. Trupperna, som afreste till östern, frapperade tidningsskrifvarna genom sin käcka uppsyn och syntes dem törsta efter strid. Det lät som om hela Ryssland från ofvan till nedan varit besjäladt af mäktig hänförelse och helig harm.

Kriget var naturligtvis inte framkalladt af Japan,

och det tedde sig för alla obegripligt i sin ändamålslöshet. Men om hvar cell i den lefvande kroppen har sitt speciella lilla medvetande, så följer inte däraf, att cellerna fråga hvarför kroppen plötsligt springer upp, spänner sig, rusar till strid. Blodkropparna börja cirkulera hastigare i sina kärl, muskelväfnaderna sammandraga sig, hvar cell uppfyller sin bestämmelse; hvarför det strides, mot hvem slagen riktas — det är den kommenderande hjärnans sak. Ett sådant intryck gjorde också Ryssland; kriget var för landet obehöfligt och obegripligt, men hela dess väldiga organism skalf af den mäktiga rörelseimpulsen.

Så tycktes det på afstånd. Men på nära håll såg det annorlunda ut. Inom de bildade samhällsklasserna rådde en fientlig stämning, som ingalunda var riktad mot japanerna. Frågan om utgången af kriget upptog ingens tankar, af hat mot japanerna märktes ej spår, våra motgångar väckte ingen nedslagenhet; tvärtom, jämte smärta öfver de vanvettigt onödiga offren tycktes man nästan känna skadeglädje. Många förklarade rent ut, att ett nederlag vore det för Ryssland mest önskvärda. För utomstående var det något oförklarligt, som tedde sig: landet kämpar och intelligensen i landet följer striden med fientligt afvaktande uppmärksamhet. Utlänningarna märkte detta med förvåning, »patrioterna» upprördes öfver det ända in i själen och talade om »den ruttna, rotlösa kosmopolitiska ryska intelligensen». Men hos de allra flesta voro dessa känslor ingalunda något uttryck för verklig, vid kosmopolitism, i stånd att säga äfven till fäderneslandet: »du har icke rätt, din fiende har rätt»; icke heller var det en rotfäst motvilja för detta blodiga sätt att lösa mellanfolkliga tvister. Hvad som här verkligen var ägnadt att frappera och som nu särskildt skarpt framträdde, det var den oerhördt djupa, allmänna fientligheten mot de landets styresmän, som börjat kriget: de kommenderade till strid mot fienden, men voro själfva de mest hatade fienderna.

Äfven de breda lagren voro ingalunda besjälade af det slags känslor, som de patriotiska tidningarna tillskrefvo dem. En viss temperaturstegring förmärktes i början — den omedvetna temperaturstegringen hos den passiva cellen, som grips af organismens feber. Men rörelsen var ytlig och svag, och från de på scenen gestikulerande figurerna löpte trådar in bakom kulisserna, och man såg de styrande händerna.

Vid denna tid bodde jag i Moskva. En dag i fastlagen var jag på Stora teatern och såg »Rigoletto». Före ouvertyren hördes uppifrån och nedifrån enstaka röster, som ropade på nationalhymnen. Ridån gick upp, kören på scenen sjöng hymnen, det ropades »bis», och sången togs om en andra och en tredje gång. Så följde operan. Före sista akten, då alla redan intagit sina platser, ljödo åter från skilda håll enstaka röster, ropande »hymnen, hymnen!» Ridån gick genast upp. På scenen stod kören i en halfcirkel i sina operakostymer, och åter sjöng den hymnen de reglementerade tre gångerna. Men detta är det egendomliga: i sista akten af Rigoletto deltar kören som bekant inte. Hvarför hade koristerna ej klädt om sig och gått hem? Hur kunde de förutse, att publikens patriotiska känslor ånyo skulle ta sig uttryck, hvarför hade de i förväg ställt upp sig på scenen, där de nu ej hade något att skaffa? . . . Dagen därpå skrefvo tidningarna: »Hos allmänheten märkes en stark stegring af de patriotiska känslorna: i går begärde publiken på alla teatrar enstämmigt nationalhymnen icke endast i början af spektaklet utan äfven före sista akten».

De på gatorna manifesterande folkhoparna föreföllo också rätt misstänkta. Skarorna voro fåtaliga och bestodo till halfva antalet af gatpojkar; i manifestationernas ledare igenkände man förklädda polismän. Stämningen i skarorna var hetsig och utmanande; af förbigående fordrade de, att dessa skulle aftaga hattarna; den som icke gjorde det blef öfverfallen och misshandlad. Då folkhopens antal växte, inträdde oförutsedda förveck-

lingar. Restaurangen »Eremitaget» hade så när blifvit stormad; på Strastnajatorget skingrade ridande polis med nagajkor manifestanter, som alltför eldigt ådagalade sin patriotiska hänförelse.

Generalguvernören utsände ett upprop. På samma gång han tackade invånarna för de känslor de lagt i dagen, anmodade han dem att upphöra med manifestationerna och återgå till sin fredliga id. Samtidigt utfärdades liknande upprop af guvernörerna i andra städer — och öfverallt upphörde manifestationerna ögonblickligt. Det var med en rörande lydaktighet befolkningen rättade graden af sin fosterländska hänförelse efter de högt älskade myndigheternas instruktioner... Inom kort skulle de ryska städernas gator fyllas af andra skaror, sammanhållna af verklig hänförelse — och mot denna hänförelse visade sig myndigheterna maktlösa; icke blott deras faderliga förmaningar utan också deras nagajkor, sablar och kulor förmådde ingenting emot den.

I butikfönstren prunkade granna färgtryck af en alldeles sällsynt simpelhet. På en pryglade en jättelik kosack med vilddjursfysionomi en liten förfäradt tjutande japan; på en annan åskådliggjordes »hurusom en rysk matros krossar näsan på en japan» — blodet rann utför den snyftande japanens ansikte, tänderna haglade ned i det kornblå hafvet. Små »makaker» vredo sig under fotsulorna på ett vidunder i trasor och med blodtörstig uppsyn — och detta vidunder personifierade Ryssland. Det var som om konstnärerna hämtat sin enda inspiration från krogarnas slagsmål. Samtidigt skrefvo de patriotiska tidningarna om krigets djupt nationella och djupt kristliga karaktär, om den begynnande stora striden mellan sankt Georg och draken...

Och den ena japanska framgången följde på den andra. Det ena efter det andra af våra pansarskepp försatte de ur stridbart skick, i Korea framträngde de allt längre. Makarov och Kuropatkin afreste till Öst-

asien, medförande hela lass af invigda ikoner. Kuropatkin uttalade sitt berömda: »tålamod, tålamod och tålamod» ... I slutet af mars förgicks jämte »Petropalovsk» den oförvägne Makarov, skickligt lockad i fällan af amiral Togo. Japanerna öfvergingo floden Jalu. Som ett åskslag kom nyheten om deras landstigning i Bitsevo. Port Arthur var afskuret.

Det visade sig, att våra angripare voro icke sammanrafsade hopar af föraktliga »makaker» utan disciplinerade och oförväget tappra krigare, lågande af hänförelse. Deras uthållighet och förträffliga organisation väckte häpnad. Mellan underrättelserna om stora japanska framgångar kommo telegrafiska meddelanden om »duktiga rekognosceringar» af sotniken X eller löjtnant Y, som nedstuckit japanska posteringar på tio man. Men intrycken uppvägde ej hvarann. Tilliten till de våra var rubbad.

En tidningspojke kommer gående på gatan, i en port sitta några handtverkare.

— Sista telegrammen från krigsskådeplatsen! De våra ha slagit japanerna!

— Tack du! De ha väl hittat en full japan i ett dike och klått honom. Vi känner till det där!

Striderna blefvo tätare, blodigare. En röd dimma insvepte det fjärran Mandsjuriet. Explosioner, eldspyende artilleripjäser, varggropar och taggtrådsstängsel, lik, lik, lik, — på tusen versts afstånd tyckte man sig känna lukten af sönderslitet och brändt människokött, en i världen enastående jätteslakt skymtade spöklikt bakom tidningsbladens trycksvärta.

*

I april afreste jag från Moskva till staden N. och därifrån till landet. Öfverallt kastade man sig begärligt öfver tidningarna, läste och frågade. Musjikerna förklarade sorgmodigt:

— Nu kommer de att höja skatterna än mer!

I slutet af april kom order om mobilisering till vårt guvernement. Redan i tre veckor hade man väntat sig detta, men den djupaste hemlighetsfullhet hade iakttagits. Och så kom det, plötsligt som en orkan. I byarna tog man folket direkt från åkern och plogen. I staden ringde polisen på i husen midt i natten, lämnade mobiliseringssedlar åt de inkallade och befallde dem ofördröjligen inställa sig i distrikten. Hos en bekant till mig, en ingenjör, tog man hela betjäningen på en gång — betjänt, kusk och kock. Han själf var för tillfället bortrest — polisen bröt upp hans skrifbord, letade rätt på de inkallades pass och tog dem allesamman med sig.

Det var något upprörande hänsynslöst i denna oförklarliga brådska. Man tog folk midt i pågående arbete och gaf dem ej tid att träffa några anstalter eller göra upp sina affärer, De släpades bort och lämnade efter sig upprifna hushåll och ödelagdt välstånd.

Morgonen därpå hade jag ett ärende till krigskansliet — jag måste ge min adress på landet för den händelse jag skulle inkallas ur reserven. På kansliets stora gård stodo förspända telegor, i telegorna och på marken sutto kvinnor, barn och gubbar. Kring trappan trängdes en skara musjiker. En soldat stod framför dörren och dref bort musjikerna.

— Jag har sagt er, att ni skall komma om måndag! — skrek han ilsket. — I väg med er, gå härifrån!

— På måndag?!... Men det var ju så brådt! Skynda er, hette det, ni skall genast inställa er!

— Ja, om måndag skall ni inställa er!

— Om måndag! — Musjikerna aflägsnade sig med åtbörder af förtviflan. — De dref upp oss midt i natten, släpade oss med sig utan vidare. Vi hann inte ordna något, de föste oss hit, tretti versts väg, och så — »kom igen om måndag!» Och nu är det lördag! — För oss skulle det också ha varit bättre att

vänta till måndan... Men hvar skall vi nu vara till dess?

Hela staden genljöd af gråt och klagan. Här och hvar utspelades korta, snabba dramer. En inkallad fabriksarbetare hade en hustru med hjärtfel och fem barn. Då underrättelsen om inkallelsen kom, fick hustrun hjärtslag af sinnesrörelse och sorg och dog knall och fall; mannen såg på den döda, på barnen, gick ut i vedboden och hängde sig. En annan inkallad, en änkling med tre barn, grät och skrek i kommissionen:

— Och hvad skall jag göra med barnen? Säg mig det! ... De svälter ju ihjäl här utan mig!

Han var som från sina sinnen, tjöt och skakade knytnäfvarna i luften. Sedan tystnade han plötsligt, gick hem, slog ihjäl sina barn med en yxa och kom tillbaka.

— Seså, nu kan ni ta mig. Nu har jag ordnat mitt.

Man arresterade honom.

Telegrammen från krigsskådeplatsen bragte åter och åter bud om stora japanska framgångar och om skickliga rekognosceringar af kornetten Ivanov och kornetten Petrov. Tidningarna skrefvo, att japanernas framgångar till sjös ej voro ägnade att förvåna — japanerna äro ju födda sjömän; men nu, då kriget skulle utkämpas på land, blefve det annorlunda. Det omförmäldes, att japanerna ej längre hade vare sig pengar eller folk, att sextonåringar och gubbar kallades under vapen. Kuropatkin förklarade lugnt, att freden ej skulle slutas annorstädes än i Tokio.

I maj, innan kåren afreste till Östasien, hempermitterades reservisterna på en vecka. Jag var på väg hem från stationen, då de återvände till staden. Det var en grå, mulen kväll. Vägarna till stationen vimlade af gående och åkande soldater. Det var egendomligt att se dessa skäggiga, till åren komna musjiker i soldatuniform. Somliga voro druckna och skrålade,

andra, nyktra, skredo dystert framåt. Kvinnorna tjöto. En liten soldat med tofvigt skägg och hårdt sammanpressade läppar såg på mig.

— Säg ett välsigne färden!...

Det kom en hemsk känsla öfver mig: det var som en dödsdömds bön.

Alexej Sofronitsjev, en murare från vår by, åkte förbi i telega. Uniformsrocken satt som en säck på den smala, krökta ryggen, ögonen stirrade orörliga. Den förgråtna hustrun körde.

Det mörknade. Mulen himmel, kulna fält. Och i skymningen framskymtade alltjämt likt gråa spöken rekryternas dystra gestalter.

*

I början af juni erhöll jag telegrafisk order att ofördröjligen inställa mig i krigskommissionen.

Där underrättades jag, att jag var inkallad i aktiv tjänst och hade att bege mig till ** infanteridivisionens stab i staden NN. Enligt lag hade jag två dagar på mig för ordnande af enskilda angelägenheter och tre dagar för uniformsanskaffning. Det blef en brådska. Uniform beställdes, effekter inköptes. Hvad för slags uniformsplagg som skulle anskaffas, hur mycket man fick ta med sig, var det ingen som visste. Att hinna sy full mundering på fem dagar var ej lätt; det blef att jäkta skräddaren, betala tredubbelt för arbete natt och dag. I alla fall blef uniformen färdig en dag för sent, och jag afreste hals öfver hufvud, med första tåg, till NN.

Jag anlände på natten. Alla hotell voro öfverfulla af inkallade officerare och läkare, och jag åkte länge omkring, innan jag slutligen i ett smutsigt privathotell i stadens utkant fann ett ledigt rum, dyrt och otrefligt.

På morgonen begaf jag mig till divisionsstaben. Det kändes ovant att vara iklädd uniform, det kändes

ovant att bli hälsad med honnör af mötande soldater och poliser. Oupphörligt snafvade jag på sabeln, som dinglade vid sidan.

I stabens långa, låga rum stodo rader med bord, och öfverallt sutto officerare, läkare och soldater och skrefvo. Jag blef skickad till divisionsläkarens adjutant.

— Ert namn?

Jag uppgaf det.

— Ni står inte upptagen i våra mobiliseringspapper, — svarade han förvånad.

— Det vet jag ingenting om. Jag är beordrad att inställa mig här i staden NN. och anmäla mig i ** infanteridivisionens stab. Här är ordern.

Adjutanten såg på mitt papper och ryckte på axlarna, gick bort och talade med en annan läkare, och bägge gräfde både länge och väl i listorna.

— Nej ni står verkligen inte uppförd någonstans här! — förklarade han för mig.

— Alltså får jag resa tillbaka? — frågade jag småleende.

— Nej, vänta litet, jag skall se efter än en gång.

Jag väntade. Här voro äfven andra läkare, inkallade från reserven — somliga ännu i civila kläder, andra liksom jag i splitternya uniformer med blänkande axelklaffar. Vi presenterade oss. De berättade mig om den obeskrifliga villervalla, som här var rådande — ingen visste något, af ingen kunde man få något besked.

— Stig upp! — ljöd plötsligt en ljudlig stämma.

Alla reste sig upp. En gammal general i glasögon trädde in med ungdomligt raska steg och tillropade oss ett skämtsamt:

— Önskar god morgon!

Ett vördnadsfullt mummel svarade honom. Generalen försvann in i nästa rum.

Divisionsläkarens adjutant kom fram till mig.

— Nå ändtligen ha vi hittat er! I ** flyttande fältsjukhus har en underläkare erhållit afsked på grund af sjukdom... Ni är beordrad att inta hans plats... Se där kommer er öfverläkare, presentera er för honom!

I kansliet inträdde brådskande en liten mager gubbe i nött syrtut med svartnade axelklaffar, som angåfvo kollegieråds rang. Jag gick fram och presenterade mig och frågade hvart jag skulle bege mig, hvad jag hade att göra.

— Att göra?... Ingenting alls. Uppge er adress i kansliet, mer behöfs inte.

Jag lämnade staben med en egendomlig känsla. Stadgarna föreskrefvo mig strängt och kategoriskt att fem dagar efter kallelsen inställa mig på utsatt plats, jag hade ej gifvit mig tid att ordna mina angelägenheter, hade rusat hit som till en eldsvåda — och här fann jag, att jag var alldeles obehöflig, att det ej funnits någon anledning till brådska. Jag hade kunnat komma en vecka, två veckor senare — ingen skulle ens ha märkt det.

*

Dag efter dag förgick i overksamhet. Vår kår skulle först om två månader anträda färden till Östasien. Vi läkare uppfriskade vårt kirurgiska vetande, besökte stadens sjukhus, närvoro vid operationer, dissekerade lik.

Bland de ur reserven inkallade läkarna funnos specialister inom de mest skilda områden — där voro nervläkare, hygienister, barnläkare, ackuschörer. Vi fördelades på sjukhus, lasarett och regementen enligt mobiliseringslistorna och utan några hänsyn till våra specialiteter. Där voro doktorer, som för länge sedan upphört att praktisera; en af dem hade för åtta år sedan, omedelbart efter slutade studier, gått in vid accisen och ej i hela sitt lif på egen hand skrifvit ett recept.

Där var vidare en doktor, grå och skallig, på omkring sextio år. Hur hade en sådan gubbe kunnat bli inkallad? Härmed befanns det förhålla sig sålunda. Efter slutad kurs räknas en värnpliktig läkare tillhöra reserven i aderton år — naturligtvis oafsedt om han vill eller inte. Det skulle tyckas, att han efter de aderton åren borde vara fri. Men nej! Då är han skyldig att anmäla sitt utträde ur reserven, i motsatt fall strykes han icke från listorna utan räknas till *den frivilliga reserven.* Vår gubbe hade för tolf år sedan stått sin tid ut, men som äkta ryss hade han naturligtvis glömt att anmäla sitt utträde — och nu befann han sig till sin egen öfverraskning i »den frivilliga reserven». När kriget väl förklarats, stod försummelsen ej att godtgöra. Gubben inkallades och måste ge sig ut i kriget.

Jag blef förlagd vid ett flyttande fältsjukhus. På hvarje division kommer det i krigstid två sådana sjukhus. I sjukhuset tjänstgör en öfverläkare, en förste ordinator* och två andre. De underordnade befattningarna bestredos af läkare ur reserven, de högre af militärläkare.

Vår öfverläkare, dr. Davidov, såg jag sällan. Han var sysselsatt med sjukhusets uppsättning, hade dessutom vidsträckt praktik i staden och hade alltid brådt. I staben gjorde jag bekantskap med öfverläkaren vid ett annat sjukhus i vår division, dr. Mutin. Före mobiliseringen hade han varit underläkare vid ortens regemente. Han bodde fortfarande jämte sin hustru i regementslägret. Jag tillbragte en afton hos honom och träffade där ordinatorerna vid hans sjukhus. Allesammans hade de redan stiftat bekantskap med hvarandra, och deras förhållande till dr. Mutin hade antagit en rent kamratlik prägel. Stämningen var glad och förtrolig. Jag beklagade, att jag ej blifvit anställd vid deras sjukhus.

---

* »Ordinator» kallas i Ryssland den läkare, som förestår en eller flera salar i ett sjukhus.

Några dagar senare kom det oväntadt ett telegram till divisionsstaben från Moskva: dr. Mutin beordrades att öfverlämna sitt sjukhus åt en viss dr. Sultanov och själf oförtöfvadt afresa till Charbin för att där upprätta ett reservsjukhus. Ordern var oväntad och obegriplig: Mutin hade redan uppsatt sitt sjukhus här och ordnat allt — och plötsligt denna förflyttning! Men det var naturligtvis endast att foga sig. Mutin tröstade sig med att han nu ej skulle behöfva afresa till Östasien med en eschelong och följaktligen skulle erhålla reseersättning — omkring tusen rubel. Men efter ytterligare ett par dagar kom ett nytt telegram: Mutin skulle ej resa till Charbin utan åter börja tjänstgöra som underläkare vid sitt regemente, som han också skulle åtfölja till Östasien. Efter ankomsten med eschelongen till Charbin skulle han etablera reservsjukhuset. På så sätt gick han miste äfven om reseersättningen.

Skymfen var grym och oförtjänt. Mutin blef djupt tagen och förklarade, att efter en sådan förolämpning återstod honom ej annat än att skjuta sig en kula för pannan. Han tog permission och afreste till Moskva för att söka utröna sammanhanget. Han hade några relationer men lyckades ingenting vinna. Han fick endast veta, att bakom det hela stod en mäktig person, mot hvilken intet kunde åtgöras.

Mutin återvände till sitt regemente, och några dagar senare anlände från Moskva hans efterträdare på sjukhuset, dr. Sultanov. Det var en ståtlig, omkring fyrtio års man med spetsigt skägg och gråsprängdt hår, med intelligent och satirisk uppsyn. Han hade lätt för att tala, blef hvar han visade sig genast medelpunkten och sade i liknöjd, allvarsam ton kvickheter, som alla skrattade åt. Han tillbragte några dagar i staden och återvände sedan till Moskva. Alla omsorger om sjukhusets vidare organisation öfverlämnade han åt förste ordinatorn.

Inom kort blef det bekant, att af de fyra barmhärtighetssystrar, som från Röda korset inkallats till sjuk-

huset, skulle endast en förläggas där. Dr. Sultanov förklarade, att de andra tre skulle han placera själf. Det gick rykten om att Sultanov var intim vän med vår kårchef och att några moskvadamer, bekanta till kårchefen, i egenskap af barmhärtighetssystrar skulle medfölja det sultanovska sjukhuset till krigsskådeplatsen.

*

Staden var full af trupper. Öfverallt lyste röda generalsuppslag, officersuniformers guld och silfver, kanelbruna soldatblusar. Alla sträckte på sig för hvarann. Allt föreföll egendomligt och främmande.

Jag hade silfverknappar i min rock och silfverklaffar på axlarna. Af denna anledning var hvarje soldat skyldig att vördsamt sträcka på sig för mig och svara mig med några besynnerliga, annars aldrig förekommande uttryck: »*Tak toschno*», »*nikak njet*», »*rad staratjsa*» (»alldeles så», »ingalunda», »glad att få vinnlägga mig»). Af samma anledning var jag skyldig att ådagalägga djup vördnad för hvarenda gubbe, som hade rödt foder i rocken och röda revärer på benkläderna.

Jag fick veta, att jag i generalens närvaro ej hade rätt att röka, utan hans tillåtelse ej hade rätt att sätta mig. Jag fick veta, att hvilken general som helst egenmäktigt kunde sätta mig i arrest för en månad, min öfverläkare arrestera mig för en vecka. Och detta utan någon appellationsrätt å min sida, till och med utan rätt för mig att begära upplysning om anledningen till arresten. Själf hade jag samma makt öfver mina underordnade. Det skapades någon sorts säregen atmosfär, man såg hur människorna berusades af makten öfver hvarandra, hur deras själslif stämdes i en ny tonart.

Det var eget att iakttaga, hur denna atmosfär verkade på en af kamraterna, hvars hufvud inte var vidare starkt. Det var dr. Vasiljev, samme förste ordi-

nator, som dr. Sultanov ålagt att organisera hans sjukhus. Psykiskt jämviktslös, med sjukligt utvecklad egenkärlek, blef Vasiljev rent högfärdsgalen af den makt och den höga ställning han plötsligt fann sig i besittning af.

En dag kommer han in i sitt sjukhus kansli. Då öfverläkaren inträdde i kansliet, brukade militärbefälhafvarn vanligen kommendera sina skrifvare: stig upp! Då nu Vasiljev inträdde, underlät han det.

Vasiljev rynkade pannan, kallade officern afsides och frågade bistert, hvarför han ej befallt skrifvarna att resa sig upp. Officern ryckte på axlarna.

— Det är en artighet, som jag kan eller kan låta bli att visa er — hvilket jag vill.

— Nej förlåt! Så snart jag bekläder öfverläkarns ämbete, är ni enligt lag *skyldig* till det.

— Jag känner ingen sådan lag.

— Gör er då bekant med den... Nu har ni emellertid två dygns arrest.

Officern vände sig till divisionschefen och berättade honom, hur saken förhöll sig. Dr. Vasiljev tillkallades. Generalen, hans stabschef och två stabsofficerare handlade målet och fällde utslaget, att officern varit skyldig att kommendera: stig upp! Arresten slapp han, men förflyttades från sjukhuset till truppen.

Då officern gått, sade divisionschefen till dr. Vasiljev:

— Jag är general, som ni ser. I nära fyrtio år har jag tjänat vid armén, jag har grånat i tjänsten — men till den dag i dag är har jag inte en gång arresterat en officer. Ni har just inträdt i militärtjänst, tillfälligt, för några dar har ni fått makt — och ni skyndade genast att begagna er af denna makt i hela dess utsträckning.

*

I fredstid existerade inte vår kår. Vid mobiliseringen bildades den af en brigad och bestod ute-

slutande af reservister. Soldaterna voro ovana vid disciplin, nedtryckta af tanken på sina familjer, många kunde inte ens handtera geváren af den nya typen. De utkommenderades i kriget, och i Ryssland kvarstannade unga, friska trupper bestående af stamsoldater. Det berättades, att krigsministern Sacharov låg i bitter fejd med Kuropatkin och med flit, för att skada honom, skickade de allra sämsta trupperna till Östasien. Ryktena höllo envist i sig, och Sacharov nödgades i intervjuer med tidningsmän energiskt försvara sitt obegripliga handlingssätt.

Jag gjorde i staben bekantskap med divisionsläkaren på platsen. Han hade begärt afsked på grund af sjukdom och hade endast kort tid kvar att tjäna. Det var en särdeles älskvärd och godmodig liten gubbe — illa medfaren af lifvet väckte han på något särskildt sätt ens medlidande. Af nyfikenhet följde jag med honom till ett sammanträde i militärlasarettet af den kommission, som undersökte de soldater, hvilka anmält sig vara sjuka. Äfven reservister af de allra tidigaste uppbåden voro mobiliserade; förbi en defilerade en ändlös rad af individer med reumatism, emfysem, förstörda tänder, åderbråck. Kommissionens ordförande, en morsk kavalleriöfverste, rynkade pannan och klagade öfver att för många kasserades. Jag återigen förvånades öfver att de kommitterade militärläkarna underläto att kassera så många uppenbart sjuka. Efter sammanträdets slut vände sig en af doktorerna till min bekante:

— Vi ha utan ert hörande förklarat en här oduglig till tjänst. Se själf — kan man befria honom? Stark varicocele.

Soldaten fördes in.

— Släpp ned byxorna! — befallde divisionsläkaren i kärf, misstänksam ton. — Jaså? . . . Bara det? Lappri! Nej nej, han kan inte befrias.

— Ers högvälborenhet, jag kan inte alls gå, — förklarade soldaten buttert.

Den lille gubben for upp.

— Du ljuger! Du gör dig till! Du kan gå utmärkt! Jag har själf samma onda, än värre, och jag går!... Nej det där är lappri, — vände han sig till läkaren. — Det där ha de allra flesta... En sån fräck en! *sukin syn!* *

Soldaten klädde sig, under det han hatfullt sneglade på divisionsläkaren. Därpå gick han långsamt och bredbent mot dörren.

— Gå ordentligt! — röt den lille gubben och stampade ursinnigt med fötterna. — Hvad skefvar du med benen för? Gå rak! Mig lurar du inte!

De växlade en blick full af hat. Soldaten aflägsnade sig.

Vid regementena förklarade öfverläkarna, militärläkare, för underläkarna, inkallade ur reserven:

— Ni känner inte till de militära tjänsteförhållandena. Var så stränga som möjligt mot soldaterna, kom ihåg att de inte är vanliga patienter. De är ena durkdrifna simulanter allesammans.

En soldat vände sig till regementsläkaren med klagomål öfver värk i benen, som hindrade honom att gå. Ingenting kunde upptäckas, doktorn gormade och körde ut honom. En underläkare sökte upp soldaten, undersökte honom omsorgsfullt och fann typisk, starkt utbildad plattfot. Soldaten befriades. Några dagar senare närvar samme underläkare i egenskap af jourhafvande vid en skjutöfning. Soldaterna återvände, en blef långt efter och förde benen på ett underligt sätt. Doktorn frågade hvad det var med honom.

— Benen värker. Men det är nån inre sjukdom, utanpå syns ingenting, — svarade soldaten kort och ovilligt.

Doktorn undersökte honom — han befanns lida af stark förslappning i knämusklerna. Naturligtvis blef också han befriad.

---

* Ordagrant »son af en hynda», ett af de vanligaste ryska okvädinsorden.

Sådana voro de, dessa »simulanter»! Och befriade blefvo de endast därför, att underläkaren »ej kände till de militära tjänsteförhållandena».

Det är obehöfligt att påpeka, hur grymt det var att sända dessa sjuka, kraftlösa, redan åldrade män ut i kriget. Men dessutom var det också ren misshushållning. Sedan de gjort den sju tusen verst långa resan till Östasien, voro dessa soldater odugliga till tjänst efter första marschen. De fyllde sjukhus, etapper, invalidkompanier, och efter några månader hemsändes de till Ryssland — utan att ha gjort någon nytta, endast kostat staten dyra pengar, och för framtiden urståndsatta till arbete.

*

Staden lefde hela denna tid i skräck och bäfvan. Tygellösa soldathopar drefvo omkring på gatorna, plundrade fotgängare och stormade utskänkningslokalerna. »Vi må gärna bli fast», sade de, »vi skall i alla fall dö!» En kväll öfverföllo soldaterna utanför lägret femtio kvinnor på hemväg från ett tegelbruk och våldtogo dem. I basaren gingo dofva rykten, att reservisterna rustade sig till ett stort upplopp.

Från östern kommo alltjämt nya budskap om stora japanska framgångar och »duktiga rekognosceringar» af sotniker och löjtnanter. Tidningarna skrefvo, att japanernas framgångar i bergen ej voro förvånande — de voro ju födda bergsbor; men kriget skulle öfverflyttas till slättlandet, vi skulle kunna sprida vårt kavalleri, och allt skulle taga en annan vändning. Det omförmäldes, att japanerna nu totalt saknade både pengar och folk, att luckorna i leden fylldes af fjortonåringar och skröpliga gubbar. Kuropatkin utförde sin omsorgsfullt hemlighållna plan och retirerade till det starkt befästa Ljaojang. De militära medarbetarna skrefvo: »Bågen är spänd till det yttersta — och inom kort kommer den dödsbringande pilen att med fruktansvärd fart tränga midt in i fiendens hjärta».

Våra officerare hade de ljusaste förhoppningar. De förklarade, att det skulle inträffa en vändning i kriget, ryssarnas seger var otvifvelaktig, och vår kår skulle väl knappt komma att taga del i operationerna: vi behöfdes därborta endast som fyrtiotusen bajonetter att imponera med vid fredsslutet.

I början af augusti afreste eschelonger af vår kår till Östasien. En officer sköt sig på sitt hotell omedelbart före sin eschelongs affärd. I Gamla Basaren kom en soldat in i en brödbod, köpte ett funt surbröd, bad om en knif att skära brödet med och skar med knifven af sig strupen. En annan soldat sköt sig utanför lägret.

En gång kom jag ner till stationen just som en eschelong skulle afresa. Där var en massa folk, där voro representanter för staden. Divisionschefen höll tal för de afresande; han sade, att man framför allt måste frukta Gud, att vi börjat kriget i Guds namn och i Guds namn skulle föra det till slut. Det ringde och afskedstagandet började. Kvinnor snyftade och jämrade, vagnarna fylldes af druckna soldater, publiken delade ut pengar, tvål och cigarretter bland de bortdragande.

Vid en vagn tog en yngre underofficer farväl af sin hustru och grät som ett barn; det skäggiga, solbrynta ansiktet var öfversköljdt af tårar, munnen förvriden af snyftningar. Hustrun var också solbrynt och vederstyggligt ful. På hennes arm satt ett årsgammalt barn i brokig mössa, kvinnan skakade af gråt, och barnet på hennes arm for af och an som ett blad för vinden. Mannen snyftade och kysste hustrun på mun och ögon, barnet svängde och for. Det var egendomligt att se en man snyfta så af kärlek till denna fula kvinna, och ovillkorligt fick man själf tårarna i halsen vid att höra all denna gråt och jämmer. Blicken riktades mot de öfverfulla kupéerna: hur många af alla dessa människor skulle komma tillbaka? Hur många skulle inom kort ligga stupade på de fjärran, bloddränkta slagfälten?

— Stig upp! — manade man på underofficern. Man tog honom under armarna och lyfte upp honom i vagnen. Han sträckte sig snyftande ut mot den förtviflade hustrun och barnet, som vaggade på hennes arm.

— Skall en soldat gråta! — sade fältväbeln i sträng och förebrående ton.

— Undan med er, undan! — skreko gendarmerna och drefvo folkhopen ifrån vagnarna. Men den strömmade genast fram igen, och gendarmerna började åter mota.

— Hvad bråkar ni med en för? Har ni inget hjärta ni? — ljödo indignerade röster ur hopen.

— Hjärta? Visst har man hjärta, — svarade en gendarm i undervisande ton. — Men folk gör ju inte annat än tar lifvet af sig och kastar sig under vagnarna. Man måste hålla uppsikt.

Tåget satte sig i gång. Kvinnornas jämmer blef än högljuddare. Gendarmerna motade bort folkskaran. En soldat sprang fram, ilade snabbt öfver perrongen och sträckte en brännvinsbutelj till de bortdragande. I detsamma stod kommendanten framför honom, ryckte buteljen ur hans hand och slungade den mot stenarna. Buteljen gick i bitar. Från publiken och de sakta rullande vagnarna hördes ett hotfullt sorl. Soldaten ryckte till och bet sig harmset i läppen.

— Du har inte rätt att slå sönder buteljen! — skrek han till officern.

— Hva . . ad för slag?

Kommendanten lyfte armen och gaf soldaten ett våldsamt slag i ansiktet. Ögonblickligen uppenbarade sig en beväpnad patrull och omringade soldaten.

Vagnarna rullade allt hastigare, druckna soldater och publiken hurrade. Underofficerns anskrämliga hustru vacklade, släppte barnet och sjönk afsvimmad till marken. En annan kvinna tog upp barnet.

Tåget försvann i fjärran. På perrongen gick divisionschefen fram till den arresterade soldaten.

— Är det du, min lilla dufva, som okvädar officerare, he? — sade han.

Soldaten stod där blek och sökte betvinga raseriet, som sjöd inom honom.

— Ers högvälborenhet! Det hade varit bättre om han tappat af mig lika mycket blod som han hällde ut brännvin ... Brännvinet är ju det enda vi ha, ers högvälborenhet!

Folket samlade sig omkring dem.

— Officern slog honom i ansiktet ... Är sånt tillåtet i lagen, general?

Divisionschefen låtsades ej höra. Han såg på soldaten genom glasögonen och sade med tonvikt på hvar stafvelse:

— Krigsrätt, till straffkompaniet — och prygel! ... För bort honom!

Generalen aflägsnade sig, i det han än en gång långsamt och eftertryckligt upprepade:

— Krigsrätt, till straffkompaniet — och prygel!

II.

På väg.

Vår eschelong afreste.

Tåget stod långt från perrongen, på ett extraspår. Kring vagnarna trängdes soldater, musjiker, handtverkare och kvinnor. Monopolisterna hade ej på två veckor fått drifva sin handel, men nästan alla soldaterna voro druckna. Genom kvinnornas utdragna jämmertjut skuro gälla dragspelslåtar, stoj och skratt. Med ryggen stödd mot foten af en elektrisk lykta satt en

musjik med inslagen näsa, i trasig päls, och tuggade på ett stycke bröd.

Vår militärbefälhafvare — en löjtnant ur reserven i ny lärftsrock med blänkande axelklaffar — gick med upprörd min längs efter tåget.

— Insti-igning! — ljöd hans morskt befallande stämma.

Det blef en allmän rörelse i folkmassan. Man började taga farväl. En drucken, raglande soldat omfamnade en gumma i svart halsduk och tryckte länge och hårdt sina läppar mot hennes; det såg ut som om han skulle bräcka hennes tänder. Till sist slet han sig lös och började i stället växla kyssar med en lycksaligt leende, skäggig musjik. Luften var full af kvinnojämmer, som likt en snöstorms tjut än aftog, än tilltog i styrka.

— Bort från vagnarna, gummor! — röt löjtnanten barskt.

En soldat med rödt helskägg såg från en af vagnarna ner på löjtnanten med nyktra och bistra ögon.

— Ni understår er inte, ers välborenhet, att föra bort våra kvinnor! — sade han skarpt. — Öfver oss har ni myndighet, åt oss kan ni ryta. Men våra kvinnor rör ni inte!

— Det är rätt! Ni har ingen myndighet öfver kvinnorna! — knotade flere röster.

Befälhafvaren rodnade men låtsade, att han ej hörde, och sade i mjukare ton:

— Stäng dörrarna! Tåget går strax.

Konduktörens hvissling ljöd, tåget ryckte till och satte sig i rörelse.

— Hurra! — ljöd det från vagnarna och i folkhopen.

Bland de snyftande, maktlöst hopsjunkna kvinnorna, stödda af männen, framskymtade den näslöse musjiken i trasiga pälsen; från hans röda ögon runno tårarna utefter den inslagna näsan, och läpparna skälfde.

— Hurra..a! — dånade det i luften, medan hju-

len slamrade i ökad takt. I främsta vagnen uppstämde soldaterna en oöfvad kör. På vägen längs tåget vandrade med snabba steg den skäggige musjiken med den lycksaliga minen; han viftade med armarna, öppnade munnen på vid gafvel och skrek »hurra!»

En skara järnvägsarbetare i blåa blusar kommo gående från verkstäderna.

— Välkomna igen, bröder! — ropade en.

— Hurra! — ljöd det till svar från vagnarna.

Tåget slamrade och ångade framåt. En drucken soldat stack ut öfverkroppen ur det lilla, högt sittande fönstret på en godsvagn och hurrade oafbrutet; hans profil med den vidöppna munnen tecknade sig mörk mot den blåa himlen. Människor och byggnader voro redan långt borta, han viftade med mössan åt telegrafstolparna och fortfor att hurra.

Militärbefälhafvaren inträdde i vår kupé. Han var häftigt upprörd.

— Har ni hört? Några officerare berättade mig det nyss på stationen: det sägs, att soldaterna i går under vägen slog ihjäl öfverste Lukaschov. De var druckna, började från vagnarna skjuta på en boskapshjord, som drefs förbi, han försökte hindra dem, och då sköt de honom.

— Jag har hört det berättas annorlunda, — inföll jag. — Öfversten behandlade soldaterna högst brutalt och hänsynslöst, de hade redan förut sagt, att de skulle slå ihjäl honom under vägen.

— Ja..a. — Befälhafvarn teg och stirrade ut i luften med vidt uppspärrade ögon. — I alla händelser måste man behandla dem försiktigare...

*

I soldatvagnarna rådde ohejdad dryckenskap. Hvar och hur soldaterna fingo brännvin, visste ingen, men brännvin hade de så mycket de ville. Dag och natt ljöd från dessa vagnar rusigt skrål, skrik och skratt.

Vid tågets affärd från stationerna uppstämde soldaterna långa, skränande hurrarop, och publiken, som var van vid de förbipasserande eschelongerna, betraktade dem tyst och liknöjd.

Samma öfverretning präglade också soldaternas glädtighet. De ville ha det muntert oafbrutet, men det lyckades inte. Man var full och väsnades, men ändå var det tråkigt. Korpralen Suschkov, f. d. skomakare, dansade oafbrutet och plikttroget vid hvarje anhalt. Det var som om han uppfyllt ett tjänsteåliggande. Soldaterna flockade sig omkring honom.

Lång och elastisk, klädd i lärftsblus, som är instoppad under benkläderna, står Suschkov och klappar i händerna; så hukar han sig ner. Rörelserna äro långsamma och slappa, kroppen slingrar sig som om det ej funnes leder i den, plötsligt slänger han fram de sprattlande benen. Därpå griper han tag om tåspetsen och fortsätter att dansa på en fot, kroppen gör alltjämt samma slingrande rörelser, och det är rent obegripligt hur han kan bibehålla jämvikten, stupfull som han är. Så gör han med ens ett kast, stampar till med fötterna — och återigen slänger han fram de sprattlande benen, och den liksom ledlösa kroppen slingrar sig slappt.

Åskådarna skratta.

— Du skulle göra't muntrare, min gubbe!

— Hör på! Gå bakom dörrn och grina ut först och dansa sen!

Det är som om Suschkov själf började bli irriterad af slappheten i sina rörelser. Han tvärstannar med ens, stampar i marken och slår sig ursinnigt med knytnäfvarna för bröstet.

— Vänta med att dansa till i morgon! — säga soldaterna ogillande och krypa in i sina vagnar igen.

Ibland kunde vid någon anhalt helt oväntadt, som af sig själf, en rasande dans begynna. Träbron brakade under klackarna, kraftiga kroppar slingrade sig, hukade sig ner, flögo upp som bollar, och öfver den

af solen förbrända stäppen ljödo vilda hojtanden och hvisslingar.

På Samara-Slatoustovskabanan upphann oss chefen för vår kår. Han åkte i reserverad vagn på ett snälltåg. Det blef en allmän uppståndelse; blek och upprörd ställde befälhafvaren enligt order upp truppen framför vagnarna. De mest druckna placerades i de bortersta vagnarna.

Generalen kom gående öfver skenorna till fjärde spåret, där vårt tåg stod, och gjorde en tur längs de uppställda leden. Till några soldater ställde han frågor, och de svarade ordentligt men aktade sig att andas på generalen. Han återvände tigande.

O ve! På perrongen, ej långt från kårchefens vagn, dansade Suschkov omgifven af en skara åskådare! Han dansade och uppmanade en kokett, högbarmad uppasserska att dansa med.

— Seså, hvarför vill du inte?

Uppasserskan drog sig skrattande tillbaka. Suschkov rusade efter henne.

— Nej din lilla satunge! Du skall inte komma undan!

Befälhafvaren blef stel af fasa.

— För bort honom! — hväste han till andra soldater.

Soldaterna grepo Suschkov och släpade bort honom. Suschkov svor, skrek och spjärnade emot. Kårchefen och stabschefen sågo stumma åt sidan.

En minut därefter stod öfverläkaren framför kårchefen uppstramad och med handen vid mössan. Generalen sade något till honom i sträng ton och steg sedan jämte stabschefen upp i sin vagn.

Stabschefen kom tillbaka. Smällande sitt eleganta ridspö mot de lackerade stöflarna styrde han stegen mot öfverläkaren och befälhafvaren.

— Hans excellens förklarar sitt djupa missnöje med er. Vi ha åkt ifatt många eschelonger, alla befann sig i bästa ordning, bara hos er är hela truppen drucken.

— Herr öfverste, man kan ingenting göra åt dem.

— Ni skulle ge dem böcker af religiöst och moraliskt innehåll.

— Det hjälper inte. De läser men dricker ändå.

— Nå då... — Öfversten svängde menande sin ridpiska. — Försök med det... Det är ett utmärkt medel.

Detta samtal fördes endast två veckor efter manifestet om absolut förbud af kroppsstraff.

*

Vi voro på andra sidan Ural. Rundt omkring bredde sig stäpper. Eschelongerna skredo långsamt fram, den ena tätt efter den andra, uppehållen vid stationerna voro ändlösa. På ett dygn tillryggalade vi på sin höjd en hundrafemtio à tvåhundra verst.

Inom alla eschelonger rådde samma dryckenskap som i vår. Soldaterna lefde som vildar, ödelade järnvägsrestauranter och stationssamhällen. Disciplinen var klen, och det var ytterst svårt att upprätthålla den. Den hvilade uteslutande på fruktan — men soldaterna visste, att de gingo mot döden; hvarmed kunde man skrämma dem? Med döden? — de skulle i alla fall dö; andra straff af hvad slag som helst vore ju att anse som lindriga. Och scener sådana som denna utspelades.

Eschelongens chef närmar sig de utefter tåget uppställda soldaterna. I flanken står en underofficer och... röker cigarrett.

— Hvad vill detta säga? Du — en underofficer! — vet inte, att det är förbjudet att röka i ledet.

— Hvarför... puh! puh!... skulle jag inte få röka? — frågar underofficern lugnt och blossar. Det är tydligen just hans önskan att bli ställd inför krigsrätt.

Lifvet i vår vagn gick sin enformiga, gilla gång.

Vi fyra underläkare åkte i två angränsande kupéer: förste ordinatorn Gretsjichin, andre ordinatorerna Seljukov, Schantser och jag. Det var präktiga människor, vi kommo förträffligt öfverens. Vi läste, disputerade och spelade schack.

Ibland kom vår öfverläkare, Davidov, in till oss från sin kupé. Han berättade mycket och gärna om tjänsteförhållandena, om den oreda som rådde inom krigsförvaltningen, skildrade sina sammandrabbningar med befälet och hur nobelt och själfständigt han därvid betett sig. Hans historier förrådde skrytsamhet och begär att imponera på oss. Med hans intelligens var det klent beställdt, hans skämt voro cyniska, hans åsikter tarfliga och banala.

Davidov hade alltid befälhafvaren, reservlöjtnanten, i hälarna på sig. Före inkallelsen hade denne tjänstgjort som distriktschef *(semski natsjalnik)*. Det berättades, att det var tack vare mäktig protektion han lyckats undgå trupptjänst och utnämnts till militärbefälhafvare vid sjukhus. Det var en vacker, fetlagd man på omkring trettio år — enfaldig, uppbrusande och egenkär, sällsynt lättjefull och oduglig. Förhållandet mellan honom och öfverläkaren var det allra bästa. På framtiden såg han mörkt.

— Jag vet att jag inte kommer tillbaka från kriget. Jag dricker förskräckligt mycket vatten, och vattnet där är dåligt, jag får säkert tyfus eller dysenteri. Eller också stupar jag för en chunchuskula. Jag räknar inte på att komma hem igen.

I vårt sällskap befunno sig vidare en apotekare, en präst, två tsjinovniker på extra stat och fyra barmhärtighetssystrar. Systrarna voro enkla, föga intelligenta flickor. De sade »korredor» och »nådig herre», satte på sig stötta miner vid våra oskyldiga skämt och skrattade förläget åt öfverläkarens och befälhafvarens tvetydigheter.

Under ett långt uppehåll vid en station upphann oss en eschelong, i hvilken det andra sjukhuset i vår

division medföljde. Ur en vagn steg den ståtlige dr. Sultanov med sin vanliga slappförnäma hållning och med en högväxt, elegant klädd dam under armen. Det var hans systerdotter, sades det. Äfven de andra systrarna voro mycket elegant klädda, talade franska och voro omsvärmade af stabsofficerare.

Sitt sjukhus frågade Sultanov föga efter. Hans folk svalt, hästarna också. Tidigt en morgon under ett uppehåll reste vår öfverläkare in till staden och köpte upp hö och hafre. Furaget fördes till stationen och lades på gångbanan mellan vår eschelong och Sultanovs. Den nyss vaknade Sultanov tittade ut genom kupéfönstret. På perrongen gick Davidov och styrde beskäftigt. Sultanov visade honom triumferande på furaget.

— Jag har hafre, jag! sade han.

— Ja .. så? — utlät sig Davidov ironiskt.

— Ser ni? Och hö!

— Och hö också? Utmärkt! . . . Synd bara, att jag strax skall ge order om att lasta det här på mina vagnar.

— Hvad nu då?

— Jo, därför att jag köpt det.

— A.. ha... Och jag trodde, att det var militärbefälhafvarn hos mig... — Sultanov gäspade lättjefullt och vände sig till den bredvid honom stående systerdottern. — Seså, låt oss gå in i väntsalen och dricka kaffe!

*

Hundratals och åter hundratals verst. En mark slät som ett bord, små skogsdungar, buskager. Nästan inga åkrar, endast ängar. De slagna fälten lysa gröna, hövålmarna sticka af mörkare. Men flertalet ängar äro oslagna. Det gulbruna, förtorkade gräset vajar för vinden, och fröna rassla i de torra fröhusen. Chefen i distriktet medföljde vår eschelong några stationshåll,

och han berättade, att arbetskrafter saknades, alla vuxna män med undantag af landtvärnet lågo utkommenderade i kriget; ängarna fördärfvades, åkrarna voro oplöjda.

En kväll någonstans i trakten af Kainsk började vårt tåg plötsligt uppsända gälla signaler och stannade tvärt midt ute på slätten. En kalfaktor kom inspringande och omtalade ifrigt, att vi nyss så när hade sammanstött med ett mötande tåg. Slika själsskakningar fick man ofta utstå: järnvägspersonalen öfveransträngdes på det mest oerhörda, taga afsked hade de ej rätt till, vagnarna voro gamla, utnötta, än gick en axel varm, än lossnade vagnar, än hoppade tåget förbi växeln.

Vi gingo ut. Framför vårt tåg sågs ett annat tåg. Lokomotiven stodo midt emot hvarandra och stirrade på hvarann med sina runda lyktor likt två fiender, som mötts på en smal stig. Rundt omkring bredde sig en tufvig, med starrgräs bevuxen äng, på afstånd mellan buskarna skymtade hövålmar.

Det andra tåget ångade baklänges. Äfven vårt signalerade till afgång. Då ser jag plötsligt några af våra soldater komma springande öfver ängen mot vagnarna, hvar och en med ett stort fång hö på armarna.

— Hallå där! Kasta höet! — skrek jag.

De fortsatte att springa mot tåget. Från soldatvagnarna hördes uppmuntrande anmärkningar:

— Nej de hinner!... Nu är höet vårt!

Öfverläkaren och befälhafvaren tittade nyfiket ut genom kupéfönstret.

— Kasta höet genast, hör ni! — dundrade jag barskt.

Soldaterna slängde höet ifrån sig på banvallen och äntrade under missnöjdt mummel upp på tåget, som redan satt sig i gång. Jag steg harmsen in i kupén.

— Sådana fasoner! Redan i sitt eget land börja de marodera! Och så ogeneradt — midt för allas ögon!

— Höet här är ju ingenting värdt, det ruttnar

i alla fall i vålmarna, — invände öfverläkaren i misslynt ton.

Jag stod helt öfverraskad.

— Hvad för slag? Ni hörde ju senast i går hvad distriktschefen berättade: höet är ju tvärtom mycket dyrt, inga slåtterkarlar finns, intendenturen betalar fyrtio kopek för pud. Och framför allt, det där är ju *marodering*, det är ju principiellt otillåtligt!

— Nå ja! Nå ja, naturligtvis! Hvem har sagt annat! — medgaf öfverläkaren hastigt.

Men det intryck jag fått, satt kvar. Jag hade väntat, att öfverläkaren och befälhafvaren skulle uppröras, att de skulle sammankalla truppen och strängt och bestämdt förbjuda den att marodera. De förhöllo sig emellertid djupt likgiltiga. Kalfaktorn, som hört vårt samtal, anmärkte med ett återhållet småleende till mig:

— För hvilkas räkning tar soldaterna hö! För hästarna. Dess bättre för befälet — då slipper det betala höet.

Då begrep jag med ens något, som ett par dagar förut väckt min förvåning: öfverläkaren hade vid en liten station köpt tusen pud hö för mycket billigt pris; med belåten uppsyn hade han återkommit in i vagnen.

— Jag köpte nyss hö för fyrtiofem kopek, — meddelade han triumferande.

Detta hade förvånat mig — gladde det honom verkligen så, att han sparat några hundra rubel åt kronan? Nu blef hans förtjusning begripligare för mig.

Vid hvar station lade soldaterna beslag på allt hvad de kommo öfver. Ibland kunde man inte begripa hvad de skulle med det till. Kom där en hund, togo de fast den och släpade upp den på plattformen bland transportvagnarna; om en dag eller två sprang hunden sin väg, soldaterna infångade en ny. En gång kastade jag en blick på en af plattformerna: där låg i höet en röd träskål, en liten bleckkittel, två yxor, en stol, ämbar. Alltsammans var tjufgods. Vid en station gick jag ut

att taga mig en promenad. På banvallen stod en rostig järnugn; kring den trängdes en hop af våra soldater, sneglade på mig och skrattade. Jag steg upp i min vagn, det blef en allmän rörelse bland dem. Några minuter därefter steg jag åter ut. Ugnen på banvallen var borta, soldater kröpo under vagnarna, i en af dessa vältes bullersamt något tungt.

En afton vid stationen Chilok steg jag af tåget och frågade en pojke, om man kunde få köpa bröd någonstans.

— Där uppe i backen bor en jude, som säljer bröd, men han har stängt in sig.

— Hvarför då?

— Han är rädd.

— Hvad är han rädd för?

Gossen teg. En soldat gick förbi med en tekittel.

— Om vi tar allt hvad vi kommer öfver om dagen, så tar vi om natten hela butiken med jude och allt, — förklarade han i förbifarten.

Under de längre uppehållen gjorde soldaterna upp eldar och kokade soppa på höns, som de fått, ingen visste hur, eller stekte svin, som påstodos ha blifvit öfverkörda af vårt tåg.

Ofta förskaffade de sig sina rekvisita genom list. En gång blefvo vi länge stående vid en liten station. En lång, tanig lillryss, Kutsjerenko, kvickhufvudet i truppen, förde spektakel på ängen invid tåget. Han hade hängt öfver sig en mattstump, raglade och spelade drucken. En soldat knuffade honom skrattande i diket. Han kraflade sig upp igen och hade då med sig en vind och rostig spiselring.

— Goa herrar, låta musjik vara! Inte hindra! — bad han, spelande utlänning.

Soldater och stationssamhällets invånare hade samlat sig omkring honom. Med sin matta öfver axlarna och med majestätisk uppsyn låtsades Kutsjerenko vefva

på sin järnring som på ett positiv och sjöng med hes röst:

Hvarför, du grymma... trrr... trrr... puuu...
har du bedragit... trrr... trrr... puuu!

Han härmade ett trasigt positiv så mästerligt, att alla storskrattade — befolkningen, soldaterna, vi. Sedan tog han af sig mössan och började gå omkring bland publiken.

— Goa herrar! En liten slant åt en fattig italiensk musikant!

Underofficern Smetannikov lade en sten i hans hand. Kutsjerenko runkade häpen på hufvudet öfver stenen och slungade den i ryggen på den flyende Smetannikov.

— Instigning! — ljöd kommandoropet. Tåget signalerade, soldaterna störtade hufvudstupa in i vagnarna.

Under nästa uppehåll kokade de soppa på sin risbrasa. I kitteln flöt en hel mängd af höns och ankor. Två af våra systrar kommo fram till dem.

— Vill ni inte ha hönssoppa, systrar? — inviterade soldaterna.

— Hvarifrån ha ni fått den?

Soldaterna skrattade menande.

— Vår musikant fick...

Det visade sig, att medan Kutsjerenko riktat byinvånarnas uppmärksamhet på sig, hade andra soldater stulit gårdarnas fjäderfä. Systrarna började läxa upp soldaterna, sade att det var fult att stjäla.

— Asch, fult! Vi är i tsarens tjänst, och vi måste ha något att äta. På tre dar ha vi inte fått varm mat, på stationerna kan man ingenting få köpa, brödet är ogräddadt. Skall man svälta ihjäl?

— Hvad är det här? — anmärkte en annan. K—ovtserna, de stal två hela kor de!

— Men tänk dig själf! Du har, låt oss säga, en ko hemma. Och så kommer folk, rättrogna som du, och

tar den för dig. Skulle du inte bli ond? Sak samma här: det kanske var musjikens enda ko de tog ifrån honom, och nu vet han inte till sig af förtviflan.

— Asch, — soldaten ryckte på axlarna. — Hvem har inte elände att dras med hos oss? Det har alla!

*

Då vi närmade oss Krasnojarsk, började det komma underrättelser om slaget vid Ljaojang. Till en början talade telegrammen efter vanligheten om nära förestående seger, om retirerande japaner och tagna vapen. Sedan kommo telegram affattade i dunkla, olycksbådande ordalag och till sist — det vanliga meddelandet om reträtt »i god ordning». Alla kastade sig begärligt öfver tidningarna, slukade telegrammen... Saken var klar: vi voro slagna också i denna strid, det ointagliga Ljaojang var taget, »den dödsbringande pilen» från »den hårdt spända bågen» hade fallit till marken utan att träffa, och de våra flydde på nytt.

Stämningen i eschelongerna var dyster och tryckt.

En kväll sutto vi i väntsalen på en liten station och åto dålig, tio gånger uppvärmd kålsoppa. Några eschelonger hade samlats här, salen var full af officerare. Midt emot oss satt en lång stabsofficer med infallna kinder, bredvid honom en tystlåten öfverste.

Stabskaptenen förklarade med så hög röst, att det hördes öfver hela salen:

— Japanska officerare ha afsagt sig sin lön till förmån för statskassan och nöjt sig med soldatsold. Ministern för allmänna undervisningen har gått ut i kriget som simpel soldat för att tjäna fosterlandet. Ingen aktar sitt lif, alla är villiga att offra allt för fäderneslandet. Hvarför? Därför att de strider för en idé, och vet hvarför de strider. Och alla är de bildade, alla soldaterna kan läsa. Hvarenda soldat har kompass, plankarta, hvar och en gör sig reda för sin uppgift. Och alla, från marskalken till den simple

soldaten, tänker bara på att segra öfver fienden. Och intendenturen tänker på detsamma.

Stabskaptenen sade hvad alla visste genom tidningarna, men han talade som om han särskildt studerat saken och ingen af de öfriga visste något därom. Vid byffén stod en omåttligt tjock, drucken kapten och grälade om något med uppassarn.

— Men hos oss! — fortsatte stabskaptenen. — Hvem af oss vet hvarför vi slåss? Hvem af oss är entusiasmerad? Det enda det talas om hos oss är reseersättningar. Vi fösas som får. Det enda våra generaler kan är att gräla med hvarann. Intendenturen stjäl. Se på våra soldaters stöflar — på två månader ha de hunnit bli alldeles utslitna. Och stöflarna har besiktigats af tjugofem kommissioner!

— Och kassera är omöjligt, — understödde honom vår öfverläkare. — På lädret märks inget fel.

— Nej. Men vid första regn lossnar sulan från öfverlädret... Säg mig själfva: kan en sån soldat segra eller inte?

Han talade med ljudlig röst, och alla lyssnade under tecken till instämmande. Vår löjtnant såg sig ängsligt omkring. Han kände sig obehagligt berörd af detta högljudda, orädda tal och började opponera sig: allt berodde på hur stöflarna gjordes, intendenturens vara var förträfflig, han hade själf sett det och kunde vittna.

— Och säga hvad ni vill, mina herrar, — förklarade löjtnanten med sin fylliga, självsäkra stämma, — det är inte på stöflarna det kommer an utan på andan inom hären. Är andan god, så slår ni fienden i hvad för slags stöflar som helst.

— Barfota och med såriga fötter slå vi honom inte, — invände stabskaptenen.

— Och är andan god? — sporde en öfverstlöjtnant i tviflande ton.

— Det är vårt eget fel, att den inte är god, — svarade vår löjtnant hetsigt. — Vi ha inte förstått upp-

fostra soldaten. Han behöfver *en idé*, säger ni ... En idé? Både vi och soldaten bör ledas af vår militära pliktkänsla, inte af någon idé. Det är inte en militärs sak att prata om idéer, hans sak är att utan resonemang marschera framåt och dö.

Den tjocke kaptenen, som väsnats vid byffén, kom fram. Han blef stående tyst, på sviktande ben, och spände ögonen i de talande.

— Hör på, mina herrar, säg mig en sak, — blandade han sig plötsligt i samtalet. — Hur — hur skall jag kunna ta mig uppför bergen?

Han slog ut med armarna och stirrade hjälplöst ner på sin ofantliga mage.

*

Vi lämnade stäpperna bakom oss, landet blef bergigt. I stället för de små krokiga björkarna reste sig stora, täta skogar. Granarna susade allvarstungt för vinden, och aspen, den vackra aspen lyste fram mellan de mörka barrträden i guld och purpur. Vid järnvägsbroarna och vid hvar verststolpe stodo banvakter, och deras ensliga gestalter skymtade mörka i skymningen mot den svarta skogsväggen. Om nätterna blefvo de allt emellanåt öfverfallna af björnar; inte långt förut hade man på banvallen i närheten af Krasnojarsk funnit en död banvakt i ramarna på en af honom ihjälstucken björn. Det fanns massor af björnar; man berättade, att de om nätterna kommo upp på banan och öfverföllo tågen, som krossade dem.

Vi passerade Krasnojarsk, Irkutsk och anlände sent en natt till Bajkals station. Kommendantens adjutant mötte oss med order att människor och hästar oförtöfvadt skulle lämna tåget, fordonen på plattformerna skulle däremot icke aflastas utan föras öfver till isbrytaren på vagnarna.

Till tre på natten sutto vi i stationens lilla trånga väntsal. Vid byffén stod ingenting att få utom te och

brännvin, enär köket var under reparation. På perrongen och i bagagerummet sofvo våra soldater. Ännu en eschelong anlände; den måste föras öfver med isbrytaren samtidigt med oss. Det var en stor eschelong, på ett tusen tvåhundra man; den utgjordes af reservister från Ufims, Kasans och Samaras guvernement. Man såg där ryssar, tatarer, mordviner, de allra flesta äldre, nästan gamla män.

Redan under vägen hade vi lagt märke till denna olycksaliga eschelong. Soldaterna hade karmosinröda axelklaffar utan några siffror eller tecken, och vi kallade dem »karmosintruppen». En löjtnant förde befälet. För att slippa alla omsorger lämnade han kronans 21 kopek åt dem själfva och tillsade dem att skaffa sig mat bäst de kunde. Vid hvar station rände soldaterna omkring på perrongen och i de angränsande butikerna på jakt efter matvaror. Men till en sådan massa folk räckte inte förråden — ja inte ens tevattnet räckte. Tåget stannade, undersätsiga, axelbreda gestalter med tekannor i händerna hoppade ur vagnarna och rusade till ett litet stånd försedt med en stor skylt: »Varmt vatten gratis.»

— Vatten!

— Finns inte. Det håller på och värms. Eschelongerna ha gjort slut på allt.

Somliga vände om, andra stodo och väntade med ifriga ansikten, i en lång rad. Ibland hunno de få sitt vatten, oftast inte, och med tomma kannor gnodde de tillbaka till det afgående tåget. De brukade också sjunga vid stationerna, — de hade tunna, hesa tenorröster — och egendomligt nog var det alltid fångvisor de sjöngo. De entoniga, släpande melodierna passade förunderligt väl i stycke med dem.

Klockan tre på natten ljöd en lång signal ur den mörka dimman öfver sjön, isbrytaren Bajkal lade till vid stranden. På den ändlösa perrongen längs järnvägsspåren begåfvo vi oss till hamnen. Det var kallt. Utefter skenorna stod »karmosintruppen», två man i

hvart led med persedelpåsar på ryggen och gevär för fot, alla orörliga och med dystra miner; det hördes samtal på ett obekant, gutturalt språk.

Vi gingo uppför några broar, veko åt höger, så åt vänster — och helt oförmodadt befunno vi oss plötsligt på ångarens öfverdäck; det var omöjligt att begripa hvar det börjat. I hamnen lyste de elektriska lamporna klart, längre bort bredde sig sjöns svarta yta. Soldater ledde oroliga, nervöst skälfvande hästar uppför broarna, nedanför körde hvisslande lokomotiv järnvägsvagnarna in på fartyget. Sedan satte sig soldaterna i marsch.

De kommo i en ändlös rad i oformliga, grå kappor, med påsar på ryggen och sina gevär i händerna med kolfven mot marken. Vid den smala ingången till däcket blef det trängsel och stockning. På en upphöjd plats vid sidan stod någon sorts ingenjör och skrek ursinnig:

— Stanna inte! Hvad trängs ni för?... Era fähundar!... Gå på, hvad stannar du för?

Och med sänkta hufvud trängde soldaterna på. Efter dem kommo nya, alltjämt nya — enformigt gråa som en fårskock.

All lasten var intagen, tredje ringningen ljöd. Ångaren skälfde till och började långsamt röra sig framåt. I den väldiga, mörka brobyggnaden med de höga bryggorna bildade sig en oval inskäring — och man förstod med ens hvar bron slutat och ångaren tagit vid. Vi ångade ut i mörkret.

I första klassens salong var det ljust, varmt och rymligt. Äfven hytterna voro varma och trefliga. Löjtnanten, som förde befälet öfver karmosintruppen, kom in. Vi presenterade oss. Han befanns vara en mycket angenäm person. Vi superade tillsammans och togo oss sedan en promenad på däck. Ångbåtskaptenen berättade oss, hur det förhöll sig med truppernas transport öfver Bajkal: i tidningarna skrefs, att eschelongerna ansenligt fördröjdes genom öfverfar-

ten och att man af denna anledning skyndsamt gripit sig an med byggandet af en järnväg rundt Bajkal. Kaptenen påstod bestämdt, att Bajkal ej vållade någon försening, på ett dygn kunde man med lätthet öfverfrakta åtta tusen man. Att den nya järnvägen byggdes, förklarade han bero på en viss högtuppsatt persons önskan att erhålla en orden för energisk verksamhet.

Vi lade oss att sofva, en del i hytterna, andra i matsalen. I gryningen väckte mig min kamrat Schantser.

— Stig upp! Jag har länge velat väcka er. Om tjugo minuter är vi framme.

Jag sprang upp, tvättade mig. I matsalen var det varmt. Genom fönstret såg jag en soldat ligga på däck; han sof med hufvudet mot sin påse, hopkrupen under kappan, med blåfruset ansikte.

Vi gingo ut på däck. Det dagades. Gråa, grumliga vågor rullade långsamt och dystert, vattenytan föreföll kullrig. Framför oss blånade fjärran berg. I hamnen, som vi gledo in i, brunno ännu lyktor, och rundt stranden reste sig skogbevuxna, dystra berg. På sluttningarna och topparna lyste snö. Dessa svarta berg sågo ut som om de varit nerrökta, och skogarna på dem liknade det tjocka, raggiga sotet i skorstenar, som inte varit sotade på länge. Det var förunderligt hvad dessa berg och skogar voro svarta.

Löjtnanten gaf högljudt uttryck åt sin hänförelse öfver anblicken. Några af manskapet, som insvepta i sina kappor sutto invid skorstenen, lyssnade mulna. Och öfverallt, på hela däcket, lågo soldater hopkrupna under sina kappor, tätt tryckta intill hvarann. Det var bitande kallt, blåsten trängde tvärs igenom en. Hela natten hade soldaterna frusit, sökt lä bakom skorstenar och utsprång, sprungit fram och tillbaka på däck för att värma sig.

Isbrytaren ångade sakta in i hamnen och lade till vid en hög brobyggnad med oval inskäring, och åter var det omöjligt att se hvar ångaren slöt och trappor

och broar togo vid. Kommendantens adjutant uppenbarade sig och vände sig till eschelongernas chefer med de vanliga frågorna.

Hästskötarna ledde de frustande hästarna ner för broarna, nedanför kommo lokomotiv och hämtade vagnarna från underdäck. Trupperna satte sig i marsch. Återigen hördes kommendantens adjutant och den angenäme, älskvärde löjtnanten ursinnigt ryta åt soldaterna, återigen trängdes dessa med dystra miner, med påsarna på ryggen och gevären i handen med kolfven neråt.

— Ack ni uslingar! Hvad knuffas ni för?... Se så, gå på, era fähundar! Hvad stannar ni för? Hvart bär du patronlådan? Hit med patronerna!

I en ändlös rad tågade soldaterna långsamt förbi. Där kom en tatar med hängande underläpp och blicken spändt riktad framåt; där en axelbred, skäggig permare med koppärrigt ansikte. Allesammans sågo ut som musjiker, och det var egendomligt att se gevär i deras händer. Ansiktena växlade, men alla hade samma uttryck af inåtvändt, liksom i kölden stelnadt grubbel. Ingen tycktes fästa någon uppmärksamhet vid officerarnas skrik och svordomar, alldeles som om detta varit lika naturnödvändigt som den isande vinden från sjön.

Det blef ljusan dag. Öfver den mörka sjön drogo tunga, blyfärgade moln. Från hamnen begåfvo vi oss till stationen. På spåren manövrerade lokomotiven under varnande signaler. Det var fruktansvärdt kallt. Benen stelnade. Ingenstans kunde man få värma sig. Soldaterna stodo eller sutto tätt tryckta till hvarandra, alltjämt med samma dystra, resignerade uttryck i sina ansikten.

Jag promenerade på perrongen med vår apotekare. I sin stora, lurfviga mössa och med sin örnnäsa framskjutande i det magra ansiktet såg han ut som en kosack och inte som en fredlig provisor.

— Hvarifrån är ni, gossar? — frågade han en klunga soldater, som sutto invid stationshusets vägg.

— Från Kasan ... Ufim och Samara, — svarade en liten soldat med hvita ögonbryn i motvillig ton. Under tältduksvåden, som han knutit öfver axeln, framstack en stor brödkuse.

— Är ni från Timschinsk' kommun, kasanska guvernementet?

Soldaten strålade upp.

— Ja det är vi.

— Känner ni till Kamenka?

— N .. eej ... *Nikak njet*, — rättade sig soldaten.

— Och Levaschovo?

— Ja då! Dit brukar vi fara på marknad! — utlät sig soldaten med glad förvåning.

Och under ömsesidig förtjusning började de tala om hemtrakterna, genomgå de angränsande byarna. Det fröjdade dem tydligen att här långt bort i fjärran få uttala namnet på välbekanta orter, och den ene gladdes åt att äfven den andre uttalade dessa namn som gamla bekanta.

I tredje klassens väntsal hördes bråk och oväsen. De stelfrusna soldaterna fordrade, att vaktkarlen skulle tända i kaminen. Han vägrade — han hade icke rätt att taga ved. Soldaterna trätte på honom.

— Ert förbannade Sibirien! — skreko de ursinniga. — Om de band för ögonen på mig, skulle jag med förbundna ögon gå till fots hem.

— Det är inte mitt Sibirien, jag är själf från Ryssland, — utlät sig vaktkarlen stucken.

— Vi bry oss inte om honom! Titta så mycket ved det ligger där! Vi tar och tänder själfva!

Men de vågade inte. Vi gingo till kommendanten och anhöllo om ved för uppeldning af stationen: soldaterna skulle få vänta här i ytterligare fem timmar. Det befanns vara omöjligt för kommendanten att lämna ut ved, alldeles omöjligt. Den första oktober skulle man börja elda; vi voro nu i början af september. Och rundt omkring lågo stora staplar af ved.

Vårt tåg körde fram. I vagnarna var det iskallt,

vi började hacka tänderna, händer och fötter förvandlades till isklumpar. Öfverläkaren i egen person gick till kommendanten och anhöll, att vagnen skulle uppvärmas. Äfven det befanns vara alldeles omöjligt: ej heller vagnarna skulle uppvärmas förrän första oktober.

— Men var god och säg mig, hvem är det som kan ge tillstånd, att vagnen får uppvärmas nu? — frågade öfverläkaren förtrytsamt.

— Sänd ett telegram till öfverdirektören för järnvägarna. Om han ger tillstånd, skall jag låta elda.

— Ursäkta, säger ni inte fel? Är det inte till ministern för allmänna samfärdseln det skall telegraferas? Eller kanske rent af telegrammet skall adresseras till hans kejserliga majestät själf?

— Ja för all del, telegrafera till hans kejserliga majestät! — smålog kommendanten älskvärdt och vände ryggen till.

Vårt tåg satte sig i rörelse. I de iskalla soldatvagnarna ljöd inte som vanligt sång; med dystra, blåfrusna ansikten kröp man intill hvarandra i sina utkylda kappor. Och på ömse sidor om det framrullande tåget skymtade väldiga vedstaplar; på extraspåren stodo rader af varmvagnar, men de fingo enligt nådig förordning inte heller användas nu.

*

Från Bajkal hade vi färdats långsamt och med långa uppehåll. Nu stodo vi stilla nästan oafbrutet. Vid hvar större station tillbragte vi fem, sex timmar. Vi åkte tio verst — och blefvo åter stående i timtal. Vi hade blifvit så vana att stå, att då vagnarna började röra sig och hjulen slamrade, tyckte man, att något märkvärdigt hände; innan man hunnit sansa sig — stod man på nytt. I närheten af Karimskaja hade tre ras ägt rum, och vägen befanns spärrad.

Det var fortfarande kallt, och soldaterna fröso i

sina vagnar. På stationerna fanns ingenting att få — hvarken kött, ägg eller mjölk. Från ena provianteringsstationen till den andra tog det tre, fyra dygn. I två, tre dagar voro eschelongerna alldeles utan föda. Soldaterna köpte för egna medel svartbröd till nio, tio kopek för funten. Men icke ens på de stora stationerna fanns det tillräckligt med bröd. Bagerierna stängdes det ena efter det andra, enär varorna voro utsålda. Soldaterna ströfvade omkring i småstäderna och bådo invånarna att »för Kristi skull» sälja bröd åt dem.

Allt oftare började vi möta sanitetståg.

Under uppehållen samlade sig alla nyfiket kring de sårade och öfverhopade dem med frågor. Genom fönstren såg man de svårt sårade ligga på sina britsar med vaxgula ansikten och täckta af bandager. Man fick en förkänsla af det ohyggliga, som skedde där borta.

Jag frågade en officer, om det var sant, att japanerna slogo ihjäl våra sårade. Officern tittade förvånad på mig och ryckte på axlarna.

— Liksom inte de våra gjorde det också? Allt hvad de hinner! Isynnerhet kosackerna. Kommer de öfver en japan, hugger de honom i stycken.

På fotsteget till en soldatvagn satt en sibirisk kosack med amputeradt ben och Georgskorset på bröstet. Han hade ett bredt, godmodigt musjikansikte.

Han hade deltagit i den berömda drabbningen vid Judsiatun, nära Vafangou, då två sotnior sibiriska kosacker hade kastat sig öfver en japansk skvadron och nedstuckit den till sista man med sina pikar.

— De ha bra hästar, — berättade kosacken. — Men beväpningen är dålig, bara sablar och revolvrar. När vi flög på dem med våra pikar, kunde de ingenting göra, de var så godt som obeväpnade.

— Hur många stack du ner?

— Tre.

Han med sitt präktiga, godmodiga ansikte — han hade varit deltagare i denna vidunderliga centaurstrid!...

— När du stack till, — frågade jag, — kände du ingenting invärtes då?

— Jo första gången var det litet konstigt. Det kändes otäckt att ränna piken i en lefvande människa. Men när jag stuckit till och han föll — då vardt det som en hetta i mig, och jag skulle ha velat sticka ner tio till.

— Nå är du inte ledsen, att du blifvit sårad? Skulle du inte vilja slåss mer med japanerna? — frågade vår intendent, den tillförordnade tsjinovniken.

— Nej nu får man tänka på att dra försorg om barna sina...

Och kosackens musjikansikte mörknade, ögonen blefvo röda och fylldes af tårar.

Vid en af de följande stationerna, då eschelongen närmast före oss afgått, förblefvo soldaterna stående vid kommandoropet »Instigning!»

— Stig upp, hör ni! — röt vakthafvanden barskt.

Soldaterna rörde sig ej. Några skulle ha smugit sig upp i vagnarna, men deras kamrater höllo dem fast.

— Vi far inte längre!

Eschelongens chef och kommendanten infunno sig. Till en början röto och väsnades de, sedan började de fråga, hvarför soldaterna inte ville fara vidare. Soldaterna framställde inga slags fordringar, endast förklarade:

— Vi vill inte fara vidare! — Man förmanade dem, talade om lydnadsplikten mot befälet. — Soldaterna svarade: — Med befälet skall vi nog göra upp våra affärer en gång!

Åtta arresterades. De öfriga stego upp i vagnarna, och det bar vidare.

*

Tåget rullade fram mellan vilda, dystra berg, längs stranden af en flod. Öfver det hängde väldiga klippstycken och lågo massor af lös småsten. Man tyckte det blott behöfdes en hostning, för att alltsammans skulle störta ner på tåget.

En månskensnatt åkte vi på andra sidan Karimskajas station förbi ett ras. Tåget körde på den i hast anlagda nya banan. Det gick sakta, liksom smygande sig fram, liksom fruktande att törna emot de nerhängande klippblocken, som nästan snuddade vid tåget. De gamla vagnarna gnisslade, lokomotivet flåsade med långa mellanrum, som om det hållit andan. Ur den snabbt framilande floden på höger hand uppstucko nedstörtade stenblock och grushögar.

Tre ras å rad hade här ägt rum. Hvarför tre, hvarför inte tio, tjugo? Jag betraktade den nödtorftigt uppsprängda vägen genom bergen, jämförde den med järnvägarna i Schweiz, Tyrolen, Italien och fick klart för mig, att här skulle inträffa både tio och tjugo ras. Och jag erinrade mig de oerhörda kostnaderna för denna primitiva bana, som tycktes anlagd af vildar.

Då jag vaknade morgonen därpå, hörde jag utanför kupéfönstret en soldats barnsligt glada röst:

— Det är varmt!

Himlen var klar, solen brände. Rundt omkring bredde sig den vida stäppen, det torra, gulnade gräset vajade för den ljumma vinden. I fjärran sträckte sig långsluttande kullar, på stäppen skymtade enstaka ryttare, där sågos hjordar af får och tvåpuckliga kameler.

Befälhafvarns kalfaktor, baschkiren Mohamedka, ser längtansfullt ut genom fönstret, och det breder sig ett leende öfver det platta ansiktet.

— Hvad är det du ser på, Mohamed?

— Kameler! — svarar han glädjestrålande och generad, uppfylld af hemlandsminnen.

Och det är varmt, varmt. Man vill inte tro, att det har varit så kallt och dystert alla dessa dagar. Öfverallt ljuda muntra röster, öfverallt sång...

Vi passerade lyckligt alla rasen men färdades alltjämt lika långsamt, med lika långa uppehåll. Enligt marschrutan skulle vi för länge sedan ha varit i Charbin men befunno oss fortfarande på Sabajkalbanan.

Kinesiska gränsen var nu ej långt borta. I minnet uppdök hvad vi hade läst i tidningarna om chunchuserna, om deras djuriskt kallblodiga grymhet, om den ohyggliga tortyr de underkastade tillfångatagna ryssar. Öfverhufvud voro dessa chunchuser hvad som sedan min inkallelse stått mest skräckinjagande för mig. Det gick kalla kårar öfver ryggen vid tanken på dem.

Vid en station stod vårt tåg mycket länge. Ej långt ifrån sågs ett burjatläger. Vi gingo att bese det. Snedögda människor med platta, kanelbruna ansikten begapade oss nyfiket. På marken krälade nakna, bronsfärgade barn, kvinnor med konstigt upptornadt hår rökte långa pipor. Vid en jurta stod ett smutshvitt, stubbsvansadt får tjudradt. Öfverläkaren tillhandlade sig detta får af burjaterna och befallde dem att genast slakta det.

De löste fåret, välte omkull det på ryggen, och en ung burjat med trindt ansikte och stor mun satte sig på dess buk. Andra burjater samlade sig omkring honom, men alla sågo villrådiga ut och sneglade förläget på oss.

— Hvad vänta de på? Säg till att de genast slakta fåret, annars går ju vårt tåg! — vände sig öfverläkaren till en stationskarl, som förstod burjatspråket.

— De är generade, ers välborenhet. De säger att de inte kan slakta på ryskt vis, och de är generade att slakta på burjatvis.

— Det måtte väl göra oss detsamma! Må de slakta hur de behaga, bara det går fort.

Burjaterna grepo sig verket an. De pressade fårets hufvud och ben mot marken, den unge burjaten skar med en knif upp öfre delen af det lefvande fårets mage och stack in handen i snittet. Fåret sprattlade, dess klara, dumma ögon hvälfde rundt i hufvudet, kring

burjatens hand vällde de hvita, pösande inälfvorna. Burjaten gräfde med handen under refbenen, inälfvornas blåsor brusto för fårets häftiga andetag, det sprattlade våldsammare och bräkte hest. En gammal burjat, som med likgiltig min satt på huk och höll handen om djurets smala, fina nos, sneglade på oss. Den unge burjaten trefvade rätt på hjärtat och klämde handen om det, djuret sprattlade en sista gång, dess rullande, klara ögon blefvo orörliga. Burjaterna började skyndsamt flå af huden.

De främmande, platta ansiktena hade ett uttryck af djupaste liknöjdhet, kvinnorna sågo på, sögo på sina pipor och spottade. Hos mig dök den tanken upp: så där komma chunchuserna att sprätta upp magen också på oss, liknöjdt blossande på sina pipor och utan att ens lägga märke till våra lidanden. Småleende sade jag detta till kamraterna. Alla ryckte nervöst på axlarna, hos alla tycktes samma tanke ha vaknat.

Ohyggligast af allt syntes oss just denna djupa liknöjdhet. I baschi-bosukernas vilda vällust, då de martera sina offer, är ändå något mänskligt och begripligt. Men dessa små sömniga, sneda ögon, som likgiltigt åse dina ohyggliga kval — seende och inte seende... Brrr!...

*

Ändtligen ankommo vi till stationen Mandsjuria. Här var tågombyte. Vårt sjukhus förenades med det sultanovska, och vi fortsatte färden i samma eschelong. I sjukhusorderna omnämndes, att vi »öfverskridit ryska rikets gräns och inkommit i kejsarriket Kina».

Vi omgåfvos fortfarande af samma torra stäpper, än släta, än kuperade och bevuxna med brunt gräs. Men vid hvar station reste sig ett grått tegelstenstorn med skottgluggar, bredvid det stod en lång signalstång omlindad med halm; på någon höjd i närheten stod en vaktstuga på höga stolpar. Eshelongerna varnades för chunchuserna. Bland trupperna utdelades patroner,

på lokomotiven och perrongerna patrullerade vakter. Vi allesammans togo fram våra revolvrar ur kappsäckarna.

Under vårt uppehåll vid Ugunors station kom en mongol springande utifrån stäppen och omtalade, att chunchuserna mördat en patrull på sju soldater. En officer och nio gränsvaktsoldater med gevär på axeln skyndade i väg utåt stäppen.

I Mandsjuria hade vi fått en ny marschruta och färdades nu i noggrann enlighet med den. Tåget stod vid stationerna det föreskrifna antalet minuter och ångade sedan vidare. Man hade hunnit bli alldeles ovan vid en så regelbunden fortskaffning.

Vi åkte nu tillsammans med det sultanovska sjukhuset. En vagn var upptagen af oss, läkare och systrar, en annan af den öfriga personalen. Läkarna vid sultanovska sjukhuset berättade oss om sin chef, dr. Sultanov. Han tjusade alla genom sin kvickhet och älskvärdhet, och ibland öfverraskade han genom en naivt cynisk öppenhet. Han hade berättat sina doktorer, att han helt nyligen på förslag af vår kårchef hade trädt i militärtjänst. Tjänsten var bekväm. Han var regementets yngste läkare men erhöll oupphörligt långvariga och ytterst fördelaktiga kommenderingar; uppdraget kunde utföras på en vecka men kommenderingen gällde för sex. Han fick reseersättning, dagtraktamente och stannade kvar där han var utan tjänstgöringsskyldighet, och därpå utförde han uppdraget på en vecka. Han kom igen, skötte tjänsten några dagar — och så en ny kommendering... Och regementets andra läkare fingo alltså hela tiden utföra hans arbete!

Sultanov satt för det mesta i sin kupé med sin systerdotter, Novitskaja, en lång, ståtlig och tystlåten dam. Hon ägnade Sultanov en hänförd dyrkan och de ömmaste omsorger, hela sjukhuspersonalen tycktes i hennes ögon existera blott för Alexej Leonidovitsch' bekvämlighet, för att skaffa honom kaffe i rättan tid och laga, att han fick pastejer till sin buljong. När Sulta-

nov kom in till oss, tog han alltid ledningen i samtalet, den loja, allvarsamma rösten dominerade öfver alla andra, de gäckande ögonen logo, och alla skrattade åt hans kvickheter och historier.

De två andra systrarna i sultanovska sjukhuset blefvo genast medelpunkter, kring hvilka männen grupperade sig. Den ena af dem, Sinaida Arkadjevna, var en elegant och ståtlig dam på trettio år, väninna till Sultanovs systerdotter. Med ett vackert sjungande tonfall i rösten talade hon om Battistini, Sobinov och grefvar och baroner hon kände. Hvad som fört henne ut i kriget var obegripligt. Om den andra systern, Vera Nikolajevna, påstods det, att hon var förlofvad med en officer vid vår division. Från det sultanovska sällskapet höll hon sig på afstånd. Hon såg mycket bra ut med sina hafsfruögon och sina två tjocka hårflätor, och tydligen var hon van att alltid kurtiseras och alltid göra narr af sina kurtisörer; det märktes att hon var ett litet troll. Soldaterna voro mycket förtjusta i henne, hon kände dem alla och pysslade om dem som sjuknade på vägen. Våra systrar bleknade alldeles inför de lysande sultanovska systrarna och betraktade dem med dold fientlighet.

Vid stationerna uppenbarade sig kineser. Klädda i blåa jackor och byxor sutto de på hälarna framför korgar med nötter och kinesiska bakverk, som de sålde.

Utanför officersvagnarna dansade små kinespojkar, sedan förde de handen till mössan härmande vår honör, bockade sig och väntade på gåfvor.

En flock kineser stodo orörliga, gnisslande med sina brändhvita tänder, och stirrade på den rödkindade Vera Nikolajevna.

— Schango (godt)? — frågade vi med stolthet och pekade på systern.

— Ehe! Schibko schango!... Vacker! — svarade kineserna hastigt och vaggade på hufvudena.

Sinaida Arkadjevna kom fram. Med sin koketta, sjungande stämma började hon skrattande försöka för-

klara för en af kineserna, att hon ville gifta sig med deras dsjan-dsjun. Kinesen lyssnade, förmådde ej på länge begripa, nickade blott höfligt och smålog. Slutligen begrep han.

— Dsjan-dsjun?... Din madama vill ha dsjan-dsjun? Ne, inte gå an.

*

Vid en station var jag vittne till en kort men utsökt scen. En officer kom med lättjefulla steg in i en vagn med linjesoldater och röt:

— Hör ni där, djäflar! Skicka till mig plutonkorpralen.

— Vi är inte djäflar utan människor, — ljöd en lugn, fast stämma längst inifrån vagnen.

Det blef tyst. Officern stod stel.

— Hvem sade det där? — skrek han ilsket.

Ur vagnens skymning framträdde en ung soldat. Med handen vid mössan och seende på officern med orädd blick svarade han långsamt och lugnt:

— Jag ber om ursäkt, ers välborenhet! Jag trodde, att det var en soldat, som brukade såna där okvädinsord, och inte ers välborenhet.

Officern rodnade lätt, laddade ur sig några svordomar för att bevara sin prestige och gick.

*

En afton kom en öfverstlöjtnant vid gränsvakten och anhöll att få åka några stationshåll i vår vagn. Naturligtvis fick han det. Vid ett litet bord i en trång kupé satt man och spelade whist. Andra stodo omkring och sågo på.

Öfverstlöjtnanten satte sig och började också se på.

— Säg mig, kommer vi fram till Charbin på bestämd tid, enligt marschrutan? — frågade honom dr. Schantser.

Öfverstlöjtnanten höjde förvånad ögonbrynen.

— På bestämd tid?... Nej! Ni bli åtminstone tre dar försenade.

— Hvarför det? Ända från Mandsjurias station är vi mycket punktliga.

— Nå ni få snart se själfva. Utanför Charbin och i Charbin stå trettiosju eschelonger och kommer inte längre. Två spår är upptagna af Alexejevs tåg och ett af Flugs tåg. Omöjligt att komma fram. Dessutom hindras ståthållarn i sin sömn af tågens hvisslingar och buller, och det är förbjudet att släppa dem förbi om nätterna. Allt står också ... Ja så det går till där borta! Det är bäst att inte tala om det.

Han tystnade tvärt och började röka cigarrett.

— Hur går det till?

Öfverstlöjtnanten teg litet och suckade djupt.

— Jag såg det själf häromdan, med egna ögon: i en liten trång väntsal satt officerare och läkare som packade sillar; uttröttade systrar låg på sina kappsäckar och sof. Och i nya stationshusets stora, präktiga väntsal släpptes ingen in, därför att generalkvartermästaren Flug där tog sin motion ofvanpå maten! Se ståthållarn hade funnit behag i det nya stationshuset, och han flyttade dit sin stab, och alla resande måste tränga in sig i det lilla smutsiga, illaluktande gamla stationshuset.

Öfverstlöjtnanten fortsatte att berätta. Det var tydligen mycket som låg och jäste inom honom. Han berättade om befälets djupa likgiltighet för kriget, om den öfverallt härskande oredan, om pappersväldet, som kväfde allt lif, all arbetsduglighet. Hans ord sjödo af harm och hatfull ilska.

— Jag har en vän, kornett vid baltiska dragonregementet. En duktig, tapper officer, har georgsorden för en verklig bragd. Han hade tillbragt mer än en månad på rekognosceringar, kommer till Ljaojang, vänder sig till intendenturen och anhåller om säd åt hästarna. »Utan rekvisitionssedel kan vi inte lämna ut

något». Och rekvisitionssedeln skulle vara undertecknad af regementschefen! »Men, mina herrar,» föreställde han dem, »på två månader har jag inte sett mitt regemente, jag har inte ett öre att betala er med». Och han fick ingenting han. En vecka senare utrymmes Ljaojang, och samme kornett med sina dragoner bränner upp ofantliga förråd af säd!... Eller vid Daschitsjao: soldaterna hade svultit i tre dar, från intendenturen gafs ett och samma svar på alla förfrågningar: »finns ingenting». Vid reträtten öppnas magasinen, och hvar soldat får en låda med konserver, socker och te att bära. Soldaternas förtrytelse är omåttlig, det är ett beständigt knot. De gå där svultna och trasiga. En vän till mig, en kompanichef, brast i gråt, då han såg på sitt kompani. Japanerna skriker utan vidare: »Undan med er, barfotingar!... Knalla er i väg!»... Det är rent hemskt att tänka på hvad som skall bli slutet på allt detta. Kuropatkin har bara ett hopp — att Kina skall resa sig.

— Kina? Hvad skulle det hjälpa?

— Hvad? Än *idén* då!... Vi ha ju ingen idé att kämpa för i det här kriget, det är det förskräckliga. För hvad slåss vi, för hvad gjuter vi vårt blod? Hvarken jag eller ni vet det och än mindre soldaterna. Hur då kunna stå ut med allt hvad soldaten får utstå?... Men om Kina reser sig — då blir allting med ens begripligt. Kungör, att armén beordras till kosacktjänst i Mandsjuriet, att hvar och en skall få en jordlott där, så förvandlas soldaterna till lejon. Idén uppenbarar sig!... Men nu? En allmän slapphet, hela regementen fly... Och så ha vi högtidligt förklarat, att Mandsjuriet eftersträfva vi inte, att vi ingenting ha där att skaffa. Vi stjäl oss in i ett främmande land, ingen vet hvarför, och så spela vi oskyldiga till på köpet. När man väl har begått en låghet, skall man föra den till slut, då blir det åtminstone poesi i lågheten. Se på engelsmännen — när de väl griper sig an med något, så gör de det också ordentligt.

I den trånga kupén brann ett ensamt ljus på det lilla spelbordet och belyste uppmärksamma ansikten. Öfverstlöjtnanten ryckte ilsket i sina vaxade, uppåtborstade mustascher. Vår befälhafvare mådde åter illa af det högljudda, orädda talet och sneglade ängsligt åt sidorna.

— Hvem kommer att segra i striden? — fortsatte öfverstlöjtnanten. — Det är ju en självklar sak, mina herrar: de eniga, de som är eldade af en idé, de segra. Vi ha ingen idé, kan inte ha nån. Och regeringen å sin sida har gjort allt för att tillintetgöra också enigheten. Hur är våra regementen sammansatta? Fem, sex officerare, ett eller annat hundratal soldater är tagna ur hvart och ett af ett antal skilda regementen, och så är det färdigt — man har skapat »stridsenheten«. Vi ha velat förbluffa Europa: titta här, alla kårer på platsen, och en hel armé har växt upp af sig själf! Allt är anlagdt på att utplåna aktningen för hjältemodet, väcka förakt för de ryska ordnarna. Sårade officerare ligger på sjukhuset, de ha deltagit i en hel rad strider. Bland dem går ståthållarns ordonnans (han har nittiåtta stycken!) och utdelar linne. I knapphålet har han Vladimirbandet! »För hvad har ni fått den här Vladimir», fråga de honom, »är det för utdelningen af linne?»... Mina herrar, saken är otvifvelaktig: *där borta* — öfverstlöjtnanten pekade öfver axeln — ha de satt i gång någon sorts jättesammansvärjning mot Ryssland, och det finns nu bara en utväg: Kuropatkin måste förklara sig diktator, arrestera alla de här herrarna Alexejev, Flug och Stackelberg, egenmäktigt sluta fred med Japan och i spetsen för armén tåga mot Petersburg.

Då öfverstlöjtnanten gått, sutto alla länge tysta.

— I hvarje fall är det betecknande! — anmärkte Schantser.

— Herre Gud, så han ljög! — sade Sultanov med ett liknöjdt småleende. — Det troligaste är, att ståthållarn förbigått honom själf vid någon ordensutnämning.

— Att mycket var lögn det är otvifvelaktigt, — instämde Schantser. — Åtminstone detta till exempel: om flere tiotal tåg hållas kvar i Charbin, hur har då vårt kunnat vara så punktligt?

Då vi nästa morgon vaknade — stod vårt tåg. Det hade stått i hela fyra timmar. Skulle öfverstlöjtnantens förutsägelser så snart börja gå i uppfyllelse?

De gjorde så. Återigen blef det ändlösa uppehåll vid hvar station, hvart mötesspår. Hvarken tevattnet åt folket eller det kalla vattnet åt hästarna räckte till, bröd stod ingenstädes att få. Folket svälte, hästarna stodo ovattnade i de kvafva vagnarna... Då vi enligt marschrutan redan skulle ha varit i Charbin, hade vi ännu icke uppnått Tsitsikar.

Jag talade med lokomotivförarn på vårt tåg. Han förklarade vår försening på samma sätt som öfverstlöjtnanten; ståthållarns tåg spärrade vägen i Charbin, ståthållarn hade förbjudit lokomotivsignaleringen om nätterna, emedan den störde hans sömn. Äfven lokomotivförarn talade med förtrytelse och löje om Alexejev.

— Han bor i nya järnvägsstationen alldeles invid sitt tåg. Tåget har alltid ångan uppe, så att det kan ge sig af först, om något händer.

Dagarna gingo trögt, vårt tåg kröp fram. En kväll stannade det vid ett mötesspår en sextio verst från Charbin. Men lokomotivförarn förklarade, att vi skulle komma fram till Charbin först om ett dygn. Det var en lugn afton. Den släta stäppen, nästan ökenlik, bredde sig orörlig. På himlen sken månen töckenhöljd, luften var silfverskimrande. Öfver Charbin hopade sig svarta moln, som skuros af blixtar.

Och tystnad, tystnad rundt omkring... På tåget sof man, äfven tåget självt tycktes sofva i den dunkla skymningen, allt sof lugnt och likgiltigt. Hur kan ni sofva, ville man ropa, när det väntas så ifrigt på er där borta!

Jag slumrade till några gånger under natten. I sömnen kände jag ibland, hur det for en skakning

genom vagnen. Det var som om tåget gjort en krampaktig ansträngning att komma framåt men ej förmådde.

Dagen därpå vid middagstiden befunno vi oss ännu fyrtio verst från Charbin.

*

Slutligen kommo vi fram till Charbin. Vår öfverläkare förfrågade sig hos kommendanten, hur länge vi skulle stå där.

— Inte mer än två timmar. Ni far direkt till Mukden utan tågombyte.

Och vi hade ärnat göra en del uppköp i Charbin, fråga efter bref och telegram, taga oss ett bad... Två timmar därefter sade man oss, att vi skulle resa omkring tolf på natten, sedan — inte förrän sex på morgonen. Vi träffade en stabsadjutant vid vår kår. Han meddelade oss, att alla linjer voro öfverfulla af echelonger och att vårt tåg ej skulle afgå förrän i öfvermorgon.

Och nästan öfverallt på vägen förforo kommendanterna på samma sätt som i Charbin. I den allra bestämdaste ton uppgåfvo de en snar afgångstid, och sedan blef tåget stående på platsen i hela dygn. Det var som om de i sin oförmåga att införa någon sorts ordning funno behag i att blända passagerarna med föreställningen, att allt gick som det skulle.

Det rymliga nya stationshuset i modern stil var verkligen upptaget af ståthållarn och hans stab. I det lilla smutsiga gamla stationshuset rådde oerhörd trängsel. Med knapp nöd förmådde man bana sig fram genom den packade hopen af officerare, läkare, ingenjörer och gemene man. Prisen på allt voro vansinniga, maten vidrig. Vi ville lämna kläder till tvätt, taga oss ett bad — ingen fanns som kunde lämna några upplysningar. Vid hvilken vetenskaplig kongress som helst, dit ett par tusen människor samlas, är en upplysningsbyrå obligatorisk. Här, i en centralpunkt

för en halfmiljon-armé, nödgades de resande vända sig med sina förfrågningar till stationskarlar, gendarmer och droskkuskar.

Man frapperades af myndigheternas fullkomliga brist på omsorg om denna massa människor, som af samma myndigheter skickats hit. Om jag inte misstar mig, blefvo till och med officersetapperna — i saknad af de enklaste bekvämligheter och alltid öfverfulla — upprättade först långt senare. På hotellen betalade man fyra till fem rubel dygnet för en usel skrubb, och det var långt ifrån alltid man lyckades få ett rum; en till två rubel betalades för rätten att öfvernatta i en korridor. I Teplin befann sig fältmedicinalstyrelsen. Dit samlades en mängd läkare, som inkallats ur reserven »till fältmedicinalinspektörns förfogande». Läkarna inställde sig, rapporterade sin ankomst — och fingo göra af sig hvar de kunde. Många nödgades tillbringa nätterna på golfvet i sjukhusen mellan de sjukas bäddar.

Jag talade i Charbin med många officerare af skilda vapen. Om Kuropatkin yttrade de sig aktningsfullt. Han imponerade. De förklarade blott, att han var bunden till händer och fötter. Det var oförklarligt, hur en något så när själfständig och energisk man kunde låta binda sig på detta sätt och inte föredraga att afgå. Om ståthållarn yttrade sig alla med enstämmig harm. Icke af någon hörde jag ett godt ord om honom. Midt under den ryska arméns oerhörda lidanden bekymrade han sig blott om ett — sin egen bekvämlighet. Mot Kuropatkin närde han, enligt allmänna utsagon, ett förbittradt hat och motarbetade honom på alla sätt. Denna fiendskap röjde sig äfven i de obetydligaste småsaker. Kuropatkin införde för sommarn skjortor och lärftrockar af kakifärg — ståthållarn fordrade, att officerarna i Charbin skulle gå i hvita rockar.

Mot Stackelberg var förbittringen särskildt stark. Man berättade historien om hans beryktade ko och hans

sparris, om hur man i slaget vid Vafangou nödgats kvarlämna en massa sårade på slagfältet, emedan Stackelberg med sitt tåg spärrade vägen för sanitetståget. Två kompanier soldater hade under slaget varit sysselsatta med att oafbrutet spola vatten öfver den presenning, som varit spänd öfver generalens tåg — på tåget befann sig baron Stackelbergs gemål, och hon besvärades af värmen.

— Men hvilka dugliga befälhafvare finns här egentligen? — frågade jag officerarna.

— Hvilka?... Hm, Misjtsjenko kanske... Men nej inte han... En kavallerist af misstag!... Jo Stössel! Han lär försvara sig som ett lejon i Port Arthur.

Det gick rykten om att ett nytt slag var förestående. I Charbin rumlades det vildt; champagnen flöt i strömmar, kokotterna gjorde utmärkta affärer. Procenten af officerare som stupade i striden var så stor, att hvar och en motsåg en nästan säker död. Och under vilda utsväfningar tog man farväl af lifvet.

*

Efter två dygn färdades vi vidare mot söder.

Rundt omkring bredde sig välskötta fält med kaoljan och tsjumis. Slåttern pågick. Öfverallt sågos arbetande kinesers blåklädda gestalter. Vid korsvägarna invid byarna skymtade små gråa afgudatempel, på afstånd liknande bikupor.

Det var troligt, att vi direkt från vagnarna skulle beordras till ett slagfält. Officerare och soldater blefvo allvarsammare. Alla liksom började besinna sig, och det blef lättare att upprätthålla disciplin. Detta hotfulla och ödesdigra, som på afstånd fyllt sinnet med skräck, var nu kommet närmare och tedde sig därför mindre fasansfullt men framkallade en allvarlig, högtidlig stämning.

III.

I Mukden.

Vi voro framme! Slut på resan!... Enligt marschrutan skulle vi ha anländt nio på morgonen men kommo klockan två e. m. Vårt tåg växlades in på ett extraspår, stationsbefälet uppmanade till skyndsam aflastning. De utmagrade, stelbenta hästarna leddes ur vagnarna, försiktigt klifvande på de rankiga landgångarna. Soldater rullade ner vagnar och kärror från plattformerna. I tre timmar pågick aflastningen. Under tiden åto vi middag i den trånga, smutsiga järnvägsrestaurangen, som var packad med folk. En här af flugor surrade i luften, flugor simmade i kålen, flugor fick man i munnen. De jagades af muntert kvittrande svalor, som flögo utefter salsväggarna.

På andra sidan perrongens staket trafvade våra soldater upp hafresäckar på marken. Öfverläkaren stod bredvid och räknade säckarna. En officer, stabsordonnans i vår division, kom hastigt fram till honom.

— God dag, doktor!... Så nu är ni här!

— Ja... Hvar får vi order att lägga oss?

— Jag skall just föra er till ort och ställe. Det är därför jag kommit hit.

Klockan fem var allt omlastadt och hästarna spända för åkdonen. Vi begåfvo oss i väg. Vi åkte stationen rundt och veko af åt höger. Öfverallt marscherade infanterikolonner, artilleriparker kommo rullande med väldigt dån. I fjärran blånade staden, från bivackerna rundt omkring uppstego rökmoln.

Vi tillryggalade tre verst.

Åtföljd af en ordonnans kom befälhafvarn vid Sultanovs sjukhus galopperande emot oss.

— Tillbaka, mina herrar!

— Tillbaka? Hvad är det för dumheter! En ordonnansofficer i staben har sagt oss, att vi skall hitåt.

Vår befälhafvare och ordonansofficern kommo fram.

— Hvad är det fråga om?... Hitåt, mina herrar, hitåt! — sade ordonnansofficern lugnande.

— Öfveradjutanten i staben har sagt mig, att ni skall tillbaka till stationen, — gemälde befälhafvaren vid Sultanovs sjukhus.

— Hvad tusan nu då! Det är inte möjligt!

Ordonnansofficern och vår befälhafvare galopperade i väg till staben. Vi stannade. Soldaterna, som inte ätit sedan föregående kväll, sutto misslynta på vägkanten och rökte. Det blåste en hård, kylig vind.

Befälhafvarn kom ensam tillbaka.

— Ja han säger: tillbaka till Mukden, — rapporterade han. — Där anvisar fältmedicinalinspektörn hvar vi skall förläggas.

— Kanske vi då återigen få vända om. Låt oss vänta här, — afgjorde öfverläkarn. — Och rid ni till medicinalinspektörn och fråga, — vände han sig till befälhafvarns adjutant.

Denne flög i väg till staden.

— Oredan börjar... Var det inte det jag sade? — utlät sig Seljukov triumferande och tycktes rent af vara glad åt att hans förutsägelser besannades.

Lång, mager och närsynt satt han hopsjunken på en slokörad häst och höll tyglarna högt i luften med båda händerna. Det fromsinta djuret varseblef en hötapp på en vagn och sträckte sig efter den. Seljukov drog förskräckt i tyglarna.

— Ptroo..oo! — skrek han och spärrade upp de närsynta ögonen bakom pincenezglasen. Men hästen gick i alla fall fram till vagnen och började äta.

Schantser, alltid munter, brast i skratt.

— Jag undrar, Alexej Ivanovitsch, hur ni skall bära er åt, när det blir att ta till schappen för japanerna! — sade han till Seljukov.

— Jag begriper inte, hästen vill inte lyda, — muttrade Seljukov och såg helt rådvill ut. Sedan drogo sig hans läppar till ett förläget leende, som blottade tandköttet. — Hur jag skall bära mig åt? När jag får se, att japanerna är i närheten, hoppar jag af hästen och springer och därmed punkt.

Solen gick ner, vi stodo alltjämt och väntade. Borta på banan urskilde vi Kuropatkins lyxtåg, på vagnarnas plattformer posterade vakter. Våra soldater sutto förargade och frusna vid vägkanten, de som hade tuggade på bröd.

Slutligen återkom befälhafvarns adjutant.

— Medicinalinspektörn säger, att han ingenting vet.

— Fan anamma dem allihop! — skrek öfverläkarn ilsket. — Vi far tillbaka till stationen och bivackera där. Inte kan vi sitta här ute på slätten hela natten och frysa!

Vi vände om. På vägen mötte vi chefen för vår division, som åtföljd af sin adjutant kom åkande i en bekväm droska. Plirande bakom glasögonen mönstrade generalen truppen.

— God dag, mina gossar! — ropade han glädtigt.

— Gud beva..are generalen! — skränade truppen.

Mjukt gungande på sina resårer rullade droskan vidare. Seljukov suckade.

— »Mina gossar»!... Han skulle hellre se till att »hans gossar» slapp ränna omkring som tosingar hela dagen.

Längs den raka landsvägen från stationen till staden sträckte sig några gråa stenhus, som sågo ut att vara kronobyggnader. Framför dem på andra sidan vägen bredde sig ett stort åkerfält. I de nedtrampade plogfårorna lågo torra kaoljanstjälkar, under de lummiga pilträden kring en brunn bredde sig svart, fuktig mark uppluckrad af hästhofvar. Vi gjorde halt i närheten af brunnen. Hästarna spändes ifrån, soldaterna gjorde upp eld och kokade vatten åt sig. Öfverläkarn begaf

sig själf åstad att taga reda på hvart vi skulle taga vägen och hvad vi skulle göra.

Mörkret föll på, det var kallt och otrefligt. Soldaterna slogo upp tält. Seljukov — stelfrusen och rödnäst — stod orörlig med händerna instuckna i rockärmarna.

— Den som vore i Moskva ändå, — suckade han, — finge dricka sitt te och fara och se Eugen Onjegin!

Öfverläkarn återkom.

— I morgon etablera vi oss, — underrättade han oss. — Se där invid vägen stå två baracker af sten. Där ligger för närvarande **divisionens sjukhus, i morgon evakuera de, och vi inta deras plats.

Och han styrde stegen till truppen.

— Hvad skall vi göra här? Låt oss gå dit och stifta bekantskap med läkarna! — föreslog Schantser.

Vi begåfvo oss till barackerna. I en liten flygelbyggnad sutto åtta doktorer och drucko te. Vi presenterade oss och omtalade bland annat, att vi i morgon skulle aflösa dem.

Deras ansikten förlängdes.

— Jaså . . å! . . . Och vi hade just börjat få i ordning, trodde, att vi skulle stanna här en längre tid.

— Ha ni varit här länge?

— Jo vackert länge! Vi kom för fyra dar sen.

En lång, fetlagd doktor i skinntröja med axelklaffar lät höra en melankolisk hvissling.

— För oss blir det femte ombytet på en månad, — anmärkte han.

— Ni hör kanske inte till det här sjukhuset?

Han sträckte upp händerna och ryckte på axlarna.

— Nej gunås så visst! Vi — jag och de här tre kamraterna — vi ha en äkta hundtjänst. »Kommenderade till fältmedicinalinspektörns förfogande.» Och det förfogas också öfver oss! Jag tjänstgjorde vid etappsjukhuset i Charbin och förestod en sal på nitton sängar. Så, för en månad sen, får jag af medicinal-

inspektör Gorbatsevitsch order att oförtöfvadt afresa till Jantaj. »Tag bara ett ombyte linne med er», säger han, »det är bara fråga om en resa på fyra, fem dar.» Jag gaf mig af, kommer till Mukden — det befinns, att Jantaj redan är öfverlämnadt åt japanerna. Man placerade mig här i Mukden, i den här baracken — och så de där tre kamraterna, och åtta stycken utför vi ett arbete, som vore lagom för tre, fyra läkare. Sjukhusen växla för hvar vecka, men vi bli kvar — så man kan säga, att vi hör till inventarierna, — slöt han skrattande.

— Men har ni inte ingifvit rapport om saken?

— Jo naturligtvis, till både sjukhusinspektören och Gorbatsevitsch. »Ni behöfs här. Vänta!» Och jag har ett ombyte linne och så den här skinntröjan; inte ens en kappa har jag. För en månad sen var det varmt. Och nu fryser det om nätterna. Jag bad Gorbatsevitsch att få resa till Charbin och hämta mina saker, påminde honom om att det var hans fel, att jag sitter här utan kläder. »Nej nej, omöjligt! Ni behöfs här.» Jag skulle vilja se honom själf spatsera omkring i bara en skinntröja!

*

På natten fröso vi förskräckligt i våra tält. Det blåste starkt, och vinden förde kyla och damm med sig in. På morgonen, sedan vi druckit vårt té, begåfvo vi oss till barackerna.

Utanför promenerade två generalspersoner åtföljda af öfverläkarna. Den ene, militär, var chefen för sjukvårdsväsendet, F. F. Trepov, den andre, läkare, var fältmedicinalinspektör Gorbatsevitsch.

— Båda sjukhusen skall vara etablerade i dag, hör ni det! — yttrade general Trepov i myndig ton.

— Ja, ers excellens!

Jag gick in i baracken. Där var allt upp- och nedvändt. Sjukvårdssoldaterna packade ihop sakerna

och buro dem till vagnarna, från bivacken kommo de våra uppåkande.

— Hvart skall ni ta vägen? — frågade jag de läkare, som vi aflöste.

— Någonstans på andra sidan staden, en tre verst härifrån; vi förläggas i fansor.*

I den väldiga baracken med sina stora fönster stodo täta rader af träbritsar, och på alla lågo sjuka soldater. Och under dylika förhållanden ägde ombytet rum! Och hvilket ombyte! Ett ombyte af allt utom väggar, britsar och . . . sjuka! Man tog af de sjuka skjortorna, drog bort madrasserna under dem, skrufvade tvättfaten från väggen, tog handdukarna, allt porslin, skedar. Samtidigt togo vi fram våra madrassvar men hade ingenting att fylla dem med. Befälhafvarns adjutant skickades att köpa tsjumishalm, och under tiden fingo de sjuka ligga på bara bräderna. Det lagades middag åt de sjuka — denna middag *köpte* vi af det andra sjukhuset.

En af de kommenderade läkarna kom in och sade bekymradt:

— Ni måste skynda på med middagen, mina herrar, klockan ett skall de afpolletterade sjuka vara vid stationen.

— Säg, hvari består öfverhufvud vår uppgift här?

— Jo ser ni, från ställningarna och de närmaste truppförbanden skicka de hit sårade och sjuka, och ni skall undersöka dem. De lindrigt sjuka, som bli återställda på ett par dar, låter ni stanna här, de öfriga afpolletterar ni till sanitetstågen med sådana här sedlar. Där står den sjukes namn, grad, diagnos . . . Ja mina herrar, den är det allra viktigaste! — tillfogade han med en humoristisk glimt i ögat. — Jag förbereder er, befälet tål inte, att doktorerna ställer diagnosen »lättsinnigt». I ert lättsinne kommer ni nog att i de flesta fall ställa diagnosen »dysenteri» och »tyfus». Men kom ihåg, att »hälsotillståndet inom armén är

* Fansa = kinesiskt hus.

utmärkt», att dysenteri inte alls förekommer hos oss utan bara »tarmkatarr», tyfus kan undantagsvis få förekomma, men öfverhufvud är allt — »influensa».

— Ja influensan är en utmärkt sjukdom! — skrattade Schantser muntert. — Man borde resa en staty öfver uppfinnarn!

— Ja den är en välsignelse!... Till en början skämdes vi för läkarna på sanitetstågen; men sen förklarade vi för dem, att de inte skulle ta våra diagnoser på allvar, att vi nog känner igen tyfus, men att...

De andra kommenderade läkarna kommo in. Klockan var half ett.

— Hvad vill detta säga, mina herrar, ha ni inte afpolletterat de sjuka än? Klockan ett måste de vara vid stationen.

— Middagen har blifvit försenad. När går tåget?

— Klockan sex i kväll, men Trepov blir rasande, om de sjuka kommer bara en kvart för sent. Fort, fort, gossar, skynda er och ät! De som skall gå till fots gör sig i ordning!

De sjuka slukade begärligt sina portioner, och doktorn skyndade ifrigt på dem. Våra soldater kommo med bårar för de sjukaste.

Slutligen hade de afpolletterade skickats i väg. Halm anlände, och man började stoppa madrasserna. Folk gick oafbrutet i dörrarna, fönstren slöto ej till; det rådde ett kallt korsdrag i den väldiga salen. På britsarna utan madrasser lågo magra, kraftlösa soldater insvepta i sina kappor.

Ett par svarta, gnistrande ögon stirrade hatfullt på mig från ett hörn. Jag gick dit. På en brits invid väggen låg en soldat med svart skägg och infallna kinder.

— Är det något du vill? — frågade jag.

— En hel timma har jag bedt om vatten! — svarade han i förbittrad ton.

Jag sade till en barmhärtighetssyster, som gick förbi. Hon gjorde en åtbörd af förtviflan.

— Han har bedt om det länge. Jag har sagt åt både öfverläkarn och befälhafvarn. Okokt vatten kan man inte ge — dysenteri går öfverallt — och kokt finns inte. Det fanns kittlar i köket, men de tillhörde det andra sjukhuset, och det tog dem med sig. Hos oss är inga inköpta ännu.

I mottagningsrummet inströmmade oupphörligt nya skaror af sjuka. Soldaterna voro kraftlösa, trasiga och fulla af ohyra. Somliga förklarade, att de ej ätit på flera dagar. Rummet var fullpackadt, ingen sittplats fanns.

Jag åt middag på stationen. Då jag kom tillbaka, gick jag genom mottagningsrummet förbi förbandssalen. Där låg en jämrande artillerist på en bår. På ena foten hade han stöfvel, på den andra en ullstrumpa genomdränkt af svartnadt blod; den uppskurna stöfveln låg bredvid honom.

— Ers välborenhet, var så barmhärtig och förbind mig! Jag har legat här en halftimme.

— Hvad är det med dig?

— En krutvagn gick öfver foten, till på köpet på en sten.

Vår förste ordinator, Gretsjichin, kom in åtföljd af en barmhärtighetssyster, som bar förbandsartiklar. Han var en liten fetlagd man med ett trögt, godmodigt småleende, och uniformsrocken tog sig underlig ut på hans landtliga, kutryggiga figur.

— Man måste åtminstone anlägga ett förband, — sade han halfhögt till mig och ryckte rådlöst på axlarna. — Inget att tvätta med finns, apotekarn kan inte laga till sublimatlösningen — det finns inte kokt vatten . . . Fy tusan, såna ordningar!

Jag gick ut. Två af de kommenderade läkarna kommo emot mig.

— Är ni jourhafvande i dag? — frågade mig den ene.

— Ja.

Han höjde ögonbrynen, betraktade mig småleende och runkade på hufvudet.

— Hm! Råkar ni på Trepov, kan ni få obehag. Ni går ju utan sabel!

Hvad för slag? Utan sabel? Talet om sabel midt i detta elände ljöd som ett barnsligt skämt.

— Nej nu fordrar han det inte längre, — inföll den andre öfverskylande. — Han förstår, att sabel hindrar läkarn vid förbindningen.

— Jag vet inte... Mig hotade han att sätta i arrest, därför att jag var utan sabel.

Och rundt omkring rådde alltjämt samma villervalla. Systrarna kommo och anmälde, att det inte fanns tvål, inte sittbäcken för de svårt sjuka.

— Säg till befälhafvarn!

— Vi ha sagt till flera gånger. Men ni vet väl hurudan han är. »Fråga apotekarn och om han inte har, så säg till förrådsförvaltarn». Apotekarn säger, att han inte har och förvaltarn likaså.

Jag sökte upp befälhafvarn. Han stod vid ingången till baracken med öfverläkarn. Den senare hade just kommit tillbaka någonstädes ifrån och sade med upplifvad, belåten min till löjtnanten:

— Jag har just fått veta, att marknadspriset på hafre här är 1 rubel 85.

Då han varseblef mig, tystnade han. Men vi kände sedan länge till hans historia med hafren. Under vägen, i Sibirien, hade han uppköpt omkring tusen pud hafre till 45 kopek, hade transporterat hit den i sin eschelong och beredde sig nu att uppföra denna hafre i sjukhusets räkenskaper såsom inköpt här i Mukden. På det sättet förtjänade han öfver tusen rubel på ett bräde.

Jag sade till befälhafvarn om tvålen och det öfriga.

— Jag vet inte, fråga apotekarn, — svarade han likgiltigt och tycktes till och med förvånad.

— Apotekarn har inte, det måste finnas hos er.

— Nej.

— Hör på, Arkadi Nikolajevitsch, jag har mer än

en gång märkt, att apotekarn har utmärkt väl reda på hvad han har och att ni ingenting vet om ert.

Befälhafvarn blef röd af harm.

— Det är möjligt!... Men jag kan verkligen inte. Jag erkänner det öppet — jag kan inte och jag vet inte.

— Men hur skall man då få besked?

— Man måste gå igenom alla inventarieböckerna, ta reda på i hvilken vagn det ligger... Gå och se efter om ni behagar.

Jag såg på öfverläkarn. Han låtsade, att han ej hörde vårt samtal.

— Grigori Jakovlevitsch! Var så god och säg: hvems sak är detta? — vände jag mig till honom.

Öfverläkaren undvek min blick.

— Hvems sak det är?... Läkarna ha naturligtvis nog att sköta ändå... Gå och se efter det där, Arkadi Nikolajevitsch!

Det led mot kvällen. I hvita förkläden med röda kors gingo systrarna omkring och gåfvo de sjuka te. De lade omtänksamt för dem bröd, matade kärleksfullt och varligt de svagaste. Dessa präktiga flickor föreföllo som helt andra människor än de tråkiga, surmulna systrarna på vägen.

— V. V—itch, tog ni nyss emot en tsjerkess? frågade mig en syster.

— Ja.

— Men en kamrat till honom har lagt sig bredvid och vill inte gå.

På en brits lågo två dagestaner bredvid hvarandra. Den ene af dem hade stuckit ner hufvudet mellan axlarna och stirrade på mig med sina svarta, blixtrande ögon.

— Är du sjuk? — frågade jag honom.

— Nej! — svarade han i trotsig ton och rullade med ögonen.

— Då kan du inte få ligga här. Gå din väg!

— Jag går inte!

Jag ryckte på axlarna.

— Hvad är det åt honom? Nå låt honom ligga tills vidare... Du kan få ligga på den där britsen, så länge den är ledig. Här besvärar du din kamrat.

Systern gaf honom en mugg te och ett stort stycke hvetebröd. Dagestanen förlorade alldeles fattningen och sträckte misstroget ut handen. Han tömde begärligt muggen, åt upp brödet till sista smulan. Därefter steg han plötsligt upp och bugade sig djupt för systern.

— Tack du, syster! På två dag har tjag ingenting ätet.

Han slängde sin röda baschlik öfver axeln och gick.

Det hade blifvit kväll. I den stora, mörka baracken lyste några lyktor med matt sken, från fönstren drog det kallt. De sjuka soldaterna sofvo insvepta i sina kappor. I ett hörn af baracken, där de sjuka officerarna lågo, brunno ljus vid hufvudgärdarna; några officerare läste, de andra pratade och spelade kort.

I ett sidorum sutto vi läkare och drucko te. Jag sade till öfverläkarn, att fönstren ovillkorligen måste repareras. Han började skratta.

— Och ni tror, att det går så lätt för sig! Det märks att ni inte är militär. Vi ha ingen kassa för reparationer af bostäder, det förutsättes att vi skall bo i tält. Vi skulle kunna ta det af ekonomikassan, men vi ha ingen, sjukhuset är nyss organiseradt. Man måste gå in med en skrifvelse till befälet om utanordning...

Och han började berätta om de svårigheter, som voro förenade med utfåendet af pengar, om den beständigt hotande faran af »balans»; han anförde ett i sin orimlighet rent af otroligt exempel, men här måste man tro allt...

Klockan elfva på kvällen trädde vår kårchef in i baracken. Hela aftonen hade han suttit i Sultanovs sjukhus, som etablerat sig i den angränsande baracken. Tydligen ansåg chefen sig tvungen att för syns skull titta in också i vår barack.

Han gjorde en rond genom sjuksalarna, stannade framför dem som lågo vakna och frågade i likgiltig ton: »Hvad har ni för sjukdom?» Öfverläkarn och befälhafvarn följde honom vördnadsfullt. Då han gick, sade generalen:

— Det är kallt och dragigt i baracken.

— Hvarken dörrar eller fönster sluta till, ers excellens! — svarade öfverläkarn.

— Låt laga dem.

— Skall ske, ers excellens!

Då generalen gått, brast öfverläkarn i skratt.

— Och om det blir balans, kommer han att betala för mig då?

*

Under de följande dagarna härskade alltjämt samma oordning.

Nya sjuka anlände, de gamla afpolletterades till sanitetstågen. Det kom en mängd officerare. De flestas uppgifter om sitt onda voro besynnerliga och obestämda; några objektiva symptom kunde icke förmärkas. I baracken voro de muntra, och ingen skulle kunnat tänka, att detta var sjuka. Alla begärde enträget att bli afpolletterade till Charbin. Det gick rykten om att ett nytt slag skulle äga rum om några dagar, och man började begripa hvad dessa krigare hade för en sjuka. Ännu begripligare blef det, då de flitigt började berätta oss och hvarandra om sina hjältedater i de föregående striderna.

Och jämsides med dessa andra af helt motsatt slag. Det kom en sotnik, en ussurier, en vacker, solbränd yngling med små svarta mustascher. Han hade svår dysenteri och måste afpolletteras.

— Nej det går jag inte in på! . . . Ni måste bota mig här, doktor!

— Går inte för sig — ni kan inte föra diet här, och lokalen är dålig.

— Det gör ingenting. Om några dar blir ett slag, kamraterna ge sig ut och jag måste med... Nej ni måste låta mig stanna här!

Det var en afton. I baracken inträdde med hastiga steg en mager general med rödaktigt skägg. Doktor Seljukov var jourhafvande. Stirrande med de närsynta ögonen bakom pincenezglasen vandrade han långsamt af och an i baracken på sina tranben.

— Hur många sjuka har ni? — frågade generalen honom kort och skarpt.

— Omkring nittio.

Generalen mönstrade honom tigande från hufvud till fot.

— Hör på, begriper ni inte, att när jag inte har mössan på, så understår ni er inte att ha det?

— Jag visste inte... jag är ur reserven.

— Jaså ur reserven? Jag skall sätta er i en veckas arrest jag för er reserv! Vet ni hvem jag är?

— Nej.

— Jag är sjukhusinspektören. Hvar är er öfverläkare?

— Han har rest in till staden.

— Nå men förste ordinatorn då... Ställföreträdarn...

Systrarna sprungo efter Gretsjichin och hviskade åt honom, att han skulle taga af sig mössan. En af de kommenderade doktorerna kom framskyndande till generalen, sträckte på sig och rapporterade:

— Ers excellens! I ** flyttande fältsjukhus befinna sig 98 sjuka, af dem 14 officerare, 84 gemene man och underbefäl.

Generalen nickade belåtet och vände sig till den annalkande Gretsjichin.

— En sån oordning här är! De sjuka ligger i mössor, läkarna själfva spatsera omkring med mössor på hufvudet. Ser ni inte, att här finns ikoner!

Gretsjichin såg sig omkring och invände saktmodigt:

— Det finns inga ikoner.

— Hvad för slag? — skrek generalen upprörd. — Hvarför inte det? Hvad är det för en oordning!... Och ni också, öfverstlöjtnant! — vände han sig till en af de sjuka officerarna. — Ni skulle väl föregå soldaterna med ert exempel, men ni ligger själf i mössa!... Hvarför ha soldaterna sina gevär och påsar hos sig? — röt han åter till Gretsjichin.

— Det finns ingen förrådslokal.

— Oordning!... Öfverallt ligger saker och gevär kastade — det är inte ett sjukhus det här, det är en lumpbod!

Generalen gick vidare följd af läkarna, och vredgade anmärkningar haglade.

Vid ingången mötte han den inträdande kårchefen.

— I morgon tar jag båda mina sjukhus ifrån er, — förkunnade kårchefen, sedan de hälsat.

— Hvad säger ers excellens, skall de tas ifrån oss? — svarade inspektören i en helt annan ton, mjuk och undfallande: han var endast generalmajor och kårchefen generallöjtnant.

— Ja, fältsjukhusen måste följa med oss, och i morgon rycker vi fram i ställningarna.

Efter långa underhandlingar samtyckte kårchefen att ge inspektören de flyttande sjukhusen vid sin andra division; de skulle anlända till Mukden dagen därpå.

Generalerna aflägsnade sig. Vi stodo handfallna. Hur meningslöst och befängdt allt, hur snedvridet! Det gällde något så viktigt och allvarsamt som hjälp åt de sjuka, men liksom med afsikt bortsåg man från själfva saken, och all uppmärksamheten riktades på tomma etikettsfrågor... De kommenderade läkarna tittade på oss och skrattade.

— Ni är besynnerliga människor! Befälet är ju till för att gräla. Hvad skulle det annars göra, hur skulle det annars visa sitt nit?

— Hur? Genom att laga, att de sjuka slapp ligga

i drag, genom att förebygga sån villervalla, som rådde här hela dagen i förrgår.

— Ni hörde ju själf! I morgon upprepas detsamma! — suckade den ene doktorn.

Två läkare från Sultanovs sjukhus kommo in till oss. Den ene var ond och upprörd, den andre skrattade. Det befanns, att äfven där hade inspektörn grälat på alla, äfven där hade han hotat jourhafvande läkarn med arrest. Jourhafvanden hade börjat rapportera för honom: »Jag har äran meddela ers högvälborenhet . . .» — »Hvad för slag? Har ni rätt att »meddela» ni? Ni skall rapportera för mig och inte »meddela». Jag ger er en veckas arrest!»

Inspektör öfver våra sjukhus var generalmajor Jeserski. Före kriget hade han tjänstgjort vid Moskvas intendentur, dessförinnan hade han varit . . . polismästare i Irkutsk. I den tragiska fars, som heter det nyssförflutna kriget, strålade arméns medicinalöfverstyrelse som en svart ädelsten. Jag kommer att få ännu mycket att säga om den, här anmärker jag endast: högsta ledningen af sjukvårdsväsendet i vår ofantliga armé utöfvades af en f. d. guvernör — en i medicinska frågor fullkomligt okunnig person och dessutom sällsynt oduglig; inspektör öfver sjukhusen var en f. d. polismästare — är det underligt då, att han inspekterade sjukvårdsanstalterna så som han förr troligen »inspekterat» staden Irkutsk' gator och krogar?

Morgonen därpå, då jag satt inne hos mig, hörde jag utanför en myndig stämma:

— Hör opp, ni där! Säg till er befälhafvare, att det skall flaggas utanför sjukhuset. Ståthållaren kommer hit i dag.

En generalskappa med röda uppslag skymtade hastigt förbi fönstren. Jag tittade ut. Inspektör Gorbatsevitsch ilade med ifriga steg bort till nästa barack. Seljukov stod på trappan och såg sig förvirrad omkring.

— Var det till er han talade på det där sättet? — frågade jag förvånad.

— Ja visst! ... Anfäkta, jag blef så flat, så jag kom mig inte ens för att svara.

Seljukov gick med mulen uppsyn in i mottagningsrummet.

Kring baracken var man i fullt arbete. Soldaterna sopade och sandade vägen framför byggnaden, vid trappan satte de upp en flaggstång och hissade Röda korsets flaggor och nationalflaggorna. Befälhafvarn var där, han var nu verksam och energisk och visste på pricken hvar allt fanns.

Seljukov kom in i vårt rum och satte sig på sin säng.

— Här myllrar af befäl ... Bara man sticker ut näsan, stöter man på någon. Jag kommer in i mottagningsrummet, där står en med röda revärer, jag vill gå fram och afge rapport, men tittar till — han sträcker på sig och gör honnör ... Det var visst nån kosack ...

Han suckade tungt.

— Nej jag ville hellre frysa i tält. Här finns mer befäl än sjukvårdspersonal.

Schantser kom in med rådvill uppsyn. Han var jourhafvande.

— Jag vet inte, hur jag skall göra ... Jag sade till om att två madrasser skulle tas bort från britsarna — de var alldeles nersölade, det hade legat dysenterisjuka på dem. Öfverläkarn kom. »Låt vara, byt inte. Det finns inte andra madrasser.» »Det kan inte hjälpas», säger jag, »det är bättre, att de nykomna sjuka ligger på bara britsen; det kanske kommer någon alldeles utmattad af svält och trötthet, och han blir dysenterismittad hos oss.» Öfverläkarn vände sig ifrån mig till sjukvårdarna i salen: »Ni understår er inte att byta madrasser, har ni förstått?» — och så gick han. Han är rädd, att ståthållarn kommer och får se, att två sjuka ligger på bara britsarna.

Omkring baracken och i baracken fortgick alltjämt ifrig rengöring. Det äcklade en att se. Jag gick ett slag utåt fälten. På afstånd reste sig vår barack — utvändigt putsad och med vajande flaggor, invändigt full af sjuka, som lågo och huttrade i draget, på nersölade madrasser inpyrda med smittämnen... En slampig, sminkad skönhet i grann klänning och smutsigt, stinkande linne.

Som sanitetstågen blifvit inställda, evakuerade vi ej dagen därpå. Ståthållarn hade afrest från Charbin, och det hade vidtagits anstalter som för en kung allra minst: hela järnvägstrafiken var inställd för hans skull, sanitetstågen stodo och likaså tågen med trupper och materiel, på väg till det förestående slaget i söder. Det kom sjuka till oss i oändlighet; alla britsar, alla bårar voro upptagna, man nödgades lägga patienterna på golfvet.

På kvällen förde man till oss femton sårade dagestaner från ställningarna. Det var de första sårade vi mottogo. I filtmantlar och röda baschliker sutto eller lågo de och sneglade under lugg med sina svarta, glödande ögon. Och bland de sjuka soldaterna i väntrummet — grå, ledsamma och melankoliska — stucko dessa bjärt af och drogo allas blickar till sig, nedblodade och med en atmosfär af strid och fara omkring sig.

Äfven deras officer, en sotnik, fördes till oss; han var sårad i armen. Nervöst upphetsad och med feberglänsande ögon berättade han, hurusom de tagit japanerna för de sina, ridit inpå dem, blifvit utsatta för kulsprutorna och förlorat sjutton man och trettio hästar. »Men vi gaf dem också grundligt igen!» tillfogade han med ett stolt småleende.

Alla flockade sig omkring dem — läkare, systrar, sjuka officerare — och utfrågade dem vördnadsfullt och med girigt intresse. Hvad alla de sjuka föreföllo ointressanta i jämförelse med dessa, omstrålade af stridens och farans skimmer! Plötsligt förstod jag den

vackre ussuriern, som på inga villkor hade velat skickas bort för dysenteri.

Det kom en adjutant från ståthållaren för att efterhöra de sårades befinnande; det kom ett bud från Röda korsets sjukhus med enträgen uppmaning till officern att flytta öfver dit. Sotniken samtyckte, och han fördes från oss till Röda korset, som hela tiden obevekligt hade nekat att taga emot några af våra sjuka.

De sjuka . . . De sjuka i armén äro parias. De ha haft lika ansträngande tjänstgöring, de lida lika mycket, kanske ofta mer än mången sårad. Men alla behandla dem vårdslöst och nästan föraktfullt: de äro så ointressanta, passa så illa ihop med krigets granna dekorationer. Då ett sjukhus är fullt af sårade, gör det högre befälet trägna besök där; då där ligga sjuka, tittar knappast någon dit. De sanitetståg, som icke hörde under krigsförvaltningen, kunde knappast förmås att taga emot sjuka; ofta hände, att ett dylikt tåg stod stilla ett par veckor och endast väntade på sårade. Inga sårade funnos, men tåget stod där och spärrade vägen; och att mottaga sjuka, äfven icke smittoförande, nekade man envist.

*

Bredvid oss, i nästa barack, låg Sultanovs sjukhus. Till öfversköterska hade Sultanov utnämnt sin systerdotter, Novitskaja. Åt läkarna hade han sagt:

— Ni får inte beordra Aglaja Alexejevna att vara jourhafvande, mina herrar. Det får ni öfverlämna åt de tre andra systrarna.

Systrarna hade mycket att göra: de arbetade från morgon till kväll. Novitskaja visade sig endast sällan i baracken. Vacker och prydlig gjorde hon en rond genom salarna och återvände sedan till Sultanovs rum, där hon satt dagen i ända.

Sinaida Arkadievna grep sig i början verket an med ifver. Koketterande med sitt röda kors och sitt

bländhvita förkläde pysslade hon om de sjuke, lade deras kuddar till rätta, matade dem. Men inom kort svalnade ifvern. En afton kom jag in i baracken. Sinaida Arkadievna satt vid ett bord med händerna i knäet och sade med matt stämma:

— Jag är alldeles förbi!... Har varit på benen hela dagen. Och jag har stegrad temperatur, jag mätte nyss — trettioåtta grader. Jag är rädd jag håller på att få tyfus. Och jag har jour i dag. Förste ordinatorn har strängt förbjudit mig att tjänstgöra längre. Det blir den stackars Nastasia Petrovna, som får träda i mitt ställe.

Nastasia Petrovna var den fjärde systern vid deras sjukhus, en enkel, anspråkslös flicka från Röda korset. Hon öfvertog jouren, och Sinaida Arkadievna for med Sultanov och Novitskaja på supé till kårchefen.

Vera Nikolajevna, skönheten med hafsfruögonen, visade sig vara duktig. Hela arbetet i sjukhuset hvilade på henne och den beskedliga Nastasia Petrovna. De sjuka officerarna förvånade sig öfver att det i detta sjukhus fanns endast två systrar. Inom kort blef Vera Nikolajevna sjuk, några dagar höll hon sig uppe, men slutligen blef hon liggande med 40 graders temperatur. Nastasia Petrovna blef ensam om arbetet. Hon protesterade och förklarade för förste ordinatorn, att hon ej kunde reda sig ensam. Förste ordinator var denne samme dr. Vasiljev, som redan i Ryssland så när hade satt en militärbefälhafvare i arrest och som häromdagen så »strängt» förbjudit Sinaida Arkadievna att tjänstgöra. Till Nastasia Petrovna röt han som till en piga och förklarade för henne, att om hon ville gå och slå dank, borde hon aldrig ha kommit hit.

Utom de fyra ordinarie systrarna på vårt sjukhus anställdes ytterligare två extraordinarie. Den ena var hustru till en officer vid vår division. Hon hade medföljt vår eschelong från Charbin och hela tiden suttit och gråtit af oro och bekymmer för sin man. Den andra hade tjänstgjort vid ett af sjukhusen i arméns

rygg och öfverflyttade till vårt, då hon fick veta, att vi skulle förläggas närmare stridslinjerna. Hon brann af begär att få komma i elden, därför afstod hon från sin lön och blef extraordinarie, gaf sig inte, förrän hon fått sin vilja fram. Hon var en axelbred flicka på tjugofem år med kortklippt hår, grof röst och manhaftig gång. Den gråa kjolen slog oskönt om benen på henne, då hon gick.

*

Från vår kårstab kom order, att bägge sjukhusen ofördröjligen skulle evakueras och nästa morgon bege sig till byn Sachotasa och där invänta vidare order. Hvad skulle man göra med de sjuka, åt hvem öfverlämna dem? Vi skulle aflösas af sjukhusen vid en annan division af vår kår, men ståthållarns tåg hämmade all trafik, och ingen visste, när de skulle komma. Och vi hade fått order att bryta upp i morgon!

Återigen vändes allt upp och ned i baracken. Tvättfaten togos bort, apoteket inpackades; man beredde sig att lösbryta kittlarna i köket.

— Men detta är ju orimligt! — utlät sig Gretsjichin. — Vi kan inte lämna de sjuka vind för våg.

— Jag måste lyda mina öfverordnades befallning, — svarade öfverläkarn och såg åt sidan.

— Ja det kan ju inte vara tal om annat! — blandade sig befälhafvarn hetsigt i samtalet. — Vi hör till divisionen, alla trupperna ha redan aftågat. Hur skulle vi våga att inte lyda kårchefens order! Han är vår öfverbefälhafvare.

— Och vi skall utan vidare öfverge de sjuka?

— Det sker inte på vårt ansvar. Det är det härvarande befälets sak. Vi ha fått order, och där står det tydligt och klart, att vi i morgon skall bryta upp.

— Det må stå hvad som helst, men vi öfverge inte de sjuka, — förklarade vi.

Öfverläkarn tvekade länge, men slutligen beslöt

han sig för att stanna och invänta sjukhusen. Dessutom förklarade Jeserski bestämdt, att han inte släppte af oss, förrän någon aflöste oss.

Ovillkorligen uppstod frågan: hvartill tjänade allt detta bråk — kittlarnas lösbrytande, madrassernas borttagande under de sjuka? Eftersom vår kår kunde reda sig med två sjukhus i stället för fyra, så hade det väl varit enklare att lämna oss här och låta de ankommande sjukhusen fortsätta med kåren direkt till söder. Men alla förstodo att detta var omöjligt: i grannsjukhuset befunno sig doktor Sultanov och syster Novitskaja; från dem ville vår kårchef ej på villkor skiljas. Då fingo hellre de sjuka ligga i flere dygn på bara britsarna utan föda och läkarhjälp.

Fullkomligt obegripligt var däremot detta: redan i en månads tid hade Mukden varit centrum för hela vår armé. Armén var nästan till öfverflöd försedd med sjukhus och läkare. Icke dess mindre kunde eller ville ej sjukvårdsstyrelsen upprätta ett stående lasarett; den nöjde sig med att gripa de förbipasserande sjukhusen i flykten och inlogera dem i sina baracker, till dess nya sjukhus händelsevis döko upp inom dess horisont. Skulle verkligen inte detta ha kunnat ordnas annorlunda?

Efter två dygn anlände till Mukden de väntade sjukhusen, vi öfverlämnade barackerna åt dem och bröto själfva upp mot söder. Underliga, orediga känslor rörde sig inom oss. Framför oss arbetade ett jättelikt, inveckladt maskineri. Där var en springa, och vi hade kikat in i den: kugghjul, valsar, allt snurrade och arbetade utan rast, men — den ena kuggen tog inte i den andra, det hela snurrade utan gagn och mål. Var detta ett tillfälligt fel i mekaniken på det ställe vi råkat få se eller... eller bullrade hela denna jättemaskin endast för syns skull och var oduglig till arbete?

I söder mullrade en oafbruten kanonad. Slaget vid Schaho var börjadt.

IV.

Slaget vid Schaho.

Vi bröto upp från Mukden tidigt på morgonen. Kvällen förut hade det regnat, vägarna blänkte af hal smuts, solen sken på den lätt töckniga himlen. Det var blidt och lugnt. Långt i söder ljöd kanonernas dofva, oafbrutna muller.

Vi redo, truppen marscherade till fots. De grönmålade bagagevagnarna och kärrorna gnisslade. I den otympliga lasarettsvagnen förspänd med fyra hästar lyste systrarnas halskläden och förkläden. Systern med kortklippta håret åkte inte med de andra utan red. Hon var klädd i mansdräkt: gråa byxor och höga stöflar samt fårskinnsmössa. I kjolar gjorde hon ett motbjudande intryck — i mansdräkt såg hon ut som en förtjusande pojke; nu passade också hennes breda axlar och hennes manhaftiga gång. Hon red utmärkt. Soldaterna kallade henne »systergossen».

Öfverläkarn frågade en mötande kosack efter vägen till byn Sachotasa; denne visade. Vi styrde kosan till floden Hunho, passerade öfver bron, veko af åt vänster. Det föreföll oss besynnerligt: enligt kartan låg byn sydväst om Mukden, och vi styrde mot sydost. Vi sade detta till öfverläkarn och försökte öfvertala honom att taga en kinesisk vägvisare. Envis, självsäker och snål svarade Davidov, att han skulle visa vägen själf bättre än någon kines. Vi tillryggalade tre verst längs floden åt öster till — slutligen insåg Davidov själf, att det bar galet, och vände tillbaka till andra stranden öfver en annan bro.

Det stod nu klart för alla, att vi kommit alldeles på villospår. Öfverläkarn satt majestätisk och bister på sin häst, utdelade korta befallningar och talade ej

med någon. Soldaterna släpade benen efter sig i smutsen och skrattade fientligt. På afstånd sågo vi bron, som vi för två timmar sedan passerat öfver.

— Skall vi vända om till den där bron igen, ers välborenhet? — frågade oss soldaterna ironiskt.

Öfverläkarn funderade en stund öfver kartan och förde oss så beslutsamt mot väster.

Men oupphörligt nödgades vi göra uppehåll. Hästarna, illa inkörda, kastade sig åt sidan, och vagnarna välte, på en vagn brast tistelstången, på en annan gick ett hjul sönder. Det blef att stanna och laga.

Och i söder mullrade kanonerna oafbrutet lik en dof åska. Det var underligt att tänka på det ohyggliga, som där skedde. Man kände blygsel. Där rasade en strid, där lågo sårade, vi skulle ha behöfts så väl — och vi irrade slött omkring här på fälten.

Jag såg på min kompass — vi färdades mot nordväst, alla visste att det bar åt orätt håll, och ändå måste man marschera framåt, därför att den envise gubben icke ville medge, att han misstog sig.

Mot kvällen uppenbarade sig i fjärran konturerna af en kinesisk stad, torn med buktande tak och tempel. Till höger sågs en rad kronobyggnader, tågrök. Bland soldaterna ljöd ett dämpadt, förbittradt skratt: det var Mukden! . . . Efter en hel dags färd återkommo vi till våra stenbaracker.

Öfverläkarn passerade förbi dem och stannade i en kinesby utanför staden.

Soldaterna slogo upp tält, tände eldar af kaoljan och kokade vatten. Vi inlogerade oss i en snygg och rymlig fansa af sten. Den artigt småleende kinesiske ägaren i sidenkjol förde oss omkring i sin gård. Den var omgifven af en hög lermur och planterad med stora popplar. Vålmar af kaoljan, tsjumis och ris stodo där i gula rader; på logen tröskades det. Värden berättade, att han hade en butik i Mukden och att han fört dit sin familj — hustru och döttrar; här löpte de beständig fara att antastas af förbitågande soldater och

kosacker. Hans mor, en femtiårig gumma, hade för en vecka sedan bortröfvats af dagestaner.

På dörrhalfvorna lyste två granna figurer i fantastiska dräkter och med sneda ögon. Mellan dem löpte en lång, vertikal träslå med kinesiska bokstäfver. Jag frågade hvad det stod på den. Värden svarade:

»Tala godt».

»Tala godt»... Inskriften på husportarna med dörrgudarna. Det föreföll underligt, men då jag såg på den stillsamt artige husbonden, förstod jag det.

I dagbräckningen stego vi upp. I öster lyste blekröda strimmor, träden skymtade dunkelt. Långt i fjärran mullrade kanonerna. Soldater med blåfrusna ansikten spände motvilligt för hästarna; det var kallt, de hade öfvernattat i tälten i sina utkylda kappor och hade sprungit af och an hela natten för att hålla sig varma.

*

Öfverläkarn träffade en bekant officer, frågade honom om vägen och tog åter själf ledningen utan att anlita vägvisare. Och åter gingo vi vilse, åter bräcktes tistelstängerna och välte vagnarna. I närheten af Sachotasa upphunno vi vår divisionsträng. Trängens befälhafvare visade oss en ny order, enligt hvilken vi hade att bege oss till stationen Sujatun.

Det blef att försöka leta sig fram till stationen. Vi passerade en pontonbro öfver en flod, tågade igenom en by, vadade öfver af regnet uppsvällda bäckar. Soldaterna, i vatten till midjan, hjälpte hästarna att rycka loss de i dyn nersjunkna vagnarna.

På alla sidor bredde sig vida åkerfält betäckta med vålmar af kaoljan och tsjumis. Jag red bakom truppen och såg, hur soldaterna sprungo ifrån vagnarna utåt fälten, ryckte till sig kärfvar och sprungo tillbaka. Midt för allas ögon pågick ofoget. Öfverläkarn kom ridande ifatt mig.

— Var god och säg mig, — frågade jag honom barskt, — är det med ert tillstånd det där sker?

Han låtsades inte förstå.

— Hvad för slag?

— Det där hitsläpandet af kärfvar från kinesernas åkerfält.

— De fräcka krabaterna! — brummade Davidov liknöjdt och sade i slapp ton till fältväbeln: — Nesjdanov, säg till dem att de sluta upp... Se till ni, V. V—tsch, att sån där marodering inte förekommer, — vände han sig till mig i en ton à la dålig aktör.

Framför oss sprungo soldaterna fortfarande ut på fälten och hämtade kärfvar.

Den utskickade fältväbeln kom tillbaka.

— Hvad de tog förut behöfdes, nu är det öfverflödigt, — sade han småleende, såsom en förklaring på öfverläkarns förbud. På toppen af hvar vagn gungade en stor binge gula tsjumiskärfvar.

Omkring mig marscherade våra soldater. De hade hört mitt samtal med öfverläkarn.

— Vi är ju tvungna att ta, det måtte väl inte vara något att bråka om. Skall hästarna svälta? — sade de.

— Hästarna skall visst inte svälta, — genmälde jag. — Kronan lämnar ut pengar till deras underhåll.

— »Lämnar ut» ja!... Men hvarför skall man ge ut ryska pengar i onödan? De här kineserna är det väl ingen synd om.

— Ja och det står i skriften att man får ta, — anmärkte Bastrikin, en undersätsig soldat med tjufpojksfysionomi.

— Hvar i skriften står det? Visa mig det! Jag har aldrig sett något sådant.

— Min bibel är sönder, — svarade Bastrikin med skrattlysten stämma.

— Han har läst i den så mycket! — förklarade en annan soldat.

Mot kvällen kommo vi fram till Sujatun och slogo

läger på östra sidan om stationen. Kanonerna dånade nu helt nära, man hörde suset af projektilerna. I norr gingo sanitetstågen. I söder framblixtrade i halfdunklet elden från de kreverande granatkarteschema. Med en halft beklämd, halft lättad känsla betraktade vi de uppfladdrande små lågorna och tänkte: nu börjar det på allvar!

Vi hade fått order att nästa dag gå öfver på andra sidan järnvägen och lägga oss i byn Sao-Ki-Schinpu, en half verst från stationen.

Just som vi inkommo i byn, körde kinesiska kärror, fullastade med ägodelar, skyndsamt ut från gårdarna. Öfverst på vagnarna sutto kineser; de gömde sina ansikten för oss. En kines kom gående med en stång öfver axeln; i hvardera ändan af stången satt ett barn och vippade i en korg. Barnen voro runda och feta med små svarta flätor på hjässorna; de sutto med benen korslagda under sig, alldeles som deras afgudar. Kinesen gick med ansiktet dystert sänkt mot marken, barnen i de gungande korgarna stirrade muntert nyfikna på oss med sina små svarta ögon.

Vi slogo läger i en stor, kvadratformig trädgård, planterad med höga pilar. Tälten restes. Dr. Sultanovs sjukhus befann sig i samma by; det hade kommit kvällen förut och tagit in inte långt från den plats, där vi slagit oss ner.

Vid affärden från Mukden hade det kommit till ett häftigt uppträde mellan dr. Sultanov och hans läkare. De fyra underläkarna, militärbefälhafvarn och hans adjutant äga rättighet till en transportvagn för sina saker. Öfverläkarn får en summa i kontanter till anskaffande af egen vagn och två hästar. Men dr. Sultanov brydde sig inte om att köpa vagn och hästar, han stoppade pengarna i fickan och gaf order, att hans saker skulle placeras på läkarnas vagn. Dessa protesterade och förmådde befälhafvarn att lasta af öfverläkarns saker. Detta rapporterades för Sultanov. Han blev ursinnig, röt åt läkarna och befälhafvarn som åt

kalfaktorer, stampade med fötterna och befallde, att hans saker ögonblickligt skulle lastas på vagnen igen. Läkarna voro djupt förbittrade och ville anmäla öfverläkaren. Men till hvem skulle rapporten gå? Först till divisionschefen, en efterlåten gubbe, som inte ville stöta sig med de mäktige, och vidare till — kårchefen, Sultanovs beskyddare. Och som äkta ryssar nöjde sig doktorerna med att brumma och harmas »sinsemellan».

Sultanov hade öfverhufvud blifvit sig mycket olik. På tåget hade han varit oföränderligt älskvärd, spirituell och munter; nu under marschen var han ilsken och sur. Ingen vågade tilltala honom, där han satt på hästryggen och kastade vreda blickar omkring sig. Mot kvällen gjorde man halt. Första omsorgen blef att uppsöka en bekväm och snygg fansa åt öfverläkarn och systrarna; deras samovar tändes, middag tillagades. Sultanov åt och drack te — och blef åter älskvärd och spirituell.

Vår öfverläkare och befälhafvarn sörjde åtminstone något så när för truppen. Soldaterna fingo visserligen ligga ute i kylan i sommarkappor — pälsar fanns det för öfrigt ännu ingenstädes i armén — men det lagades dock alltid, att de fingo äta sig mätta. I Sultanovs sjukhus åter bekymrade sig ingen om truppen. Hela personalen tycktes blott existera för dr. Sultanovs och systrarnas bekvämlighet. Truppen frös och svalt; den fick lifnära sig så godt den kunde. Dess knot upptog Sultanov med naivt cynisk godmodighet. En gång vände sig förste ordinatorn Vasiljev till honom med klagomål öfver en soldat; han, Vasiljev, hade gifvit någon order, och soldaten hade svarat honom rätt i ansiktet:

— Ja order kan ni ge, men mat kan ni inte ge; svälta får man och ligga och frysa om nätterna, men orderna skall man utföra!

Sultanov gjorde en liknöjd grimas. Han satt och åt middag och var vid godt lynne.

— Å, bry er inte om dem!... I grunden ha de

ju alldeles rätt. Vi rider, de gå till fots. När vi kommer fram, är vår första omsorg att söka upp en fansa åt *oss*, vi beställer fram middag och te. Och de är trötta och hungriga. Nyss skickade jag ut dem att försöka skaffa sig kött — de fann ingenting, men vi ha lyckats få biffstek.... Ifall vi gick till fots med dem, svälte och frös, då skulle de lyda våra order.

*

En dag, två, tre dagar förflöto. Vi voro alldeles förbryllade. Utefter hela fronten dundrade kanonerna ursinnigt, förbi oss drogo transporter med sårade. Men till våra sjukhus kom ingen order att etablera sig. Tält, instrument och förbandsartiklar lågo fredligt inpackade i vagnarna. På järnvägens mötesspår stodo andra sjukhus, de allra flesta inte heller etablerade. Hvad skulle detta betyda? Det gick rykten om att redan tjugo tusen man voro sårade och döda, att floden Schaho var röd af blod, och här sutto vi, tiotal af läkare, med händerna i kors, utan något att göra.

Slaget var i full gång och pågick helt nära oss. Oupphörligt nåddes våra öron af häftiga gevärssalfvor. På vägarna rörde sig infanteriafdelningar och artillerikolonner, neddammade kosacker sprängde förbi. Det försiggick något ödesafgörande och oss alla vidkommande, öfverallt rådde liflig brådska, vi ensamma voro overksamma och utanför det hela. Vi redo upp till ställningarna, iakttogo striden på nära håll, pröfvade på den nervretande förnimmelsen att vara i elden; men äfven denna förnimmelse förde med sig en obehaglig bismak, ty det var dumt att utan skäl utsätta sig för fara.

Vår trupp plågades liksom vi af den tvungna overksamheten. Soldaterna gåfvo sig ut i trakten att åse striden, utfrågade förbiridande kosacker, berättade oss ifrigt ryktena om stridens gång.

En dag kommo tre soldater i vår trupp till be-

fälhafvarn och förklarade, att de önskade öfvergå till stridstrupperna. Öfverläkarn och befälhafvarn häpnade: ofta under färden hade de hotat försumliga soldater med förflyttning till stridstrupperna, de hade häri sett en fruktansvärd hotelse — och nu anhöllo soldaterna själfva därom!...

Alla tre voro unga, raska karlar. Som jag redan anmärkt befunno sig i vår kårs regementen en mängd äldre män, nedsatta af gubbkrämpor och bekymmer för sina stora familjer. Våra sjukvårdstrupper åter bestodo till mer än hälften af unga, kraftiga soldater, som bestredo de jämförelsevis lätta befattningarna såsom hästskötare, sjukvårdare och kalfaktorer. Fördelningen försiggick på papperet, och på papperet voro alla dessa Ivanov'er, Petrov'er och Antonov'er alldeles lika.

Befälhafvarn försökte öfvertala soldaterna att frångå sitt beslut, sedan förklarade han, att han skulle meddela staben deras anhållan. En som särskildt häpnade öfver deras önskan var vår intendent Bruck, en vacker pojke men alldeles ovanligt rädd af sig.

— Men du har det ju mycket lugnare här! — föreställde han en af dem. — Hur tror du det går med dig där borta? Du blir dödad, din familj är kvar...

— Än sen! Jag har bara hustru. Blir jag dödad, gifter hon sig med en ann.

Den talande var en lång, ståtlig pojke med hes, förkyld röst, en f. d. grenadjär. Hans uppsyn var allvarsam och inåtvänd; det var som om han blickat in på något i sin själ — något stort och viktigt.

— Men om du blir sårad? Får båda benen afslitna, blir krympling för hela ditt lif?

— Än sen!... — Soldaten teg litet och tillfogade långsamt: — Kanhända att jag vill lida.

Bruck betraktade honom häpen.

— Vara i linjen — det är en helig sak, — anmärkte en annan soldat.

— Men vår sak är ännu heligare! — genmälde

Bruck med falskt patos. — Hjälpa sårade bröder, genom vänliga omsorger lindra deras svåra lidanden...

— Asch, det är bara vackra ord!... Där borta skjuts det, de andra slåss, och hvad gör vi? Ingen ens tittar åt oss. Och vid mönstringarna sen! Generalen eller tsaren själf säger: Jaså, det är inte en linjesoldat! — och går utan vidare förbi en.

*

Den 29 september* blef elden särskildt våldsam. Kanonerna dundrade oafbrutet, längs ställningarna var det som om jättestora skåp brakande vältats på hvarann. Projektilerna foro hvinande genom luften, och deras hvin sammansmälte till ett enda tjut. Gevärselden smattrade utan afbrott. Det gick rykten om att japanerna kringgått vår högra flygel och voro färdiga att upprifva centern. Ordonnanssoldater kommo framsprängande till oss och frågade, om vi visste hvar den eller den staben fanns. Vid vårt nekande svar ryckte soldaten på axlarna i trött villrådighet.

— Hur skall jag bära mig åt? Jag är skickad af chefen med en brådskande order, jag har ridit sen i morse, och ingen kan ge mig upplysning.

Och han red vidare på måfå.

Mot kvällen fingo vi en order från kårstaben: båda sjukhusen skulle *oförtöfvadt* sätta sig i rörelse mot söder och etablera sig vid stationen Schaho. Bagaget inpackades skyndsamt, hästarna spändes för. Solen lutade mot sin nedgång; i söder, högst en verst ifrån oss, flammade de japanska granatkarteschernas eldslågor, en dubbel gevärseld smattrade. Vår väg gick rätt åt det hållet.

Ilsken och nervös satt Sultanov i sin fansa och letade efter stationen Schaho på kartan. Det var närmaste station på järnvägslinjen, men i sin sinnesrörelse

---

* Här som öfverallt är gamla stilen bibehållen.

lyckades ej Sultanov hitta den. Han svor ursinnigt öfver befälet.

— Tusan vet hvad det här är för ordningar! Enligt lag skall de flyttande sjukhusen ligga åtta verst från ställningarna, men oss skicka de rätt i elden!

Det var i självfva verket ofattligt hvad våra sjukhus skulle kunna uträtta i det helvete, som blixtrade och dundrade där borta. Vi läkare gåfvo hvarandra våra hemortsadresser, för att i händelse af vår död våra närmaste skulle bli underrättade.

Projektilerna susade, gevärselden smattrade. Man fick en underlig, jublande känsla, kände sig som buren af vingar, och med ens förstod man soldaterna, som begärt att få öfvergå till stridstrupperna. »Systergossen» satt till häst och stirrade med lystna roffågelsögon in i det mörknande fjärran, där granatkartescherna flammade allt mera bländande.

— Skall vi återigen irra omkring och inte hitta fram? — undrade hon ängsligt. — Mina herrar, öfvertala öfverläkarn att han tar en vägvisare!

— Vi gick vilse på dagen — hur skall det då bli på natten! — sade Seljukov och suckade. — Och hästarna är skygga och illa inkörda. När första projektilen faller, välter de hela transporten öfver ända.

Vi satte oss i gång mot järnvägen och började följa banan i riktning mot söder. Öfverallt lågo splittrade telegrafstolpar och tilltrasslade trådar. En kosack kom ridande i fatt oss och lämnade hvar sitt papper till de båda öfverläkarna. Det var en order från kårchefen, som befallde sjukhusen att ofördröjligen bryta upp, lämna stationen Schaho (det antogs, att vi redan voro där) och återvända till den förra platsen vid stationen Sujatun.

Vi vände gladeligen om. Endast »systergossen» var besviken och nära att gråta af förargelse. Hon vände sig oupphörligt om och betraktade med glänsande, trånsjuka ögon den på afstånd rasande striden.

Vi slogo upp våra tält, superade. Kvällen var ljum och stilla. Mörka töcken insvepte horisonten, stjär-

norna tindrade matt. Stridslarmet tystnade ej. På natten utbröt ett åskväder. Åskan dundrade, blixtar skuro luften. Och projektilerna susade alltjämt borta i dunklet, kanonerna mullrade i kapp med åskan; gevärselden smattrade feberaktigt. Himmel och jord sammansmälte i ett enda blixtrande och mullrande. På vägen tågade soldatkolonner i störtregnet, och bajonetterna glimmade i blixtarnas sken.

*

Och åter gick en dag, en andra, en tredje. Striden fortfor, och vi lågo alltjämt oetablerade. Hvad ville detta säga? Hade man glömt bort oss? Men nej. Vid Ugolnojs station, vid mötesspåren — öfverallt lågo oetablerade fältsjukhus. Läkarna gäspade, spelade kort...

Det började bli regnigt, vi flyttade från tälten in i en kinesisk fansa. Där var trångt och obekvämt, systrarna fingo logera i ett hörn, om nätterna hängde de för schalar. Från Sultanovs sjukhus kommo läkare och systrar och hälsade på oss. Endast Sultanovs systerdotter, Novitskaja, satt i sin fansa utan att någonsin gå ut. Däremot kom ofta Sinaida Arkadievna, som alltid elegant klädd, koketterande med sitt snöhvita förkläde med röda korset. Hon berättade än att chefen för den eller den divisionen ätit middag hos dem, än att »vår käre Sergej Pavlovitsch» (kårchefen) varit på besök.

Sinaida Arkadievna tänkte på Moskva och suckade djupt.

— Gud, hvad en hönspastej nu skulle smaka! — sade hon med sitt sjungande tonfall. — Jag längtar så förtvifladt efter pastej!

— Då är det ännu inte så farligt, — anmärkte Seljukov bistert. — När ni börjar längta förtvifladt efter svartbröd, då är det värre.

— Ack pastej! Pastej och champagne! — sade Sinaida Arkadievna drömmande.

Det talades om att sjukhusläkarna och systrarna skulle bli kommenderade till förbandsplatserna.

— Mig skrämmer ni inte: jag är fatalist! — sade Sinaida Arkadievna. Men senast kvällen förut hade våra systrar skrattande berättat, hur Sinaida Arkadievna och Novitskaja tagit vid sig öfver dessa rykten och hur de förklarat, att de alls inte kunde begripa hvarför de skulle utsättas för projektilerna.

Sinaida Arkadievna tog farväl och gick. I en vrå i halfmörkret satt vår öfversköterska.

— Å, jag har inte hälsat på er! God dag! — utropade Sinaida Arkadievna älskvärdt.

— Vi är obetydliga personer, det är lätt att inte märka oss, — svarade systern afmätt.

— Tvärtom! Ni är alltid klädda efter reglementet, i halskläden och uniformsklänningar, er ser man genast. Ni är inte som vi revolutionärer, — genmälde Sinaida Arkadievna i ljuf ton.

I och omkring vår by bedrefs en allmän plundring. Från åkerfälten släpades kaoljan, tsjumis och bönor, soldaterna bestulo kineserna på allt hvad de kommo öfver. Oupphörligt kommo upprörda kineser springande till oss och bådo om vårt beskydd. Vi gjorde hvad vi kunde, men detta var naturligtvis en droppe i hafvet. Ingen hade skyldighet att skydda kineserna, själfva voro de värnlösa, och strafflösheten rusade och omtöcknade hjärnorna.

En morgon, då jag vaknade, hörde jag ryska och kinesiska röster utanför fönstren, öfverläkarn skrek:

— Tag fast dem!

Jag sprang ut. Befälhafvarn stod i dörren och förklararade i upprörd ton:

— Tusan vet hvad det är frågan om!

Tvärs öfver kaoljanåkern sprungo öfverläkarn, några af våra soldater, kineser och en gammal kineskvinna, matmor i vår fansa. Jag följde efter.

Två kosacker sprungo sin väg från kinesgrafvarna, stickande sablarna i skidan. Våra soldater höllo en

blek artillerist i armarna, framför honom stod öfverläkarn. På den koniska grafven låg ett magert, svart svin och rosslade tungt; från vänstra bogen rann svartaktigt blod.

— Du, *sukin syn*! — skrek öfverläkarn uppbragt. — Arrestera honom!

Vi drogo oss baklänges. Kineserna buro bort det döende svinet. Befälhafvarn kom, allt flera soldater började samla sig.

— Hvart hör du? — frågade öfverläkarn strängt.

— Till **artilleribrigaden, — svarade den arresterade. — De små röda mustascherna och de ymniga fräknarna framträdde skarpt i hans förskrämda, bleknade ansikte, rockskörtet var nedblodadt. — Ers välborenhet, det var inte jag, jag bara gick förbi... Var så god och se! — Han drog sin sabel ur skidan. — Var så god och se: inget blod på den!

— Men hvarför är det lera på den? Hvarför drog du sabeln?

— De bad mig hjälpa dem.

— Hvad var det för ena?

— Det vet jag inte.

— Nå så får du inställa dig inför krigsrätten ensam... Arrestera honom! Arkadi Nikolajevitsch, anmäl honom! — vände sig Davidov till befälhafvarn.

— Ers högvälborenhet, låt mig få gå, hans välborenhet kapten Verevkin väntar på mig!

— Må han vänta! Är det han som skickade ut dig att stjäla?... Såna skälmar! Värre än banditer! Vet ni inte, att kineserna är en fredlig befolkning, att det är förbjudet att plundra dem?

Det ihjälstuckna svinet låg vid inkörsporten; våra soldater flockade sig omkring det.

— Å så magert! Det var just något att släpa hem! — anmärkte Kutsjerenko. — Om det åtminstone varit fett!

Alla betraktade med deltagande den arresterade. Han fördes bort. Soldaterna skingrade sig.

— Utmärkt! Så skall det vara! — sade jag med afsiktligt hög röst. — Det blir en varning för de andra.

— »Varning»... Vi måste ju stjäla, — anmärkte en hästskötare i mörk ton. — Annars skulle hästarna dö af svält, vi skulle inte ha något att göra upp eld med. Titta, där borta står hästarna och äter rishalm — stulet alltihop. Det lämnas ut två stop hafre till hvar häst, blir en häst mätt på det? De svälter ihjäl allihop.

— Låt dem svälta ihjäl då, — sade jag. — Angår det er? Det är befälets sak. Er sak är bara att utfodra hästarna och inte stjäla furage.

Soldaten smålog.

— Ja visst ja!... Men då under marschen vagnarna fastnade i gyttjan, kommenderades vi alla i vattnet att hjälpa hästarna. Så mycket folk som blef sjuka på kuppen! Och hvarför? Hästarna hade inga krafter. Nej, ers välborenhet, där har ni orätt. Tar man ingenting, får man ingenting.

— Öfverläkarn hotade artilleristen med krigsrätt, — anmärkte en annan. — Men hvad har han sagt åt oss? Tag hvad ni vill, gossar, har han sagt, laga bara att jag inte ser det. Hvarför har han inte hotat oss med krigsrätt?

— För honom är det ren fördel, att vi stjäl... Men råkar jag på t. ex. den där kaptenen, som skickat ut artilleristen, så säger han strax: »Du din lymmel, vet du inte, att det är fredliga inbyggare... Till krigsrätten med dig!»

Soldaterna började skratta, och jag teg, ty de hade rätt.

Vår värd, en ung kines med vackert, solbrändt ansikte, tackade öfverläkarn varmt för hans ingripande och förärade honom ett par dyrbart broderade kinesiska tofflor. Davidov skrattade, slog kinesen på axeln och sade »schango (godt)!» — och på kvällen, berättade oss skrifvarn, bad han värden skrifva sitt namn under ett papper. På papperet stod, att undertecknad till vårt

sjukhus sålt så och så många pud kaoljanfrö och rishalm och erhållit full betalning, den och den summan. Kinesen blef rädd och vägrade.

— Nå skrif inte ditt namn utan något annat, det är lika bra, — sade öfverläkarn.

Härtill samtyckte kinesen och fick en rubel i belöning, och vårt kansli riktades med en kvittens på 613 rubel 35 kopek (falska dokument tycka ej om runda summor).

Med hvar dag tog plundringen i vår by ökad omfattning. Soldater och kosacker buro bort ljusstakar och rökelsekar ur templen, slogo lergudarna i stycken — det gick nämligen rykten, att gudarna skulle ha hjärtan af guld. Från fansor och gårdar släpade de fönsterramar, skrin, plogar och dörrar till sina eldar. Kineserna upphörde att springa till oss och begära beskydd, stängde inte längre sina portar. Likt bronsstatyer stodo de orörliga i dörrarna och betraktade de ut- och inströmmande plundrarna.

Från ställningarna förde man tre »chunchuser» till vår by. I dagbräckningen höggo dragoner hufvudena af dem utanför byn. Vår värd meddelade oss, att dessa tre kineser ingalunda voro chunchuser utan bönder från grannbyn och »micke goda» människor. Deras afrättning gjorde ett starkt intryck på kineserna. Deras ansikten blefvo än uttryckslösare, än mera orörliga, och nästa morgon voro alla kineser försvunna ur byn. Äfven vår värd gaf sig af med sin gamla mor. Hustru och barn hade han redan före vår ankomst afsändt till Mukden.

Då han tog farväl, smålog han artigt och förekommande som alltid, lyssnade uppmärksamt till oss och sökte förstå hvad vi sade. Han och den gamla gåfvo sig af till fots och medtogo endast det dyrbaraste. Redan före hans affärd hade soldaterna snokat i hans del af huset. Då kinesen gifvit sig af, började de myllra i fansan som flugor kring en sockerbit. På våra föreställningar svarade befälhafvarn, att han alls

inte hade skyldighet att skydda kinesens egendom, att denne ej anförtrott honom något och att han ej hade vaktmanskap. Och härpå var ingenting att svara.

Hela dagen rafistulerade soldaterna i fansan. I förstugan lågo om hvarandra lergudar — »kanchi» — fiskdon, porslinsskålar, en liten yxa af egendomlig form. På fansans golf lågo uppbrutna kistor och skåp, däribland ett grant måladt afgudaskåp nedbrutet från väggen.

En aflöst patrullkarl tittade in i fansan med en vadderad kinesisk rock öfver kappan; dessa rockar ersatte pälsarna, som ännu icke erhållits.

— Sök under jorden, pojkar, i källarna, — tillrådde han våra soldater, men då han i detsamma varseblef mig, tillfogade han i sträng ton: — Kanske de ha vapen gömda.

En soldat kom muntert nerhoppande från vindsloftet och kastade en hel bunt kinesiska tofflor på golfvet. Soldaterna började para ihop dem. Andra gingo ut på gården, skottade undan en vid muren uppkastad jordhög, funno dörren till källaren, kastade upp en spade och någon sorts hackelseknif och började sedan skyndsamt skotta jord öfver dörren.

— Där finns ingenting mer! — sade de i afsiktligt högljudd ton, och man förstod, att de beslutit gå dit senare för att kunna husera ogeneradt.

I skymningen gick jag åter in i fansan. Ingen människa var nu där. Lergudarna lågo sönderslagna, i förstugan blänkte pölar af utspilld kaoljandricka; öfverallt sågos skärfvor af sönderslagna kärl, fisknätet låg sönderslitet. Det var en dyster syn. Allt detta gods var nu värdelöst, och hur mödosamt hade det inte varit att frambringa det, hur lätt att förstöra det, och hur svårt det skulle bli att skapa nytt...

Himlen var klar, i väster strålade Venus. Öfver inhägnaden reste sig höga, kraftiga popplar. En syrsa gnisslade sakta i det svarta spishålet, hvarur kitteln lösbrutits. Ute på fälten tjöto hemlösa hundar. Rundt

omkring rådde tystnad och förödelse. Luften började försilfras af månen, popplarna stodo orörliga. Här hade de af oss förjagade människorna lefvat sitt stilla lif. På dörrhalfvorna lyste de gamla gudarnas sällsamma gestalter, där löpte vertikala pappersremsor med obegripliga inskrifter. Jag mindes, hurusom en kines under marschen tolkat en dylik inskrift för mig:

»Tala godt...»

Första oktober fingo vi order att skyndsamt etablera oss och bereda oss att mottaga sårade. Hela dagen arbetade vi. Tre väldiga tält slogos upp, madrasserna stoppades med halm, instrument och medikamenter uppackades.

Dagen därpå mot kvällen ankom i hällregn den första transporten sårade. Genomvåta, skälfvande och nedblodade lyftes de ur de skakande kärrorna och buros in i tälten. Våra soldater, utledsna vid overksamheten, arbetade ifrigt och villigt. De lyfte varsamt de sårade ur kärrorna, lade dem på bårar och buro in dem i tälten.

De buro in en soldat sårad af en schimosegranat. Hans ansikte var en enda massa af blodigt kött, båda armarna voro krossade, hela kroppen bränd. Sårade i magen stönade. En ung soldat med barnsliga drag låg i halmen med genomskjutet ben. Då man rörde honom, började han gråta som ett litet barn. I ett hörn satt en underofficer genomborrad af tre kulor; han hade legat på slagfältet i tre dagar, först i dag hade man upphämtat honom. Med blixtrande ögon berättade han, hur hans regemente attackerat en japansk by.

— Det hördes ingen skjutning från byn. Regementschefen säger: »Seså, gossar, japanen har blifvit rädd och gifvit sig af från byn. Låt oss besätta den!» Vi gick i skyttelinje, befälet dundrar: »Håll rättning, era rackare! Spring inte i förväg!» Det var ett exercerande, skrik, oväsen! Och *han* släppte fram oss inom skotthåll, och sen braka' det lös... Det yrde upp moln af damm, folk stupade massvis. Öfversten lyfte

på hufvudet, tittade sig omkring — från byn kom det. »Seså, gossar, framåt!» — och själf vände han hästen och galopperade sin väg.

Våra soldater lyssnade ifrigt.

— Alla sprang, jag föll ... Bredvid mig ligger en kamrat från hemtrakten. Han försöker resa sig — faller igen. — »Bror!» säger han. »Lyft upp mig!» »Hur kan du begära det? Jag kan ju inte stå på benen själf ...»

I tälten rådde halfskymning, lyktorna lyste matt. Från alla håll hördes jämmer och stönanden. Systrarna gåfvo de sårade te. Vi lade om de bloddränkta förbanden; där så behöfdes anlade vi nya.

Bindorna togo slut. Jag skickade en sjukvårdare till apoteket att hämta flere; han kom tillbaka och anmälde, att apotekaren ej lämnade ut några utan rekvisitionssedel. Jag bad en syster gå till apoteket och säga, att jag skulle skrifva rekvisitionen efteråt och att man ögonblickligt skulle lämna ut bindorna. Systern gick, kom tillbaka och omtalade med en förvånad axelryckning, att apotekaren nekade att utlämna hvad det vara månde utan rekvisitionssedel.

Hvad ville detta säga? ... Vår apotekare var en särdeles ointelligent person och en fyllbult, men han gjorde intryck af att vara godmodig och förekommande. Hvad hade kommit åt honom? Sedermera lärde vi känna honom bättre: apoteket var för honom liksom världens centralmekanism, dess heliga gång fick icke rubbas en hårsmån. Annars fredlig och tillmötesgående var Michail Michailovitsch i sitt apotek som rusig af maktkänsla; och när han var rusig — vare sig af vodka eller af känslan af sin höga betydenhet — blef han oförskämd.

Jag gick själf till honom.

— Michail Michailovitsch, hvad tredskar ni för? Var god och lämna genast ut bindor, de sårade förblöder.

— Ni torde skrifva rekvisitionssedel, — svarade han torrt och knep ihop läpparna.

— Hvad är nu det där för slag? Gör det inte er detsamma, om rekvisitionen skrifs nu eller efteråt? Det är tredje gången jag nödgas vända mig till er om ett och detsamma.

— Jag kan inte utlämna något från apoteket annat än på rekvisition. — Och hans ton andades den ryske tsjinovnikens kalla skadeglädje, då han känner sig ha rätt till att begå en gemenhet.

— Nå ge mig ett papper, så skall jag genast skrifva.

— Jag har inget papper till öfverlopps, vänd er till förste ordinatorn. Jag får själf papper på rekvisition, jag måste aflägga räkenskap för det... Joo ni, här tåls inget slarf längre!

Jag nödgades anlita öfverläkarns hjälp för att stäfja hans öfverflödande tjänstenit.

Till sent på kvällen voro vi i arbete. Vi gjorde två amputationer. På en artillerist uttogo vi ur korsryggen tidröret till en granatkartesch — en bred mässingskon, som splittrat korsbenet och sönderslitit ändtarmen. På natten kom en ny transport sårade. I fjärran dundrade kanonerna, den mörka himlen lystes upp af elden från skotten som af blixtar. Rundt omkring oss stönade nerblodade, stelfrusna människor. En soldat, som fått käken genomskjuten, satt med skägget svart af blod och hostade upp blodigt slem. Öfver läkarnas nedböjda hufvuden sträckte sig händer skälfvande af smärta, med krampaktigt krökta fingrar, det hördes utdragna stönanden:

— Oj oj oj!...

Och i fjärran blixtrade alltjämt skenet från de smattrande salfvorna, och det var underligt att minnas, hur den hemska skönheten i det där borta dragit och lockat en. Där var ingen skönhet, allt var vämjeligt, smutsigt och brottsligt.

På morgonen kom order, att alla de sårade oför-

dröjligen skulle afpolletteras till sanitetstågen. Hvarför? Vi fattade det ej. Det fanns ett stort antal, som voro sårade i magen och hufvudet, och för dem var lugn det oundgängligaste af allt. Nu nödgades man rubba dem, lägga dem i skakande kärror, föra dem en half verst och så åter lyfta ur dem och bära dem till sanitetståget...

*

Våra sjukhus började arbeta. Och vårt arbete var än mera meningslöst än den förra overksamheten.

Från förbandsplatserna transporterades sårade till oss. Vi förde in dem i tälten, lade om de värst bloddränkta förbanden, gåfvo patienterna middag eller te, på kvällen lade vi alla i kärrorna och förde dem till stationen. Hvartill tjänade det, att dessa sårade, som redan tillryggalagt fem, sex verst, gjorde detta uppehåll hos oss en half verst från stationen? Ofta hände det, att vi endast sågo om de sårade i deras kärror och på eget bevåg läto dem fortsätta till stationen i dessa samma kärror. Öfverläkarn gjorde ingen anmärkning häröfver, fordrade endast bestämdt, att de sårade skulle inskrifvas i våra böcker och skickas vidare, försedda med våra diagnossedlar.

Vid stationen flyttade vi de sårade öfver till sanitetståget.

Ett tåg kör fram, utstyrdt med kunglig lyx. Långa, hvita vagnar, slipade glasrutor, invändigt ljust, rent och bekvämt; de sårade i snöhvita skjortor ligga på mjuka resårmadrasser; öfverallt systrar, läkare, i särskilda vagnar operationsrum, kök, tvättstuga... Tåget går, ljudlöst vaggande på mjuka fjädrar — och slamrande kör nästa fram, bestående uteslutande af simpla godsvagnar. Dörrarna slås upp, de sjuka äntra mödosamt in i de höga vagnarna utan fotsteg och lägga sig på golfven, nyss rengjorda från gödsel. Där finnas inga kaminer, inga afträden; i vagnarna råder jämmer och stank. De svårt

sjuka orena under sig, de som kunna krypa ur vagnarna och linka bort till stationens afträde. Tåget signalerar och sätter sig i gång, hvarvid det far en våldsam stöt genom vagnarna. De sårade ruska på golfvet, stöna och svära.

Vagnarna stodo ej i förbindelse med hvarandra; om ett sår gick upp, förblödde den sårade, innan tågets läkare vid ett uppehåll kunde komma till honom.

Se här hvad dr. B. Koslovski i »Ryske Läkaren» berättar om afpolletteringen af de sårade under slaget vid Schaho:

»De afpolletterade ledo grymt af kölden, så mycket mer som de ännu icke försetts med några slags vinterkläder och endast några af dem i Mukden lyckats förskaffa sig varma kinesiska täcken och nattrockar, alldeles otillräckliga för öfrigt. I några vagnar gjorde de afpolletterade upp eldar (på tegelstenar o. d.), men detta var naturligtvis ett undantag. Tågen afsändes mestadels utan all utrustning, utan kök, utan lyse, utan något slags sortering af de sjuka och nästan utan sjukvårdspersonal. Sålunda anlände till Charbin ett tåg med endast kommendant (en officer) och *en syster*. Det fanns tåg, som hela natten voro försänkta i mörker till följd af brist på lyse och tillryggalade flere stationshåll utan all medicinsk personal ... Lika illa stod det till med de sjukas förplägnad. De skulle bespisas vid de militära etappstationerna, men här inträffade en hel rad af missförstånd: än telegraferade icke den oerfarne kommendanten i tid, än försenades tåget många timmar, och följden blef, att de sjuka ofta icke fingo varm mat på ett par dygn och hungrade i sina kalla vagnar. Ju närmare Charbin dess mera tilltog stockningen på banan, och dess mer svälte och fröso de sjuka.»

I samma »Ryske Läkaren» anföres en berättelse af en läkare från tiden för slaget vid Ljaojang: »På natten hörde han jämmer från en stängd vagn. Han öppnade dörren och varseblef en soldat med blessyr i hufvudet, som — i medvetslöst tillstånd — slet af sig

förbandet. Den sårade stod vid godsvagnens fönsterglugg, petade med fingrarna fram bitar af hjärnsubstans ur såret och skärskådade dem vid skenet från månen; på golfvet i mörkret lågo sårade i magen med början till maginflammation och besvarade hvarje stöt af vagnen med högljudda stönanden och förbannelser. Luften stank af de sjukes uttömningar; kväljningar och törst ökade de olyckliges lidanden. De afpolletterades jämmer nådde ända till Petersburg: i midten af augusti anlände dit personer, som samlat material rörande evakueringen, och *resultatet blef en framställning om försök att förbättra sjuktransporterna.*»

Vid tiden för slaget vid Schaho hade dessa »försök», som vi sett, icke krönts af framgång, allt gick sin gamla gång.

*

Rundt omkring oss — vid stationer och mötesspår — lågo fältsjukhus. Somliga af dem hade ännu icke fått order att etablera sig. Andra voro liksom vårt etablerade. På afstånd lyste väldiga segelduktält med ljusgröna toppar, flaggor med röda korset fladdrade inbjudande för vinden.

— Hvad gör ni egentligen? — frågade jag läkarna vid dessa sjukhus.

— Hvad vi gör? Vi antecknar förbiresande sårade, — svarade läkarna småleende. — Det kommer oupphörligt telegram: »Ofördröjligen afpollettera alla...» De inskrifna uppföras på kosthållet. Och till kosthållet för manskapet är anslaget sextio kopek per dygn, för officer en rubel och tjugo. Befälhafvarna gnugga händerna.

Så arbetade sjukhusen i vår trakt. Och i barackerna vid Mukden, som vi öfverlämnat åt sjukhusen vid en annan division af vår kår, var det på samma sätt.

Till barackerna ankommo sårade oafbrutet. Det

var som om en damm hade genombrutits: de strömmade och strömmade. En stor del kom till fots — äfven sådana som hade blessyr i magen. Genom alla dörrar myllrade människor med blodiga förband. I den ena baracken fanns tre hundra platser, i den andra hundraåttio. Nu befunno sig öfver tusen sårade i hvardera. Inte endast britsar fattades — sedan länge fattades äfven halm och bastmattor. De sårade lågo på golfvet mellan britsarna, de lågo i korridorer och förstugor, i de kring barackerna uppslagna sjukhustälten. Och ändå räckte det inte till plats åt alla. Många lågo under bar himmel i regn och blåst, blodiga och genomvåta, och luften var full af skälfvande jämmer.

De kommenderade läkarna, som under vår tid sysslolösa drifvit omkring i barackerna, hade nu allesamman afsändts till regementena af Gorbatsevitsch. De hade afrest i sina »svenska tröjor», utan kappor; Gorbatsevitsch hade inte tillåtit dem att fara till Charbin och hämta sina saker. Hela jättearbetet i de båda barackerna utfördes nu af åtta läkare. De arbetade dag och natt utan afbrott och förmådde knappt stå på benen. Och sårade ditfördes oafbrutet.

I köket räckte inte kittlarna till. Så många som funnos använde man att koka soppa i, under förmodan att de uthungrade sjuka skulle vilja äta. Men flertalet af de ankommande voro törstiga och inte hungriga; de vände sig bort från den varma, salta soppan och bådo om vatten. Men vatten fanns inte; man hade inga kärl att koka i, och okokt vågade man ej ge, enär det gick dysenteri och tyfus rundt omkring.

Hvad gjorde dessa mukdenska baracker?

De »afpolletterade» också. Och här gick det än kuriösare till än hos oss. De afpolletterade icke endast de sårade, som förts till dem direkt från ställningarna. De från söder kommande sanitetstågen stannade i Mukden, de sårade lyftes ur, buros till barackerna, släpades nästa morgon tillbaka till stationen, in-

stufvades i vagnarna och sändes vidare mot norr. Man skulle kunnat tro, att en ond ande med flit tillställde allt detta för att roa sig åt de oerhörda mänskliga kvalen. Men nej, anden var inte ond och hade ingen lust att roa sig: han var utrustad med en torr, oåtkomlig papperssjäl, med en air af beställsamt nit och antog, att han var till oersättlig nytta.

Oupphörligt kommo telegram till barackerna från fältmedicinalstyrelsen: »Afpollettera oförtöfvadt fyra hundra man, afpollettera oförtöfvadt sju hundra man...» Gripen af någon sorts oförklarlig, vanvettig yra tänkte styrelsen endast på ett: att fortast möjligt vräka de sjuka så långt bort från ställningarna som möjligt. Slaget vid Schaho slöt icke med arméns reträtt — lika godt! Det kunde ha slutat med reträtt — och dessa svårt sårade, som främst af allt behöfde ro, lastades af och på dagarna i ända, släpades från plats till plats, skakades och ruskades i kärror och järnvägsvagnar.

Efter slagets slut telegraferade Kuropatkin belåtet till krigsministern för vidare befordran till tsaren:

Under striderna från 25 september till 8 oktober afsändes från mandsjuriska arméns operationsområde till Mukden och afpolletterades därifrån till arméns rygg: 945 sårade och sjuka officerare, 31,111 underofficerare och soldater. Afpolletteringen af ett så stort antal sårade utfördes på så kort tid tack vare sjukvårdspersonalens energi, ordning och eniga samarbete.

Alla de sårade förklarade med en mun, att såren voro något vida uthärdligare än transporten i dessa helvetiska kärror och godsvagnar. Sjuka med invärtes sår dogo i dem som flugor. Lycklig var den magblesserade, som tre, fyra dagar fick ligga oupptagen på slagfältet: han låg där hjälplös och öfvergifven, törstade och frös, när som helst kunde han bli öfverfallen af en flock svultna hundar — men han hade den för honom så nödvändiga r o n. Då han upphämtades, hade hans sår i magen till viss grad läkts, och han var utom fara.

I rak strid mot befälets order afskilde läkarna i Mukden på egen risk en del af barackerna för de invärtes sårade och afpolletterade dem ej. Resultatet blef storartadt: allesammans, tjugufyra man, tillfrisknade, endast en fick en begränsad peritonit, en annan pleurit, och båda repade sig.

Mot slutet af slaget gjorde ståthållarn ett besök i barackerna och delade ut georgskors bland de sårade soldaterna. Då ståthållarn gått, började alla storskratta, och själfva hans adjutanter sågo förlägna ut och medgåfvo, att egentligen borde alla dessa georgskors tagas tillbaka.

Ståthållarn kommer, följd af sin svit. På en brits ligger en blek soldat, öfver magen har han en väldig spjälbåge, på magen is.

— Hur har du blifvit sårad?

— Jag går där, ers excellens, och så får jag *den* på mig, rätt på magen. Jag minns inte hur...

Ståthållarn fäster georgskorset på honom. Men hvad var det för *den?* En schimosegranat? Ack nej! En trossvagn. Den hade vält på en sten, och hästskötarn hade kommit under den. Krutrök hade han inte ens luktat.

Soldater, som sårats i ryggen och där bak under flykten, fingo georgskors. De som lågo närmast ingången hade mesta utsikterna. De som lågo längre bort mot väggarna lämnades odekorerade. En af dem hittade för resten på råd: han var redan återställd, och man hade sagt honom, att han om några dagar skulle utskrifvas som frisk. Soldaten tog plats mellan de sårade vid ingången, gjorde ställningssteg för ståthållarn och förklarade:

— Ers excellens! Befall att jag utskrifs till tjänst! Jag vill ännu tjäna tsaren och fäderneslandet.

Ståthållarn betraktade honom nådigt.

— Det får doktorerna afgöra, när de skrifver ut dig. Där har du emellertid!

Och han fäste georgskorset på sjukrocken.

Nu nödgades jag tro historier jag förut hört om hur ståthållarn utdelade georgskors: åt en soldat, som drucken ramlat under tåget och fått båda benen afskurna, åt en, som under ett gräl blifvit sårad i hufvudet af en butelj. Och många andra i samma stil.

Under loppet af slaget tjänstgjorde, såsom jag berättat, fyra ordinarie läkare i hvardera baracken. Striden slöt, tilloppet af sårade upphörde — och från Charbin anlände *femton* läkare ur reserven till hjälp. De hade nu absolut ingenting att göra där.

Sjukvårdsstyrelsen hade under striden ej alls visat sig i barackerna; nu började herrarna komma. Och åter haglade ovett, hotelser om arrest och meningslösa, hvarandra motsägande order.

Gorbatsevitsch infinner sig.

— Hvad vill detta säga?! De sjukas kappor ligger på bäddarna.

— Det finns inget förrådsrum, ers högvälborenhet.

— Så slå upp spikar öfver hvar säng och häng upp kapporna.

Det slogs upp spikar. Trepov infinner sig.

— Hvad är det här för ett magasin? Hvarför har ni hängt upp de där kapporna? De skymmer bort allt ljuset, samlar damm och smitta.

— Fältmedicinalinspektörn har befallt det.

— Tag genast bort dem!

Så kommer sjukhusinspektören Jeserski. Jourhafvande är en ung läkare, som nyss inkallats ur reserven. Han sitter vid bordet i mottagningsrummet och läser en tidning. Jeserski träder in, går ett par slag genom salarna. Doktorn kastar en blick på honom och fortsätter att läsa. Jeserski kommer fram till honom och frågar:

— Hur många sjuka ha ni?

— Sjuka?... Jag skall strax se efter, — förklarar doktorn godmodigt och sträcker ut handen efter sjukrullan.

— Var så god och säg mig: ni ser, att en alldeles främmande person går omkring i salarna, och ni fäster er inte vid det utan fortsätter att läsa er tidning. Är ni tokig?

Doktorn höjde på ögonbrynen, mönstrade generalen och ryckte omärkligt på axlarna.

Generalen blef ursinnig, började ryta. Doktorn förmodade, att han hade någon öfverhetsperson framför sig, steg upp och gjorde ställningssteg.

— Ni har sju dygns arrest!

Ordinatorn kom in; med handen vid mössan sade han till generalen:

— Förlåt, ers högvälborenhet, felet är vårt. Kamraten är nyss inkallad från reserven, han känner inte till de militära reglerna, och vi ha inte instruerat honom.

— Jaså? Ni försvarar honom? Ni har tre dygns arrest!

*

Så var det i Mukden. Vi i vår by åter mottogo och afsände utan brådska transporterna med sårade. Till all lycka för de sårade blefvo transporterna allt färre. Återigen gingo alla overksamma och förtärdes af ledsnad. I söder dundrade kanonerna som förut, ofta nådde oss smattret af gevärssalfvor. Några gånger kreverade japanska projektiler strax utanför vår by.

En af våra ordinarie systrar insjuknade och kort efter henne en extraordinarie, officershustrun. Hos Sultanov sjuknade den vackra Vera Nikolajevna. Alla tre befunnos ha tyfus; de hade fått den i Mukden, då de vårdat de sjuka. De insjuknade systrarna afsändes med sanitetståg till Charbin.

I vår by låg också en infanteridivisions stab förlagd. Till staben fördes oupphörligt från ställningarna kineser, sammanbundna sinsemellan vid hårflätorna. De afrättades utanför byn. Öfverallt gingo dunkla rykten

om kinesernas förräderier. Det berättades, att de kilade mellan ställningarna, signalerade till japanerna från tak, träd och höjder, besköto våra transporter med sårade samt retirerande trupper; på de viktigaste punkterna förstördes oupphörligt, på något outrannsakligt sätt, våra telegraf- och telefonlinjer.

I dessa historier låg mycken sanning. Signalerande kineser grepos icke sällan på bar gärning. Under en kringstrykande trollkonstnärs kinesiska dräkt uppdagades en japansk spion med lös hårfläta. Med förunderlig noggrannhet kände japanerna till alla våra afdelningars ställning, hade reda på alla våra rörelser. Man fick en förnimmelse af ett rundt omkring lurande, hemligt förräderi, hvarje kines väckte misstankar. Och ur detta uppväxte något vidunderligt, som skulle varit löjligt, om det ej varit ohyggligt.

I grannbyn kröp en kines upp på taket af sin fansa med en kärfve kaoljan för att laga ett hål där. Kärfven stack upp i luften. En kosack varseblef det — och genomborrad af en kula ramlade kinesen ner från taket. Tre verst framför oss stod ett haubitsbatteri doldt bakom en skogsdunge. Japanerna, som ej misstänkte att det befann sig så nära dem, lyckades omöjligt uppspåra det. Händelsevis passerade några kineser förbi batteriet på väg från Mukden till sin by. Allesammans grepos och halshöggos. Lejda kineser forslade sårade från ställningarna till vårt sjukhus; för återfärden begärde de skriftliga attester af oss; annars skulle soldaterna säga, att de voro chunchuser och göra »kantrami»* med dem. I själfva verket blefvo både vid Schaho och Ljaojang icke få kineser, som lejdes af

---

* *Kantrami* eller *kantami* betyder »med hufvudet ner». Men det är icke ett kinesiskt ord. I våra mellanhafvanden med kineserna begagnade vi en hel rad af ord, som gåfvo anledning till de egendomligaste missförstånd: vi trodde att dessa ord voro kinesiska, och kineserna trodde att de voro ryska. Sådana voro *kantrami* (på kinesiska *kchannoude*) *schango* (på kinesiska *chao*) m. fl.

ryssarna att forsla sårade, af ryssar nerstuckna som spioner.

Mer än en kines föll offer för... heliografen. Flertalet af våra soldater visste ej det minsta om heliografen och dess användning i ryska armén. I fjärran, borta bland de dimblå bergen, börjar en liten ljuslåga lysa med skarpt och mystiskt sken uppe på en bergshöjd. Öfver taken i grannbyn framblixtrar också plötsligt ett bländande ljussken, och till svar börjar åter den lilla ljuslågan glimma på den fjärran blånande bergshöjden. Och alla få en ängslande förnimmelse af något obekant, af förräderi, de vilja göra något, varna...

Jag var ute och red en gång med en bekant officer. På en kinesisk fansas tak arbetade två heliografister. Vi stannade för att se på. Plötsligt började kulor susa genom luften, afslitna trädkvistar föllo till marken, och sappörerna kastade sig på hufvudet ner från taket. Kosacker kommo instormande i byn i karriär.

— Alldeles nyss gaf två kineser signaler från taket med speglar. Den ena sköt vi, den andra hoppade ner och sprang. Såg ni inte hvart han tog vägen?

— Ni lymlar där! Har ni inte ögon i skallen? Det var ju på oss ni sköt! — röto sappörerna till de flata kosackerna.

Ingenjörofficerare berättade mig, att byar, där heliografer uppsatts, ofta grymt förhärjades af soldater och kosacker.

Och öfverallt och af de mest skilda anledningar begingos hemska misstag, som sedan icke kunde godtgöras. En gång passerade vår kårchef genom en kinesisk by. Bakom hörnet af en lermur aflossades två skott å rad mot chefen. De konvojerande kosackerna störtade dit, stucko ner två kineser, tillfångatogo fem. Några dagar därefter afrättades dessa och nedgräfdes vid flodstranden. Täta regn spolade bort strandbrädden, ur leran uppstucko blåklädda ben och fötter i svarta tofflor med hvita kanter. Långt senare fick jag i dju-

paste förtroende af en stabsofficer veta följande: efter kinesernas afrättning hade det kommit i dagen, att det ej var de som skjutit och att det icke skjutits på generalen. Två kosacker hade kommit inridande i byn och börjat jaga ett kinesiskt svin; svinet hade sprungit tvärs öfver vägen, kosackerna hade skjutit efter det och i ifvern icke märkt, att generalens vagn kom åkande. De förstodo, att de råkat illa ut, och galopperade sin väg, och de kinesiska bönderna blefvo fast i deras ställe. Sedermera berättade dessa kosacker historien för de konvojerande kosackerna. Generalen befallde strängeligen alla att förtiga det skedda misstaget.

Då det råder mörker omkring en och en stämning af vaksam misstro inom en, är det så lätt att misstaga sig. Misstagen voro ohyggliga, men alla upptogo dem med orubblig likgiltighet. Hvad skulle man göra? Hvem kunde skilja på alla de där? Liksom man haft tid att göra några omständigheter med dem!.. Bland människorna med hvita ansikten och kortklippt hår gingo gulhyade människor med långa flätor. Och dessa gulhyade människors lif blefvo värdelösare än en pris snus. Ingen ställdes till ansvar för ett mord på en gulhyad. Man kunde taga hans lif af misstag, af olust att närmare undersöka saken, helt enkelt emedan man ville svinga sabeln. Det flödande blodet rusade själarna, värnlösheten lockade och väckte åtrå likt en naken kvinna med bakbundna händer. Framför dig står en människa, något dyrbart och heligthållet; men har du lust, kan du sticka sabeln i henne, skjuta ner henne utan vidare...

En afdelning tsjerkesser kom ridande in i en kinesisk by. Kineserna omringade dem och stirrade nyfiket på den för dem nya uniformen. Plötsligt drogo tsjerkesserna sina sablar och började hugga in på hopen — män, kvinnor och barn. Hvarför? De afgåfvo en mycket enkel förklaring:

— De stod i vägen.

Kosacker beordrades att föra kineser, tagna vid

ställningarna, till staben. Om rapport medsändes, förde kosackerna dem till ort och ställe; om icke förforo de enklare. »Fattas bara, att man skulle släpa på de där en half dag!» De förde in dem på kaoljanfältet, höggo hufvudet af dem och bredde kaoljan öfver liken.

Om soldater, förlagda i byarna, råkade i osämja med sina kinesiska värdar, hotade de kineserna:

— Akta dig du! Vi skall säga åt kompanichefen, att du har hotat en soldat med knifven... då blir det kantrami!

Jag var ute och red en dag. I diket vid vägen lågo två nyss mördade kineser. Båda voro blodiga, den ene drog ännu tunga, långsamma andetag. De förbifarande stannade, tittade och foro lugnt vidare. Hästarna lade öronen bakåt, gnäggade vildt och skyggade. Människorna åter tittade med slö likgiltighet, ingenting rörde sig inom dem, känslan af fasa inför ett lifs tillintetgörelse fanns icke mer: en långhårig, gul människas lif betraktades icke längre som ett lif.

Inom kort förvirrades begreppen ytterligare. De hvita människorna upphörde, inne i Ryssland, att räkna också hvarandras lif såsom lif.

*

Vår by var snart en ruin. Fansorna stodo utan dörrar och fönsterramar, på många voro taken borttagna, kala lermurar reste sig på ödelagda gårdar beströdda med skärfvor af sönderslagna kärl. Kineser funnos inte längre i byn. Hundarna lämnade gårdarna, där nu främmande människor bodde, och svultna och förvildade sprungo de i stora flockar på fälten.

I en fattig lerhydda i den lilla grannbyn låg en gammal sjuk kineskvinna, hennes son hade stannat kvar hos henne. Han kunde ej föra bort henne, ty kosackerna hade tagit mulåsnorna. Fönsterramarna och dörrarna voro bortbrutna, möblerna uppbrända, alla lifsmedelsförråd tagna. De fröso och svulto i den för-

härjade fansan. Och en dag nådde oss en ohygglig underrättelse: sonen hade med egna händer stuckit ihjäl sin sjuka mor och lämnat byn.

Vår värd kom tillbaka från Mukden. Vid åsynen af sin utplundrade fansa uppgaf han ett lätt rop och runkade på hufvudet. Med sitt ohyggliga, älskvärdt artiga småleende gick han sedan bort till den uppbrutna källardörren och steg ner i källaren. Efter några ögonblick kom han tillbaka. Hans orörliga ansikte uttryckte ingenting.

På kvällen satt kinesen tillsammans med fältskärn på en trafve ved, som vi huggit i hans trädgård. I undrande ton frågade han fältskärn:

— Chodja (vän), din madama har (är du gift)?

Fältskärn jakade.

— Små har? — frågade kinesen och satte handen en halfaln öfver marken.

— Ja jag har barn också.

Fältskärn suckade och försjönk i tankar. Och kinesen berättade med sin lågmälda, lugna röst, att han också hade en »madama» och tre barn, att de alla bodde i Mukden. Och Mukden var öfverfullt af kineser, som flytt från sina af ryssarna besatta byar. Allt hade stigit oerhördt i pris, för en vrå i en fansa begärde man tio rubel i månaden, löken kostade en kopek stycket, ett pud kaoljan halfannan rubel. Och hvar skulle man taga pengar?

Han satt där hopkrupen och afmagrad, med ungdomligt jämnbrun färg öfver det vackra ansiktet. Fältskärn gaf honom ett stycke svartbröd. Kinesen bet begärligt i det med sina sneda tänder.

Vår kock passerade förbi på väg från brunnen med ett fyrkantigt, svart ämbar i handen.

— Åh, chodja! God dag! — ropade han muntert till kinesen.

Kinesen nickade höfligt till svar.

— Dliast! — Och med sitt älskvärda småleende pekade han på ämbaret.

— Hvad? Är det ditt ämbar?

— Mitt! — smålog kinesen.

— Hur kommer det sig, chodja, att du har kommit hit till byn? — frågade fältskärn. — Alla kineserna ha gifvit sig af härifrån, På återvägen råkar du kanske ut för kosacker — och då blir det kantrami!

— Mig inte rädd, — svarade kinesen likgiltigt.

I solnedgången gaf han sig af från byn, och vi sågo inte mer till honom.

Vid supén utlät sig öfverläkarn med en suck:

— Ja, om vi nu skall brinna i andra världen, så kommer nog jag på ett särskildt hett halster. I dag var vår värd här. Förmodligen ville han hämta tre säckar ris, som han gömt i källarn; men dem hade vårt kommando redan tagit. Kanske han hade räknat på dem som enda räddningen från hungersdöden, och så hade våra soldater ätit upp riset!

— Ni visste det — hur kunde ni tillåta det? frågade vi.

Öfverläkarn undvek våra blickar.

— Jag har just nu fått veta det.

— Ni ensam bär skulden till allt det här, — sade Seljukov skarpt. — Inte långt härifrån ligger divisionslasarettet: befälhafvarn har sammankallat truppen och sagt till, att den förste som maroderar blir ställd inför krigsrätt. Och ingen marodering förekommer. Men så köper han naturligtvis både lifsmedel och ved åt soldaterna.

Det uppstod en »obehaglig tystnad». Kalfaktorerna stodo i dörren med orörliga ansikten, men deras ögon logo.

— Det finns öfverhufvud ingenting skändligare och oförnuftigare än krig! — suckade öfverläkarn.

Alla tego.

— Jag tror, att Europa med tiden kommer att få skörda bitter vedergällning af Östern, — fortsatte öfverläkarn.

Den finkänslige Schantser höll inte ut, han började

tala om gula faran och tyske kejsarns beryktade tafla.

Efter kvällsmaten berättade kalfaktorerna oss skrattande, att öfverläkarn haft reda på historien med säckarna ända från början. Soldaterna, som gräft upp riset hade han gifvit hvarsin tjugokopek, och med detta ris bespisades nu truppen.

Det divisionslasarett Seljukov talat om utgjorde ett lysande undantag i vårt syndalif i Mandsjuriet. Och orsaken till denna enastående företeelse var helt enkelt den, att öfverläkarn och militärbefälhafvarn voro elementärt hederliga människor och icke ville lifnära sig på kinesernas bekostnad. Jag kom att göra ett besök i byn, där detta lasarett var förlagdt. Byn företedde en ovanlig, otrolig syn: fansor och gårdar stodo orörda, med hela fönster och dörrar, med sädesupplag på logarna. På gatorna lekte kinesiska barn, kvinnorna rörde sig där fritt, männen hade en glad uppsyn. Templet bevakades af poster. På gatorna gingo patruller dag och natt, och till stor häpnad för främmande soldater och kosacker arresterade de marodörer utan förskoning.

Och hur olika mot annorstädes betedde sig därför inte också kineserna mot ryssarna! Vi voro ofta hela dagar i saknad af det nödvändigaste — där var öfverflöd på allt: kineserna skaffade ryssarna allt hvad de begärde. Ingen var där rädd för chunchuser, äfven efter mörkrets inbrott gingo alla omkring i byn obeväpnade.

Ack dessa chunchuser, spioner, signalerare! Hur fåtaliga de voro, hur lätt man skulle kunnat reda sig mot dem, om blott ryska armén i aflägsnaste mån varit den i yttre och inre afseende disciplinerade armé, som lögnaktiga »patriotiska» korrespondenter utmålade i tidningarna.

*

Striden afstannade småningom. Två jättelika vågor hade törnat ihop och drogo sig nu långsamt tillbaka. Båda arméerna bibehöllo med små förändringar sina förra ställningar. Kanonaden mullrade dofvare och med längre mellanrum, det kom allt färre sårade. Ryssar och japaner sutto nedhukade vid bröstvärnen i sina vattenfyllda skyttegrafvar på tre hundra stegs afstånd från hvarandra. Den som oförsiktigt tittade upp fick genast en kula i hufvudet. Till sjukhusen fördes nu patienter som ledo af bronkitis, reumatism och febrar.

Helt upplifvad kom Sinaida Arkadievna springande till oss och omförmälde, att de våra eröfrat sexton fältpjäser från japanerna och besatt några höjder samt att man beslutit blåsa upp detta till en storartad seger och inleda fredsunderhandlingar. Några officerare anmärkte:

— Det är det gynnsammaste ögonblicket för fred. Ställningarna ha vi behållit, det är inte som besegrade vi inleder underhandlingar...

Andra blefvo uppbragta.

— Hvad för slag? Det märks ju tydligt, att det inträder en vändning i kriget! Hittills ha vi retirerat hela tiden, nu höll vi oss kvar. I nästa strid slå vi japanerna. Och slå vi dem bara en gång — då fly de ända till hafvet. Det blir kosackerna som få mesta göra't... De ha inga fler trupper, och vi få oupphörligt nya... Vintern kommer, och japanerna är vana vid varmt klimat. Ni skall få se, hur det kommer att låta ibland dem i vinter!

Flertalet officerare höllo med hvad vintern beträffade, men för öfrigt tego de och sade ej sin mening ut.

Af dem som deltagit i kriget ända från början hörde jag sedermera ofta, att vid tiden för slaget vid Ljaojang hade stämningen i hären stått på sin höjdpunkt. Då trodde alla på seger; då lågade äfven de officerare af stridslust, som några månader senare i skaror skyndade till sjukhusen vid första ryktet om ett slag. När

jag kom, var denna stämning förbi. Under min tid sjönk modet långsamt och oafbrutet, månad efter månad. Människorna hakade sig fast vid hvar antydan, som kunde hjälpa dem att bevara återstoden af tro.

Förut hade det hetat, att japanerna voro födda sjömän och att vi skulle slå dem på land; sedan hette det, att japanerna voro vana vid bergen och att vi skulle slå dem på slätten. Nu sades det, att japanerna voro vana vid sommarvärme och att vi skulle slå dem på vintern. Och alla försökte tro på vintern.

V.

Den långa väntan: oktober—november.

En afton fingo båda våra sjukhus order från kårstaben att ofördröjligen bryta upp från byn Sao-Ki-Schipnu och bege sig åt väster, till byn Bejtajtsein. Af någon anledning blef Sultanovs systerdotter, Novitskaja, alldeles förtjust öfver denna order. En af kårstabens adjutanter var på besök hos dem; med glädjestrålande ansikte bad hon honom till kårchefen framföra hennes »varma, varma tack».

Byn Bejtajtsein låg endast två verst ifrån den by, där vi befunno oss. Nästa morgon bröto vi upp. I Sultanovs sjukhus hade man jämt och nätt börjat packa in. Sultanov drack just sitt kaffe på sängen.

Vår öfverläkare tog med sig från fansan allt hvad han kunde få rum med på vagnarna — två bord, stolar, fyra utmärkt vackra små skåp; i förstugan lät han ur ugnen lösbryta den stora kitteln. På våra protester svarade han:

— Gården blir i alla fall utplundrad. Och jag skall ge dem sakerna tillbaka sen.

Vi aftågade till Bejtajtsein. Det var en stor by med två långa gator, men den var alldeles ödelagd: fansorna voro utan tak, i lerväggarna gapade stora, kvadratformiga hål efter fönster och dörrar, som tagits till bränsle. Blott vid ena gatan sträckte sig en rad stora, präktiga fansor af sten, alldeles oskadda. Vid porten till hvar fansa stod en vaktpost.

— Är de här fansorna upptagna af någon? — frågade öfverläkarn en vaktpost.

— *Tak toschno* (alldeles så)!

— Hvem logerar i dem?

— Kårstaben har logerat här. I går flyttade den till byn där borta, nu skall ** flyttande fältsjukhus (det sultanovska) logera här.

— Och af hvem är vakten utställd?

— Af kårstaben.

Jaså... Sammanhanget började bli klart. Vi gjorde en rond genom hela byn. Efter långt letande fann befälhafvarns adjutant i en gård bredvid de sultanovska fansorna ett par trånga, smutsiga kyffen. Det var det enda logement som stod att få. Soldaterna slogo bivacker i trädgårdarna, våra kalfaktorer rengjorde och sopade kyffena, klistrade papper öfver de gapande fönsterhålen.

Vi gingo att bese de fansor, som reserverats för Sultanov. Bostäderna voro snygga, rymliga och bekväma. Vaktposterna berättade oss, att före kårchefens ankomst hit hade ett helt sappörkompani i tre dagar reparerat dessa hus. Nu förstodo vi, hvarför Novitskaja blifvit så glad öfver ordern, hvarför hon sändt kårchefen sina tacksägelser; och vi förstodo också anledningen till den meningslösa förflyttningen af sjukhusen två verst. I förra byn hade hela den sultanovska personalen liksom vi varit hopträngd i en fansa, och detta kunde naturligtvis inte behaga Novitskaja. Man gjorde sig en häpen fråga: — kastades verkligen hundra-

tals människor från plats till plats på en enda vink af syster Novitskajas lilla hvita finger? Sedermera fingo vi mer än en gång tillfälle att öfvertyga oss om hvilken ofantlig makt detta lilla finger besatt.

Kalfaktorerna körde in våra bagagevagnar på den lilla gården och började inbära våra saker i fansan, som de rengjort. Den sultanovska truppen kom. I porten till vår gård uppenbarade sig Sultanovs ståtliga gestalt på en hvit häst.

— Hör på, hvad är det här för saker? Är det era? — skrek han till dr. Gretsjichin.

— Ja.

— Var så goda och ta bort dem. Det här är våra fansor allesammans.

— Era fansor är de där. Ingen har sagt oss, att dessa är upptagna.

— Men jag säger er det nu... Ni där! inte bära in sakerna! — röt Sultanov till våra kalfaktorer.

Schantser och jag stodo i porten. Schantser, alltid förvånande likgiltig för logeringen, iakttog Sultanov med munter nyfikenhet. Novitskaja och Sinaida Arkadievna kommo skyndande.

Ond och upprörd rusade Novitskaja på Schantser.

— Det här är våra fansor, ni hade inte rätt att ta dem, generalen har lämnat dem åt oss, här stod vår vakt... Ni trodde, att eftersom ni kom tidigare, kunde ni lägga beslag på allt...

Orden forsade ur hennes mun; man hörde endast ett snabbt, ilsket: »te-te-te-te!» All hennes utsökta värdighet var spårlöst försvunnen, framför en stod en motbjudande, vulgär varelse med litet hufvud och ilsket, eldrödt ansikte.

— Hvarför vänder ni er till mig? Jag har absolut ingenting med saken att skaffa, — svarade Schantser vårdslöst och ryckte på axlarna.

— Ja det är ju sant, Laposchka, inte rår Mojsej Grigorjevitsch för det! — anmärkte Sinaida Arkadievna i ogillande ton.

Novitskaja förstummades, och båda skyndade bort till sina fansor.

Vår öfverläkare kom. Han befallde kalfaktorerna att fortsätta med inbärningen af sakerna. Sultanov vände sig till honom och sade i sin loja, likgiltiga ton:

— Det är mycket bättre vi dela byn emellan oss. Vi ta den här gatan, ni den andra.

— Tackar ödmjukast! Men hvarför inte tvärtom? — svarade Davidov, knappt i stånd att behärska sin harm. — I de där fansorna skulle jag åtminstone skämmas att placera till och med hundar!

Slutligen tycktes saken vara ordnad. Vi installerade oss i vår fansa, packade upp sakerna. Men plötsligt uppenbarade sig på gården Sinaida Arkadievna, åtföljd af befälhafvarn för vakten. Hon gick beställsamt omkring och synade allt.

— Jaså, här var fälttelegrafen? Då är den här fansan också vår. Hvarför sade du dem det inte?

— Jag hade bara order att bevaka de där fansorna.

— Nej du, den här också, inga undanflykter, jag ber! Generalen själf har sagt mig det, har själf visat mig allt... Hvad är du för sorts vaktbefälhafvare? Jag skall klaga på dig hos kårchefen!

Hon försvann med honom genom den lilla porten till deras fansor. En minut därefter stod underofficern med handen vid mössan framför Davidov, som öfvervakade uppsättningen af sjukhustälten.

— Ers högvälborenhet torde låta utrymma den här fansan, — sade han i vördnadsfull ton. — Annars får jag stå till svars för hans excellens.

Öfverläkarn flammade upp som en krutdurk.

— Säg din excellens, — svarade han skarpt och med tonvikt, — att jag har tagit de här fansorna med våld. Gå din väg!

Från Sultanov kom en annan soldat springande och underrättade, att ett missförstånd ägt rum och att

Sultanov var nöjd med sina fansor. Schantser var hänryckt ötver Davidovs svar.

— Ypperligt! Ypperligt! — sade han gång på gång. — För det svaret måste man förlåta honom mycket.

Sultanovs inrättade sig på det mest komfortabla. Sultanov själf, Novitskaja och Sinaida Arkadievna togo sig hvar sin rymliga bostad; de fyra underläkarna fingo en för sig, den öfriga personalen en. Vi allesammans fingo ligga i en hög på lerugnarna i våra två trånga smutsiga fansor.

På kvällen stannade framför Sultanovs port kårchefens droska och hans adjutants char-à-banc. Adjutanten kom för att inbjuda Sultanov till supé hos kårchefen. Sultanov, Novitskaja och Sinaida Arkadievna, de senare i stor toalett och doftande af parfymer, stego upp i droskan och rullade i väg till grannbyn.

På gården stod officerskocken på straffvakt, för att han fördärfvat pirogen till Sultanovs middag.

*

Vi hade slagit upp tält för de sjuka. Men om nätterna var det redan mycket kallt. Öfverläkarn letade upp några fansor, som voro mindre förstörda än de andra, och började iordningställa dem för de sjukas räkning. Tre dagar arbetade våra snickare och murare på fansorna.

Bostäderna voro färdiga, vi beredde oss att ditföra våra sårade från tälten. Plötsligt en ny order: alla sjuka skulle omedelbart afpolletteras till sanitetstågen, sjukhusen skulle evakueras och förflytta sig — vi till byn Sujatun, Sultanov till en annan by. Alla drogo vi en lättnadens suck. Gudskelof! vi skulle skiljas från Sultanov.

Dagen därpå i gryningen bröto vi upp. Hela vår kår öfvergick från högra flanken till centern. På vä-

garna färdades massor af infanterikolonner, träng, batterier och parker. Oupphörligt inträffade stockningar.

Under en dylik nödtvungen rast blefvo vi upphunna af en flock kineser, hoplänkade vid hårflätorna. Kring dem marscherade beväpnade soldater med hvita ränder på mössorna. De satte sig att hvila i en backe.

— Hvad är det där för kineser? — frågade vi konvojen.

— Chunchuser förstås!

Kineserna sutto stumma, de hopbundna flätorna stramade vid deras rörelser. En, helt ung, såg sig nyfiket omkring, en annan sköt bistert ut underläppen, en tredje satt med likgiltig, frånvarande uppsyn.

Två artillerister kommo fram.

— Aha, en gammal bekant! — utropade de och nickade åt en gråhårig kines.

Gubben hade en liten flottig hårfläta och glest, gråsprängdt bockskägg; de matta, rödkantade ögonen runno, näsan var våt. Han satt på hälarna, gnisslande med tänderna, och plirade i solskenet; det såg ut som om han smålog.

— Känner ni honom? — frågade jag artilleristerna.

— Ja visst, han är från den byn, där vi legat. Alla kineserna blef utvisade, hans gamla hustru hade just dött. Han och hans söner kom i tysthet tillbaka för att begrafva gumman. Vi gaf dem bröd många gånger.

— Han och hans två söner blef tagna och ytterligare sex till, — suckade en konvojsoldat. — Kompanichefen gaf oss order att föra dem till divissionstaben, men hvar finns staben? Ingen vet det.

Vi ankommo till byn Sujatun. Den låg en fjärdedels verst öster om stationen. Byn var som vanligt halft en ruin, men kineserna hade ännu icke utrymt den. Öfverallt ofvanför de låga lermurarna skymtade flata slagor och hufvuden omlindade med svarta flätor: kineserna sluttröskade i hast kaoljan och tsjumis.

Vi underläkare lyckades finna en liten af kineserna öfvergifven fansa, där vi slogo oss ned för oss. Det var en befrielse att inte beständigt ha öfverläkarn och befälhafvarn omkring sig.

Mot kvällen kom österifrån en flock vid flätorna hoplänkade kineser till byn. De voro omgifna af beväpnade soldater med hvita ränder kring mössorna.

— Ers välborenhet vet väl inte händelsevis hvar ** divisionsstab ligger?

— Nej... Var det inte med er jag språkade i morse vid järnvägen?

Soldaterna igenkände mig.

— Alldeles så!

— Har ni gått hela den här tiden?

— Sen klockan fem i morse... Ingen kan ge oss några upplysningar.

Soldaterna sågo utsvultna och förargade ut. Kinesernas uppsyn var likgiltig och lugn. De tätt hopbundna flätorna hindrade dem att röra på hufvudena; för att vara friare försökte de komma med nackarna mot hvarann.

Vi gåfvo dem alla te och bröd, och i skymningen drogo de vidare på vinst och förlust.

På natten började det regna och blef mycket kallt. Vi försökte elda *kchani* — de breda lerugnarna, som löpte längs fansans väggar. Kaoljanstjälkarnas fräna rök pyrde ut genom sprickorna, slog ut ur ugnsöppningarna, från den i förstugan inkittade grytan trängde os in och blandade sig med röken. Hufvudet började värka. Regnet piskade på det trasiga papperet för fönstren, pölar samlade sig på de smutsiga fönsterbrädena och runno ned på liggplatserna.

Hos oss satt en jägarofficer, som gått vilse och öfverraskats af nattmörker och oväder. Han drack te med rom och berättade, att fredsryktena befunnits förhastade och att man beslutit fortsätta kriget. Och nu närmade sig den stränga vintern, och inga pälsar kommo. Deras jägare voro glada åt, att de åtminstone

fått tillbaka sina kappor: på grund af kappornas tyngd och den rådande värmen hade de i somras fråntagits dem. I armén fanns hvarken ammunition eller lifsmedelsförråd. Ammunitionsdepån i Charbin var alldeles uttömd, man nödgades räkna uteslutande på tillförsel från Ryssland. Landet var ödelagdt, fansorna förstörda, inom ett par månader skulle det ej finnas vare sig bostäder, ved eller furage. Det skulle bli en upprepning af 1812, med den skillnaden att vi skulle spela fransmännens roll.

Regnet piskade in genom det trasiga papperet för fönstren, det var kallt, vått och osigt.

*

Kineserna fortsatte envist att arbeta i sina förhärjade gårdar. Mot oss voro de artiga och inställsamma, förklarade, att »russka kapitana schibko schango (ryska kaptenerna äro mycket goda) men »russka soldata chunchusa (röfvare)», visade oss sina utplundrade fansor — och grepo sig åter an med tröskningen. Hela natten igenom hördes dånet af deras flata slagor.

Rundt omkring, på hela den vida mukdenska slätten, på åkrar och i byar, pågick ett systematiskt, hjärtlöst stråtröfveri. Öfverallt på fälten sågos massor af grönmålade vagnar, på hvilka man lassade kaoljan och tsjumis, långa rader af fullastade vagnar körde på landsvägarna. I intendenturerna hopade sig gigantiska, tiotals alnar långa stackar af kaoljan-, tsjumis- och rishalm. Jag frågade de officerare och tjänstemän, som öfvervakade furageringen, om de betalade för det anskaffade furaget.

Somliga svarade undvikande, att naturligtvis betalade de, om ägaren anträffades; men större delen af kineserna voro redan skingrade åt alla håll. Dessutom voro alla dessa kineser ena inpiskade skälmar. Det uppträdde minst tio ägare till hvar sädeskärfve och hvart träd, och de mest oförskämda pris begärdes.

Andra tjänstemän och officerare, mera ärliga, skrattade slugt vid min fråga och svarade:

— Ja visst betala vi: »efter marknadspris» . . .

»Efter marknadspris» — detta hade blifvit den i armén gängse termen för hvad som togs utan ersättning.

Äfven från oss afreste allt emellanåt vår underofficer på furagering med sex, åtta vagnar. Invid vår lägerplats började småningom resa sig stackar af furage. En gång återkommo soldaterna helt uppskrämda från en furagering och talade om, att chunchuser skjutit på dem. De hade kommit in i en by, där det ej legat några ryska trupper; medan soldaterna lassat på tsjumishalm, hade två skott aflossats mot dem. De våra hade underrättat förbipasserande kosacker, dessa hade galopperat in i byn, kineserna hade flytt åt alla håll och gömt sig. Kosackerna hade fasttagit en pojke och börjat piska honom med nagajkorna för att få honom att omtala hvem som skjutit, men hade ingenting fått veta.

Befälhafvarn gaf furagörerna brännvin. Sedan dess medtogo de gevär på sina färder.

I vår by ströfvade som vanligt soldater från alla möjliga regementen omkring i fansorna och togo allt hvad de fingo ögonen på. De gingo fram till de arbetande kineserna, fyllde midt för deras ögon sina säckar med den tröskade säden och buro bort dem. Kineserna upphäfde klagotjut, fäktade med armarna, sprungo att klaga för »kapitana», som passerade förbi. En del »kapitana» blefvo uppbragta, togo säden ifrån soldaterna och hotade dem med krigsrätt. Andra rådde med ett liknöjdt småleende de maroderande soldaterna:

— Ge honom på nosen du, så lugnar han sig!

En halftimme därefter blixtrade åter de flata slagorna i luften ofvanför de låga lermurarna, gula hufvuden omlindade med svarta flätor rörde sig åter i regelbunden takt. Nästan retad undrade man, hvar-

för de fortsatte, hvarför de inte uppgåfvo alltsammans.

Men visste då det högre befälet ingenting om allt detta, vidtog det inga åtgärder? Ack jo! Det vidtog mycket stränga åtgärder. I vår by t. ex. ståtade på en lermur en med stora bokstäfver tryckt kungörelse af följande innehåll:

Formationer i ** Armékårens rygg.

(Order till den mandsjuriska arméns trupper den 17 okt. 1904, n:r 34)

Att förstöra byggnader och bortföra husgeråd är strängt förbjudet. Den som gör sig skyldig till öfverträdelse af detta förbud arresteras och underkastas lagligt ansvar.

Soldater, som gingo förbi med stulna saker, stannade gärna framför denna kungörelse och stafvade noga igenom den för att öfva sig i innanläsningskonsten.

Kuropatkin själf försökte på allt sätt göra slut på det grasserande stråtröfveriet och utsände den ena stränga ordern efter den andra. För öfrigt kastade han all skulden på manskap och underbefäl.

Den 2 februari 1905 skref öfverbefälhafvaren till general A. A. Bilderling, som för tillfället förde befälet öfver tredje armén (n:r 1441):

Upprepade gånger har jag i mina order och i särskilda kungörelser fäst befälets uppmärksamhet på nödvändigheten af att tillhålla trupperna ett strängt lagligt förfarande gentemot ortsbefolkningen och dess ägodelar. Det exemplariska uppförande trupperna i början af fälttåget ådagalade mot befolkningen har tyvärr på sista tiden icke längre iakttagits. I stället för regelmässiga furageringar med noggranna förteckningar öfver det tagna i och för omedelbar uppgörelse med invånarna eller, i händelse af deras frånvaro, med den kinesiska administrationen bedrifves det rofferier, i det trupperna godtyckligt bege sig ut på furageringar befälet ovetande och bemäktiga sig produkter utan något slags kontroll. Man tager allt hvad man kommer öfver, mycket förstöres

och själfva byarna förvandlas på några dagar till ruiner. Förutom att det af oss besatta landet under dylika förhållanden ger oss endast en obetydlig del af hvad det kunde ge, ifall exploateringen af detsamma bedrefs något så när ordnadt, blir befolkningens stämning emot oss allt mer och mer fientlig.

Så skref Kuropatkin, så gick det till — och se här hvad korrespondenterna meddelade ryska allmänheten:

Från Mukden telegraferas till *Rus:* De ryska myndigheterna ersätta samvetsgrant de förluster, som trupperna tillskynda kineserna. Ryska regeringen betalar kineserna för alla förluster utan undantag och ger omkring 45 rubel för hvar desjatin skadad åker. Vi betala äfven för förstörda fansor och andra byggnader. (*Russkia Vjedomosti,* 1904, n:r 288.)

Här skrattade alla, då de läste dylika meddelanden, och jag, som hör till författarskrået, rodnade öfver mina ryska yrkesbröders skamlöshet.

Jag var nyfiken att få veta, hur japanerna å sin sida betedde sig mot kineserna. Det var ej lätt att utröna — högst få af de våra hade varit på platser besatta af japaner. Men de som varit där, t. ex. deltagare i Misjtsjenkos ströftåg, berättade följande: japanerna förforo skoningslöst med de kineser, som öfverträdde deras påbud; på rekvisitionsväg togo de hos dem proviant och furage och betalade efter de i fredstid gällande medelprisen. Lagen var sträng. Men där var lag. Byarna (naturligtvis inte i ställningarna) stodo oskadda, gudatemplen orörda; fansorna plundrades och ödelades ej, kineserna bodde kvar.

Hos japanerna härskade en grym lag, hos oss en lössläppt anarki, som demoraliserat alla, från generalen till soldaten. Under reträtten från Mukden sade en intelligent kines till mig:

— Hvarför slå de er hela tiden? Därför att ni kommit hit inte för att kriga utan för att roffa.

*

Vår öfverläkare, befälhafvarn, hans ordonnans och intendenten sutto nu hela dagarna i kansliet. De räknade pengar, korrigerade räkningar, skrefvo och undertecknade. Det befanns vara något på tok med räkenskaperna. De ville inte stämma.

Vi fingo ibland påhälsningar af befälhafvarns adjutant, David Salomonovitsch Bruck, och intendenten Ivan Alexandrovitsch Bruck. De voro bröder, judar, och båda tsjinovniker på extra stat. Den yngre, Ivan, en mycket vacker och en mycket feg pojke, var döpt. Han sof alltid med revolver bredvid sig, var förskräckligt rädd för chunchuser men ändå mera att bli förflyttad till stridstrupperna.

— Det är rena bofstreck, som bedrifs där borta hos oss, må ni tro! — berättade han i upprörd ton för oss. — Falska räkningar, tjufveri, understuckna handlingar... Och kan ni tänka er, de vill hålla mig utanför saken! Jag är intendent, och öfverläkarn anmodar intendenten vid ett grannregemente att sätta upp redovisning öfver furaget!...

Och han satt där blek, med irrande ögon och ett drag af maktlös ilska kring munnen.

— Men de skulle bara försöka! Jag har ett litet dokument jag! Davidov gaf en kines tre rubel för att han skulle skrifva sitt namn under en räkning på 180 rubel, och kinesen skref på kinesiska: »jag har fått tre rubel». En annan kines öfversatte det för mig... Må de försöka! Men, ni begriper — de är ju ena lymlar! De transportera tvärt öfver mig till stridstrupperna! De vet mycket väl, att jag är rädd för det...

Från ställningarna hade till vår by ankommit ett infanteriregemente, som redan länge varit i kriget, och tog kvarter där. Öfverläkarn inbjöd regementets intendent på supé till sig. Det var en tjock, stadig karl, en riktig stubbe; han hade tjänat sig upp till titulärråd. Vår öfverläkare, annars ytterst snål, sparade den här gången inte på pengar och trakterade gästen flitigt med

vin och likörer. Under spritens inflytande började denne berätta, hur ekonomien sköttes vid deras regemente — berättade öppet, med den erfarne mästarens nedlåtande stolthet.

— Af trosshästarna sålde vi tjugutvå af de allra bästa och uppgaf, att fem sprungit bort och sjutton dött af fodret, som de inte var vana vid. Det antecknades: »Inga protokoll uppsatta». Regementschefens underskrift... Och för närvarande uppföres på kosthållet sjutton oxar, som inte existera.

Öfverläkarn sneglade harmset på befälhafvarn.

— Hör ni? — sade han i retad ton. — Och våra existerande tre oxar ha inte uppförts på kosthållet!

Intendenten fortsatte länge att berätta. Öfverläkarn och befälhafvarn lyssnade begärligt, som lärjungar till en talangfull och intressant lärare. Efter supén tillsade öfverläkarn båda bröderna Bruck att aflägsna sig. Han och befälhafvarn blefvo ensamma med intendenten.

Den yngre Bruck kom in till oss, nedslagen och ilsken, grågrön i ansiktet.

— Om de nu skicka efter mig, så går jag ändå inte! — sade han upprepade gånger, och hans irrande blick hade ett tankfullt uttryck.

Han tog en lykta och begaf sig till andra ändan af byn att hälsa på systrarna.

— Den dumsnuten! — skrattade Schantser. — Han tror, att de håller honom utanför saken, hymla för honom för att slippa dela med sig åt honom. Liksom om de vore rädda för honom, den pojkvaskern! De håller honom utanför helt enkelt för att han inte behöfs: inte begriper han en sån allvarsam sak!

Efter två timmar kommo öfverläkarn, befälhafvarn och gästen till sjukhuspersonalens kvarter för att dricka te; det var inrymdt i samma fansa, där vi läkare bodde, och var skildt från oss af en vägg. Deras samtal rörde sig nu kring allmänna ämnen. Man hörde befälhafvarns högljudda, fylliga röst, öfverläkarns hesa och liksom halfkväfda.

— Port Arthur håller sig i hvart fall ännu ett halfår. Snart kommer sextonde kåren, och då med Guds hjälp öfvergår mandsjuriska armén till anfall...

Vi lyssnade och skrattade. Schantser upprördes rent estetiskt.

— Hvad angår dem, de där tjufvarna, mandsjuriska armén? Hur kan de tala om sådant och se hvarandra i ögonen?... Och så är det en sak jag inte begriper: Davidov skickar för hvar månad sin hustru halfannan eller två tusen rubel, hon vet, att han har fem hundra rubel i lön. Hvad skall han svara, om hustrun frågar, hvarifrån han får de där pengarna? Hvad skall han göra, om hans barn händelsevis få veta det?

— Ni är en naiv människa! — suckade Seljukov och började kläda af sig.

Klockan ett på natten, då vi redan lågo, kom den äldre Bruck, befälhafvarns adjutant, till oss. Endast Schantser satt uppe och skref bref. I halfannan timme berättade Bruck för Schantser om dagens händelser, och båda skrattade, undertryckt för att icke väcka Seljukov och Gretsjichin.

— Ni förstår, — berättade Bruck, — jag fick det intrycket, när jag hörde dem, att jag hade en formlig tjufliga framför mig. För hvart och ett af deras tilltag stadgar lagen några år i Sibirien! Och den där intendenten, en durkdrifven spetsbof, som är en sån potentat! Inte tsjinovnik på extra stat som vi utan titulärråd!

— Ha ha ha!... Aderton icke existerande oxar på kosthållet! — upprepade Schantser.

— I går sade Davidov till mig: »Har ni hört om de där sjukhusen, som aflöste oss vid Mukden? Under slaget passerade tio tusen sårade igenom dem. Ifall de hade lämnat oss kvar i Mukden, skulle vi nu varit rika människor...» »Ja *ni*», svarade jag...

Schantser skrattade.

— Men hvarför låter ni det passera egentligen? De stoppa sina fickor fulla, och ni gäspar!

— Och i dag säger Davidov till mig: »Det ser illa ut för oss, balans i alla böcker, hur skall vi få det att stämma!»

Och båda skrattade, försökte undertrycka sina skrattsalfvor och hviskade till hvarandra: tyst! vi väcker dem!

— När jag for, sade hustru min till mig, — återtog Bruck i humoristiskt begrundande ton, — kom ihåg, David, att du inte skrifver under några falska räkningar, så att du blir stämd. Kom tillbaka med samvetet rent, ditt dagliga bröd kan du alltid förtjäna.

— Har ni ännu inte skrifvit någon falsk räkning?

Bruck suckade med putslustigt bedröfvad min.

— En hade de mig att skrifva. Redan i Mukden talades det ju mycket om öfverläkarns hafre. För att täppa till munnen på Sultanov sålde han till honom tre hundra pud för 1 rubel 40 och befallde mig skrifva räkningen på 1 rubel 80. Jag ville vägra, men Davidov sade till mig: »Hvad gör det er? Hvarför inte visa Sultanov en älskvärdhet?...» Den där Sultanov är också en äkta skojare. Vår divisionsstab behöfde hafre, Sultanov sålde hundra pud till den. »Davidov», säger han, »— ni vet hvad han är för en geschäftsmakare — tog hela 1 rubel 80 af mig, men jag lämnar er hafren för 1 rubel 60, fast jag själf förlorar på det.»

— Ja, lillefar, det är en smutsig historia ni blifvit inblandad i.

— Men ni förstår, jag trodde inte, att bror min var en sådan skälm! Han är så indignerad öfver allt det här, bara därför att han inte får vara med om affärn!...

Bruck försjönk i sorgsna tankar. Schantser skrattade men försökte behärska sig för att inte störa.

*

Från ställningarna ljöd allt emellanåt kanonad. Partiella framryckanden, nattliga attacker ägde rum, ibland spred sig underrättelsen, att ett nytt slag började. Soldaterna fröso ohyggligt i skyttegrafvarna. Under nätterna sjönk temperaturen till 8—9°, vattenpussarna fröso. Några pälsar hade ännu icke anländt, ehuru de efter öfverbefälhafvarens order skulle ha varit levererade till 1 oktober. Soldaterna trädde utanpå kapporna vadderade kinesiska nattrockar af ljusgrå färg; det tog sig löjligt ut, och japanerna gycklade öfver dem i sina skyttegrafvar. Officerarna berättade med afund hvad japanerna hade för ena präktiga pälsar och undertröjor, hur varmt och praktiskt de tillfångatagna voro klädda.

I slutet af oktober anlände ändtligen pälsarna. Intendenterna voro högst stolta, att förseningen inskränkte sig till en månad: i rysk-turkiska kriget hade pälsarna anländt till armén först i maj.*

Fem dagar efter vår ankomst till Sujatun fingo vi order att etablera sjukhuset. Vi slogo upp tre af våra sjukhustält, men där var kallt som i en iskällare, de sjuka och sårade stelnade af köld. Åter grepo vi oss an med att iståndsätta fansor.

Endast få sårade fördes till oss, det var mest sjuka som kommo. De voro behäftade med svårartad reumatism, bronkit, dysenteri; allas ben voro uppsvullna af det långa stillasittandet i skyttegrafvarna. Det var högst ovilligt man afsände de sjuka till sjukhusen. Soldaterna berättade, att alla i ställningarna ledo af diarré eller ledreumatism och att där var ett oafbrutet

* Efter hvad som sedermera kom i dagen fanns ingen anledning att yfvas: ett stort antal af pälsarna anlände till armén icke ens i maj utan *ett år efter fredsslutet.* Novoje Vremja meddelade i november 1906: »Till Charbin anländer på sista tiden oupphörligt såväl enstaka vagnar som hela tåg med intendenturfrakter, bestående hufvudsakligen af varma kläder. Dessa transporter afsändes från Ryssland till armén redan vid tiden för sista stillaståendet vid Schaho men ha ända till nu varit på villovägar.»

hostande. Men bad en soldat att bli skickad till sjukhuset, svarade regementsläkaren: »Du gör dig till, du vill komma ifrån ställningarna.» Och först då den sjuke måste bäras på bår, blef han afsänd till sjukhuset.

En kväll kom ett infanteriregemente till vår by från ställningarna för att rasta. Solen höll på att gå ner, västra horisonten lyste skarpt orangegul, öfver den våta jorden bredde sig redan mörker. En rad svarta gestalter i ludna mössor och med uppstickande bajonetter blefvo synliga på en låg kulle, aftecknade sig mot aftonrodnadens eld, fortsatte neråt och uppslukades af mörkret; mot den svarta horisonten rörde sig nu endast de svarta mössorna och skogen af spetsiga gevär. Soldaterna gingo med osäkra, vacklande steg, och det hördes en oafbruten hosta från hela regementet. Det var ett enda torrt skrällande, jag hade aldrig hört något liknande! Och jag fick klart för mig, att alla dessa soldater, *alla utan undantag,* borde ha lagts på sjukhus; om de sjuka afskilts, skulle af hela regementet endast några få man ha återstått. Men nu voro de i stället tvungna att sitta i skyttegrafvarna, genomblöta och genomisade, så länge krafterna stodo bi; sedan skulle de vara krymplingar för hela lifvet. Och däri låg en ohygglig men järnhård konsekvens: om man utsatte människorna för ett regn af genomborrande kulor, för projektiler, som sleto kroppen i stycken, hvarför skulle man då hejda sig inför en oåterkalleligt nedbrytande sjukdom? Måttstocken var endast en — kunde mannen ännu användas? Allt annat var likgiltigt.

Och småningom utvecklade sig också hos läkaren ett nytt slags betraktelsesätt. Läkaren sammansmälte med det hela, upphörde att vara läkare och började se på patienten från synpunkten af hans vidare »användbarhet». Det var en farlig väg som beträddes. Och från denna väg störtade läkarsamvetet ner i en afgrund af polisspioneri och omänsklig hjärtlöshet.

Armén började öfversvämmas af soldater utskrifna

från sjukhusen och fullkomligt odugliga till tjänst. Soldater, som efter utstånden tyfus knappt kunde stå på benen, återvände till sin plats i ledet; dit återvände karlar, som haltade, som hade genomskjutet bröst och knappt kunde draga andan, karlar, som med möda förmådde lyfta den af blessyren stelnade armen i jämnhöjd med axeln. Slutligen riktade till och med militärbefälet sin uppmärksamhet härpå. I december nödgades fältmedicinalstyrelsen utsända ett cirkulär, som började sålunda:

Öfverbefälhafvaren har behagat lägga märke till att det från sjukhuset till trupperna i stort antal återsändes manskap, som är endera fullkomligt odugligt till tjänst eller ännu icke återställdt från sjukdom.

På grund häraf uppmanades läkarna, att för framtiden iakttaga större försiktighet vid utskrifningen af de sjuka.

»Öfverbefälhafvaren har behagat lägga märke till» ... Men hvarför hade inte sjukvårdsstyrelsen »behagat lägga märke till» detta? Hvarför hade inte läkarna själfva »behagat lägga märke till» det? Generalen nödgades undervisa läkarna om sättet att behandla de sjuke!

*

I vårt kansli pågick från morgon till kväll under regementsintendentens ledning ett mystiskt bestyr. Redovisningshandlingar hopsattes, räkningar fabricerades. Ifall ingen kines fanns till hands att underteckna en räkning, uppdrog man det åt förste kanslisten: han kopierade några kinesiska bokstäfver på de långa, granna remsor, som prydde väggarna i hvarje kinesisk fansa.

Befälhafvarn var nervös och förströdd, i samtal tappade han ofta tråden; han framhöll ifrigt, att han sällan tittade in i kansliet.

— Samma tillstånd som hos en flicka, som nyss

begått sitt första felsteg, — förklarade Schantser. — Å ena sidan en angenäm känsla, och hon går till mötet i morgon också; å andra sidan känner hon sig litet kuslig till mods och är ju också rädd för följderna.

Den yngre Bruck gick och såg dyster ut och gjorde sura miner åt öfverläkarn och befälhafvarn. På alla sätt försökte han visa dem, att han »kände till deras puts». En dag, då han förde in en falsk räkning i boken, förklarade han plötsligt:

— Den här räkningen har vår förste kanslist undertecknat.

Öfverläkarn tog räkningen och synade den likgiltigt.

— Verkligen?... Så skickligt skrifvet... alldeles som en kines!

På kvällen, då han låg i sin säng bredvid befälhafvarn, utlät sig Bruck:

— Öfverläkarn påstår, att det inte alls finns några besparingsfonder i vårt sjukhus. Och hvarför inte? För inte länge sen stoppade öfverläkarn två tusen rubel i sin ficka.

— Hva...ad för slag? — Befälhafvarn spärrade förvånad upp ögonen och satte sig upp i sängen. — Hur vet ni det? Såna anklagelser får man inte utslunga, om man inte har bevis. Jag skall i morgon dag fråga Grigori Jakovlevitsch, om det är sant.

Bruck blef alldeles förskräckt. Han bleknade och började förklara, att det kanske var ett misstag af honom.

*

I slutet af oktober fingo vi order att evakuera och förflytta oss åtta verst mot öster, till byn Misantun. Det blef att lämna de för patienterna iordningställda fansorna, jordkulorna, som soldaterna gräft åt sig. Vi öfverflyttade till Misantun. Att nu logera de sjuka i tält var otänkbart, det rådde stark kyla. Vi började

iordningställa fansor, soldaterna gräfde sig jordkulor. Plötsligt kom en ny order — öfverflytta till byn Västra Tsjengousa, fyra verst i nordväst. Åter nödgades vi lämna allt och ge oss af. Soldaterna voro häftigt förbittrade.

Förut hade de arbetat villigt och gladt. Nu gräfde och murade de trögt och sömnigt, vissa om att deras arbete var meningslöst.

Till hvar division hör under krigstid två flyttande fältsjukhus. De måste ständigt följa sin division. Vår armé låg stilla vid Mukden från augusti till februari. Men enstaka truppafdelningar förflyttade sig och bytte plats oupphörligt, och med dem flyttade också deras sjukhus. Vi voro i beständig rörelse. Gång efter annan ställde vi i ordning fansor åt de sjuka och voro ändtligen färdiga att etablera oss. Så kom en ny order — och åter nödgades vi evakuera och följa efter vår afdelning.

Armén låg stilla hela tiden. Hvarför skulle de oräkneliga fältsjukhusen beständigt röra sig utefter fronten i sina truppafdelningars spår? Hvad hindrade från att fast etablera dem på nödiga platser? Gjorde det inte detsamma, om en sjuk soldat i ryska armén kom på sin eller en annan divisions sjukhus? Hade sjukhuset varit fast, skulle det kunnat anordna talrika, rymliga och varma logement för de sjuka med isolerade salar för de smittofarliga, med badrum och välordnadt kök.

Allt mera bjudande blef krafvet på lefvande elasticitet i organisationen af detta jättemaskineri, på förmågan och viljan att afpassa de gifna formerna efter hvarje innehåll. Men den väldiga, allsmäktiga pappersdraken omslöt hela armén med sina benhårda tentakler; skyggt och försiktigt kröpo människorna omkring bland dessa tentakler och tänkte ej på annat än hur de skulle undgå att komma vid dem.

*

Vi öfverflyttade till byn Västra Tsjengousa. I byn pågick den vanliga plundringen. Där stodo två artilleriparker. Mellan sjukhuset och parkerna ägde rätt besynnerliga sammanstötningar rum.

Artilleristerna taga taket af en fansa; ur en hög halm på gården sticka bjälkar upp. Vår öfverläkare eller befälhafvarn uppenbarar sig.

— Hvad för slag, förstör ni fansan? Har ni inte reda på öfverbefälhafvarns order? Jag skall anmäla er!

Artilleristerna gömma sig, och våra soldater få order att bära bjälkarna till vårt sjukhus.

Artilleriofficerarna betedde sig på samma sätt mot våra soldater.

Kölden tilltog. Ibland föll snö. I Mukden kostade en kubikfamn ved sjuttio till åttio rubel, inom kort steg den till hundra. Ödeläggelsen antog storartade dimensioner. Hela byar företedde endast en hop halfraserade lerväggar. Enhvar tänkte endast på sig. Om en truppafdelning besatte tio fansor i en by, använde den alla de öfriga till bränsle. Då den aftågade, förstörde den de återstående fansorna och tog trävirket med sig. Och framför oss hade vi den stränga mandsjuriska vintern.

Träden på kyrkogårdarna nedhöggos. Hvar kinesisk familj har midt på sina åkrar en egen familjekyrkogård: på ett litet fyrkantigt jordområde breda sig lummiga svartpopplar öfver en samling tätt liggande koniska grafvar. Detta är det heligaste kinesen har, det oantastliga »välsignade fältet». I böcker om Kina läsa vi: »Den kines, genom hvars förvållan en utlänning får tillfälle att beträda detta heliga fält, anses för en helgerånare. Den familjemedlem, genom hvars förvållan familjen förlorar detta jordområde, förbannas och hans namn utstrykes ur familjeboken.»

Med hela sin varelse är kinesen fäst vid denna för honom dyrbaraste helgedom — det på hans åker liggande »förfädersfältet». Medan vi lågo i Misantun, kom order, att alla kineser skulle utvisas ur byn. Ut-

visningen skedde med vanlig grymhet och hjärtlöshet. Till beredelsetid erhölls — två timmar! Kosacker med nagajkor i händerna skyndade på inpackningen, kineserna kastade ner i sina korgar hvad de fingo fatt på.

— Seså! Marsch! — och kosackerna togo kineserna vid nacken och slängde ut dem ur fansorna.

Alla utvisades. Några gubbar kommo nästan genast tillbaka. De utvisades på nytt, kommo tillbaka på nytt. Och alla dogo de på förfädernas grafvar. En gubbe sågo officerarna länge ströfva omkring på sin kyrkogård. De hytte åt honom med handen. Han bodde ute på åkern, i en eländig hydda af kaoljan, lifnärde sig på bönor, drack vatten ur en pöl. Efter en mer än vanligt kall natt fann man honom ihjälfrusen på en graf.

Öfverallt på dessa stilla »välsignade fält» dånade nu ryska yxor, höga träd föllo brakande ner på grafvarna. Hela den vida mukdenska slätten förvandlades till en naken öken. Då vi anlände, var detta ett blomstrande land, talrika, trefna byar lågo inbäddade i grönskan, öfverallt sågos kyrkogårdslunder. Nu funnos inga träd, endast stubbar stucko upp. Dystra och grå bredde sig byarnas lerruiner. På fälten irrade ofantliga flockar af hemlösa, utsvultna hundar. Om nätterna nödgades förbidragande soldater försvara sig mot dem med gevären. Hundarna söndersleto och uppåto hvarandra. I ställningarna åto de liken och öfverföllo sårade, och i arméns rygg gnagde de på skeletten af kinesiska lik.

De kinesiska kistorna nedgräfvas ej i jorden, de ställas på marken, och en konisk graf uppkastas öfver dem. Kistorna göras stora och bastanta, af mycket tjocka bräder. Soldaterna bortskottade grafhögarna, lösbröto kistornas lock och väggar och lämnade skeletten obetäckta. Och hundarna gnagde på dem. Ur de öppnade grafvarna stirrade gulnade skallar med tomma ögonhålor och affallna flätor, och de krökta

svarta fingrarna stucko fram ur de halfmultnade, vida, blå rockärmarna.

Ja, det kristna Ryssland gjorde allt för att ödelägga denna fredliga bondebefolknings välstånd och hela dess andliga lif. Oskärade tempel, skändade grafvar, hjärtlöshet och hänsynslöshet... Det var som om den mandsjuriska slätten småningom hade insvepts i en stinkande, allt förgiftande pestånga, som förde med sig en förfärande likgiltighet för människan och själlös bestialitet. Där borta i Ryssland sjöng man hymner till Kristi stridsmän i deras stora kamp mot hedendomen. Här stodo intelligenta kineser alldeles häpna inför hvad som skedde. De sade:

— Krig är krig, det förstå vi. Men vi förstå inte, hvarför ni behöfver skända våra fäders grafvar och skymfa våra gudar.

*

Till vårt sjukhus anlände kårkontrollören med sina underlydande och grep sig an med revideringen.

Från morgonen till sena kvällen sutto de i kansliet med öfverläkarn och befälhafvarn. De genomgingo räkningarna, man hörde orden: »ur förskottskassan», »på ekonomikassans räkning», »furageringslistan», »kosthållet». De kontrollerade, summerade, sågo till att inte en kopek fattades. Öfverläkarn och befälhafvarn lämnade beredvilligt upplysningar. Allt befanns stämma på pricken.

Hvarenda en i armén visste, att furage, ved och mycket annat togs af trupperna utan betalning, att i Mukden kinesiska bodar fullkomligt öppet handlade med falska kinesiska kvittenser på hvilken summa som behagades. Icke dess mindre synade kontrollörerna samvetsgrant alla kinesiska räkningar, räknade noga efter om utgiftsposterna stämde med de falska räkningarnas summor. Ändamålet med en sådan kontroll kunde endast vara ett — lära armén att stjäla efter

metod. I timtal sutto människor med beskäftiga, allvarsamma miner och granskade räkningar, och öfver dem sväfvade pappersguden på sina rasslande vingar och nickade god mening.

Kontrollörerna afreste. Öfverläkarn och befälhafvarn gingo och sågo belåtna ut. Den yngre Bruck var grön af afund, magrade och blef grubblande.

Det var intressant att iakttaga den där ynglingen. För att få ha en vrå för oss hade vi läkare nödgats slå oss ner i andra ändan af byn. Vägen därifrån till sjukhuset var lång, och jourhafvande läkaren tillbragte sitt dygns vakttjänst i kansliet, där Ivan Bruck bodde. Man hade god tid att studera honom.

Vacker och välväxt och mycket stolt öfver sitt utseende berättade han gärna, hurusom han gift sig med den bedagade dottern till ett statsråd och för den skull låtit döpa sig.

— Och kan ni tänka er, — sade han i häpen och förtrytsam ton, — min äldste bror bröt alldeles med mig för det! Hvarför? När jag ställde det så bra för mig! Med min hustru fick jag ett litet hus — ni skulle se en sådan trädgård det har och sån frukt i den trädgården! Man skaffade mig plats i en bank, jag får åttio rubel i månaden...

Han visade oss alla de falska handlingarna, berättade om öfverläkarns svekliga förfaranden.

— Se här, för inte länge sen hade Davidov med sig ett litet dokument från Mukdem. Titta!

På tunt kinesiskt papper stod skrifvet: »För en försåld oxe har jag uppburit 85 rubel» — och den kinesiska namnteckningen följde.

— Nåja, åttiofem rubel — det är ju ett mycket skapligt pris, — anmärkte jag.

Brucks ögon lyste muntert och klipskt.

— Ja men se de ha inte köpt nån oxe! Det är samma oxe som inköpts långt förut. Först uppförde vi honom på förskottskontot (truppens kosthåll), och nu för vi honom på dagskontot (de sjukas kosthåll)...

Bruck strålade af belåtenhet, men plötsligt slocknade glansen i hans ögon och han ilsknade till:

— Men, ni förstår, såna skurkar! Jag känner till alla deras streck, men jag får ingenting med jag! Kommer ni ihåg, att vi hade en regementsintendent hos oss i Sujatun: chefen för ekonomiförvaltningen betalar honom hundra rubel i månaden för att han skall tiga, och ännu andra inkomster har han...

— Vanja, akta dig! — sade hans bror David i ogillande ton.

— Men jag skall allt ha mitt, det kan de lita på! Jag låter öfverläkarn jämt förstå, att jag har reda på hans tjufstreck. Jag har med flit lånat femtio rubel af honom och lämnar inte igen dem, och några gånger har jag antydt, att jag inte anser mig för hans gäldenär.

— En sån ärkeskälm! — anmärkte David.

— Hvem? Jag? — förvånade sig Ivan.

David suckade.

— Ja, du bland andra.

— Nej, men ni förstår väl: jag för in alla deras falska räkningar i böckerna, och jag får inte en smul af det!

Och Ivan försjönk i gubbel.

— Ja, om det vore annorlunda ordnadt, skulle jag komma tillbaks från kriget som en rik man.

Småningom mognade en plan inom honom.

— Vet ni hvad, jag tror öfverläkarn generar sig, han vet inte hvilken form han skall ge sitt erbjudande, — menade han. — Endera dan skall jag ha en förklaring med honom.

Och slutligen var planen fullmogen. En afton skickade Bruck en soldat till öfverläkarn med ett bref af följande innehåll:

»Högtärade Grigori Jakovlevitsch! Ni måste vara medveten om att Ni förtjänar pengar delvis också tack vare min hjälp. Jag skulle vara er mycket tacksam,

om Ni delade med er åtminstone något af förtjänsten äfven åt mig.»

Jämte detta bref var Bruck nog omtänksam att i kuvertet inlägga också ett tomt kuvert — »kanske Davidov inte har något till hands». Soldaten lämnade brefvet till öfverläkarn, som förklarade, att svar ej erfordrades.

Bruck väntade på kansliet i två timmar, därpå begaf han sig till Davidov. Systrarna och befälhafvarn voro hos honom. Öfverläkarn skämtade och skrattade med systrarna, Bruck såg han inte åt. Brefvet låg sönderrifvet i bitar på golfvet. Bruck satt där en stund, plockade så upp bitarna och gick.

Följande dag kom ej öfverläkarn till kansliet, tredje, fjärde dagen inte heller. Bruck berättade oss utförligt hela historien och var i ett tillstånd af dödlig oro och spänning.

— Jag är så förskräckligt rädd, att han utan vidare transporterar mig till stridstrupperna!

— Ni gör ju själf allt hvad på er beror för det! — skrattade Schantser.

Brucks ögon irrade oroligt, de bleka läpparna drogo sig till ett otäckt leende.

— Då anger jag dem allihop! — sade han hastigt.

Den äldre Bruck kom tillbaka från en kommendering till Charbin. Öfverläkarn kallade honom till sig, berättade om brefvet, som hans bror skrifvit, och sade:

— Jag ref sönder det af undseende för er. Den där pojken förstår inte ens hvad ett sådant bref kunde ha för följder för honom. Tala med honom och försök göra det begripligt för honom... Hvad beträffar »förtjänsten», så uppför jag verkligen inte en del af pengarna i räkenskaperna utan behåller dem i reserv, ifall jag skulle komma på balans. Ni vet hur oklara krigslagarna är, kontrollen kan när som helst förklara den eller den utgiften olaglig — och pengarna af-

fordras mig. Ifall balans inte uppstår och allt slutar väl, skall jag efter kriget dela de där summorna mellan alla.

David Bruck beredde sig att på kvällen tala med sin bror, men efter middagen reste Ivan med öfverläkarn till kårförvaltningen. David blef utom sig af förskräckelse — på vägen skulle kanske Ivan återigen börja tala med öfverläkarn om »affären».

Ivan återkom sent på kvällen.

— Vet du hvad, jag talade med öfverläkarn på vägen, — förklarade han för brodern.

David slog förfärad ihop händerna.

— Du dumma nöt!

— Jag är visst inget nöt, — svarade Ivan lugnt. — Var lugn du, jag känner honom jag. Till jul får jag en gratifikation, hvar månad får jag tjugofem rubel extra för nitiskt arbete i kansliet, och dessutom lät han mig förstå, att de femtio rubel jag lånade af honom anser han för mina.

*

Under färden till Mandsjuriet och här, i själfva Mandsjuriet, var det en omständighet som högeligen förvånade oss alla. I armén rådde stor officersbrist: Sårade officerare utskrefvos till tjänst, innan de voro fullt återställda; evakueringskommissionen blef på högre befallning allt strängare och gjorde allt större svårigheter att evakuera officerare. Vi rådfrågades här oupphörligt af krassliga, ofta rent sjuka truppofficerare. Af dem, som kommit hit i början af kriget, voro många så utarbetade, att de motsågo blessyrer och död som en lycka.

Jämsides med dessa fanns en massa friska, kraftiga officerare, som beklädde lugna, ofarliga befattningar i arméns rygg. Och hvad som var särskildt förvånande — för denna tjänstgöring erhöllo officerarna betydligt högre lön än för tjänst i stridslinjen. En mängd offi-

cerare tjänstgjorde i intendenturerna, voro befälhafvare på sjukhus och lasarett, kommendanter på stationer, etapper, sanitetståg, förestodo depåer af alla möjliga slag, transporter, bagageträngar, bagerier. Här, där arbetet med lätthet skulle kunnat utföras af civila tjänstemän, ansåg man officerares närvaro oundgänglig. Och i striderna anfördes kompanierna af »ställföreträdande fänrikar», d. v. s. underbefäl, som endast under krigstid befordrades till officerare. För bataljerna tycktes officerarnas specialkunskaper icke anses erforderliga. Kompanierna gingo till strid mot en kulturell, bildad fiende anförda af underbefäl, och under tiden voro friska, kraftiga officerare, som särskildt utbildat sig för strid, sysselsatta med att räkna sjukhuspersedlar eller handlade med konfekt och bakverk i konsumtionsföreningarnas järnvägsvagnar.

En gång kom vår divisionschef till oss. Han inspekterade sjuksalarna, och sedan gick han att dricka te hos öfverläkarn.

— Ja löjtnant, bered er på det! — vände sig generalen till befälhafvarn. — Ni blir transporterad till linjetrupperna. Öfverbefälhafvarn har befallt, att linjeofficerare, som tillfrisknat från blessyrer, skall förläggas på lugna poster i arméns rygg och att de friska officerarna skall förflyttas till linjetrupperna. Ni kan välja hvilket af våra regementen ni vill gå in vid.

Befälhafvarn blef hvit som ett lärft, benen veko sig under honom; han alldeles krympte ihop.

— Som generaln befaller! — stammade han med svag röst.

— Ers excellens! Hvad skall han i fronten att göra! — blandade sig öfverläkarn i saken. — Han är alldeles oduglig som officer, han har glömt bort tjänsten, och till på köpet är han en ovanlig mes. Som uppsyningsman däremot är han förträfflig . . . Jag försäkrar er, att i fält blir han bara till besvär.

Generalen kastade en blick på befälhafvarn genom glasögonen, och det glimtade ett löje i hans ögon:

befälhafvarn satt hopsjunken, med stirrande blick, och var tydligen alls inte sårad öfver beskyllningen för feghet.

— En officer kan inte vara en mes, — sade generalen i skarp ton. — Och öfverbefälhafvarns order måste jag lyda. Tänk öfver och anmäl i staben hvilket regemente ni väljer.

— Som generaln befaller, — utlät sig befälhafvarn än en gång.

Generalen reste.

Befälhafvarn blef som förvandlad. Förr självbelåten, karsk och munter satt han nu tyst och grubblande. Fältväbeln kom för att få instruktion — befälhafvarn slog matt ifrån sig med handen och svarade:

— Gör som ni vill.

Han gick till systrarna och satt och hängde hos dem i timtal på den varma *kchani* (liggugnen). Han satt med benen under sig på turkiskt vis, fet och mjuk, och bara teg. Om han talade någon gång, var det i den här stilen:

— Då jag blir förd till ert sjukhus som sårad ...

Han gick nu mera alldeles lutande och släpade de tjocka benen efter sig som en slagrörd gubbe.

Öfverbefälhafvarns order hade meddelats äfven till alla de andra förbanden. Öfverallt rådde oro och nedslagenhet.

Öfverläkarn tillbragte hela dagarna på resor och lade sig ifrigt ut för befälhafvarn. Förr hade Davidov alltid uttryckt sitt missnöje öfver hans lättja och oduglighet, och äfven nu yttrade han sig om honom ungefär så här:

»Hvad skall den där odågan i stridslinjen att göra! Inte ens som uppsyningsman här duger han något till.» En gång använde han en hel dag i sträck på allehanda förespråkanden — »af beskedlighet. Synd om karlen», — förklarade han själf. Men alla insågo vi mer än väl orsaken till denna beskedlighet. Befälhafvarn var lat och oduglig; för den driftige, påpasslige Davi-

dov var detta en ren fördel, han tog hela ekonomiförvaltningen på sin lott. Å andra sidan var befälhafvarn tydligen »hederlig», d. v. s. han stoppade ingenting i sin egen ficka och låtsade, att han ej såg öfverläkarns tjufverier. Åt honom behöfde Davidov sålunda inte dela med sig. Han var en ytterst lämplig person.

Dagarna gingo. Det hände sig på något sätt så, att befälhafvarns anmälan försenades, några hinder kommo i vägen, det visade sig möjligt att dröja ännu en månad. Efter en månad hade saken glömts bort. Befälhafvarn kvarstannade vid sjukhuset, och den sårade officern, som utsetts att intaga hans plats, ryckte åter in i sin tjänstgöring.

Och öfverallt gick det på samma sätt, alltid på grund af »särskilda omständigheter». Alla blefvo kvar på sina platser, hvar och en lyckades bli ett undantag från regeln. Endast befälhafvarn vid Sultanovs sjukhus blef transporterad. Naturligtvis skulle det ej kostat Sultanov någon möda att få honom befriad, men Sultanov hade ej för vana att lägga sig ut för andra, och sådana relationer hade han, att ingen annan befälhafvare var farlig eller obekväm för honom.

Och som förut såg man i etapper, på stationer, i lasarett och vid trängformationer samma af hälsa strålande, välfödda officersfysionomier. Denna öfverbefälhafvarens order liksom hans öfriga fladdrade en tid i luften, ett maktlöst papper, och skrämde lättingarna — och sedan sjönk den i glömska.

*

Till och med för att vara fältskär eller barmhärtighetssyster kräfves speciella kunskaper. För att bekläda de viktigaste och mest ansvarfulla medicinska funktionerna i den ryska halfmiljonsarmén kräfdes inga specialkunskaper; härför kräfdes endast att ha ... erforderlig rang.

Hos japanerna stodo berömda medicine professorer i spetsen för arméns sjukvårdsväsen. Hos oss var icke en af de ansvarsfullare posterna, med undantag af fältmedicinalinspektörens, anförtrodd åt läkare!

Och om de okunniga generalerna och öfverstarna åtminstone till medhjälpare haft skickliga och kunskapsrika läkare! Men det hade de ej. I arméstyrelsen fanns ingen läkare, som var ens något så när framstående i vetenskapligt eller moraliskt afseende. Öfverallt sutto odugliga läkartsjinovniker med papperssjälar och all personlighet utplånad af militärdressyren. Att af dem vänta duglighet, självständigt initiativ, intresse för kallet hade varit detsamma som att söka varmt blod och lefvande nerver i en binge kanslipapper. Och hvad beträffar de militära innehafvarna af de högsta medicinska befattningarna — generalerna Trepov, Jeserski, Tsjetirkin m. fl. — så har läsaren dels redan sett hvad de voro för slags herrar, dels kommer han att få se det.

Följderna af en sådan sammansättning af sjukvårdsstyrelsen fick den arma ryska hären uppbära. Under det första slaget, vid Turentsjen, gingo eller kröpo de sårade utan hjälp tiotals verst, och under tiden stodo hundratals läkare och ett tiotal sjukhus overksamma. Och detsamma upprepades i alla de följande slagen, det stora slaget vid Mukden inbegripet. Det ofantliga förrådet af läkarkrafter lämnades med ödesdiger regelbundenhet obegagnadt, och vården om de sårade bedrefs på ett sätt, som om det i hela armén funnits endast några tiotal läkare.

*

Våra chefläkare slogo hvarje sund själ med häpnad. Jag skulle inte vilja åta mig att skildra dem i skönlitterär form. Hur man än mildrade verkligheten, hur man än dämpade färgerna, skulle ändå hvarenda läsare säga: det där är en pepprad karikatyr, sådana människor kan det inte finnas i våra dagar.

Åfven vi reservläkare hade trott, att sådana människor sedan länge inte existerade, allra helst inom läkarkåren. Häpna betraktade vi våra öfverordnade »äldre kamrater» ... Liksom ur grå forntiden uppstego dimmiga spökgestalter med högdraget stela ansikten, med gåspenna bakom örat, med bläcktankar och papperssjäl. I lefvande lifvet sågo vi de vidunderliga gestalterna ur »Revisorn», »Döda själar» och »Guvernementsskisser».

Att ha en egen mening ens i rent medicinska frågor var inte tillåtet för de underordnade. Det gick inte an att opponera sig mot den diagnos befälet ställt, hur lättsinnig eller medvetet falsk denna diagnos än var. Jag var själf vittne, då fältmedicinalinspektörn vid tredje armén en gång inspekterade ett sjukhus. Han tog en diagnossedel och såg på den — »tyfus». Därpå gick han fram till den sjuke, kände utanpå skjortan i vänstra sidan af midjan och förklarade:

— Det där är inte tyfus utan influensa.

Och han befallde, att diagnosen ofördröjligen skulle ändras. Fältmedicinalinspektören i arméns rygg rynkade pannan vid sina visitationer, om han fick höra diagnosen »tyfus» och frågade:

— Och hvad anser ni som tyfussymtom?

En läkare svarade honom en gång:

— Jag har redan aflagt examen, ers högvälborenhet, och är inte skyldig att aflägga en andra för er.

Den djärfve transporterades till ett regemente för detta svar. De läkare, som varit i kriget, se icke en anekdot utan ett fullkomligt sannolikt faktum i en händelse, som berättas af dr. M. L. Cheisin i »Guds Värld» (1906, n:r 6): inspektör B., som visiterade ett sjukhus, frågade ordinatorn:

— Är den sjukes mjälte förstorad?

— Som ers högvälborenhet befaller! — svarade den väldresserade ordinatorn.

De högre militärläkarnas råhet och brist på hyfs-

ning öfversteg alla gränser. Det är sorgligt, men det är så: generalerna voro för det mesta brutala och ohyfsade i sitt sätt mot de underordnade; men i jämförelse med läkarna af generals rang kunde de betraktas som mönster för gentlemän. Jag har berättat, hurusom i Mukden dr. Gorbatsevitsch skrek till en läkare: »Hör opp, ni där!» Vid en visitation af vårt sjukhus frågade arméns inspektör den jourhafvande kamraten:

— När kom den där patienten in?

— I dag.

— När kom du in? — vände han sig till den sjuke själf.

— I dag.

Och dylikt slags »kontroll», som en annan skulle genera sig för att använda gentemot sin betjänt, tillät man sig här helt ogeneradt mot läkarna!

Jämsides med detta öfvermod ådagalades en häpnadsväckande hjärtlöshet emot de underordnade läkarna. Evakueringskommissionen, för sin stränghet kallad »den drakoniska», bestämmer till evakuering en läkare som haft mycket svår tyfus. Utan att undersöka den sjuke kamraten, utan att någonsin ha sett honom upphäfver dr. Gorbatsevitsch kommissionens beslut och läkaren återinkallas i tjänstgöring. Hvad dr. Gorbatsevitsch under vår vistelse i Mukden tillät sig mot de ditkommenderade läkarna upprepades mer än en gång. Jag var i Mukden en gång i midten af november: åter sprungo trettio läkare omkring där utan att veta hvart de skulle taga vägen — dr. Gorbatsevitsch hade hitbeordrat dem från Charbin i händelse af ett slag och hade åter förklarat, att de ej skulle taga några saker med sig. Och de nödgades ligga på bastmattor på golfvet om nätterna.

En, endast en, varm, mäktig känsla kunde man upptäcka i chefläkarnas lidelsefria själar — det var den vördnadsfulla kärleken till papperet. Papperet var allt, i papperet var anda och sanning . . . För mig står som lifslefvande en skinntorr, skallig divisionsläkare med

skrumpet, förgrämdt ansikte. Händelsen tilldrog sig i Sipingaj, efter det stora nederlaget vid Mukden.

— Har ni förlorat något af er bagageträng? — förhörde sig chefen för sanitetsväsendet.

— Allt är förloradt, ers högvälborenhet! — svarade divisionsläkaren melankoliskt.

— Allt? Både tält och förbandsmaterial och instrument?

— Nej, det är i behåll... Hela kansliet är förloradt!

Generalen vände sig bort med en grimas, och divisionsläkarens ansikte blef än mera melankoliskt, hufvudet än skalligare...

Under samma reträtt från Mukden hände sig, att officern vid ett halfkompani, som konvojerade ett fältsjukhus, anmodade öfverläkaren att ge hans soldater kost.

— Jag kan inte, löjtnant, jag kan inte! — svarade öfverläkarn.

— Hvarför det? Ni förplägar ju i alla fall ert eget kommandos hundra man?

— Men era kan jag inte! Bagageträngen är ännu inte riktigt hopsamlad, det finns inte kansli.

Officern förmådde inte behärska sig.

— Ursäkta, doktor, ni tror kanhända, att mina soldater lefver på papper? Nej, de äter inte papper.

Vår divisionsläkare förebrådde regementsläkarna, att icke alla kolumner i deras rapporter voro fullskrifna.

— Vi ha inga uppgifter för de där kolumnerna.

— Nå än sen, skrif fiktiva siffror, kolumnerna måste vara fulla.

I ett af våra regementen upptäcktes tyfus. Kårläkaren frågade regementsläkarn:

— Ha ni verkställt desinfektion?

— Hur skulle vi kunna göra det? Vi ha inga desinfektionsmedel.

— Ha ni verkställt desinfektion? — upprepade kårläkaren med eftertryck.

— Men jag säger er ju...

— Jag hoppas, att ni ha verkställt desinfektion.

— Ja... a... men...

— Utmärkt! Var god och inge rapport till mig, att desinfektion är verkställd.

Då i början af november pälsarna ändtligen anlände till armén, blefvo soldaterna genom smitta från dem angripna af sibirisk böldpest. Äfven i vår trupp uppträdde fall. Pappersmaskinen började arbeta, från oss flögo telegram åt alla håll, till svar fingo vi telegram med stränga order att »isolera», »företaga den noggrannaste desinfektion», »inrapportera de vidtagna åtgärderna»... Vi gjorde allt som befallts och afgåfvo rapport därom. Divisionsläkaren var icke hemma, rapporten mottogs af hans adjutant, som var god vän till oss. Med allvarsam, beskäftig min genomläste han rapporten, skref några anmärkningar i kanten, gjorde rättelser här och där. Sedan satte vi oss att dricka te. Vid teet frågade han oss plötsligt med ett illistigt småleende:

— Oss emellan! Har ni verkligen desinficerat?

Denna vänskapliga fråga kastade som ett blixtljus öfver det hela — blottade för oss förhållandena i hela deras hemska nakenhet. Det skrefs lögnaktiga rapporter, befälet läste dem och låtsades tro dem, enär hvarje befäl har ett högre befäl öfver sig och alla hoppas, att nästa instans skall tro på allvar.

*

Ju mera jag studerade militärläkartjänsten, dess mera klart blef det mig, att dess betingelser — dels på urvalets väg, dels genom människosjälens omdaning — måste utveckla en alldeles särskild läkartyp.

Soldaten är med våld tagen till krigstjänst, inga intressen binda honom vid hans yrke — det är helt naturligt, att han gärna skall hyckla sjukdom. Och så

kommer läkarn till den sjuke icke med tanke att hjälpa honom utan med misstanken att han förställer sig. Blotta nödvändigheten af detta beständiga spioneri förändrar småningom läkarens sinnelag, utvecklar misstänksamhet, önskan att få den sjuke »fast». Det uppstår en djup, fientlig misstro till den sjuke soldaten öfverhufvud. »Simulant» är hufvudordet i militärläkarens lexikon, för honom är patienten a priori simulant, det motsatta måste bevisas. I sin ofvan omnämnda uppsats berättar dr. Cheisin om en militärläkare, att denne brukade ge sjuka soldater »sin blandning», bestående af en sådan dosis kräkmedel, att den ej åstadkom uppkastningar utan endast kväljningar. »Om patienten är en simulant, kommer han själf inte igen, och han varnar de andra.» Jag har redan berättat, att vår armé öfversvämmades af från sjukhusen utskrifna soldater, som enligt öfverbefälhafvarns vittnesbörd voro »endera fullkomligt odugliga till tjänst eller ännu icke återställda från sjukdom». Lekmän sågo, att de hade sjuka människor framför sig, men för läkarna, förblindade af sin själsförgiftande »erfarenhet», voro de alla simulanter, endast simulanter.

En annan egenhet för militärläkartjänsten var det onaturliga rangförhållande, som rådde mellan läkare och patienter. Läkaren var »befäl», var nödsakad att säga »du» till patienten och till svar höra de befängda: *tak toschno, nikak njet, rad staratjsa.* Läkaren omgafs af den specifikt militära atmosfär af meningslöst, underdånigt fjäsk, som så fördärfvar officerarna och kommer dem att betrakta soldaten som ett lägre väsen.

*

Det fanns en enda, rysk armé. Denna armés sjukvårdsbehof ombesörjdes af ett öfverflödande stort antal organisationer af alla slag, och dessa organisationer stodo knappast i någon förbindelse med hvarandra. Fältmedicinalstyrelsen. Röda korset. Enskilda landt-,

stads- och adelsorganisationer... En utomstående skulle ha haft mycket svårt att begripa hvad alla dessa skilda inrättningar skulle tjäna till. Planen för sjukvårdsväsendet i fält förutsätter intet bistånd utifrån. Jag påstår också bestämdt, att fältmedicinalstyrelsen förfogade öfver ett mer än tillräckligt antal läkarkrafter, den skulle med lätthet — naturligtvis under förutsättning af skicklig ledning — kunnat fylla arméns alla sjukvårdsbehof. Hvarför i all världen upprätta nya, dyrbara medicinska centra och anstalter, hvarför betala ut rikliga löner till massor af »fria» läkare och fältskärer, när det redan fanns ett tillräckligt antal af båda slagen? Hade det inte varit förnuftigare att öfverlämna dessa tiotal miljoner åt fältmedicinalstyrelsen i och för förbättring och utvidgning af de redan befintliga sjukvårdsanstalterna?

Men ett dylikt resonemang, grundadt på en fullkomligt klar och ovederlägglig kalkyl, kan naturligtvis i verkligheten endast framlocka ett småleende. Allt detta skulle ha varit lätt, enkelt och förnuftigt, om det blott funnits förtroende för ledningen af arméns sjukvård. Men förtroende fanns icke, kunde icke finnas, och samhället sade: hvad vi ge frivilligt, vilja vi förvalta själfva, det anförtro vi inte åt er. Och en massa pengar förslösades utan gagn, för att åtminstone återstoden skulle komma till verklig nytta. Sant är, att till en viss grad också bevekelsegrunder spelade in, som ej hade något med kriget att skaffa: under Plehves ohyggliga regim ville liberalerna begagna sig af en hela landsbygden omfattande organisation till de sårades hjälp för att åtminstone på detta område söka åstadkomma den sammanslutning af landtkommunerna, som Plehve med alla medel bekämpade. Om önskvärdheten af denna sammanslutning rättfärdigade de hundra tusentals rubel, som landstingen *(semstva)* afpressade sina svältande, oupplysta guvernement — det är en annan fråga. Enligt min mening på intet vis. Icke dess mindre och kostnaderna oafsedt voro de enskilda organisationernas verksamhet i kriget mycket

fruktbärande — som vi skola se just emedan organisationerna voro föga beroende af fältläkarbefälet. Regeringen, som i sitt majestät inte tolererade en skymt af tvifvel på sin ofelbarhet, upptog på samma gång samhällets misstro emot sig såsom något helt naturligt och tålde vid sin sida självständigt arbetande sociala krafter.

Så förhöll det sig med de enskilda organisationerna. Då man fått sakernas allmänna ställning klar för sig, insåg man lätt anledningen till deras fristående tillvaro. Fullkomligt hopplöst var däremot att söka begripa, hvarför Röda korset existerade såsom en institution för sig. Liksom fältmedicinalstyrelsen var också det en statens institution, undandragen allmänhetens kontroll. Sina medel hämtade det dels från regeringens kassor, dels från tvångsbeskattningar (järnvägsbiljetter o. d.). Hvarför lämnades icke dessa summor direkt till fältmedicinalstyrelsen — regeringen hade ju förtroende för den! Hvadan dessa sagolika aflöningar åt allehanda fullmäktige och revisorer, hvadan underhållet åt den talrika »fria» läkar- och tjänstpersonalen?

Och ett egendomligt förhållande skapades: två statsinstitutioner arbetade i armén inom samma bransch men voro fullkomligt olikställda. Det var som om två främmande människor lefvat bredvid hvarandra — den ene rik och stolt, den andre fattig och eländig. I Röda korset rådde lyx, det höll sig med alla de modernaste medicinska instrumenten och tillbehören, dyra och ofta skamligt öfverflödiga; i militärsjukhusen fanns icke ens det oundgängligaste — där fanns inte sterilisator för förbandsmaterielen, inte opium. Röda korsets magasin voro fullpackade med lådor innehållande de dyraste och finaste viner. Jag var en gång i en järnvägskupé vittne till, hurusom en officer skänkte sina tillfälliga reskamrater hvarsin butelj fin Martel-konjak. Reskamraterna voro generade att taga emot, men officern förklarade godmodigt:

— Oroa er inte, jag har en hel låda: en vän till mig, en medicine studerande, tjänstgör vid Röda korset.

Det hörs hvad där funnos för ena förråd: man skänkte bort dyra viner lådvis till sina vänner! Hos oss på sjukhusen åter rådde stor brist på vanligt brännvin. Och ett glas brännvin för en förfrusen, genomvåt och utsvulten sårad var mera värdt än de dyrbaraste läkemedel.

VI.

Den långa väntan: december—februari.

I slutet af november fingo vi en ny order: vi skulle förflytta oss två verst mot söder, till byn M—n, där Sultanovs sjukhus låg i ostördt lugn sedan nära två månader tillbaka. Åter evakuerade vi alla sjuka och packade in. Åter började i M—n iordningställandet af fansor för de sjuka.

Kort före vår ankomst hade följande tilldragit sig i Sultanovs sjukhus.

Sultanov hade nyligen trädt i militärtjänst och ägde inga hederstecken; efter slaget vid Schaho föreslogs han till sin första orden — Stanislaus' tredje klass, som hvarenda liten tsjinovnik har. Kårchefen ville emellertid ändligen puffa fram Sultanov. Fördenskull förlade han nu hela tiden dennes sjukhus framför de andra, så att det i händelse af ett slag skulle befinna sig i »frontställningarna» och så att han skulle kunna föreslå Sultanov till Vladimir. Sjukhuset var förlagdt i en rik, af trupper icke besatt by; i de talrika, rymliga fansorna kunde man såväl bekvämt installera sig själf som anordna sjuksalar för patienterna. Det blef ett förstklassigt sjukhus, fint och prydligt som ett dockskåp, ej att jämföra med de öfriga, inkvarterade i ett par fattiga, smutsiga fansor.

Då allt var färdigt, lagade kårchefen, att öfverbefälhafvaren uttryckte sin önskan att bese Sultanovs sjukhus. Under väntan på Kuropatkin fejade och putsade man där dagligen. Kring sjukhusets port anbragte Novitskaja och Sinaida Arkadievna en dekoration af granris.

Kuropatkin kom. Men han anlände inte den väg man väntat. Misslynt steg han ur sin droska, öfverläkarns rapport tog han ej emot.

— Var god och säg mig, hvad är det för sorts vägar ni har till sjukhuset? Jag höll nyss på att välta i en backe. Hur skall man kunna transportera sårade till er på sådana vägar?

Han steg in i sjukhuset utan att ge akt på dekorationen, gick fram till ett blänkande tvättställ och lyfte på locket; tvättfatet var smutsigt. Han befallde, att ugnen skulle eldas — den rökte in. Efter att ha inspekterat alla sjuksalarna frågade han Sultanov:

— Hur många platser har ni här?

— Hundratjugo, ers excellens.

— Hundratjugo? Och hur många ordinarie platser beräknas på ett flyttande sjukhus?

— Eee... tvåhundra, ers excellens, — svarade Sultanov blek.

— Jaså... Ställ i ordning *sex hundra* platser. Glöm inte vägarna, tvättställen och ugnarna!

Kuropatkin reste, allt utom nöjd. Sultanov sträckte lättjefullt på sig och förklarade i sin vårdslösa, gäckande ton:

— Ett elände med det här befälet! Hvad skulle han här att göra? Hans excellens ville ta sig en liten behaglig åktur ofvanpå maten, och det skall vi få lida för!

Två dagar därefter anlände en öfverste och en läkare och frågade efter Sultanov. Han gick ut.

— Vi är skickade af öfverbefälhafvarn, — upplyste doktorn artigt. — Är hans befallningar utförda?

Sultanov tappade alldeles koncepterna.

— Hur skulle jag kunnat hinna? . . .

— Jaså? — förvånade sig doktorn. — Och öfverbefälhafvarn skickade mig redan i går, fast jag inte hann då . . . Har ni åtminstone börjat arbetet?

— Ja . . a . . . Vi ha skrifvit till divisionsstaben . . .

— Det är ju inte arbete utan bläcksudderi. Har ni gjort något?

— Hvad kan jag göra? Jag har inga medel.

Doktorn strök fundersamt sitt skägg.

— Alltså skall jag rapportera det för öfverbefälhafvarn?

Och han reste.

Kuropatkin telegraferade till kårchefen, att han funnit sjukhuset i fullständigt kaos, hvilket han tillskref uteslutande ledningens oduglighet; han befallde, att de mest energiska åtgärder skulle vidtagas för införande af ordning i sjukhuset.

Sultanov låtsade sig vara obekymrad, skrattade och sade:

— Hvad bryr jag mig om det? Bara de inte hänger mig, struntar jag i resten. Alla for vi ju hit för att lida obehag. Och ett mer eller mindre — gör inte det detsamma?

Det började arbetas för brinnande lifvet. Kårchefen skickade ett kompani sappörer att laga vägarna och iståndsätta fansorna. Man beslöt förvandla byn till en hel liten sjukhusstad, vårt sjukhus och divisionslasarettet förflyttades dit. Kårchefen utverkade tre tusen rubel till sjukhusens uppsättning och utnämnde Sultanov till chef för arbetena.

Under väntan på att fansorna för vårt sjukhus skulle bli i ordning sutto vi overksamma. Inom kort började det gå långsamt och slött med arbetet. Sultanovs och Novitskajas kvarter blefvo däremot färdiga i en handvändning. Ingenjörofficern, som ledde arbetena, satt hela dagarna hos Sultanov, åt sina middagar hos honom och kysste Novitskajas händer.

I Sultanovs sjukhus ägde ett oafbrutet festande rum. Oupphörligt kom kårchefen på besök, där kommo alla möjliga generaler och stabsofficerare. Ofta foro Sultanov, Novitskaja och Sinaida Arkadievna på middag till kårchefen.

Novitskaja var enväldig härskarinna på sjukhuset. Hon läxade upp soldaterna, dömde dem genom öfverläkaren till straffvakter. Sjukvårdskompaniets soldater voro tvungna att göra ställning för henne i ledet. Läkarna hade inte ens tanke på att Novitskaja skulle åtlyda deras förhållningsorder: hon ignorerade dem alldeles. Allt emellanåt kom det också till uppträden.

Novitskaja var öfversköterska men deltog aldrig i sjukvården utan förestod hushållet. Portionerna åt de sjuka utskrefvos vanligen på kvällen. En gång glömde läkarn att skrifva ut dem; jourhafvande systern kom på morgonen till Novitskaja för att hämta ägg och mjölk.

— Det är inte rekvireradt, jag lämnar inte ut något.

Läkarn skref rekvisitionen, systern gick tillbaka till Novitskaja med den.

— Hälsa er doktor, att han får hvarken mjölk eller ägg. Han skall rekvirera i tid! — förklarade Novitskaja.

Systern återvände till sjuksalen och framförde hälsningen till doktorn. Denne häpnade. Förste ordinatorn, dr. Vasiljev, kom. Läkarn underrättade honom om »afslaget från allerhögsta ort». Hvad skulle man nu göra? Skulle alltså de sjuka få svälta? Under tiden kom Novitskaja in i salen.

— Se där är systern! — sade Vasiljev. — Var god och lämna genast ut mjölk och ägg för de sjuka!

— Jag har sagt, att ni inte får något. Hädanefter rekvirerar ni på kvällen!

Vasiljevs små svarta ögon började gnistra af ilska.

— Vet ni själf hvad ni säger? . . . Syster! Jag,

förste ordinatorn, befaller er att ögonblickligen lämna ut mjölk och ägg för patienterna.

— Ni får hvarken mjölk eller ägg! — svarade Novitskaja och gick ut, smällande igen dörren efter sig.

De sjuka soldaterna tittade häpna. Vasiljev gick till öfverläkarn. Sultanov satt och drack kaffe tillsammans med någon öfverste.

— Herr öfverläkare! Var god och upplys, om det är på er befallning patienterna skall svälta i dag!

— Hvad för slag? Hvad är det fråga om? — Och Sultanov rynkade pannan. — Hvad är det för dumheter ni pratar?

Han lagade, att mjölk och ägg blefvo utlämnade.

Det sultanovska sjukvårdskompaniet svalt. Vår öfverläkare stal så mycket han kom åt, men både han och befälhafvarn vårdade sig om soldater och hästar. Sultanov stal också, fabricerade också falska räkningar men vårdade sig absolut inte om någon. Soldaternas kost var vedervärdig, de fröso och foro illa på allt sätt. Tränghästarna sågo ut som skelett. Militärbefälhafvarn slog soldaterna obarmhärtigt. Dessa klagade för Sultanov. Han stampade med foten och röt:

— Har ni inte reda på förordningen? Ni skall meddela mig era klagomål genom befälhafvarn.

Besynnerligt nog stadga krigslagarna, att om jag vill klaga på min förman, är jag skyldig att afge klagomålen till honom själf. De djärfvaste soldaterna begåfvo sig till befälhafvarn, androgo sina klagomål mot honom och anhöllo, att han skulle föra dem vidare.

— Där har ni för era klagomål! Där har ni för ert »vidare»! — svarade befälhafvarn och piskade upp de klagande med sin nagajka.

Soldaterna sågo dagligen generaler festa i deras sjukhus och begrepo, hur orimligt det var att vänta hjälp af dem. Och de gingo där dystra och tigande, och det gjorde en ondt att se dem.

*

Sultanovs sjukhus började bli beryktadt icke endast inom kåren utan i hela armén. Öfverallt berättades om Sultanovs och Novitskajas tilltag, om deras allsmäktighet. Inga lagar, inga föreskrifter existerade för Sultanov. Från kårstaben kommo allt som oftast order till våra sjukhus — än att tillsända staben ett tiotal vagnar för transport af furage och ved, än att utlämna till staben några hundra rubel för anskaffning af kikare eller amerikanska vagnar. Alla sjukhusen åtlydde naturligtvis ögonblickligt orderna. Sultanov lämnade dem till och med utan svar.

Divisionslasarettets personal inredde en fansa åt sig på det präktigaste: de satte in en eldstad, som värmde jämnt och bra, klistrade hvitt papper i taket, spikade gula bastmattor öfver väggarna, satte in glasrutor i fönstren. Sultanov och Novitskaja kommo till dem. Med gåtfull noggrannhet synade de fansan, beundrade och beprisade den. Ett par dagar därefter kom plötsligt order från kåren, att divisionslasarettet skulle förflytta sig från M—n till byn Östra Tsjengousa. Förflyttningen var onödig och meningslös — endast en verst norrut. För alla stod klart, att detta var Sultanovs och Novitskajas verk; de hade funnit behag i fansan.

— Blir hon då aldrig nöjd? Hon bor ju i alla fall furstligt! — harmades de förjagade läkarna.

En gång erhöll divisionsläkaren ett tjänstebref från Sultanov. I brefvet stod, att Sultanov »på personlig tillsägelse af kårchefen» föreslog barmhärtighetssystrarna i sitt sjukhus till belöningar: systrarna Novitskaja och Bulanina (Sinaida Arkadievna) till guldmedaljer på Annaband »för nitisk och självuppoffrande omvårdnad om de sårade i slaget vid Schaho»; de två andra systrarna, som verkligen med självuppoffring fyllt sina plikter, föreslog Sultanov till silfvermedaljer på Stanislausband för rätt och slätt »öm omvårdnad om sårade».

Denna framställning väckte förtrytelse till och med hos vår divisionsläkare — en oduglig, självkär skrif-

karl, som endast tänkte på sig själf. Han antecknade på skrifvelsen, att enligt hans mening förtjänade också syster Valesjnikova (Vera Nikolajevna) guldmedalj, så mycket mer som hon blifvit tyfussmittad under skötseln af de sjuka.

— Och Novitskaja bör på inga villkor föreslås till guldmedalj, — anmärkte hans adjutant. — Hvarenda en vet, att hon inte ens ser åt de sjuka utan bara far på middagar till staben... Silfvermedalj är nog åt henne.

Divisionsläkarens adjutant var en karl med ruter i sig. Sin oduglige och enfaldige förman lindade han om fingrarna. Men nu, för första gången under hela deras gemensamma tjänstetid, brusade divisionsläkaren upp och röt till honom:

— Det här angår inte er! Var god och tig!

Då vår öfverläkare fick höra talas om Sultanovs ansökan, skyndade han att föreslå också sina systrar till medaljer — öfversköterskan, som redan hade silfvermedalj för sin tjänst i Ryssland, till guldmedalj, de öfriga till silfvermedaljer.

Ansökningarna beviljades ovanligt fort. Endast Vera Nikolajevna, tror jag, fick silfvermedalj. Novitskaja, som hela tiden lefde i »de högre kretsarna», ignorerade högdraget de öfriga systrarnas mening, men Sinaida Arkadievna kände sig generad. Hon sprang åstad till våra systrar och talade om att hon fått guldmedalj. Strålande af glädje uttryckte hon på samma gång sin harm öfver att våra systrar endast fått silfvermedaljer, »när alla arbetat lika mycket». Hon förklarade detta så, att man tagit för princip att ge guldmedaljer åt adliga systrar, silfvermedaljer åt de ofrälse.

— Det är ju rent upprörande! — liberaliserade hon. — Men hvad skall man göra, när lagen en gång är sådan!... Och hvarför skref Sultanov ett bättre intyg åt Novitskaja och mig än åt de andra systrarna? Vi ha ju arbetat lika mycket allesamman. Jag tål inte såna orättvisor!... — Och öfverväldigad af sin glädje

tillfogade hon omedelbart: — Nu måste man ändtligen laga, att man får medalj på Georgsband, annars lönade det inte mödan att komma hit.

*

Julen kom. Japanerna kastade in små biljetter i våra förskansningar, hvari de lofvade, att ryssarna skulle få fira sin helg i lugn; japanerna skulle inte störa dem. Naturligtvis var det ingen som trodde de illistiga asiaterna. Alla väntade sig ett plötsligt öfverfall.

På julaftonskvällen kom en telegrafisk order till oss: med anledning af den väntade striden skulle sjukhusens båda öfverläkare oförẗöfvadt bege sig till divisionslasarettet, medtagande hvar och en två underläkare och två systrar. Vårt divisionslasarett var sedan några dagar förflyttadt från Tsjengousa fyra verst åt söder, till själfva ställningarna.

Ordern innebar en skriande olaglighet: öfverläkaren vid ett sjukhus får *under inga omständigheter* bortkommenderas från sitt sjukhus, så snart detta är etableradt. Under förevarande omständigheter var denna öfverläkarnas kommendering till ställningarna en ren orimlighet: ifall en häftig strid förestod, skulle icke endast divisionslasarettet utan också sjukhusen få mycket arbete; hur kunde man då taga öfverläkarna ifrån sjukhusen? Dessutom visste ingen, om dessa extra läkare behöfdes på lasarettet och om det öfverhufvud skulle bli något slag.

Saken lämnade ej rum för några tvifvel: Sultanov ville ha Vladimirorden, Novitskaja och Sinaida Arkadievna medaljer på Georgsband. Om Sultanov och de båda systrarna ensamma kommenderats, skulle detta sprungit allt för starkt i ögonen. Och se, till ställningarna kommenderades halfva läkarpersonalen i båda sjukhusen!

Mörkret hade längesedan fallit på, vi begåfvo oss af försedda med lyktor. Det var en lugn och vårligt ljum

kväll; ingen snö. Vi framkommo till divisionslasarettet, började dricka te. Alla skrattade och skämtade öfver denna fantastiska kommendering. Sultanov kom med sina två läkare — och utan systrar.

— Hvar har ni era systrar?

— De ha farit till kårchefen för att fira julafton, — svarade Sultanov.

»De» voro naturligtvis Novitskaja och Sinaida Arkadievna. Hvarför hade inte Sultanov tagit de två andra systrarna med sig? Det föll ingen in att fråga, alla begrepo, att endast Novitskaja och Sinaida Arkadievna kunnat ifrågakomma... Och det hade gifvits bestämd order att medföra systrarna.

Klockan nio ljöd en gevärssalfva, så en andra — och inom kort dånade en ursinnig eld från våra ställningar. Kanonerna mullrade åsklikt. Alla tystnade. Man blef kuslig till mods. Gevärselden utbredde sig allt mer, kanonskotten brakade och projektilerna susade genom luften.

Vi ordnade för de sårades mottagande. Men inga sårade kommo. Och skjutandet fortfor ursinnigt och feberaktigt, flämtande ordonnanser jagade förbi i mörkret... I de japanska ställningarna tändes strålkastarn, det blåaktiga ljuset började långsamt irra längs våra ställningar.

Hur vi väntade och väntade, kommo emellertid inga sårade. Mot midnatt upphörde skjutningen. Vi lade oss att sofva, och nästa morgon återvände vi hem. Sjukhuspersonalens märkvärdiga mobilisering »till ställningarna» visade sig ha varit alldeles onödig.

Och nu skall jag tala om hur det hängde ihop med den där skjutningen.

Det hade utspelats en af de mest löjeväckande episoderna i hela detta krig, som öfverhufvud var så rikt på farsmoment. Bland de våra härskade en djup öfvertygelse, att japanerna ämnade öfverfalla oss just den natten, allas nerver voro spända. Jägarna vid ett af våra regementen hörde i mörkret ett lätt och hastigt

tramp, som närmade sig från japanska sidan. De öppnade eld. Det påstås, att det var en hjord kinesiska svin, som kom fram någonstädes ifrån och sprang öfver fälten. Jägarnas eld togs upp af en i skyttegrafvarna liggande bataljon, därifrån gick den vidare till de angränsande truppafdelningarna, batterierna underrättades — och kanonaden bröt lös. Officerare, som vid tillfället befunnit sig på bergshöjderna, berättade mig: uppifrån hade man längs de ryska skyttegrafvarna sett en fortlöpande, blixtrande eldlinje. Bataljonschefen, som upptäckt svinens anryckande, hade sändt rapport till regementschefen: »Jag kan inte längre hålla stånd, skicka mig förstärkning». (Många officerare försäkrade mig på hedersord, att detta var ett faktum.) De började låta minorna springa. En sprängde de, en sprang af sig själf...

Och vid denna punkt af skildringen färgades allas kinder af en blygselrodnad: krevadernas eldsken belyste en tafla af det mest ostörda lugn. Ingenstädes sågs en fiende till. Emellertid började ändtligen också japanerna svara från sina skyttegrafvar, deras stålkastare tändes och irrade häpet utefter våra ställningar, som skakades af en ursinnig eld.

I Kuropatkins allerunderdånigaste telegram framställdes händelsen på följande sätt:

Under natten till den 25 december började japanerna oroa fronten af vår ställning. I tid upptäckta af våra fältvakter möttes de af artilleri- och gevärseld och drogo sig efter skottväxling tillbaka. Hos oss sårades en ställföreträdande fänrik, 3 gemene man dödades, 17 sårades.

Kuropatkin underlät blott att tillägga: att de sårats och dödats af *ryska* kulor. De hade befunnit sig framför skyttegrafvarna, i patruller och bakhåll, och på dem hade hela kulsvärmen gått lös.

Efter hvad en skämtsam officer försäkrade hade förresten också japaner fått sin bane denna minnes-

värda natt: spejare hade i fiendens skyttegrafvar funnit liken af några japaner, som spruckit af skratt.

*

En gång förde man från en grannby till oss några svårt sårade soldater. Såren voro ohyggliga: på en voro båda armarna bortslitna, en annan hade magen uppsliten, de öfriga voro svårt skadade i armar, ben och hufvud. Det hade gått till på följande sätt: regementet hade från ställningarna begifvit sig till en by för att rasta. En soldat hade tagit med sig en i ställningen upplockad japansk granatkartesch, som ej kreverat. Soldaterna samlade sig på en fansas gård och började skärskåda projektilen: de vände och petade på den, började vrida på tidröret. Naturligtvis följde en explosion. Tre dödades på fläcken, elfva sårades svårt, bland dem tre, fyra soldater, som händelsevis gått förbi på väg till förrådsförvaltarn för att begära filtstöflar. Fjorton människor blefvo förstörda för hela lifvet. Hvarför? Genom en »olycklig tillfällighet».

Nej, detta var ingen olycklig tillfällighet. Om man låter blinda människor springa på ett fält fullt af gropar, är det icke en olycklig tillfällighet, att dessa människor oupphörligt ramla på hufvudet i groparna. Den ryske soldaten befann sig just i en. sådan belägenhet, och katastroferna voro oundvikliga.

Hela kriget var en enda fortlöpande rad af sådana katastrofer. Det trädde tydligt i dagen, att för en seger i ett nutida krig kräfs af soldaten icke oxens styrka, icke lejonets mod utan ett utveckladt, tränadt människoförstånd. Detta befanns ryske soldaten sakna. Imponerande genom sitt okufliga mod, sin sega uthållighet var han ömklig och irriterande genom sin djupa obildning och sin andliga tröghet.

Om också vår armé hade utgjort ett otadligt fungerande maskineri — i verkligheten var detta maskineri sällsynt klumpigt och illa hopkommet — så skulle

äfven då denna soldatens obildning har varit sandkorn, som hämmande trängt in mellan maskinens alla hjul.

— Hur heter den här byn?

— Det vet jag inte.

— Har ni legat här länge?

— Fyra månader.

Kineserna äro utvisade, ingen finns att fråga, ärendet är brådskande — och hjälplöst stirrar den utskickade på sin plankarta och lyckas inte utröna, om han är på rätt väg.

— Byn Ljudogoj bör ligga här i närheten, känner ni till den?

— *Nikak njet!*

Budet rider vidare, förirrar sig. Slutligen visar det sig, att byn, där han frågat soldaten, just var Ljudogoj.

Soldaterna själfva irrade hjälplöst vilse, oförmögna att använda vare sig kompass eller kartor. I slagen, där den ordnade kolonnen upplöser sig i vida kedjor af självständigt handlande och individuellt kännande människor, förlorade vår soldat fattning och mod. Voro officerare ej tillstädes, förvandlades hundratals människor till ett ingenting, visste ej hvart de skulle taga vägen, hvad de skulle göra.

Bland ställningarna, bakom ställningarna — öfverallt bedrefs ett förrädiskt förstörelseverk. I det ögonblick de behöfdes visade sig de mest oundgängliga hjälpmedlen vara förstörda. Det anställdes en vild jakt på kineser, de tillfångatogos, halshöggos ... Men hvad spelade egentligen kineserna för roll härvidlag! Flertalet af de verkliga, ingripande förräderierna begingos icke af den kinesiska skurkaktigheten utan af den ryska okunnigheten. Må de officiella orderna berätta i mitt ställe.

De inom vår armés operationsområde uppsatta fälttelegraflinjerna blifva ofta skadade af trupperna själfva. Sålunda har det t. ex. iakttagits fall, då trupperna gått i bivack under

själfva telegraflinjerna, och en gång uppgjordes eld på en telegrafkabel. Vid telegrafstolparna hafva hästar bundits; ridande kosacker hafva med pikarna afslitit telegraftrådar; då boskapskolonnen drifves öfver fält utan vägar, kullslår och bräcker den stolparna och afsliter telegraftråden. Vid undersökning af de kablar, som äro fästa vid träden, har det händt, att man funnit icke blott de tåg afslitna, med hvilka kablarna varit fästade, utan själfva kabeln sönderhuggen; äfven har man funnit snitt i isoleringen eller densamma afdragen, så att ledningarna legat blottade, hvilket förmodligen har gjorts af nyfikenhet. Öfverbefälhafvaren behagar fästa vederbörandes uppmärksamhet härpå o. s. v. *(Öfverbefälhafvarens order af 14 nov. 1904, n:r 69.)*

Det har påpekats, att trots upprepade order om vidtagande af erforderliga, stränga åtgärder från befälets sida fortsätta trängtrupper och beridna furagekolonner alltjämt att vålla skada å telegrafstolpar. Dagligen (!) ingå klagomål öfver afbrott i telegrafförbindelserna på grund af truppernas vårdslösa förfarande med telegraflinjerna. Fordon och transporter färdas ofta på sidan af vägarna, stöta emot och bräcka stolpar. Öfverbefälhafvaren har åter befallt att rikta uppmärksamheten härpå o. s. v. *(Öfverbefälhafvarens order af 5 dec. 1904, n:r 168.)*

Det har påpekats, att på det område, som befinner sig i våra händer söder om stationen Sujatun, *förstöres småningom järnvägslinjen af vårt manskap, som upprifver skenorna på långa sträckor.* Till samma ansvarslösa beteende gör sig manskapet skyldigt *äfven beträffande fälttelegraflinjer, broar och andra tekniska anordningar,* hvilkas anläggande och underhåll äro förenade med ofantliga kostnader och mödor. *(Order till 3:dje mandsj. arméns trupper 1 jan. 1905, n:r 15.)*

*

Månad efter månad gick med snigelgång. Två väldiga arméer stodo orörliga midt emot hvarandra; båda befäste och förskansade sig ifrigt. Småningom uppväxte två milslånga fästningar, ointagliga, försedda med grofva belägringspjäser. Öfverallt sträckte sig skyttegrafvar, redutter, lunetter, sinsemellan förbundna genom underjordiska gångar. Bägge arméerna hade likt mullvadar gräft ner sig i jorden, tusentals ögon

kikade beständigt fram ur grafvarna, och mot hvarje oförsiktig flögo genast kulor. Det var kallt, och människorna fröso ohyggligt i skyttegrafvarna. Af det orörliga ståendet svullnade benen och fotmusklerna atrofierades; då soldaterna kommo upp ur skyttegrafvarna, raglade de som druckna.

I ställningarna hade man att utstå kyla, umbäranden, ett overksamt stillastående under oafbruten nervspänning. Bakom ställningarna, under hvilotiderna, idkades hejdlös dryckenskap och vildt kortspel. Likadant var det i de torftiga mukdenska restaurangerna. På Mukdens gator inbjödo barn officerarna till en »kinesisk madama», som efter hvad barnen försäkrade var »schibko schango». Och kandidaterna väntade på fansans gård i timtal på sin tur att få komma in till en smutsig och sminkad fyrtioårig kinesiska.

Stämningen inom hären var mörk och dyster. På seger trodde knappast någon. Officerarna morskade sig, räknade ut, med hur många tusen bajonetter vår armé ökades månatligen, hoppades på östersjöeskadern, på Port Arthur ... Port Arthur kapitulerade. Nogis frigjorda armé drog att förena sig med Ojamas. Stämningen sjönk allt mer, man önskade fred; men officerarna sade:

— Hur skulle man då kunna vända om hem? Om man också klädde sig civil, skulle man skämmas att visa sig på gatorna.

Det var många officerare, som inte ens ville höra talas om fred. De hade sin speciella, militära »hederskänsla», som kräfde krigets fortsättande.

Soldaten hade ingen sådan »hederskänsla», han begrep inte alls kriget och sökte förgäfves få förklaringar.

— Ers välborenhet, hvarför för vi det här kriget? — frågade han en officer.

— Det är japanens skuld, vi ville inte. Han anföll oss först.

— Jaså . . . Men hur kunde kan anfalla oss utan någon anledning?

Tystnad.

— Det sägs, att det är för Mandsjuriets skull det här kriget förs. Men hvad skall vi med det till? Där skulle man väl inte heller få lefva gratis. Och vi for hit genom Sibirien — där är så mycket jord, så man ser ingen ände på'n.

De som ville »uppehålla andan» inom armén hade ingen lätt ställning. Det var omöjligt att finna ens skymten till något högt och stort, som skulle kunna väcka ett hjältemodigt begär att kämpa för det.

Från öfverbefälhafvarens stab utgafs en liten tidning, »Mandsjuriska arméns budbärare». Denna tidning, som hade till uppgift att spela Tyrteus roll i ryska armén, var något enastående i sin talanglöshet, lögnaktighet, brist på eld och hänförelse. Sliskiga, officiella fraser om tron, tsaren och fäderneslandet, om Rysslands ära, ett skryt utan mått och hejd — detta var hvad som bjöds deltagarna i den titaniska kampen, där marken skalf af kanonader och hela fält betäcktes af blodiga lik. Jag får framdeles tillfälle att åtskilliga gånger citera denna i sanning märkliga tidning.

Inte bättre voro de patriotiska broschyrer, som i stort antal spriddes bland soldaterna. Framför mig ligger en liten präktigt utstyrd och vackert illustrerad bok med titeln: »I det belägrade Port Arthur eller soldaten Dimitri Fomins hjältedöd». Berättelsen börjar sålunda:

»— Nej du, bror japan, mig skall du inte undgå, nu skall du få betalt för gammal ost och det rejält . . .

Så tänkte soldaten Dimitri Fomin, där han stod i ett bakhåll med laddadt gevär och vaksamt iakttog en japansk spejare.»

Japanen kryper i klipporna och riskerar hvar minut att ramla ner. »Japanen har det heller inte lätt, tänkte Fomin, *han lyder väl också sitt befäls order.*

Och det började göra honom ondt om japanen. Vid ett annat tillfälle skulle Fomin säkert ha hjälpt honom att klara sig, men nu, *full af beredvillighet att uppfylla sitt eget befäls order och göra det till viljes*, väntade han otåligt, att japanen skulle komma honom så nära, att han oförmodadt skulle kunna kasta sig öfver honom och tillfångataga honom.»

Stackars ryska armé, stackars stackars ryska folk! Detta var hvad som skulle tända stridslust och hänförelse inom det — önskan att »göra befälet till viljes»! Men det är med orätt den patriotiske författaren tror, att också japanerna endast »uppfyllde sitt befäls order». Nej denna eld värmer inte själen och försätter inte hjärtat i brand. Och japanernas själar brunno af en flammande eld, de gingo i döden med ett leende, lyckliga och stolta.

Njemirovitsch-Dantsjenko omtalar, att Kuropatkin en gång under ett enskildt samtal yttrade: »Ja man måste erkänna, att nu för tiden föras krigen inte af regeringarna utan af folken». Erkänna detta måste enhvar, som har ögon och öron. De tider, då den ryska »heliga fänaden» klängde i Alperna bakom sin Suvorov och väckte världens häpnad genom sitt vanvettiga hjältemod — de tiderna äro oåterkalleligt förbi.

Dagligen fördes sårade till oss från ställningarna. Vi förvånade oss öfver att en sådan massa af dem voro sårade i handleden, i synnerhet högra. Till en början togo vi detta för en tillfällighet, men till slut började de beständigt återkommande fallen väcka misstankar.

Jourhafvande fältväbeln kommer och rapporterar:

— Ers välborenhet, fem sårade är komna.

— Sårade i handen?

— Alldeles så! — svarar fältväbeln med ett återhållet smålöje.

Man frågar soldaten, under hvilka omständigheter han blifvit sårad. Han trasslar in sig i förklaringar, sväfvar på målet.

Till systrarna, som soldaterna mindre generade sig för, sade de rent ut:

— Det hände sig som så, att jag sträckte ut handen, när de sköt — och så träffade det den!

Öfverbefälhafvaren i arméns rygg skrifver i en af sina order:

På sjukhusen i arméns rygg hafva inkommit ett stort antal gemene man med sårade fingrar, däraf 1,200 med endast pekfingret såradt. Frånvaron af högra handens pekfinger befriar från krigstjänst. Det förefinnes således skäl att antaga uppsåtlig stympning. På grund häraf har öfverbefälhafvaren befallt undersökning i och för brottslingarnas ställande till lagligt ansvar.

Soldaterna lefde blott på hoppet om fred. De väntade därpå lidelsefullt spändt, med en nästan mystisk förvissning om att denna efterlängtade fred snart skulle komma. Någonstädes i ett läger ljuder ett hurrarop — soldaterna i alla de angränsande lägren flyga upp och fråga andlöst:

— Hvad är det? Det är väl inte fred?

En morgon i midten af januari sade min kalfaktor till mig:

— Den 27 är kriget slut. — Och han smålog gåtfullt.

— Nästa år? — smålog jag tillbaka.

— Ingalunda, i den här månaden, — svarade han med öfvertygelse.

Och han berättade mig en historia. I kromska regementet fanns en soldat, som kunde förutsäga det tillkommande. Han hade underrättat sina kamrater, att kriget skulle sluta jämnt ett år efter att det börjat, 27 januari 1905. Kompanichefen fick höra talas om profetian och gaf profeten tre timmars straffvakt. Regementschefen gick händelsevis förbi. »För hvad står du här?» frågade han soldaten. — »För sanningen, ers högvälborenhet!» »För hvilken sanning?» Soldaten berättade. »Nå hälsa din kompanichef, att han skall ge dig ytterligare tre timmar från mig.». »Nej ers hög-

välborenhet, var inte orättvis mot mig, utan hör på hvad jag säger. Det ligger ett bref på posten till er, och i det brefvet står, att er bror i Ryssland har dött.» Det visade sig vara sant. Öfversten berättade alltsammans för Kuropatkin. Denne kallade till sig soldaten, började dundra och stampa åt honom. »Ers excellens!» sade soldaten. »I er högra ficka ligger en tändsticksask, och i den asken ligger fyrtiotvå stickor.» Kuropatkin räknade stickorna — det stämde. Han behöll soldaten hos sig. »Om din spådom slår in», sade han, »skall jag utnämna dig till officer, om den inte slår in, skjuter jag dig.»

Jag begaf mig till sjukhuset. Sårade och sjuka språkade ifrigt om kromarns förutsägelse. Snabbare än ljuset skingrar mörkret spred sig förutsägelsen i hela armén. I skyttegrafvarna, i jordkojorna, kring eldarna, i bivackerna — öfverallt talade soldaterna med strålande ansikte om den bebådade freden. Befälet blef oroligt. Det kom ut ett rykte, att de som ertappades med att tala om fred skulle bli hängda.

— He....repen räcker inte till! — svarade soldaterna med ett smålöje.

Vi skrattade åt spådomen, men — sådan är den mänskliga naturen! — man längtade så efter fred, att trots den uppenbara orimligheten lefde innerst i själen ett dumt hopp. Och ryktena som cirkulerade befäste förhoppningarna. Det berättades, att intendenturen beredde sig att göra rekvisitioner endast tre månader i förväg, icke sex som förut; trupperna fingo order att icke samla förråd af proviant utan endast använda redan iordninggjorda konserver; tyske kejsaren påstods dagligen aflägga besök än hos ryska än hos japanska sändebudet; inga fler trupper afsändes från Ryssland... Flankstriden vid Sandepu i januari sades ha ägt rum på order från Petersburg, för att man en sista gång skulle pröfva lyckan. Man hade satt in femton tusen man i striden och inte lyckats intaga en enda by. Det hade räknats ut, att om det blifvit strid utefter hela

fronten, skulle man icke ens med hundra tusen man lyckats komma till något resultat — och man hade börjat fredsunderhandlingar. I april, förtäljde ryktet, skulle vi få bege oss hem.

27 januari kom. Naturligtvis ingen fred. Vi skrattade och påminde soldaterna om deras kromska profet. De blefvo förlägna och refvo sig bakom örat.

— Ja han tog fel...

Det var en bitter besvikelse. Ryktena började gå i en annan ton: man hade beslutit formera en ny armé på 300,000 man för Korea, bygga en ny jätteflotta. Japan ämnade fortsätta kriget under loppet af hela 1905...

Alla voro dystra i hågen.

*

Till sjukhusen anlände officerare i stort antal. I ett af våra regementen, som ännu icke deltagit i ett enda slag, var 20 procent af officerskåren frånvarande »för sjukdom».

En gång, då jag hade jouren, uppenbarade sig i vårt sjukhus en högväxt, morsk kapten.

— God dag, doktor! — sade han med kraftig bas och räckte mig handen. — Jag har kommit för att lägga mig på ert sjukhus.

— Hvad fattas er?

— Jo det är som så... Jag är redan till åren, dessutom gift och rätt så bortskämd. Jag har eget hus i Moskva. Jag kan absolut inte stanna här längre. De här skyttegrafvarna och jordkojorna är så hälsovådliga, så det är omöjligt att stå ut! Jag har börjat hosta, har fått värk i benen... Kulor, projektiler — sånt är jag naturligtvis inte rädd för; men, ni förstår, att få reumatism för hela sitt lif — det är inte behagligt... Vill ni vara så god och bara afpollettera mig till Charbin, i evakueringskommissionen där har jag en god vän, där ordnar jag resten själf.

Då det började gå rykten om ett stundande slag, ökades betydligt tillströmningen af officerare till sjukhusen. Cheferna sågo i rådlös förtviflan sina officerares desertering. Till oss kom en stabskapten med kronisk magkatarr. Till hans sjuksedel var bifogadt ett hopviket papper med följande rader från regementschefen:

»Enligt min fasta öfvertygelse lider stabskapten N. af *ryggmani* — en sjukdom, som tyvärr är vidt utbredd bland herrar officerare. Jag ber er bifoga denna min förklaring till sjukrapporten.»

Det var pinsamt att besöka officerssalen i sjukhuset. Patienterna ansatte en med sina klagomål öfver allt möjligt lappri.

— Ah, doktor! Jag glömde att säga er en sak! — ropade husägaren från Moskva med sin basröst. — Jag har märkt, att mina armar och ben ha magrat starkt på de två sista månaderna.

En annan meddelade:

— Förra våren gick jag igenom en kaktuskur på Krim. Hvad säger ni, skulle jag inte gå igenom den kuren en gång till?

— Doktor, det är ännu en sak, — förklarade en tredje. — Då det är hett, får jag hufvudvärk och kväljningar.

— Det får alla . . .

— Nej med mig är det på något särskildt sätt...

Ibland fick man lust att stanna midt i salen och brista ut i gapskratt. Det där var krigare! Hela sitt lif hade de lefvat på folkets arbete, och det enda, som kunde ge berättigande åt deras tillvaro, sökte de nu ängsligt undgå. Nu känner jag inte längre lust att skratta. Jag kommer ihåg mina dåvarande patienter, och jag tänker: hvar äro de? Hur många strider med det obeväpnade folket ha de tappert utkämpat i Rysslands städer och byar? Hur många kvinnor ha de nedhuggit? Hur många människor ha de ådömt dödsstraff?

En gång kom Kuropatkin oväntadt till vårt sjukhus.. Svart, gråsprängdt hår, ett intelligent och viljefast uttryck i det allvarsamma, dystra ansiktet, enkel i sitt sätt, utan spår till öfversitteri och chefshögfärd. Han var den ende af alla de härvarande generalerna, som obetingadt imponerade. Hans anmärkningar voro sakrika och riktiga.

Bland annat gjorde Kuropatkin också en titt in i officerssalen.

— Hvad har ni för sjukdom? — vände han sig till en officer.

— Förstördt nervsystem, ers excellens! — svarade officern, och skyndande att begagna sig af tillfället lade han till: — Divisionschefen har lofvat försöka skaffa mig befattning vid trängen.

— Hvem har lofvat? — frågade Kuropatkin och höjde lätt ögonbrynen.

— Chefen för ** division, ers excellens!

— Och hvad lider ni af? — vände sig Kuropatkin till en annan officer.

— Förkylning, ledvärk, hosta ... — började denne rabbla.

Kuropatkin suckade lätt, frågade en tredje, en fjärde och aflägsnade sig sedan utan att säga farväl.

Det var tydligt något gammalt och välbekant som mött honom. Redan en månad förut hade han utsändt följande order, full af giftigt hån:

Af de från sanitetsstatistiska byrån erhållna uppgifterna framgår, att sjukligheten pro mille bland arméns manskap endast obetydligt öfverstiger sjukligheten under fredstid. Sjukligheten bland officerarna åter öfverstiger mer än dubbelt sjukligheten bland manskapet. Jag riktar alla befälspersoners uppmärksamhet härpå. Äfvenså påpekar jag, att just officerarna, som befinna sig i bättre sanitära villkor, böra föregå manskapet med sitt exempel i fråga om åtgärder till hälsans bevarande. Man måste ihågkomma, att sjukdom på grund af egen oförsiktighet i krigstid är ett brott. *(Order af 17 dec. 1904, n:r 305.)*

Och samtidigt med dylika herrar anlände från trupperna sådana erbarmliga invalider, att vi slogo ihop händerna af förfäran. Där kom en öfverstlöjtnant, som för endast en månad sedan afsändts från Ryssland »till ersättning»: döf på ena örat, med svår astma, gammal reumatism, inalles fem tänder i munnen ... Det var underligt att tänka sig denna ruin af en människa tjänstgörande i fronten och samtidigt erinra sig de friska unga män, som beklädde befattningar som kommendanter och uppsyningsmän i arméns rygg.

En annan, också öfverstlöjtnant, var lika illa däran.

Han var 58 år, hade kronisk reumatism, magkatarr, astma, dåligt hjärta, hade två gånger opererats på båda ögonen. Det var en präktig gubbe, sådan äldre officerare kunna vara, anspråkslös och tillbakadragen.

— Hur kan ni tjäna kvar? — frågade jag häpen.

— Hvad skall jag göra?... Min hustru försökte också öfvertala mig att begära afsked, men hur skulle jag kunnat? Jag hade två år kvar till pensionsåldern. Jag har fyra barn och dessutom tre föräldralösa brorsbarn att försörja. Alla måste ha kläder, föda ... Och krasslig har jag varit länge. Kommissionen har två gånger gifvit mig intyg, att jag behöfver genomgå en brunnskur vid Stara Russa, där det finns friplatser för officerare. Men ni vet ju själf, hur svårt man har att få någonting, när man inte har relationer. Friplatserna är alltid upptagna af stabsofficerare...

Och denne stackars eländige gubbe hade i tre månader suttit och frusit i skyttegrafvarna!

Utskrifningen och afpolletteringen af sjuka officerare hade vår öfverläkare själf åtagit sig. Han harmades förskräckligt öfver de ryska officerarnas »feghet och samvetslöshet» och förklarade:

— Det är ju att drifva gäck med oss! Skall jag evakuera de där lurifaxarna! Nej jag friskskrifver dem allihop!

Men alltid gick det så, att de stillsamma, de som inte bråkade utskrefvos till tjänst och folk med aplomb och relationer evakuerades. Bland andra afpolletterades till Charbin, till sin vän i evakueringskommissionen, också den morske husägaren i Moskva.

*

En gång, när jag hade jour, blef jag sent på kvällen inkallad i mottagningsrummet.

Där stod ryttmästaren grefve Sarajski, personlig adjutant hos vår kårchef, och bredvid honom en lång, ståtlig dam i päls och hvit pälsmössa.

— God dag, — sade grefven. — Jag har kommit för att lägga mig på ert sjukhus. Jag förkylde mig på en resa till Charbin, har fått en bulnad i ena örat ... Och så har jag med mig en ny sjuksyster åt er.

Han presenterade mig för damen.

En ny syster? ... Enligt förordningarna skall på hvart sjukhus finnas fyra systrar — hos oss fanns redan sex: utom de fyra ordinarie »systergossen» och officershustrun, som efter öfverstånden tyfus nyligen återkommit från Charbin. Och dessa systrar hade absolut ingenting att göra, de slogo dank och klagade öfver sysslolöshet och enformighet. Och nu ytterligare en sjunde!

Grefven visades in i officerssalen, damen begaf sig till våra systrar för att få nattlogi.

Alla fattades af harmsen förvåning — hvarför denna syster, hvartill behöfdes hon? På morgonen, då öfverläkarn kom in i officerssalen, bad honom grefve Sarajski att som extraordinarie syster antaga damen han medfört.

— Det är en gammal bekant till mig, jag for in till Charbin och mötte henne.

Öfverläkarn gaf ett obestämdt svar och återvände in till sig. Händelsevis kom divisionsläkarn samma

dag på besök till honom. Han underrättades om grefvens begäran och blef utom sig.

— Det blir ju den sjunde systern på sjukhuset! Inte på villkor tillåter jag det! — skrek han hetsigt.

— Och framför allt, hvad skall jag med henne till? — instämde öfverläkarn. — Jag vet inte ens hvad jag skall göra med de sköterskor jag har, till och med de är alldeles obehöfliga.

Befälhafvarn göt olja på elden.

— Och hur skall vi kunna transportera dem alla? Skall vi beställa särskilda ekipage för dem, eller hvad?

Sjudande af vrede begaf sig divisionsläkarn till grefven. En af våra systrar vände sig med ett knipslugt leende till befälhafvarn:

— Skall vi slå vad om att den här systern stannar hos oss?

— Så ni säger, det är ju omöjligt! Vill de drifva gäck med oss?

Divisionsläkarn kom tillbaka från grefven. Nu teg han, och på öfverläkarns fråga svarade han undvikande. Återkommen hem skref han till divisionschefen ett bref, hvari han underrättade om den nya systerns önskan att inträda i vårt sjukhus och frågade, om hon skulle mottagas. Divisionschefen svarade, att han förvånade sig öfver doktorns förfrågan: enligt lag afgör divisionsläkaren själf frågor af detta slag, och han visste ju bäst, om systern behöfdes på sjukhuset. Då lämnade divisionsläkarn afgörandet åt vår öfverläkare. Denne antog systern.

— Ännu en börda man har fått på halsen! — sade han i retad ton till våra systrar. — Hur skall jag kunna transportera er alla?

Systrarna berättade detta för den nya systern. Då denna träffade öfverläkarn, sade hon till honom:

— Jag har hört sägas, att jag blir till besvär för er vid transporterna.

— Å det är inte farligt, — svarade Davidov godmodigt. — Vanligen förflytta vi oss inte längre än

fem, sex verst. I värsta fall kan man köra två vännor.

Systrarnas logi var mycket trångt. Den nya systern inkräktade starkt på utrymmet med sina koffertar och kappsäckar. Våra systrar gjorde sura miner. Men den nya systern tycktes inte märka det, hon visade sig älskvärd och gladlynt. Hon anförtrodde systrarna, att hon var förskräckligt rädd för de sjuka och alls inte tålde att se blod.

— Jag vill hellre tjänstgöra som husjungfru, jag skall sopa och städa vår fansa, — sade hon skrattande.

Hela dagarna tillbragte den nya systern i officerssalen hos grefven.

Och grefven väckte förargelse i hela sjukhuset. En gång behagade honom inte buljongen som serverades; grefven lät hälsa, att om man än en gång serverade honom sådan buljong, skulle han ge kocken ett kok stryk. Befälhafvarn sprang i hvar timme och hörde efter, om grefven var belåten. En gång utlät sig grefven: »Det skulle smaka bra att få vin.» Befälhafvarn skickade honom genast en butelj fin madeira, skänkt till de sjuka. Men grefven hade en böld i yttre hörselgången, och det fanns naturligtvis ingen anledning att ge honom vin.

Grefven skrattade själf åt detta fjäsk och förklarade:

— Det går an att jag inte är anspråksfull, annars skulle de ge mig champagne hvarenda dag.

Apropå gåfvorna. Vi hade vanligen få sjuka, men från Röda korsets förråd af gåfvor från allmänheten fick öfverläkarn oupphörligt allehanda goda saker — varma kläder, vin, cigarretter. Man gaf där utan kontroll och till och med mer än som begärdes: »Dela ut det hos er!» Och en motbjudande liten tarflighet begicks: den snåle öfverläkarn trakterade frikostigt sina bekanta med skänkt konjak och madeira, rökte skänkta cigarretter och gaf truppen gratisbrännvin, då den kom för att lyckönska honom på hans namnsdag eller födelsedag.

Inom kort anvisade öfverläkarn åt den nykomna systern en liten afsides liggande fansa, som iordningställts för sjuka. Han gaf henne också en kalfaktor för egen räkning. Enligt lag bestås icke systrarna med kalfaktorer, och våra systrar hade naturligtvis inga: de städade själfva sin bostad, tvättade själfva åt sig o. s. v. Davidov gaf den nya systern en kronans lampa, kronans fotogen, uppmanade henne att ej spara på ved i fansan. De andra systrarna sågo aldrig till någon ved: till eldning fingo de med gödsel uppblandad kaoljan, som användts till strö åt hästarna.

Systrarna voro naturligtvis högligen uppbragta öfver allt detta, påpekade huru trångt de bodde och hur rymligt den nya systern var logerad.

— Anhåll hos öfverläkarn, att en del af er få flytta öfver till henne, — rådde vi dem.

— Ack Herre Gud, begriper ni då inte? Hon måste nödvändigt bo ensam! ...

Grefven tillfrisknade inom kort och utskrefs från sjukhuset. Hvar kväll till långt inpå natten stod sedan utanför den ensliga fansan kårens »amerikanska vagn», eller också halfsof där en ordonnans, hållande två hästar vid tygeln, grefvens och sin egen.

Skönheten med hafsfruögonen, Vera Nikolajevna, som vårdats för tyfus i Charbin, ville efter sitt tillfrisknande icke återvända till Sultanovs sjukhus utan stannade kvar som syster i Charbin. Då transporterades invånarinnan i den ensliga fansan — »grefvesystern» som soldaterna kallade henne — till Sultanovs sjukhus i egenskap af ordinarie sköterska. Som sådan uppbar hon en lön af 80 rubel i månaden. Hon fortfor att bo i samma fansa, men passades nu upp af en soldat vid Sultanovs sjukhus i stället för af en bland de våra.

Jag erinrade mig, hur många duktiga, erfarna kvinnliga fältskärer, som velat bli sjuksköterskor i kriget men fått afslag på grund af »bristande plats». Och här underhöllos nu på folkets bekostnad damer sådana

som Novitskaja och »grefvesystern», hvilka icke stodo ut att se blod, icke vågade närma sig de sjuka och inte ens ville det!

*

Januaristriden vid Sandepu ägde rum. Under några dagar vibrerade den kalla luften af oafbruten kanonad, mot aftonrodnaden lyste i väster de exploderande granatkarteschernas eldslågor. Det var så kallt, att vi i de uppvärmda fansorna ej kunde sofva för köld, hur vi än byltade på oss. Och i denna kyla ägde ett slag rum.

Sedan upphörde kanonaden och det blef så tyst som om alla ljud förfrusit. Det kom underrättelser om hur det gått. Ryssarna hade besatt Sandepu och de kringliggande byarna, men sedan hade de dragit sig tillbaka efter att förlorat omkring femton tusen man. Upptagningen och transporten af de sårade hade skötts ännu vårdslösare än i de föregående slagen. Endast de hade räddats, som haft krafter att släpa sig till förbandsplatserna, de öfriga hade frusit ihjäl. Hvarken kärror eller bårar räckte till. De sårade transporterades i kalla godsvagnar. I Mukden berättade man mig, att i ett från söder kommande sanitetståg hade man funnit trettio sårade ihjälfrusna. Sjukhusinspektörn vid andra armén, Solntsev, sköt sig. Det berättades om en efterlämnad skrifvelse från honom, där han gaf sin försumlighet skulden, att tusentals sårade frusit ihjäl. Andra påstodo, att Solntsev förlorat förståndet redan i början af slaget och tagit lifvet af sig i ett anfall af sinnesförvirring.

Somliga gåfvo Kuropatkin skulden för nederlaget, andra befälhafvarn för andra armén, Gripenberg. Midt för hela arméns ögon utspann sig deras gräl. Det berättades, att bref från Kuropatkin af Gripenberg lämnats obesvarade, att Gripenberg afrest från armén utan att underrätta öfverbefälhafvaren. Ett yttrande relaterades, som Gripenberg skulle ha uttalat i Charbins väntsal

— att Kuropatkin var en landsförrädare, som borde ställas inför rätta. Med häpnad erfor man, att Gripenberg, för att bevisa sin oskuld, för utländska tidningsmän röjde militära hemligheter rörande våra truppers antal och fördelning på krigsskådeplatsen.

Och som en parallell härtill berättade man om en sammanstötning, som nyligen ägt rum i japanska arméns stab mellan marskalken Ojama och hans stabschef, Kodama. Kodama skulle ha gifvit Ojama en örfil, därför att marskalken systematiskt tillskref sig de idéer och planer som Kodama utarbetat. Det såg hotande ut ett ögonblick — men endast ett ögonblick. Ojama glömde sin örfil, Kodama sin personliga oförrätt. Bägge behöfdes de, och bägge fortsatte att arbeta vid hvarandras sida.

Om detta var sant vet jag inte. Men det talades härom med bitterhet, med afund, med beundran — alldeles som det talades om japanernas krigiska hänförelse, om deras anförares snille, om officerarnas bildning och soldaternas kunnighet, om det utomordentligt kloka och ändamålsenliga sätt hvarpå allt hos dem var ordnadt.

Herzen skref en gång: »Vi behöfva Europa som ett ideal, som en förebråelse, som ett lysande exempel; ifall det icke är sådant, måste man uppkonstruera det». Samma ställning intog man här till japanerna: ifall det icke var så hos dem, som man berättade, så måste man ändå tro det vara så, »som ett ideal, som en förebråelse, som ett lysande exempel». Denna föreställning var ett oundgängligt andligt behof i den rundt omkring rådande villervallan, inför ledarnas talanglöshet, officerarnas obildning och soldaternas slöa apati.

Allt hvad vi lyckades få veta om japanerna var också ägnadt att framkalla blygsel öfver oss själfva och beundran för dem. Deras omsorg om soldaten var förvånande: utrustningen hållbar, lätt och bekväm, hvar småsak noga öfvervägd; i ställningarna utdelades rent linne till soldaterna, det smutsiga lämnades till kinesiska tvätterskor; före slagen tvättade sig soldaterna

omsorgsfullt, hvadan sårfeber hos dem var sällsynt. Och alla sidor af soldatens lif voro föremål för en lika omsorgsfull uppmärksamhet. Hos oss åter var soldaten endast ett grått mänskligt material — smutsig, med i månadtal otvättadt linne, som kröp af ohyra, dignande under sin tunga ammunition, aldrig van att höra annat än: »Tig! och resonera inte!» Somliga af de existerande missförhållandena äro rent af otroliga: våra officerare betalade i sina konsumtionsföreningar 18 kopek för funten socker; soldaterna hade icke tillträde till dessa föreningar, och de betalade i de grekiska och armeniska butikerna 40 kopek för samma kvantitet.

Ju mera du har, dess mera skall du få — detta var hos oss den stora grundprincipen. Ju högre en rysk befälhafvare stod, dess mera var kriget för honom ett medel att skapa sig rikedomar; reseersättningar, traktamenten, aflöning — allt var förunderligt frikostigt tilltaget. För soldaterna återigen innebar kriget fullständig ruin, deras familjer svälte, understöden ur statskassan och från kommunerna voro löjligt obetydliga, och till på köpet utbetalades de oregelbundet, såsom man hemifrån oupphörligt skref och klagade för soldaterna.

Vår öfverbefälhafvare uppbar 144 tusen rubel om året, hvar och en af arméns befälhafvare något öfver 100 tusen. Kårcheferna fingo 28 till 30 tusen. Kejserliga ackuschören, prof. Otto, kommenderades på några månader till Ostasien för att inspektera sjukvårdsanstalterna och uppbar därför 20 tusen rubel i månaden! Med häpnad läste vi i utländska tidningar, att japanernas marskalker och amiraler hade 6 000 rubel i årslön, att de japanska officerarnas månadsaflöning belöpte sig på omkring 30 rubel. En rysk kårchef erhöll mera än Togo, Nogi, Kuroki och Nodsu tillsammantagna. Åt sina soldater återigen betalade japanska statskassan 5 rubel i månaden; vår soldat hade i »förhöjd sold» månatligen ... *fyrtiotre och en half kopek!*

*

I slutet af januari fick jag från Guntsjulin ett telegram från en god vän, en underofficer, som sårats vid Sandepu och låg på ett af Guntsjulins sjukhus. Jag for att hälsa på honom.

I Mukdens stationshus går jag till kassan och ber om en biljett. Det befinns, att man ej får biljett utan tillståndsbevis från stationskommendanten. Jag beger mig till kommendanten.

— Nu är det för sent, kom igen half tolf. Jag kan inte utlämna beviset med detsamma.

— Men tåget går ju om fyrtio minuter!

— Det angår inte mig, ni skulle ha kommit i tid.

— Men, ursäkta, hur kan jag veta hvad ert »i tid» betyder? I den officiella »Mandsjuriska arméns budbärare» publiceras tågens afgångstider, och ni upplyser inte där, att man måste infinna sig en timme före afgångstiden. Jag har åkt tolf verst i kölden, jag är telegrafiskt kallad till en sårad vän.

— Det angår inte mig! — svarade kommendanten obevekligt.

— Var god och säg mig då: till hvem skall jag vända mig här, som står öfver er?

— Det vet jag inte, — och kommendanten vände mig ryggen.

Vi disputerade i ytterligare fem minuter — på den tiden skulle han ha kunnat utfärda några tiotal tillståndsbevis. Slutligen förbarmade han sig och gaf mig lappen.

Jag fick min biljett. Tåget bestod af en rad varmvagnar; endast en klassvagn fanns. Den var fullpackad af officerare och civilmilitära tjänstemän. Med möda fann jag en plats.

Jag började tala med mina grannar och uttryckte min förundran öfver de anordningar, som voro införda på stationen.

— Men hvarför tog ni biljett? — sporde en officer förvånad.

— Hvarför? — Jag blef ett frågetecken.

— Vet ni då inte, att hos oss alla förordningar under stort besvär komma till speciellt för att folk skall bryta mot dem?

— Men hur skulle man kunna resa utan biljett? Konduktörn kommer...

— Än sen? Bed honom dra för tusan och därmed punkt! Envisas han, så slå honom på örat.

Det befanns, att flertalet i vagnen var utan biljetter. Sen dess började jag också resa utan biljett och invigde själf oerfarna nybörjare. Att erhålla biljett var omständligt och besvärligt, man måste passera en hel rad instanser: på ett håll gafs tillståndsbeviset, på ett annat stämplades det, på det tredje utlämnades biljetten; kommendanterna visade sig dryga och ohöfliga. Att resa utan biljett var däremot ytterst enkelt och bekvämt.

Från Mukden till Guntsjulin var omkring tvåhundra verst. På dessa tvåhundra verst använde vi tre dygn. Tåget stod i timtal vid hvarje mötesspår. Det berättades, att någonstädes i norr hade ett sanitetståg urspårat, många sårade hade dödats och sårats på nytt, och banan gjordes i hast klar.

I vagnen berättades och disputerades det. Många deltagare i sista slaget voro med. De voro ursinniga på Kuropatkin, skrattade åt hans »snillrika» reträtter. En officer blef helt förvånad öfver att jag inte visste, att Kuropatkin för länge sen förlorat förståndet.

Kuropatkin klandrades allmänt. I själfva verket var också hans oduglighet påtaglig. Men jag frågade:

— Nå men hvem anser ni skulle sättas i hans ställe?

Och alla de gånger jag under kriget gjorde denna fråga fick jag alltid ett och samma svar:

— Hvem? ... — Officern funderade, ryckte på axlarna. — Ja det finns egentligen ingen, det är sant!

En öfverstlöjtnant, som deltagit i sista slaget, förklarade i vred ton:

— Historien må afgöra, hvarför vi ha förlorat de andra slagen, men hvad det här slaget beträffar, så bedyrar jag er, att vi förlorat det uteslutande tack vare våra ledares oförmåga och oförstånd. Tänk er bara, genast i början för de fram en hel kår precis som till parad — fullt synlig. Naturligtvis sammandra japanerna förstärkningar ...

Han berättade, hurusom vid attackerna reserverna systematiskt kommo för sent, berättade om befälets orubbliga tillit till notoriskt dåliga kartor. Sandepu hade beskjutits enligt »kartan n:r 6» och hade intagits — och ett jublande telegram var afsändt till Petersburg. Men så gjordes plötsligt en oväntad upptäckt: bakom den förstörda delen af byn stod en annan, som ingen anat, med fullkomligt oskadda befästningar; kulsprutorna på redutterna mejade ner de framryckande regementena — och man nödgades retirera. Nu var på »kartan n:r 8» denna andra del af byn noggrant angifven . . .

— Men jag frågar er: hela denna trakt ända till Ljaojang var i våra händer — hvarför hade vi inte besvärat oss med att uppgöra noggranna kartor?

— Så här gick det till hos oss, — berättade en annan officer. — Aderton af våra jägare hade besatt byn Bejtadsi — en utomordentlig observationspunkt, nyckeln till Sandepu kan man säga. Inte långt ifrån står ett regemente; befälhafvarn för jägarkommandot skickar bud till chefen och ber honom sända två kompanier. »Jag kan inte. Regementet står som reserv, utan mitt befäls tillstånd har jag inte rätt.» Japanerna kom, fördref jägarna och besatte byn. För att återeröfra den måste man sätta in tre bataljoner . . .

— Hos oss i centern gick det än snyggare till en gång i november. Vårt regemente stod i ställningarna. Från förposten rapporterades det, att japanerna transporterade någon sorts väldig artilleripjäs från en bergshöjd till Lamatun. Bredvid oss stod ett batteri, men det lydde inte under vår chef. Chefen

telefonerar till divisionschefen, divisionschefen till kårchefen, kårchefen till artillerichefen, men han var inte hemma ... Och under tiden förde japanerna i allsköns lugn sin pjäs till ort och ställe.

— Ja om vi ock skickade hit en miljon folk, skulle vi ändå inte segra, — suckade öfverstlöjtnanten.

Vid tolftiden på natten två dygn efter afresan voro vi trettio verst från Guntsjulin. Jag lade mig ej — hvar minut väntade jag, att vi skulle komma fram. Men vi framkommo först *ett dygn* senare, klockan två på natten.

Jag steg ner på perrongen. Där var tomt. Jag hörde mig för hvar sjukhusen lågo — några verst från stationen. Jag frågade hvar man kunde få nattläger här. Vaktkarlen svarade, att i Guntsjulin fanns en officersetapp. Långt från stationen? »Nej strax till höger om stationshuset, bara två steg.» En annan sade en half verst, en tredje halfannan. Natten var mörk, och det rådde snöyra.

Jag började gå af och an på perrongen. I närheten stod en byggnad, som såg ut som en barack; jag gick dit. Det befanns vara en fältskärsstation för mottagande af de sårade från sanitetstågen. En fältskär och två soldater hade vakt. Jag bad att få sitta och värma mig hos dem. Men att värma sig var inte godt, termometern visade 3° kallt, från alla håll drog det. Den ene soldaten gjorde i ordning en bädd åt mig af två bänkar, jag lade min filt under mig och bredde pälsen öfver mig. Men ändå frös jag, så att jag ej på hela natten slumrade in mer än ett par korta stunder.

Klockan sju på morgonen hörde jag buller och steg omkring mig. Det var de sjuka från Guntsjulins sjukhus, som fördes till sanitetståget. Jag gick ut på perrongen. I en ny transport sårade, som ankom till stationen, varseblef jag min vän med amputerad arm. Tillika med de andra afsändes han till Charbin. Vi språkade, tills tåget efter halfannan timme afblåstes.

Jag gick att taga reda på, när tåget till Mukden skulle gå.

— Klockan fyra i eftermiddag. Men i går gick det för resten inte.

— Kanske det inte går i dag heller?

— Mycket möjligt.

Någon talade om för mig, att på femte spåret stod ett militärtåg, som strax skulle afgå söderut. Jag anhöll hos eschelongchefen att få medfölja. Några främmande officerare följde också med.

Mot kvällen stannade tåget i en stigning — lokomotivet hade icke kraft att draga vagnarna. Vi återvände till ett mötesspår, afkopplade en del af vagnarna och fortsatte. I en annan stigning lossnade de fyra bortersta vagnarna och rullade baklänges. Vi vände om och hämtade dem. Konduktörn berättade oss, att det inträffade oupphörliga afbrott i trafiken; för att taga igen tiden körde man fortare än som gick för sig, i stället för trettio vagnar kopplade man till fyrtio. Därigenom vållades nya missöden. Vagnarna voro gamla och dåliga; på en hade jämte kopplingen hela tvärbjälken sprungit loss.

Nästa morgon stego vi upp på ett nytt tåg, som hunnit ifatt vår eschelong. Den gamla skraltiga tredjeklassvagnen knakade och vaggade på ett misstänkt sätt, ibland hördes ett starkt brak under det smutsiga golfvet, vagnen började hoppa.

På natten, då alla redan sofvo, väcktes vi af konduktörn, som anmodade oss att stiga ur: vagnen skulle inte gå längre.

— Hvarför det?

— Den är utsliten.

— Har något gått sönder? Skall den skickas på reparation?

— Nej den är alldeles utsliten. Den skall kasseras.

Vi stego skrattande ur. »Den är alldeles utsliten!» Midt under vägen, om natten, befanns vagnen — inte

ha fått någon tillfällig skada utan vara *alldeles utsliten!* ... Nu förstodo vi anledningen till de oupphörliga tågolyckorna.

Till sex på morgonen väntade vi på stationen. Tåget manövrerade, en varmvagn inkopplades åt oss. Vi stego upp — där var obeskrifligt kallt, i ett af fönstren var rutan utslagen. Järnkaminen var kall. Några bland officerarna åtföljdes af kalfaktorer — dessa försökte täppa till det utslagna fönstret så godt sig göra lät, sprungo efter eldaren.

— Tänd kaminen!

Eldaren kom med ved och tände och tände. Veden var sur och ville inte brinna. Officerarna svuro.

— Jag skall springa och hämta en torr lår att elda med, — sade eldaren och försvann.

Andra ringningen. Officerarna stängde icke dörren, för att eldaren skulle hinna hoppa upp i vagnen. Kalfaktorerna skrattade.

— Å han aktar sig nog att komma igen! Han var glad, att han lyckades smita.

Det visade sig att de hade rätt. Tåget satte sig i gång, af eldaren sågs inte skymten. Det var ohyggligt kallt, tårna domnade. Kalfaktorerna lågo på knä framför kaminen och gjorde ända på den ena tändsticksasken efter den andra. Veden fräste och ville inte brinna.

Alla voro rasande och svuro. Utom på de största stationerna stod ingenstädes någon mat att få, inte ens bröd kunde man få köpa. Officerare, som återvände från kommenderingar, berättade om de oefterrättliga förhållanden, som öfverallt rådde — ingenstans kunde man få mat och logi; man hänvisades till någon etapp fem verst från stationen.

— Säg mig — hvar är vi egentligen? I en halfmiljonsarmés rygg eller på Robinsons ö?... Ja sådan är den ryska styrelsen!

I vagnen blef det allt kallare. Man började få hufvudvärk, kölden trängde genom märg och ben. På

väggarna lyste blixtrande rimfrost. Ingen svor längre, alla tego bistert och svepte pälsarna tätt omkring sig, där de sutto på britsarna.

Vid en af anhalterna hoppade två kalfaktorer af tåget, voro borta i fem minuter och kommo tillbaka med skälmaktigt leende miner. De stängde dörren noga om sig. Den ene slog upp pälsen öfver bröstet och drog ur lifremmen fram en yxa, som han stulit någonstädes.

— Nu, ers välborenhet, om ni vill maka på er litet!

Kalfaktorn satte in yxan i fogen och bände lös en bräda ur britsen.

— Den här veden är torr! -- myste han, och han lade brädan på golfvet och började hugga sönder den.

Snart flammade en brasa i kaminen, och det blef varmt. Under allmänt skratt flög en andra, en tredje bräda in genom luckan. Britsarna försvunno, men kaminen upphettades. Vi flockade oss omkring den, sträckte fram våra stelfrusna händer, öppnade pälsarna för att låta värmen strömma in.

— Såna rackare till karlar! — skrattade officerarna öfverförtjusta.

Kalfaktorerna fortsatte att bryta loss och sönderhugga bräder. Kaminen glödgades, rimfrosten på väggarna smälte, det blef allt varmare.

*

I början af februari spred sig ett rykte, att ett stort slag skulle börja den tolfte. Man rustade sig ifrigt, utan att yppa hvad man tänkte. Hur skulle det gå? . . . Det berättades, att Kuropatkin sagt till en förtrogen, att enligt hans mening var kampanjen redan oåterkalleligt förlorad. Och detta föreföll alldeles uppenbart. Men officerarnas ansikten voro ogenomträngliga, de förklarade, att våra ställningar voro fullkomligt

ointagliga, att en kringränning var absolut omöjlig, och det var inte lätt att komma under fund med om de verkligen voro öfvertygade om detta eller försökte bedraga sig.

Japanska våghalsar, som trängt in i arméns rygg, förstörde järnvägsbron öfver Guntsjulin. Det berättades, att i Telin hade det uppenbarat sig en mängd utmärkt beväpnade chunchuser och att de glödde af ett vildt hat mot ryssarna för skändade grafvar och förstörda tempel. Ryktena om det förestående slaget blefvo allt bestämdare. Något jättestort, vidunderligt ryckte allt närmare inpå en, man kände att det skulle ske något, som ännu aldrig hade skett i världen.

I »Mandsjuriska arméns budbärare» inflöt en hotfullt jublande ledare. Där stod, att vi hade mera trupper, att vår seger var otvifvelaktig, att japanerna själfva insågo det och att vedergällningens efterlängtade stund nu var inne.

VII.

Slaget vid Mukden.

Sedan morgonen dånade artilleriet ursinnigt längs hela fronten. Det var en riktig vårdag, från söder kommo milda fläktar. Det tunna snötäcket smälte för solen, dufvorna flaxade under fansornas taksparrar och började bygga sina bon; kajor och kråkor kraxade. Kanonerna mullrade, projektiler hveno genom luften. En allvarlig, hemskt högtidlig stämning hade gripit alla — det hade börjat!

I solnedgången tystnade kanonaden. Hela natten rörde sig på vägarna i riktning från väster till öster infanteriafdelningar, batterier och parker. Hjulskramlet på den hårda, frusna vägen ljöd vida omkring i mörkret. Klockan tre gick månen upp — gulaktig, svept i töcken, som halft utsuddad. Truppafdelningarna voro fortfarande i rörelse, och det ljöd ett oafbrutet, entonigt hjulskrammel.

Långsamt och ängsligt förflöt dag efter dag. Yrväder började inställa sig, torr snö hvirflade genom luften. Så blef det lugnt igen och bitande kallt. Sedan kom ett snöfall, så solsken och värme. I ställningarna dundrade kanonerna, och gevärssalfvorna smattrade i kort, torr staccato — det lät som om man huggit ved därborta. Om nätterna blixtrade elden från granaterna i fjärran; på den mörka himlen lyste ett matt återsken af gevärselden, strålkastarna irrade långsamt.

Våra sjukhus lågo på Putilovhöjden. Där var ohyggligt. Från morgon till kväll öfveröste japanerna den med projektiler från elfvatums haubitser. Fräsande kommo stålvidundren farande från ett osedt fjärran, slogo ner i skyttegrafvarna, i förskansningarna och varggroparna. Krevadernas grågula och svartaktiga rök steg mot höjden och bredde ut sig likt jättestora buketter; så skingrades de, färgande himlen smutsgrå, och nerifrån stego åter och åter nya rökpelare.

Så var det om dagen. Om natten utsattes höjden för oafbrutna stormningar. Dess sluttningar voro betäckta af japanska lik. Det gick rykten om att japanerna beslutit att till hvarje pris bemäktiga sig höjden, och det såg verkligen så ut, en sådan massa af nya regementen skredo hvar natt till stormning. Först långt senare erforo vi, hur det hängde ihop med saken. Japanernas häftiga anfall på vår vänstra flank och center kommo Kuropatkin att tro, att de ämnade koncentrera sig just mot dessa; hit sammandrog också Kuropatkin sin hufvudstyrka. Under tiden öfverförde japanerna småningom sina trupper till motsatta flanken,

där Nogi genom en kringgångsrörelse hade närmat sig vår rygg. Putilovhöjden befann sig i centern. Hvar natt stormade de förbidragande japanerna höjden, och på morgonen drogo de vidare mot väster. Från öster åter kommo alltjämt nya trupper. På så sätt fick man ett intryck, att nästan hela japanska armén kastades mot vår center.

Luften var mättad af rykten. Somliga berättade, att stationen Schaho var i våra händer, att sjutton kanoner voro tagna från japanerna, att på vår vänstra flank Linjevitsch hade tillbakaslagit japanerna och jagade dem mot Ljaojang. Andra visste omtala, att japanerna ryckt närmare i båda flankerna.

*

I Sultanovs sjukhus befann sig sedan halfannan månad ännu en ny extraordinarie syster, Varvara Fjodorovna Kamenjeva. Hennes man, artilleriofficer i reserven, tjänstgjorde i vår kår. Hon hade lämnat ett litet barn hemma och farit hit för att få vara nära sin man. Hela hennes själ var som en hårdt spänd sträng, dallrande af hemlig ångest och fasa. Hennes släktingar hade mäktiga relationer, de föreslogo henne att skaffa mannen transport till arméns rygg. Vridande sina händer af förtviflan svarade hon:

— Om han går in på det, upphör jag att högakta honom.

Och nu då vi alla, sedan länge vana vid kanonaden, pratade och skrattade nästan utan att höra den, satt syster Kamenjeva och lyddes med ett blekt, förströdt småleende och skälfde till vid hvarje kanonskott.

Officerssalarna i våra sjukhus voro öfverfulla med officerare. En hade blifvit hes, en annan hade hugg i sidan, en tredje klagade öfver »smärtor i hufvudet, axeln och sätet». Till sent på natten spelade de preferans och whist, stego upp klockan elfva på morgonen. Där låg bland andra en ordonnansofficer från vår di-

visionsstab, löjtnant Schestov. Just i rättan tid, strax före slagets början, hade hans häst snafvat och fallit, och löjtnanten hade skadat sin ena tumme. Det var nu på sjätte dagen han låg hos oss. Med handen i svart band gick han och hälsade på oss, Sultanovs och det enskilda sjukhus, som sedan en månad var förlagdt i vår by.

Den vackra syster Leonova masserade hans hand.

— Hvad, slutar ni redan? Nej fortsätt litet till! — bad löjtnanten och kisade som en katt af välbehag vid de små mjuka flickhändernas strykningar.

Om kvällarna försökte löjtnanten laga, att han mötte Leonova på gatorna, bad med ett satyrleende att få göra henne sällskap och drog henne med sig till ensliga platser. Till sist anhöll Leonova om att slippa massera löjtnanten.

Kanonaden tilltog i våldsamhet med hvar dag. Skyggt och försiktigt, liksom inte troende sig själf, började en förfärande nyhet sprida sig i armén: japanerna hade kringgått vår vänstra flank.

— Såna dumheter! — skrattade officerarna.

Men ryktet smög sig vidare och bredde ut sig allt mer. Den dunkla oron växte. En kväll sutto vi i det enskilda sjukhuset och drucko te. Där var också löjtnant Schestov med högra handen i svart band.

— Och om kringränningen talas det allt bestämdare! — anmärkte jag.

Schestov såg på mig med ett nedlåtande småleende.

— Men doktor! Hur kan ni tro på det! Det är omöjligt!

Glömsk af att han inte kunde bruka högra handen tog löjtnanten ett papper och började upprita för mig vår och de japanska truppernas ställning. Af denna skiss framgick klarligen, att det var lika omöjligt för japanerna att kringgå vår armé som att transportera sina trupper till månen.

Vid femtiden på eftermiddagen dagen därpå mullrade det japanska artilleriet rätt bakom Mukden.

Men inte nog med löjtnanten! Tydligen hyste hela öfverbefälet den orubbliga öfvertygelsen, att en kringränning var fullkomligt otänkbar. I början af striden sändes en officer att furagera ytterst på högra flygeln. Vid sin återkomst rapporterade han för befälet, att han sett täta japanska kolonner på väg mot norr. Kårchefen skref på rapporten: »dumbom!» och divisionschefen förklarade: »Den där herrn borde ställas inför krigsrätt för utspridande af falska rykten». Detta berättades mig af en läkare, som själf hört generalens ord. Läkaren frågade:

— Ers excellens, är verkligen en kringränning så otänkbar?

Generalen stirrade häpen på honom.

— En kringränning?!... Ja verkligen!... Men för resten är ni ju inte militär. — Han vände sig till stabschefen: — Öfverste, var god och förklara för doktorn, hur orimligt antagandet är.

Artilleripjäserna dånade bakom Mukden och dundrade ursinnigt längs hela fronten. Aldrig förr hade jag hört en sådan kanonad: fyrtio till femtio skott i minuten. Luften dallrade, tjöt och hvisslade. Kocken i enskilda sjukhuset, Terapont Bubenschikov, lyddes full af fasa till hvinet af projektilerna, kastade sig till marken och ropade:

— Farväl, Moskva! Terapont Bubenschikov ser dig aldrig mer!

Det berättades, att tjugofem tusen japaner anryckte mot Mukden från väster, att det redan rasade en strid vid kejsargrafvarna utanför Mukden, att andra tjugofem tusen med en lång kringgångsrörelse tågade mot Guntsjulin.

Det enskilda sjukhuset erhöll ett telegram från chefen för sanitetsväsendet: på öfverbefälhafvarens order skulle alla enskilda organisationer samt Röda korset, enär de saknade egna transportmedel, ofördröjligen

evakueras, begifva sig till Mukden och därifrån på järnvägen fortsätta norrut. Men det enskilda sjukhuset var liksom våra fullt af sårade. Personalen läste telegrammet, skrattade åt det — och stannade kvar.

*

På en stol framför mig satt en äldre soldat med en kula i höften. Han var klädd i en illasittande grå kappa, ansiktet var öfvervuxet af tofvigt skägg. Då jag ställde mina frågor till honom, sträckte han vördnadsfullt på sig och försökte stiga upp.

— Hur gammal är du?

— Fyrtio år säger dom... Men jag vet inte så noga.

— Har du varit i kriget länge?

— Sen Marie förböns dag... De började inkalla frivilliga till kriget, jag gaf mig ut.

Jag såg på honom — en riktig gubbe med fridsamma musjikögon.

— Ångrar du inte, att du gaf dig ut?

— Nä... Bara jag blir bra i benet, ger jag mig ut igen, — svarade han i tankfull ton.

Den där lurfvige musjiken, böjd af år... Hur såg det månne ut inom honom? Man anade en oredig känsla af samhörighet, af en stor plikt att fylla. Det var oförklarligt, och man kände, att man ej skulle lyckas förstå det.

I sjuksalen infördes en liten man i främmande, besynnerlig uniform. De sårade började röra på sig, allas blickar riktades på den inträdande.

— En japan! en japan!

Den lille mannen rörde sig mödosamt, stödd på sjukvårdssoldatens skuldra, och släpade vänstra benet efter sig. Hela tiden såg han sig uppmärksamt omkring med sina svarta, blixtrande ögon. Då han varseblef mina officersaxelklaffar, gjorde han ställning och honnör, hvarvid han sköt ut handen likt pojkar som

leka soldat. Det bleka ansiktet var täckt med ett lager af damm, läpparna voro torra och spruckna, men ögonen hade ett vaket och käckt uttryck.

Japanen hade en kula i korsryggen. Jag gjorde ett tecken, att han skulle kläda af sig. Soldaterna iakttogo honom med fientlig nyfikenhet. Jag frågade honom hvilken armé han tillhörde. Okus? Japanen smålog och nickade älskvärdt.

— Oku! Oku!

— Oku?... — jag tittade misstänksamt på honom. — Inte Nodsus, chodja (vän)?... Nodsu?

Hans käcka, skälmaktiga ögon logo, han nickade åter.

— Nodsu! Nodsu!

Japanen klädde af sig. Han tog af den stora kamelhårskappan med getskinnskrage, under den hade han en kort pälströja utan ärmar. Soldaterna skrattade, japanen såg på dem och började också skratta. Efter tröjan följde den svarta uniformsrocken med afslitna axelklaffar (för att man inte skulle se hvilket regemente han tillhörde), efter uniformsrocken en väst, efter västen ännu en väst. Munterheten tilltog och blef stormande. Soldaterna gapskrattade, japanen likaså. Och därför att han så älskvärdt och godmodigt instämde i löjet, försvann det fientliga i soldaternas skratt, och en vänskaplig, endräktig munterhet blef rådande i fansan.

Japanen aftog vidare en undertröja och så skjortan af shirting. Kulsåret i korsryggen hade redan gått ihop. Japanen nickade frågande åt mig, gnuggade händerna och började sedan gnida sitt runda, snagghåriga hufvud.

— Han ber att få tvätta sig, — gissade fältskärn.

Jag sade till om en balja varmt vatten och tvål. Japanens ögon strålade upp af glädje.

Han började tvätta sig. Min Gud, så han tvättade sig! Med salig andakt, med hänförelse!... Han skurade hufvud, hals och bål, tog af sig stöflarna och

tvättade fötterna. Vattendropparna pärlade på den fasta, bronsfärgade kroppen, som började skina af renhet. Hela åskådarkretsen imponerades af denna tvättning. Sjukvårdssoldaten sprang att hämta mer vatten.

Japanen såg tacksamt på honom och skrattade förtjust. Soldaten skrattade också. Japanen började åter tvåla in bröst, hals och det borstiga hufvudet. Tvålöddret yrde, vattnet stänkte, japanen frustade.

I ett hörn låg en soldat, hvars sårade höft jag just förbundit. Han såg och såg på japanen, iakttog hur frisk och fast hans rena kropp lyste genom vattnet. Plötsligt suckade han till, ref sig i hufvudet och reste sig beslutsamt:

— Jag vill också tvätta mig!

*

Från ställningen blef syster Kamenjeva underrättad, att hennes man, artilleriofficern, var dödligt sårad; han hade stigit upp på en observationsstege, hans pincenez hade blänkt i solen, och en kula hade genomborrat hans hufvud. Kamenjeva hade egen häst och char-à-banc. Hon for ögonblickligen till ställningen.

Artilleripjäserna bakom Mukden dundrade alltjämt, men nu kommo goda nyheter. Det berättades, att Kuropatkin själf i spetsen för sextonde kåren hade anfallit en kringgående afdelning, omringat och slagit den; tre tusen japaner hade kastat sina gevär och gifvit sig.

En af vårt folk, som farit in till Mukden, hade sett en hel skara fångar i stationshuset.

*

Mot kvällen fördes en väldig transport sårade till vår by. En del af dem togo vi emot, en del Sultanovs sjukhus och det enskilda.

De sårade voro från Putilovhöjden och dess om-

gifningar. Väster om höjden lågo två skyttegrafvar med starka blinderingar, i dem befunno sig två kompanier. Öfver sina hufvuden hade de grofva bjälkar alnshögt täckta med jord, framför sig smala skottgluggar klädda med sandpåsar. På sista nätterna hade man från dessa skyttegrafvar nedgjort en massa japaner, som skridit till stormning af höjden. Men i dag hade japanerna riktat belägringspjäser mot skyttegrafvarna. Den ena projektilen efter den andra hade slagit rätt ner i dem, de väldiga blinderingsbjälkarna hade splittrats i stycken. Efter en halftimme var där i stället för två hotfulla skyttegrafvar en enda röra af jord, splittrade bjälkar och blodiga, stympade människor.

De sårade inburos i sjuksalarna och lades på de halmtäckta liggugnarna. De voro svårt brända, hade genomskjutna hufvuden och söndersplittrade lemmar. Många voro bedöfvade, svarade ej på frågorna och stirrade orörligt framför sig.

— Hvarför tala de inte? — frågade en syster förvånad.

— Troligen en bristning af trumhinnorna, de ha förlorat hörseln ... Eller också kanske hjärnskakning.

— Titta, han börjar tala! ...

En skäggig soldat med blått, uppsvälldt ansikte stödde sig med den friska handen mot kudden och berättade i onaturligt hög ton, såsom döfva tala, för sin granne:

— Jag säger åt honom: »titta inte fram onödigtvis», men han stack ut hufvudet ... Och den sprängde bort hufvudet på min kamrat, en liten tatar trasade den i bitar, och jag själf slapp med nöd undan ...

Hans granne såg främmande på honom, teg och blinkade långsamt.

— Ers välborenhet! Är det sant, att japanen återigen har kringränt oss? — vände sig en annan sårad till mig.

— Ja det sägs så.

Soldaten teg litet och frågade så halfhviskande:

— Hur kommer det sig, ers välborenhet, att det går så galet för oss?

En ostsibirisk skytt med krossad fot bars in i operationssalen för amputation. Hans vaxgula ansikte var svartfläckigt af brännsår, skäggstråna voro svedda och krullade sig i topparna. Då han kloroformerats, började skytten gråta och svärja i yrseln. Och som ur ett mörkt, otillgängligt djup stego ord, som förrådde soldathjärtats hemliga tankar:

— Ryssland har vanärat sig!... Hvarför fördärfva de folket till ingen nytta! Det blir slaget och lemlästadt för ingenting!

Och åter flödade svordomarna, och det ljöd en dof sång som liknade gråt.

De sårade lades till sängs, fingo kvällsmat och te. De hade icke sofvit på tre dygn, knappast ätit och inte ens druckit — vatten hade ej stått att få. Och nu hvilken ljuflighet för dem detta lugn, denna stillhet och medvetandet om trygghet för faror! I fansan var varmt och ljust af lampsken. Det dracks te, pratades och berättades. Soldaterna hade iförts rena skjortor och svepte med välbehag täckena om sig.

Plötsligt, klockan nio på kvällen, ett telegram från kårläkaren: på order af kårchefen skulle alla de sårade ofördröjligen afpolletteras från sjukhusen, allt öfverflödigt af kronans tillhörigheter skulle inpackas och föras åt norr, till byn Hunhepu.

Det blef en brådska. Fordonen spändes skyndsamt för. De nyss insomnade patienterna drogos upp ur bäddarna, sjukhusplaggen togos af dem, och de ifördes sina egna trasor samt pälsarna. Dödströtta sutto de sårade och vaggade på britsarna och somnade där de sutto. En enda, blott en enda natts hvila — hur den skulle ha stärkt deras krafter, hvad den skulle ha varit mycket mera värd än alla medikamenter och till och med förband!

Tolf vagnar körde fram. Hästarna frustade och

gnäggade, lyktor tindrade. Officerarna spelade whist i sin sal; löjtnant Schestov med handen i svart band låg på sin säng och läste en roman af Ohnet. Öfverläkarn förklarade för officerarna, att de ej skulle oroa sig utan sofva lugnt natten ut — dem skulle han inte afsända förrän på morgonen.

På gården utburos vid lyktskenet de sårade soldaterna och sattes i vagnarna. Det var kallt, stjärnorna tindrade, i söder dånade artilleri, och ljudlösa eldreflexer flammade upp där. En strålkastares breda ljus gled långsamt öfver himlahvalfvet. Till höger dallrade ett väldigt, aflägset brandsken.

De sårade skulle föras fem verst, till Fuschun. Och många voro sårade i magen, i hufvudet, många hade söndersplittrade lemmar... Det kom till ett uppträde mellan oss och öfverläkarn med anledning af dessa svårast sårade, men vi lyckades ej ens utverka, att de fingo stanna till morgonen.

Fältskär Pastuchov kom ifrigt fram till mig.

— Ers välborenhet, sjuksedlarna är redan utlämnade till de sårade, och jag har inte hunnit införa diagnosen i boken. Var god och låt mig ta tillbaka sedlarna.

— Fattas bara det! De sårade är redan instufvade i vagnarna — och de skulle vänta en halftimme i kölden, medan ni skrifver in diagnoserna. Nej!

— Öfverläkarn har befallt det.

— Kör! — skrek jag ursinnigt till kuskarna.

Transporten satte sig i rörelse. De sårade voro inbyltade i allt hvad vi kommit öfver, men ändå fröso de ohyggligt under vägen. Somliga bådo, att det skulle köras fortare — det var så kallt, andra, att det skulle köras långsammare — det skakade så.

Ändtligen kommo vi fram till Fuschun. Där hade redan en massa transporter samlat sig från de kringliggande sjukhusen, allmän villervalla rådde, och det dröjde länge, innan de sårade blefvo fördelade på sjukhusen. De mottagna sårade försjönko genast i döds-

tung sömn. De väcktes för att bli iförda sjukhusplaggen...

Läkare meddelade mig, att enligt hvad som påstods japanerna hårdt ansatte oss på högra flygeln, intogo by efter by och arbetade på att förena sig med den kringgående armén. På vänstra flygeln hade de våra också gifvit sig på en sträcka af sex verst.

Jag reste tillbaka. Det var redan sent på natten, öfverallt i fjärran mullrade kanonerna ursinnigt, och skenet från skotten lyste som blixtar. Stjärnorna tindrade fram genom ett töcken.

Klockan två på natten kommo två kosacker med gevär på axeln inrusande i vår fansa.

— Ers välborenhet, det är väl ingen här, som nyss har kommit från Jusantun?

— Jag är nyss kommen norrifrån, från Fuschun.

— Nej från Jusantun.

Kosackerna letade efter en japansk spion klädd som rysk militärläkare. I närheten af Bajtapu hade han frågat infanterister hvart 25:te divisionen begett sig, de hade sagt honom det. Men sedan hade de börjat reflektera: sneda ögon, dåligt ryskt uttal. De hade underrättat kosackerna, och dessa hade satt efter honom. I Jusantun hade den misstänkte läkaren utfrågat först artillerister, sedan trängsoldater. De senare hade fattat misstankar och velat kvarhålla doktorn, denne hade tvärt vändt och sprängt bort, soldaterna hade inga gevär. Sedan förlorade sig spåren. Någon hade sett en militärläkare på väg till vår by.

— Det var väl ni det!

Kosackerna lämnade fansan och galopperade vidare.

— Ja, japanerna sofver inte, de arbeta de, — suckade Seljukov.

Schantser lyssnade tankfullt till kanondundret. Han ryckte nervöst och föraktfullt på axlarna.

— Herre Gud! Det förefaller som om till och

med de ryska kanonerna sköt på ett helt annat sätt än de japanska! Det är något slött och slappt i ljudet...

*

Nästa morgon träffade vi på läkarna vid det enskilda sjukhuset.

— Ha ni inte rest? — sade vi förvånade.

— Nej hvarför skulle vi ha gjort det?

— Ni ha ju fått order att ge er af härifrån.

— Bah! Hvad fråga vi efter deras dumma order! Vi ha kommit hit för att arbeta och inte för att sitta och skaka på järnvägarna.

Det befanns, att de icke heller åtlydt gårdagsordern att afpollettera de sjuka, utan hela natten hållit på och opererat. På en soldat, sårad i hufvudet, hade en skärfva af tinningbenet inträngt i hjärnan; den sjuke kastade sig, sparkade, slog sönder båren under sig. Trepanation företogs och skärfvan togs ut — den sjuke blef med ens lugn; kanske han var räddad. Om han kommit till oss, skulle han med sin benskärfva i hjärnan ha förts på en skakande vagn till Fuschun, skärfvan skulle ha gräft sig allt djupare in i hjärnan...

— Vi känner till Trepov'arna, — skrattade de enskilda läkarna. — De är militärfolk, för dem är hufvudsaken att kunna telegrafera till Petersburg: »Alla sårade är afpolletterade». Och att hälften af dem dör af det — det »hör kriget till». Hvad riskera vi? Att transportera svårt sårade, lyfta af och på dem, det är för dem säker död. När det blir att retirera, då skall vi se till hur vi kan ordna det... Och hvad bryr vi oss om Trepov! Han skäller på oss, men än sen!

Samma dag, den 19 februari, fingo vi order att icke vidare mottaga sårade utan packa in och vara färdiga att bryta upp vid första tillsägelse. Kvällen kom, allt hos oss var inpackadt, vi fingo ingen kvällsmat. Det berättades, att japanerna fortfarande hårdt ansatte vår högra flygel. Kuropatkin hade omringat och upp-

rifvit en afdelning, men bakom uppenbarade sig alltjämt nya kolonner.

— De strömmar fram oräkneliga som gräshoppor, — berättade förbipasserande kosacker, fulla af häpnad och skräck. — Vi lägger ner tusental af dem, men det kommer beständigt fler, de är som rasande.

Klockan två på natten kom ett telegram från kårstaben — båda sjukhusen skulle ofördröjligen bege sig till byn Hunhepu, sju verst i nordväst härifrån. Om en kvart kom ett nytt telegram: kårchefen tillät oss stanna på platsen öfver natten och bryta upp på morgonen.

— Han erinrade sig väl, att Novitskajas nattsömn inte fick störas, — förmodade vi.

På morgonen begåfvo vi oss af. Privatläkarna togo skrattande farväl af oss.

— Och ni stannar kvar? — frågade vi med blygsel och afund.

— Ja visst. Alltid hinner vi ta oss härifrån. Det är inte kinkigt.

Det var en lugn, solig morgon. Vår träng rullade långsamt framåt och dref upp skyar af damm. Vi redo. Bakom, framför och till vänster om oss dundrade kanonerna. Bland dem som till häst åtföljde trängen märktes en ny gestalt. Det var löjtnant Schestov. Hans hand var nu alldeles återställd, och i går hade han utskrifvits från sjukhuset. Men löjtnanten »visste inte hvar staben nu befann sig» och följde med oss.

*

Hunhepu var fullpackadt med trängförband och artilleriparker. Alla fansor voro öfverfulla. Vi inkvarterade oss i ett eländigt lider. Sedan gingo vi att dricka te hos några bekanta läkare vid ett i Hunhepu förlagdt sjukhus.

Där berättade man, att det från tsaren kommit ett telegram, som lyckönskade armén till segern.

— Till hvilken seger?

— Det sägs, att den kringgående armén är upprifven och att vi skall öfvergå till anfall.

— Men så många förluster i vår kår! I X. regemente har ett tusen femhundra man stupat, Z. regemente är nästan alldeles nedgjordt, regementschefen stupad...

— Och fastlagen som kommer... Det blir ett skönt fastlagsfirande!

— Och har ni hört? Japanerna ha kastat in biljetter i våra skyttegrafvar, där de bjuder ryssarna på blini* i Mukden 25 februari.

— Såna fräcka ena!

Äfven Sultanovs sjukhus anlände till Hunhepu. Naturligtvis fanns det inga fansor för honom heller. Som alltid under marscherna var Sultanov retlig och på miserabelt humör. Med svårighet fann han en smutsig, stinkande fansa åt sig i ena ändan af byn. Först af allt gafs order åt murarna att kitta in grytan i ugnen och åt kocken att laga middag åt Sultanov. Novitskaja skärskådade den smutsiga, nedrökta fansan och sade vemodigt:

— Och i M—ni hade vi skära tapeter på väggarna och bastmattor på golfvet!

Grön af ilska telegraferade Sultanov till kårchefen:

»Jag har inte funnit en enda ledig fansa, hvar befaller ni, att jag skall inkvartera mig?»

Jag föreställde mig vår kårchef läsande de ankommande telegrammen: i det och det regementet hade ett och ett halft tusen man stupat, det och det regementet var nedgjordt till sista man, där och där uppenbarade sig japaner i flanken — och dr. Sultanov lyckades inte finna en bekväm bostad...

---

* Ett slags ryska pannkakor, som ätas i fastlagen.

Löjtnant Schestov kunde omöjligt få reda på hvar divisionsstaben befann sig. Han lade sig därför åter på ett af de härvarande sjukhusen. En gång, när vi drucko te hos läkarna, kom han in till dem. Han blef tydligen obehagligt öfverraskad öfver vår närvaro, satte sig tyst i en vrå och började bläddra i en gammal årgång af »Niva.»*

Vår öfverläkare kom, upphetsad och mulen.

— Det har kommit ett nytt telegram — vi skall öfvergå bron öfver floden Hunho och där invänta vidare order.

— Hur stå sakerna — vet ni det?

— Japanerna ha genombrutit centern, Sujatun brinner. Här har man fått order att göra i ordning fotogen för att vid första order bränna alla förråd. Kontrollen, kassan och trängförbanden af andra klassen förflyttas norrut.

Mot kvällen fingo vi ett nytt telegram — vi skulle ofördröjligen bege oss till byn Palinpu, öster om Mukden.

Vi bröto upp i solnedgången. Det var nästan alldeles lugnt, horisonten var töcknig — af rök eller af damm? En ändlös rad trängkolonner stodo packade vid den gamla smala och skröpliga pontonbryggan öfver Hunho. Vi fingo vänta på vår tur i all oändlighet.

Från andra hållet kom ett kompani borisoglebtser.

— Hvarifrån kommer ni?

— Vi ha transporterat haubitser till Telin.

Ändtligen fingo vi passera bron, och det började gå raskare. Mörkret föll på, det var lugnt, stjärnklart och mycket kallt. Vi framkommo till Mukdens södra stadsport och fortsatte åt höger längs stadsmuren. Ett fint, tjockt damm stod orörligt öfver truppen, det trängde in i ögon och näsa, man kunde knappt andas. Det blef allt kallare, fötterna stelnade i stigbyglarna.

* »Fältet», en rysk familjejournal.

Vi färdades och färdades... Ingen af dem vi mötte visste hvar byn Palinpu låg. På vår karta fanns den inte heller. En vagn gick sönder, och det blef ett långt uppehåll. Så hejdades vi af en instörtad bro, sökte i mörkret rätt på ett öfverfartsställe öfver isen och satte oss åter i gång. Vi voro alldeles uttröttade, och det gick rundt i hufvudet. Den jämngråa vägen lyste i mörkret, på vänster hand sträckte sig oafbrutet den höga stadsmuren, innanför den skymtade trädtoppar, buktande tak — mystiskt främmande i sitt från oss skilda lif.

Vi lämnade murarna bakom oss, fält och lundar aflöste dem. Det var redan långt lidet på natten, den majestätiskt strålande Jupiter började sjunka i väster. Ingen visste hvar Palinpu låg och när vi skulle komma dit.

— Det är då för väl, att vi går till den vanliga sysslolösheten, — filosoferade Seljukov dystert. — Tänk om man behöfde oss där!

Den stelfrusne apotekaren, som druckit betydligt, hoppade ur sin vagn och började gå den dammiga vägen framåt. Sluddrande på målet sade han:

— Det är trefligt att färdas i kylan, när man vet att man väntas af te, kvällsmat och en varm säng... Men så här är det otrefligt!

Palinpu hittade vi inte utan öfvernattade i en by fullpackad med trupper. Officerarna berättade, att vår ställning var god och att centern ingalunda var upprifven. Nogis armé var tillbakaslagen och hade lidit ofantliga förluster; posten, kontrollen och kasssan transporterades tillbaka till Hunhepu.

På morgonen visade det sig, att vi befunno oss endast en half verst från Palinpu. Vi begåfvo oss dit.

*

Dagarna släpade sig fram. Med hopfällda tält och inpackad förbandsmateriel lågo vi sysslolösa i Palinpu. Mukdens murar och torn skymtade på afstånd höljda i blåaktigt töcken; helt nära oss reste sig ett stort, vackert tempel. Byarna kring staden voro ännu oskadda, lundarna voro ej nedhuggna. Men nu började fansorna åter småningom utplundras och ödeläggas, hundraåriga träd föllo för de ryska yxorna. Åter sökte kineserna med höflig, behärskad uppsyn klaga för officerarna öfver soldaternas rofferier, och officerarna svarade likgiltigt:

— Pu-tunda (jag förstår inte)!

— Pu-tunda? — upprepade kineserna i förekommande ton och nickade småleende.

Kanonerna dundrade bakom Mukden och i en stor halfcirkel i söder och öster.

En oafbruten rad af trängförband drog förbi oss mot norr. Ordonnanssoldater till häst kommo galopperande fram till oss.

— Ers välborenhet, hvar går vägen till Sandiasa?

— Det vet jag inte. I hvilken trakt ligger det?

— Jag vet inte. Jag har bara fått order att genast rida med ett bud till Sandiasa.

Och soldaten red vidare.

Sjukhus drogo förbi oss på väg mot norr. Andra lågo liksom vårt oetablerade i de angränsande byarna, alldeles sysslolösa. Och en ohygglig strid pågick, hvar dag blefvo tusentals människor sårade. Ambulansvagnar med röda korset, som varseblifvit sjukhusflaggan, kommo uppåkande till oss.

— Ers välborenhet, har ni ett sjukhus här? Vi ha fört hit sårade.

— Vi ta inte emot några. Sjukhuset är inte etableradt.

— Hvad ska vi då göra? Å Herre Gud... Vi ha åkt sen i morse, ingenstans få vi lämna af de sårade.

— Hvarifrån är ni?

— Från Sujatun...

Från Sujatun! Det var tjugo verst härifrån! Ur vagnarna hördes jämmer och stönanden. Transporten med de stympade människorna körde långsamt vidare på sin spaningsfärd.

En gång passerade också en transport sjukbårar dragna af mulåsnor. En åsna var spänd för bårens främre bambuhandtag och en för dess bakre, och på båren låg den sårade under ett segeldukstak. Idén var utmärkt: mulåsnorna gå med lätta, jämna steg, båren vaggar behagligt som en liten båt på breda dyningar. Alldeles förträffligt! Men jag bevittnade, hurusom ett par mulåsnor började krångla och slå bakut, bräckte bårens ledstänger och välte ut en soldat med knäskålen krossad af en kula. Pådrifvarna berättade, att mulåsnorna inte alls voro inkörda, af tvåhundra stycken var det endast ett tiotal par som »gingo beskedligt», de öfriga bångstrade oupphörligt, sönderslogo och kullvälte bårarna. Dessutom förstodo sig våra soldater inte på att köra mulåsnorna, som voro vana vid de kinesiska lystringsropen; pådrifvarna blandade beständigt ihop dessa uttryck, kommenderade åt höger, när de ville åt vänster. Till råga på allt ville en kuriös språklig ironi, att det kinesiska »proo» betyder raka motsatsen till vårt. Glömska däraf skreko pådrifvarna: »Proo!... Stå stilla, din djäfvul! proo!...» Och mulåsnorna började lydaktigt storspringa.

Blåfrusna officerare kommo till oss i vår fansa och bådo att få värma sig, drucko te.

— Hur stå sakerna?

— Dåligt. Vi ha fått order att lämna alla våra utmärkt befästa ställningar och draga oss till andra sidan Hunho.

— Men säg, hur har det kunnat gå på det här sättet? Vi ha ju mer trupper än japanerna.

— Ja, mycket mer, — sade en kosackesaul i tankfull ton, — mycket mer. Och vårt artilleri är nu bättre.

— Vårt infanteri skjuter mycket säkrare än japanernas. Japanerna ha bara den förtjänsten framför oss, att de inte spar på patronerna.

— Ja . . . och kavalleriet skall vi nu inte tala om!

— Och ändå bli vi slagna.

— Hvarför?

— Ja hvarför?

Förbi tågade alltjämt trängförband i oändlighet, och äfven infanterikolonner kommo nu dragande. Kanonringen slöt sig allt tätare omkring oss. En ung kines från grannfansan med förstadsbons djärfva later erinrade om det kinesisk-japanska kriget och berättade, att på sin tid de kinesiska trupperna hade sprungit för japanerna alldeles som nu — de ryska.

— Tsitajska soldata, russka soldata igajan (kinesiska soldaten och ryska soldaten äro likadana). Iben (japanen) — paff! paff! Tsitajska soldata spring-spring, russka soldata — spring-spring. Tchun-tchun igajan (alldeles detsamma).

Och han slog oss förtroligt på axeln, gapskrattade och pekade på de retirerande kolonnerna. En gammal kines stod på gården och skoflade omsorgsfullt upp kaoljan, som spillts vid utfodringen af våra hästar. Händelsevis kom jag att se på gubben; han höll sin skyffel i handen och stirrade öfver lermuren oafvändt på de i dammet marscherande trupperna. Kinesens skrynkliga ansikte var alldeles förvridet af vildt hat och skadeglad triumf. Men så varseblef han, att jag såg på honom — och genast blef hans ansikte uttryckslöst och intetsägande.

Och trängförband och trupper strömmade förbi oafbrutet. Hvar vår kårstab befann sig visste ingen. Sabajkalska kosacker, sappörer och ordonnanser kommo och frågade oss hvar kårstaben fanns.

— Vi vet inte. Vi skulle själfva mycket gärna vilja bli upplysta om det.

Vi undrade nämligen storligen, huruvida vi skulle bryta upp eller invänta order. Kanske att man helt

enkelt glömt bort oss, kanske också att det ej fanns någon anledning att ge sig af. Förrådsförvaltarn, som varit inne i Mukden, berättade vid återkomsten, att alla breflådor voro borttagna på stationshuset, att inga telegram mottogos. På perrongen lågo högar af gåfvosändningar från Ryssland, de delades ut till höger och vänster: »Vi skall i alla fall snart bränna alltihop.»

I söder stego tjocka rökmoln från upplagen i Fuschun, som brändes. Kanonerna dånade. Kaspiska regementet drog förbi. Två druckna, utmärglade soldater kommo raglande med ögonen röda af brännvin, damm och trötthet.

— Ers välborenhet, hvart har Petrovska regementet tagit vägen? — frågade de med sluddrande målföre.

— Jag vet inte... Hvar har ni fått brännvin?

— Vi gick förbi upplagen i Fuschun. Man får ta så mycket man vill — sprit, konjak, socker... alla slags kläder.

19:de och 20:de ostsibiriska regementenas trängformationer drogo förbi. En officer åtföljde dem. Vi frågade honom hurudan ställningen var.

— Bara våra två regementen är kvar därborta, inga fler. Bakom dem stå japanerna. Hvarför ligger ert sjukhus här?

— Vi ha inte fått order att bryta upp.

— Jag skulle råda er att packa in och ge er af. Hur gick det vid Ljaojang! Sjukhusen fördröjde sig, våra regementen fick lof att ge dem betäckning, och det vållade oss en massa förluster.

— Säg, är det sant, att vi uppge Mukden?

— Mukden?! — upprepade officern förvånad. — Så ni säger! Ne-ej!... Armén ändrar ju bara front, det är alltihop.

Kvällen kom lugn och stilla. Solen gick ner, västra horisonten var dunkelröd af damm och rök. Nymånens smala skära började lysa, under den tindrade aftonstjärnan med grönaktigt sken. Brandrökens svarta

moln började färgas röda af eldskenet. I grannbyn, vid stranden af floden Hunho, stodo 19:de och 20:de ostsibiriska skytteregementena. Öfverläkaren reste dit för att rådgöra om hvad vi skulle göra. Brigadchefen, general Putilov, föreslog, att en af våra soldater skulle lämnas hos honom; genom denne soldat skulle han låta oss veta, när vi borde bryta upp.

Hela natten vältrade sig jättelika rökmoln öfver de brända upplagen i söder. I väster steg ett nytt brandsken och växte snabbt. I en skogsdunge invid grannbyn hördes yxor dåna i mörkret: skyttarna gjorde förhuggningar.

*

Dagen därpå, d. 24 februari, mullrade kanonerna rundt omkring oss ända från tidigt på morgonen. De dundrade helt nära oss och från alla håll, man fick ett intryck, att vi nu voro alldeles inneslutna af en väldig, dånande eldkedja. I grannbyn kreverade granatkartescher massvis, schimoser knallade, gevärssalfvor smattrade. Under våra skyttars eld öfvergingo japanerna floden Hunho.

Alla omkring oss voro upptagna af ett viktigt, allvarligt värf, det gällde lif och död. Och vi stodo overksamma och till ingen nytta, likt objudna gäster.

Klockan elfva kom vår vakthafvande soldat springande från grannbyn. Han bragte med sig en befallning från general Putilov, att vi skulle packa in och draga oss norrut, till Houlin.

Allt var färdigt hos oss, hästarna stodo påselade. Efter en kvart afreste vi. Ett kompani soldater infann sig genast och tog kvarter innanför våra gårdars lermurar. Från grannbyn sågos de långsamt retirerande skyttarna närma sig. Öfver dem dansade små runda rökbollar, och med ett surrande läte kreverade granatkartescherna i luften; det var som om skyttarna hade jagats af en skara osynliga, onda luftandar.

Vi färdades mot norr. Det blåste stark sydlig vind, i den töckniga luften jagade grågula dammoln, man såg ingenting tio steg framför sig. Utefter vägkanterna lågo döende oxar, sönderslagna vagnar, bortkastade pälsar och filtstöflar. Soldater, som blifvit efter, gingo och dåsade på gångstigarna eller lågo på de kinesiska grafvarna. Vi förvånade oss öfver att så många af dem voro druckna.

Tre soldater vandrade landsvägen fram. De voro nyktra och alldeles förbi af trötthet.

— Till hvilket regemente hör ni?

— Till irkutska.

— Hvar står det?

— Vi vet inte, vi letar efter det.

Deras regemente hade stått i närheten af Jerdagousk-höjden. Dessa tre hade haft sin post framför skyttegrafvarna, i ett bakhåll. På natten kommenderades regementet ifrån ställningarna, men dem glömde man bort. Då de tittade till, voro skyttegrafvarna tomma, trupperna hade dragit bort.

Det hopade sig allt flere trängförband på vägarna, oupphörligt nödgades man stanna. Tvärs öfver åkrarna kom en infanteribataljon. Officern skrek med hes, ilsken stämma till en mötande officer:

— Alexander Petrovitsch, hvar är öfverste Panov?

— Jag vet inte, har inte sett honom på två dar.

— Djäflar anamma dem allihop! Sån röra här är! . . . Hvart skall jag föra bataljonen?

Det började liksom kännas i luften, att allt var hjälplös, rådlös förvirring. Det märktes, att ingen visste något, ingen begrep något.

Trängförbanden stannade alldeles. Vägen skars af en annan väg, där det sabajkalska kosackbatteriets artilleri i en ändlös rad drog västerut. Ur dammet framskymtade svarta, spetsiga kanoner, hästhufvuden, gula mössränder, burjaters bronsbruna, snedögda ansikten. Vi stodo stilla. Mellan pjäserna kom en dammig

ordonnansofficer framsprängande till oss. Hans ungdomliga ansikte hade ett trött, nervöst uttryck.

— Ni vet väl inte hvar byn Juschinpu ligger? — frågade han oss ifrigt.

— Nej.

— Hallå du, chodja! Hvar ligger Juschinpu? — skrek han till en förbigående kines.

Utan att se upp fortsatte kinesen tigande sin väg. Officern galopperade ifatt honom och svängde ursinnigt sin nagajka. Kinesen började tala och gestikulera med armarna. Officern satte i väg åt andra hållet. Blåsten jagade upp väldiga, gula dammoln framför hofvarna på hans häst.

Plötsligt stannade det framrullande batteriet. Burjatkosackerna drogo tyglarna åt sig, hästarna ryggade baklänges, artilleripjäserna stannade. En artilleriofficer galopperade högt svärjande förbi oss.

— Återigen ha vi fått order att vända om! — yttrade han till oss, obekanta, och gjorde en åtbörd af ursinne. — Vill ni tro, att ända sen i morse gör vi inte annat än far fram och tillbaka! Än skicka de oss till Mukden, än tillbaka . . .

Ånyo skymtade artilleripjäser genom dammet, nu på återväg, ånyo mörka burjatansikten med platta näsor.

Vägen blef fri, vi satte oss i gång. Från alla håll dundrade kanoner, bakom oss och på höger hand smattrade täta gevärssalfvor.

Klockan två framkommo vi till Houlin. Men att stanna där var ej att tänka på. Alla bröto skyndsamt upp därifrån och drogo norrut. Vi rastade blott en halftimme på sluttningen af ett berg, bevuxet med väldiga cedrar och granar. På landsvägen genom byn vältrade dammoln, våra eldars lågor slickade marken. Ofvanför oss, under granarna, fladdrade hvita flaggor med röda korset; novotsjerkessiska regementets förbandsplats och något divisionslasarett voro där i verksamhet. Blodiga sårade raglade, stönade och dogo där uppe. Det fanns inga fordon för deras transport, och de lågo

där i rader. På andra sidan berget smattrade en feberaktig gevärseld, kulorna susade mellan granarna. Från toppen af berget såg man novotsjerkesser, som kommo flyende, sårade och döda, som tumlade till marken, japanerna, som ryckte an i utbredd skyttelinje.

Härifrån, härifrån! . . . Som sannskyldiga vandrande judar, onyttiga och overksamma, drogo vi vidare med tiotal af vagnar fullastade med onyttiga »kronans tillhörigheter». Om man ändå fått kasta af allt det där skräpet och lägga de lemlästade människorna på vagnarna! . . . Men det var ju omöjligt! Vi skulle ställas till svars för de förlorade tillhörigheterna. Gevärselden hördes allt ljudligare, kom allt närmare. De sårade blefvo oroliga, reste sig på armarna, lyssnade fulla af fasa . . .

Och vi drogo våra färde.

Det var en bred kinesisk väg, på ömse sidor omgifven af buskar. Det myllrade af trängkolonner i dammet. Vid tre fansor på sidan om vägen stodo skaror af folk, vagnar kommo och foro. Det var en intendenturdepå. Man hade icke hunnit bortföra den, och hellre än att bränna förråden delade man ut dem till höger och vänster bland de förbidragande trupperna. Vår öfverläkare och befälhafvare stannade där och togo hafre och konserver.

— Vill ni ha en kagge sprit? — föreslog en intendent.

Davidovs ögon lyste begärligt; han tvekade. Men befälhafvarn protesterade bestämdt: fattades bara, att truppen också skulle supa sig full på vägen!

Vi fortsatte. Soldaterna svuro halfhögt öfver befälhafvarn, som vägrat att taga emot spriten.

Vid en väldig, uppslagen sprittunna stod en intendent och öste med en skopa upp sprit åt alla som ville ha.

— Ta, pojkar, ta! Det skall ändå brännas.

Omkring honom trängdes soldater med nerdammade, förstörda ansikten. De räckte fram sina mössor,

och tjänstemannen hällde dem fulla med sprit. Soldaten drog sig tillbaka, försiktigt balanserande med sin fyllda mössa. Sedan satte han läpparna till mösskanten och drack begärligt och länge, skakade ur mössan och gick muntert vidare.

Vi hunno ifatt allt flere raglande, dödfulla soldater. De tappade sina gevär, skrålade, tumlade omkull. Orörliga gestalter lågo utsträckta i buskarna vid vägkanten. Tre artillerister raglade under vilda åtbörder utåt en skuren kaoljanåker.

Hvad var detta för intendenturtjänstemän? Förrädare köpta af japanerna? Uslingar, som ville förlusta sig med åsynen af ryska arméns skam? Ack nej! Det var bara godmodiga ryska människor, som inte kunde fatta, hur man med egen hand kunde bränna upp ett så dyrbart fluidum som sprit! Och under alla de följande dagarna, under hela den dystra reträtten vimlade vår armé af druckna. Det var som någon allmän glädjefest firats. Det berättades, att i Mukden och byarna kineser, köpta af japanska emissarier, trakterade våra af striden uttröttade soldater med den djäfvulska kinesiska rusdrycken — chansjin. Måhända var det sant. Men alla de druckna soldater jag frågade svarade mig, att de fått brännvin, sprit eller konjak i allehanda ryska depåer bestämda att uppbrännas. Hvarför skulle japanerna ha ödat pengar på kineserna? De hade en för oss farligare, en trognare och mer oegennyttig bundsförvant. Det var samma bundsförvant, som öfverbefälhafvaren förgäfves bekämpade i sina skrifvelser, den bundsförvant, som oförmärkt förstörde våra telegraf- och telefonlinjer, de allra nödvändigaste sträckorna af våra järnbanor och systematiskt utsådde ett vildt hat mot oss bland landets fredliga inbyggare.

Vi tågade öfver skogiga sandkullar till mörkrets inbrott. Kanondundret nådde oss nu från ett aflägset fjärran.

På en höjd i skogen stod ej långt från vägen en förmögen kinesisk gård omgifven af en stenmur. Vi

togo in där öfver natten. Alla fansorna voro redan öfverfulla af officerare och soldater. Vi nödgades inlogera oss i ett kallt lider.

Välbekanta ansikten — infallna, gröngrå af damm — föreföllo nya och främmande. Armarna hängde slappa, man ville inte röra sig. Vatten fanns ej — icke endast tvättvatten stod ej att få utan till och med tevatten. Bäcken hade tömts till sista droppen af tidigare anlända truppafdelningar. Med stor svårighet lyckades vi förskaffa oss ett kvarts ämbar innehållande någon sorts flytande smuts, kokade upp det, hällde på te och drucko.

Två officerare af våra bekanta kommo in till oss.

— Hur står sakerna?

Båda gjorde en hopplös åtbörd.

— Trupperna flyr öfverallt, japanerna tränger fram på alla håll ... I dag ha de besatt Mukden ...

— I dag ... Och i dag ha vi ju 24 februari! — utropade jag.

Vi växlade en blick: redan för en vecka sedan hade japanerna inbjudit ryssarna till sig på »blini» i Mukden den 25 februari ... Detta var naturligtvis ett tillfälligt sammanträffande, men en vidskeplig skräckkänsla vaknade.

Befälhafvarns adjutant, Bruck, kom hastigt in, svängande ett hvitt papper öfver hufvudet.

— Mina herrar! Dagens nummer af »Mandsjuriska arméns budbärare»!

Vi kastade oss begärligt öfver bladet.

Också nu ligger det framför mig — jag gömde det — detta historiska tidningsblad, som utgick från tryckpressen under ryska arméns allmänna flykt. Numret är för den 24 februari 1905 (n:r 201—202).

I går tillbakaslogos japanernas anfall på Njusintun, hvarvid våra trupper själfva öfvergingo till anfall. Vid Santajtse tillbakaslogos fem attacker ... Fiendens förluster äro mycket stora, och i dag på kvällen har den märkbart dragit sig tillbaka ... I dag på morgonen har den sista japanska afdelningen fördrifvits från byn Junhuantun. Kårchefen tackade

truppera i öfverbefälhafvarens namn ... Enligt vår observatörs iakttagelser draga sig de japanska trängförbanden tillbaka mot söder ... Trupperna äro vid godt mod och koka te (!), medan de vänta på attack ... Japanerna ha retirerat, beskjutna nästan på en armslängds håll af de våra ... Sedan i morse pågår en förbittrad strid i ställningarna i trakten af Fantsjatun. På denna plats och i ställningarnas reserver spela några af våra regementens musikkårer ... Truppernas sinnesstämning är lugn och glädtig ...

Nästa nummer af »Budbäraren» kom inte ut — tryckeriet var upplöst, och redaktörerna nödgades rädda sig genom hastig flykt. Men till sista minuten, till sista numret påstodo de, att allt gick utmärkt för oss, och läto icke undfalla sig ett ord om att våra ställningar redan voro tagna af japanerna, att våra depåer uppbrändes och Mukden öfvergafs ...

*

Hela natten fröso vi i det kalla lidret. Jag sof nästan inte alls för köld, slumrade blott till för några minuter. Knappt hade det dagats, förrän alla stego upp och började göra sig i ordning för affärden. I gården hade en massa trängförband samlat sig. För att det ej skulle bli trängsel vid affärden, bestämde den högste officern ordningen för afmarschen. Vår trupp kom allra sist.

Vagn efter vagn rullade ut på landsvägen i den gråa gryningen. Till vår tur var det ännu långt. Vi drucko te, och Schantser och jag tittade in i fansan där officerarna sofvit. Den var redan tom. Vi satte oss på liggugnarna. De gula bastmattorna, som lågo utbredda på dem, voro ännu varma, och varmt var det också i fansan. Jag sträckte ut mig på en bastmatta och lade mössan under hufvudet. Tankarna förvirrades och sveptes långsamt i ett ljumt, mjukt töcken.

Schantser väckte mig. Jag förklarade, att jag ville sofva, tills tiden för affärden var inne, då kunde han skicka bud efter mig. Efter en halftimme vaknade jag,

uppfriskad och kry. Jag gick ut på gården. Bakom de lummiga granarna flammade morgonrodnaden, det var alldeles ljust. På farmens ödsliga gårdar gick den gamle kinesiske ägaren med ljudlösa steg.

— Ers välborenhet! Ers välborenhet! — hörde jag min kalfaktors ifriga, andtrutna röst.

Jag ropade. Han kom springande.

— Skynda er, alla ge sig af! ... Vi ha ett japanskt kavalleri i hälarna.

Vi skyndade till baksidan af gården, där vår träng tillbragt natten. Alldeles i närheten hördes täta gevärssalfvor. Van vid skjutandet som jag var hade jag förut ej lagt märke till dem ... Hvad ville detta säga? Hur hade japaner kunnat tränga sig fram hit?

Den ena efter den andra af våra vagnar rullade i ilande fart ut på vägen. Schantser och öfverläkaren hade ridit upp på toppen af kullen och blickade ut öfver nejden. Jag steg till häst och galopperade till dem. Solen, som just gått upp, kastade sneda strålar öfver den grågula slätten, där ilade ryttare af främmande utseende med gula ränder på mössorna. De redo i riktning mot den väg, på hvilken vi i går anländt till farmen. På vägen skymtade man genom dammet ryska trängförband, soldater med vanvettiga ansikten piskade hästarna. På andra sidan höjden smattrade täta gevärssalfvor och kanonskott dånade.

Vi vände om ner och började galoppera efter vår träng. Vägen gick utför bergssluttningen och var bevuxen med tät skog. Öfver träden visade sig en hvitaktig rökboll, och där hördes ljudet af en kreverande granatkartesch. En andra, en tredje rökboll — och granatkartescherna började med korta mellantider krevera öfver skogen.

På vägen jagade trängförbanden ursinnigt framåt, infanterister rusade in mellan buskarna. På gården till en fansa vid vägkanten stodo bleka infanterister, som med darrande händer axlade sina persedelpåsar och

häktade fast kittlarna. En officer med mössan på nacken kom ut ur fansan.

— Hvad är det här för slag? — röt han i hotfull ton till sina soldater.

— Se, ers välborenhet! ... Alla ge sig ju af ...

— Ge de sig af? ... Låt dem ge sig utaf då! Vi skall slåss vi! ... Stilla!!

Trängförbanden jagade hvarann. Det var trångt på vägen, en del af vagnarna vek åt sidan och rullade i väg rätt utåt åkrarna. En artilleripark kom utkörande ur skogen. De dubbla gröna kistorna voro förspända med tre par hästar hvar, kuskarna piskade vildt hästarnas fradgiga länder. Kistorna jagade förbi, deras väldiga, järnbeslagna hjul dundrade. Artilleristerna flögo fram som om de haft en tom väg framför sig, men nu var den i stället öfverfull af trängförband.

— Stanna, era djäflar! ... Hvart ränner ni? — röt man ilsket åt dem.

Men de jagade på, vältande omkull fordonen i sin väg. Från de slingrande trängkolonnerna steg ett förtvifladt skri och tystnade med ens: skaklet på en krutvagn hade våldsamt törnat rätt i hufvudet på en soldat, som hållit in sin vagn i en sluttning, och med bräckt hufvudskål tumlade han under de järnbeslagna hjulen. Parken jagade vidare.

Än här än där välte vagnar. Soldaterna höggo af dragremmarna, hoppade upp på hästarna och galopperade sin väg. Ögonen i de bleka ansiktena voro jättestora, vanvettiga, intet seende.

Till höger om oss, i en vidsträckt, sluttande däld, skred en utspridd skyttelinje till motanfall, hälsad af kreverande granatkartescher. Morgonsolens sneda strålar lyste öfver dälden, soldaterna hade ut- och invända pälsmössor på hufvudet och gevär i handen; deras ansiktsuttryck var strängt och allvarligt. Ur diket bakom dem uppstucko reservens bajonetter.

Alltså fanns det försvarare! Och alla blefvo lättare till mods. Paniken upphörde. Trängkolonnerna bibe-

höllo den raska farten, men vanvettet försvann ur ansiktena, ögonen blefvo mänskliga. Vägen vek af åt höger, gick genom en stor kinesisk by. De skogiga bergen, ekande af skott, voro bakom oss.

Plötsligt gjordes halt. Kolonnerna, som kommo bakefter, stannade den ena efter den andra. Hvad var det?

Vi redo fram. Tvärs öfver vägen stod ett artilleri.

— Skulle ni inte kunna vika åt sidan litet, så att trängen kan komma fram? — frågade trängofficerarna.

Artilleriöfversten betraktade dem likgiltigt och högdraget.

— Nej, det kan jag inte. Jag väntar på order.

I tio minuter förblefvo vi stående. På andra sidan artilleripjäserna låg vägen klar.

— Ha ni hört? De trängförband, som följde efter oss, är allesammans tagna af japanerna.

Återigen gick det som en nervös ryckning genom trängkolonnerna. Artilleristerna stodo orörliga och betraktade med gäckande blickar de upphetsade trängtrupperna. Slutligen gaf öfversten någon order. Batteriet åkte upp på en liten höjd och började uppställa pjäserna. Trängkolonnerna satte sig i rörelse.

Plötsligt fingo vi se, att man där uppe på höjden åter fasthakade pjäserna i anspannen, batteriet körde ner för kullen och blandade sig i myllret af trängkolonner.

— Så nu ha de krigat slut! Jo jag tackar jag! — skrattade trängsoldaterna.

Öfver fälten i fjärran sträckte sig från söder mot norr ett tätt, grågult band af damm, som nådde ända upp mot himlen. Det var Mandarinvägen, alldeles packad med retirerande trupper.

VIII.

På Mandarinvägen.

På den breda vägen rörde sig trängförbanden långsamt framåt i en tät, oafbruten ström. Vagnar, kärror, artilleripjäser och ammunitionskistor trängdes likt isflak i islossningen, törnade på hvarann, stannade långsamt och satte sig långsamt i gång. Gulgrått, fränt damm hvirflade i luften, det hördes hesa skrik och svordomar.

Vår träng stod vid vägkanten och kunde ej komma upp på vägen. Vagnarna följde oafbrutet den ena på den andra, den bakre aktade sig att lämna minsta mellanrum mellan sig och den främre, för att vi ej skulle kunna tränga oss in.

— Seså, piska på hästarna! — röt vår befälhafvare till trängsoldaten.

Soldaten tittade sig om, skrattade och smällde på hästen. Vagnen satte sig i gång, efter den följde de andra, tätt på hvarann. Kusken på vår första vagn flög upp, piskade ursinnigt på hästarna och lyckades komma upp på vägen. Hans knutpiska snärtade hvinande kring nosen på de bakre hästarna. Den ena efter den andra af våra vagnar rullade snabbt upp på vägen, med ilskna, triumferande miner klatschade kuskarna de snedföre stående främmande hästarna, som reste sig i skaklen. Alla skreko och svuro.

Det var en ljum, solig dag med svag blåst. På sidorna sträckte sig gulgråa, plöjda åkerfält. Trängkolonnerna på en tio, tolf vagnar i hvart led rörde sig snäcklikt framåt. På gångstigarna längs vägen ströfvade oordnade soldathopar, där redo officerare, kosacker, trängsoldater på hästar med afskurna dragremmar. I trängseln af vagnar upplöste sig småningom

vår träng, den befann sig nu på tre skilda ställen. Det var förvånande, hur lätt både den och alla omkring en förlorades ur sikte. Man talar med någon en minut, ser sig om — och de välkända vagnarna synas inte mer till. Sexspann draga gigantiska svarta pontoner, kinesiska kärror med röda korset vicka af och an ... Man galopperar fram och tillbaka — ingenstädes ett bekant ansikte, ingenstädes en bekant vagn. Man rider på allena, utan att längre hoppas återfinna sina följeslagare — då varseblir man plötsligt tätt bredvid sig en af sitt sjukhus vagnar, en välbekant stämma ropar ens namn.

Strömmen af vagnar, insvept i damm, kröp framåt, stannade, blef stående, satte sig åter i gång. På de smala ställena af vägen, vid aftagsvägar till byarna och vid broarna uppstodo formliga bataljer. Tio vagnar i rad kunde icke passera samtidigt, och de började försöka afskära vägen för hvarandra, törnade ihop, hindrade hvarann. Genom dammet skymtade röda, ursinniga ansikten, det hördes ljudet af örfilar, pisksmällar, hesa svordomar. Befälet, så efterhängset, där det inte behöfdes, lyste här, som alltid när det behöfdes, genom sin frånvaro. Ingen öfverordnad utdelade befallningar, vagnarna kämpade om platsen och spärrade vägen under ursinnigt gräl. De bortre kolonnerna nödgades göra halt, en väldig stockning uppstod, och hela strömmen ända bort till horisonten blef stående.

Från sidovägarna kommo oupphörligt nya trängkolonner ut på Mandarinvägen. Bakom oss dundrade kanonerna i en vid halfkrets, gevärssalfvor smattrade från två håll. Öfver en kaoljanåker kom en sibirisk skytt gående mot vägen med ett blodigt bandage om armen.

— Kommer du från striden?

— Alldeles så!

— Nå och japanerna?

Han ryckte på axlarna.

— De strömma på ... Oräkneliga!

En kärra med tälttak kom rullande, i den låg en

sårad officer. Hela hans ansikte var täckt af förband, endast för munnen var en öppning lämnad. Förbanden voro blodd ränkta, de bildade som en röd ansiktsmask, och blodet droppade från dem. Bredvid satt en annan sårad officer, blek af blodförlust. Kraftlös och med dyster uppsyn höll han kamratens blodiga hufvud i sitt knä. Kärran skakade och riste, det blodiga hufvudet for af och an, som liflöst.

Genom dammet framskymtade ett bekant, kvinnligt ansikte — oändligt trött, blekt, med blåa ringar kring ögonen. Jag igenkände syster Kamenjeva, hustrun till artilleriofficern. Hon åkte i sin egen char-à-banc, ensam, utan kusk. Hon satt på sidan, och i botten af char-à-bancen låg ett stort, kantigt föremål, täckt med en vaxduk.

Jag banade mig fram till henne och hälsade.

— Ni reser ensam?

— Ja, — rösten lät som om den kommit från en annan värld. Ögonen stirrade orörliga — jättestora, mörka, omgifna af blåa ringar. — Ser ni, jag beställde en kista i Mukden, jag ville taga honom med på tåget, föra honom hem till Ryssland ... Kistan blef inte färdig i tid, så här tog de inte emot honom på tåget... Tog inte emot honom ... Stationen var redan öfvergifven ...

Med ens förstod jag: det stora, kantiga föremålet, som låg under vaxduken på botten af char-à-bancen, var hennes mans lik. Vinden bar till mig en kväfvande stank af ruttet kött.

— Varvara Fjodorovna! Det är ju ingenting att göra! Begraf den döde här, jag skall hjälpa er att ordna om det ... Inte kan ni föra honom med er!

Hon såg på mig med en främmande, förvånad blick.

— Nej, jag skall föra hem honom ... Om jag öfverger honom här, blir jag i alla fall vansinnig.

— Ers välborenhet! Herr doktor! — skrek från andra sidan vägen en soldat, som tvärs igenom dammet

urskilt min hvita bindel med röda korset. Han vinkade åt mig med handen.

Jag banade mig fram genom myllret af vagnar. På sidan af vägen låg en soldat med töcknig blick och blekt, lidande ansikte. Bredvid honom stod en annan soldat med bandage om hufvudet.

— Ers välborenhet! Hjälp honom! Det här är ju för ohyggligt! Karlen har en kula i magen, och ingen vill ta upp honom ... Han får ligga och dö som en hund!

Jag hoppade af hästen och undersökte den sårade. Den genomskjutna magen täcktes af ett bandage, pulsen var knappast märkbar.

— Titta på alla dessa vagnar, som kör förbi — fullastade ända upp i toppen!... Titta där, en hel vagn med filtstöflar! Och han skall lämnas kvar här! Filtstöflar är dyrbarare än en människa.

Hvad skulle man göra? Vi hejdade vagnarna, bådo, att man skulle kasta af en del af bagaget och taga upp den sårade. Kuskarna svarade: »Vi törs inte!» de befälhafvande officerarna: »Vi ha inte rätt». De samtyckte att lägga den sårade öfverst på ett lass; men det gick inte: han försökte hålla sig kvar på det kullriga lasset genom att ta tag om repen — men krafterna sveko honom genast, och han rullade af.

Och vagnarna körde förbi, och människorna körde förbi med skuldmedveten uppsyn och undveko att se på den vid vägkanten liggande människan. Man erinrade sig, hur ifrigt alla hört sig för, om någon försvarade oss i ryggen, om vi hade betäckning bakom oss. Där hade människor kämpat för oss och bland dem också denne döende. Nu låg han, onyttig, i dammet vid vägkanten, och alla försökte att så hastigt som möjligt komma förbi honom för att icke träffas af den sorgsna förebråelse, som talade ur de slocknande ögonen.

Jag hade några opiumpulver i fickan. Jag gaf

honom ett pulver, hällde ur min flaska litet konjak i hans mun. Hvad kunde jag göra mer?

Tyst som en tjuf satte jag mig upp på min häst och red vidare.

*

En kärra fullastad med gevär välte. Säckar med hafre och ris ramlade af. De utmattade hästarna spände bukarna och sänkte hufvudena mot marken. Oordnade skaror af infanterister släpade sig fram med gevären dinglande på ryggen, kosacker kommo ridande. I det solbegjutna fjärran dundrade kanonerna oafbrutet likt dofva åskskrällar.

En dragonofficer som jag kände kom ridande.

— Nå, ryttmästare, hur går det där borta?

— Hur? Ett fullkomligt nederlag! Fullkomligt! De våra springer som harar. Om en flock japaner uppenbarar sig på en kulle, tar hela regementet till benen.

Kosacker med morska miner och mössan käckt på sned redo förbi — det var löjeväckande att se denna morska uppsyn. Infanteristernas bajonetter blixtrade genom dammet — det var en ömklig syn. Och lika ömkliga föreföllo de slött framåtknogande soldaterna.

Ur de nerdammade ansiktena framblickade förvirrade, häpna ögon.

— Ers välborenhet! Är det sant, att fem riken krigar emot oss?

Jag suckade.

— Nej! Det är alltjämt bara ett enda.

— *Ni-ikak njet!* Fem riken!... Det vet vi säkert. Hur skulle ett enda kunna ha så mycket trupper? De myllrar ju fram från alla håll utan ände... Fem riken är det.

— Hvad för ena fem?

— Japan förstås, Kina ... Amerika ... England. Och så det där, hur heter det? ... Det ligger ett land bakom vår vänstra flygel, det är det.

— Korea?

— Alldeles så! Fem riken ...

I sluttningen ned mot en bro stockade sig kolonnerna. En artilleripark körde på vagnarna framför sig, det knakade i deras hjul. Artilleristerna manade på sina hästar och ville bryta sig igenom.

— Sakta, sakta! — skrek en trängsoldat.

— Undan! — vrålade en artillerist, som satt på kuskbocken af en ammunitionsvagn.

En infanteriöfverste sprängde fram till honom:

— Du *s-sukin syn!* Är det du som kommenderar här? ... Stilla! Hvart skall det bära af?

Artilleristens ögon blixtrade hotfullt och olycksbådande.

— Hvart? Åt samma håll som med er.

Också öfverstens ögon började skjuta blixtar.

Men i soldatens ansikte kom ett än vildare, rent skräckinjagande uttryck. Och med ens kände jag, att nu skulle med lätthet det kunna hända, som man ännu för ett par dygn sedan haft svårt till och med att föreställa sig. Öfversten kände detsamma.

— Kör på, gossar, söla inte! — skrek soldaten.

De beridna artilleristerna sporrade sina hästar, och parken trängde in i trängkolonnen. Piskor hveno, den ena ammunitionsvagnen efter den andra rullade ut på bron. Blek af vrede såg öfversten efter dem under tystnad.

Sakta, sakta kröp den ändlösa strömmen af trängkolonner framåt. Vid vägen satt en trött regementsmusikant med ett väldigt, blänkande mässingsinstrument öfver axeln. En raggig hvit kineshäst med ryggen i båge och med afbrutet bakben linkade ömkligt på tre ben. Framtill drog en soldat kraken i tygeln, bakom red en annan och piskade på honom med ett spö. Hästen brydde sig föga om det, och därför hittade soldaten på att rikta slagen mot det sjuka benet. Då började hästen trafva på med ryggen i än skarpare båge.

— Hvarför lämnar ni den inte kvar? — frågade jag.

— Det skulle vi gärna göra, vi ha ett sånt besvär med den. Men vi ha fått order att ta den med oss.

Åter förlorade man vagnar och folk ur sikte, åter stötte man oförmodadt på dem. Och alla, alla, som jag under detta halfår träffat i Mandsjuriet, voro de här. Det var som om man befunnit sig på ett ändlöst Nevski prospekt med en myllrande, obekant folkmassa, där oupphörligt bekanta ansikten döko upp.

Två ingenjörofficerare vid vår kår kommo fram till oss. Den ene, en ung löjtnant, skrattade skadegladt och gnuggade muntert händerna.

— Ha ni hört? Vår kårchefs hela träng har fallit i japanernas händer, — berättade han. — Jag jublar! Själf smet han, den fege uslingen, underrättade ingen om reträtten. Tack vare honom ha vi förlorat hela vår träng. Hvad vi går och står i är det enda vi har kvar.

— Och ni blef inte underrättad? — skrattade jag.

— Vi gaf oss också af utan ha fått något bud.

— Ja och inte nog med det!... Hvad som hände i går sen! En kosack kom med bud, att japanerna var i Fulin. Kårchefen skrattade — »dumheter!» — och beordrade oss att sätta upp telegraf i Fulin. Där låg vår armés stab. Vi begaf oss dit med vårt telegrafkompani. Ett helvetiskt skjutande! Kompanichefen skickar mig till kårchefen, jag rapporterar, att det är japaner i Fulin, att det skjuts på oss därifrån. Kårchefen lyddes. — »Skjuter de?» säger han och ser giftigt på mig. »Det hör kriget till det, löjtnant, att det skjuts! Ge er i väg och sätt upp telegrafen.» Vi började arbeta. Rundt omkring oss kreverade granatkartescher. En esaul med sina kosacker rider förbi. »Hvad gör ni här?» säger han. »Ge er genast af, japanerna kommer.» Jag galopperade i väg till staben — där satt redan alla till häst. Jag sade till stabschefen: »Hvad befaller ni oss göra med kabeln, skall vi ta bort den?» »Jag vet inte, jag vet

inte, gör som ni vill. Jag bara råder er att ge er af så fort som möjligt.» »Kan ni inte ge oss betäckning?» »Nej, nej, omöjligt. Red er så godt ni kan... Adjö!» — Och allihop galopperade i väg.

Vid vägkanterna lågo druckna. En soldat sitter på en kulle — han har geväret mellan knäna, hufvudet hänger ner på bröstet. Tar man honom i axeln, ramlar han åt andra sidan som en säck. Är han död? Har han somnat in för att aldrig vakna mer? Nej pulsen slår, från det röda ansiktet strömmar spritstank emot en.

En annan går med raglande steg, geväret guppar på ryggen.

— Hvar har du fått dig en styrketår, min gosse?

— Af kosacker — Gud välsigne dem! Jag ser att allesammans är fulla ... »Ge en soldat ett litet glas!» »Här får du ett stop, vi knusslar inte. Vi ha just länsat en kinesisk chansjin-bod». Jag drack ur stopet. När jag drack, smakade det otäckt. Men när jag druckit, blef det med ens så varmt i kroppen, handen sträckte af sig själf ut sig efter ett andra stop. Och tänk att få för ingenting!

På en vagn satt en underofficer med leende ansikte och sålde ur en stor trälår konjak, rom och portvin för femtio kopek buteljen. Han hade tagit lådan i Röda korsets magasin, bestämdt att brännas.

Det var hett, och det gick rundt i hufvudet af trötthet. Vi kommo in i en stor kinesisk by. Kineserna stodo utanför fansorna plirande i solskenet och dammet och betraktade skådespelet med orörliga, uttryckslösa ansikten.

— Ers välborenhet! Ers välborenhet!

En soldat från vårt kommando stod på en kulle och vinkade åt mig.

— Den här tvärgatan, ers välborenhet! Här ha de våra slagit sig ner.

På en äng bakom fansorna, vid stranden af en liten flod, hade båda sjukhusen, Sultanovs och vårt,

gått i bivack. Där voro dessutom några andra förband af vår kår och äfven kårchefen i egen person.

Eldarna bolmade, soldaterna kokade tevatten och värmde konserver. Af läkarna vid Sultanovs sjukhus erforo vi, att de alltsedan uppbrottet från M—ni icke heller arbetat utan legat oetablerade söder om Mukden. Men dem hade kårstaben naturligtvis icke glömt att underrätta om uppbrottet. Dyster och gul i hyn satt Sultanov hopsjunken på en fällstol, och Novitskaja lade socker i hans te.

Vi åto och drucko te. På bygatan hvirflade dammet. Trängvagnar gnisslade, det ljöd svordomar. Öfver den lilla floden gick utanför byn en gammal smal bro, och trängkolonnerna slogos om att få komma först öfver.

En afdelning kosacker red förbi.

— Gör er inte för god tid, på andra sidan berget stå japaner, — sade de likgiltigt.

Detta var otroligt — vi hade hunnit för långt bort. Men nervös brådska bemäktigade sig alla. Man vattnade hästarna i hast och spände för.

Kårchefen fann ett öfvergångsställe öfver floden i närheten af vår äng och bestämde trängkolonnernas ordningsföljd. Främst ställdes Sultanovs sjukhus, ehuru det enligt nummerordningen kom efter vårt.

Det sultanovska trängförbandet öfvergick floden och styrde öfver åkrarna kosan mot Mandarinvägen. Också vår tur kom. Sluttningen ner till floden var brant, andra stranden än brantare. Hästarna spände sig, deras hofvar gledo, piskorna klatschade, soldaterna sköto på vagnarna bakifrån.

Bakom vår träng hade redan en massa nya trängförband samlat sig. Öfver den smala bron strömmade också en oafbruten rad af vagnar.

På andra sidan floden, i närheten af den kinesiska kyrkogården, steg plötsligt en väldig, gulgrå rökpelare i luften, och därpå ljöd ett kort, liksom ihåligt brak. Jag stirrade häpen. Hvad ville detta säga? En ny

rökpelare steg mellan kyrkogårdens träd, kvistarna flögo i luften, grenar bräcktes. Jag hade ännu inte hunnit klargöra för mig hvad det var fråga om, förrän den dödliga fasan rundt omkring förklarade allt för mig.

Vagnarna på andra sidan floden flögo guppande öfver åkerns plogfåror, soldaterna lågo framåtlutade och piskade ursinnigt hästarna. Nere vid öfverfartsstället bildade människor, hästar och vagnar en enda röra. Allt var stadt i vild flykt.

Det ljöd ett skärande jämmerrop i backen ner till bron. Ur dammet kom en häst skenande med afbrutna skakel. Artilleriparken flög fram i rasande fart och välte omkull vagnar på sin väg. En man framskymtade, slungad ner från kuskbocken, hans uppsträckta arm fäktade i luften, hjulen gingo öfver honom, han tumlade framstupa i dammet, reste sig på knä, men trampad af de skenande hästarna tumlade han åter under hjulen.

Ännu en projektil kreverade och ännu en. En flämtande stämma skrek:

— Mischka! Hugg af dragremmarna!

Ropet trängde in i de förvirrade själarna som en myndig befallning, den man har att lyda utan resonemang. Soldaterna höggo skyndsamt af vagnarnas dragremmar, hoppade upp på hästarna och satte af i karriär. Andra gåfvo sig icke tid att sitta upp på hästarna utan lämnade dem åt sitt öde och flydde till fots.

— Era fega uslingar! Hvart tar ni vägen? Efter trängslöddret? . . . Till era platser! — ljöd ur larmet en hes, förtviflad, nästan snyftande röst.

En artillerilöjtnant med dragen sabel snodde mellan kanonerna, som kört in i trängseln af fordon. Servismanskapet högg af dragremmarna utan att se på honom.

— Hvad tar du dig till? . . . Du!

Löjtnanten svängde sin sabel och gaf soldaten ett slag på axeln. Denne vacklade baklänges, sköt ner hufvudet mellan axlarna och började springa utför sluttningen. En lång, mager artillerikapten med blekt

ansikte och onaturligt stora ögon satt orörlig på hästryggen. Han förstod, att nu var ingenting vidare att göra.

En schimose kreverade brakande på en höjd och öfverstänkte oss med lera. Artillerister kastade sig upp på hästarna och galopperade i väg. Jag följde efter dem. Löjtnanten släppte sabeln och tog sig om hufvudet.

Backsluttningen ner till öfverfartsstället var en enda röra af kullvälta vagnar, hästar och människor. En artillerilöjtnant jagade förbi på den höga stranden. Hans ansikte var rödt, läpparna rörde sig mekaniskt, ögonen brunno med vanvettig glans. I sin besinningslösa flykt jagade han rätt emot de kreverande granatkartescherna, och han högg ursinnigt sporrarna i hästens sidor.

Jag begaf mig öfver till andra stranden. Där satt alltjämt den magre artillerikaptenen orörlig på sin häst bland de öfvergifna artilleripjäserna. Han höll något i handen, och han lyfte armen, tätt invid hufvudet blixtrade det till, och kaptenen tumlade handlöst af hästen, som våldsamt stegrade sig.

Granatkarteschernas små rökbollar skymtade här och hvar i luften. Öfver åkrarna sprungo flyende soldater, snubblande i fårorna, andra jagade framåt på hästar, hvilkas dragremmar släpade efter dem. Allas ögon stirrade vanvettigt och som utan att se. Väldiga fordon med svarta pontoner rullade blixtsnabbt förbi. Förbi rullade en tungt lastad vagn med röda korset, den bleke soldaten på kuskbocken piskade hästarna af alla krafter, och det var egendomligt att se: han dref dem rätt på en brant sluttning, där han nödvändigt måste komma att stjälpa. Och vagnen flög utför branten, och inom ett par sekunder hade den tumlat ner i djupet på sidan.

*

Men hur hade japanerna kommit hit? Sedan, långt senare, fingo vi veta det: två, tre japanska serviser hade i vanvettig oförvägenhet sprängt några verst i förväg, hade utan all betäckning fattat posto på kullen och öppnat eld mot öfvergångsstället. Och hela denna massa af beväpnadt folk hade tagit till flykten, och förråd till ett värde af hundra tusentals rubel hade gått förlorade.

Floden och de kreverande projektilerna voro redan långt bakom dem, men trängförbanden jagade alltjämt besinningslöst framåt. Från vagnarna afkastades alla tunga saker, så att det skulle gå fortare. Förhållandet till »kronans ägodelar» hade undergått en plötslig och egendomlig förändring. Förut hade man inte vågat kasta af ett par trasiga bogträn för att bereda plats åt en sårad — nu kastade man ogeneradt af hela packor med soldatkappor, säckar med furage och proviant, officerskappsäckar och korgar. Ofta slängde man bort saker alldeles onödigtvis. Det var något smittsamt i detta, något af lössläppt element. Det var som om de bortslängda förråden, ohörbart för medvetandet, hade hviskat till själarna: mer eller mindre — det gör detsamma nu. Ingen frågar efter det.

Vi voro redan fem verst från floden, och kolonnerna tågade i vanlig takt. En ammunitionsvagn, som blifvit skild från sin park, kom rullande. Plötsligt skrek soldaten på kuskbocken till förridarna:

— Halt!

De stannade. Soldaten hoppade makligt af, drog ut en liten låda bak i vagnen, tog fram en träsked och ett paket tobak.

— Nu ha vi kuskat nog, pojkar! Hugg af dragremmarna!

De höggo af dragremmarna, och artilleristerna satte sig upp på hästarna och redo i väg, lämnande vagnen efter sig.

Det var som ingen ägare funnits till något. Mitt blef andras — andras blef mitt. Så snart en vagn

välte, kastade sig soldater öfver den och plundrade den. Öfverallt uppenbarade sig mänskliga schakaler, som vädrat byte. Sedermera berättade man mig, att marodörer afsiktligt ställde till falskt alarm om nätterna och begagnande sig af förvirringen plundrade trängförbanden. Under trängens panik vid floden Puho kastade sig två kosacker öfver pontonparkens kassakista och försökte bryta upp den; en fältväbel nedsköt med sin revolver den ene kosacken, sårade den andre och förde kassakistan i säkerhet.

Rofdjursinstinkterna, som förut riktat sig mot de värnlösa kineserna, började nu vända sig mot själfva armén och bredde ut sig där som en brand. Man tog äfven sådant som man inte behöfde, kastade det, tog något annat.

Och skamkänslan försvann.

En skrattande soldat satt och dinglade på en häst med afskurna dragremmar. I det han sköt mössan käckt på sned, berättade han:

— Japanen fördref oss från ställningarna ... jag schappade och schappade ... Så kom jag till ett sjukhus och följde med det. Det började slå ner kartescher kring sjukhuset, jag schappade igen. Så får jag se en förspänd packvagn. Jag högg af dragremmen, satte mig upp och red i väg. På vägen hittade jag en påse med skorpor, konserter (konserver) och hafre åt hästen har jag också kommit öfver — det går galant!

Stupade hästar och sönderslagna vagnar lågo om hvarann. Vägen var tätt beströdd med bortslängda pälsar, renslar och gevär. Öfverallt gingo soldater i oordnade hopar, och det var svårt att tro, att dessa män så nyligen marscherat i taktfasta kolonner.

— Hvad vill det här egentligen säga, ers välborenhet? — frågade soldaterna. — De jagar oss alldeles som vi jagade fransosen 1812.

— Jag tror för min del, att Rysslands lyckliga stjärna för alltid har gått ner, — sade en sprättig korpo-

ral, efter utseende och röst att döma en f. d. bodbetjänt.

En äldre soldat med tofvigt skägg utlät sig i dyster ton:

— Lillmor Rosseja (Ryssland) har öfverflyglats af styrkan. Hon har kommit till slutgränsen.

Han nickade olycksprofetiskt och upprepade gång på gång de obegripliga orden:

— Har öfverflyglats af styrkan. Har öfverflyglats...

Och framför en sträckte sig ändlösa rader af trängförband. Åter förlorade man oförmodadt bekanta ansikten och vagnar ur sikte, och åter upptäckte man dem på nytt. Åter satt vid vägkanten en uttröttad soldat med ett väldigt, blänkande mässingsinstrument öfver axeln. Den halft vansinniga Kamenjeva for förbi i sin char-à-banc med dess ohyggliga last. Med ryggen i båge kom den hvita hästen med afbrutna benet linkande; den bakom ridande soldaten försökte träffa det sjuka stället med sitt spö. Den där hästkraken var här! Den hade räddats!... Ja, det var ju alldeles i stil med det hela! Artilleripjäser och trängbagage slängdes, bakom oss uppbrändes depåer, som representerade miljoner, men denna gamla hästkrake släpade man med sig — och den skulle säkert bli räddad! Det var något storartadt symboliskt i detta.

En blek kosack med genomskjutet bröst satt och skakade öfverst på en fullastad kärra och höll sig med domnande händer fast i repen kring presenningen. Två soldater buro en officer med bortsliten fot på en bår. Soldaternas uppsyn var mörk, och de tittade i marken. Med ögon vanvettiga af fasa vände sig officern till alla officerare och läkare han mötte:

— För Guds skull, mina herrar! De vill kasta båren, låt det inte ske!

Det gick rykten, att af andra och tredje armén ingenting fanns kvar. Trupperna gåfvo sig bataljonsvis utan att lossa skott. I oöfverskådliga massor döko

japanerna upp öfverallt och förföljde ursinnigt de retirerande.

— Nå nu är det då säkert, att kriget är slut! — förklarade man öppet.

Som en hemlig, outtalad tanke härskade samma föreställning bland soldaterna. Då paniken efter beskjutningen lagt sig, hördes någonstädes ifrån ett samfälldt, jublande »hurra!» Det visade sig, att sappörerna midt under elden hade iståndsatt den instörtade bron och öfverfört artilleripjäserna, och chefen hade tackat dem. Men genom skarorna af retirerande lopp en förväntansfull skälfning, och alla frågade ifrigt hvarandra:

— Hvad är det? Är freden sluten?

Sakta, sakta rullade strömmen af trängförband framåt. Vägarna voro förskräckliga, backarna branta, broarna smala, halft instörtade. Och hvar och en tänkte endast på sig själf. Här är en smal väg, tvärs öfver den löper ett djupt hål, det är djupare på ena sidan än på den andra. Hvarenda vagn fastnar i det där hålet. Piskorna hvina öfver de fåfängt arbetande hästarna, soldaterna skjuta på af alla krafter — ändtligen kommer vagnen öfver på andra sidan. Och den nästa fastnar i sin tur, och åter ljuda skrän och pisksmällar. Vagnarna med hög last välta i hålet. På fem minuter skulle man kunnat fylla det med jord, och sedan hade man kunnat köra fram i traf. Men enhvar tänkte endast på sig och sin vagn.

Men hvarför voro vägarna så förskräckliga, så ofarbara? Under loppet af hela kriget hade vi retirerat. Alltså kunde man — åtminstone med någon liten sannolikhet — antaga, att vi åter skulle nödgas retirera. Men — och detta var olyckan! — det enda säkra medlet mot reträtt ansåg man hos oss vara att envist förneka möjligheten af reträtt, handla så, att det ej ens skulle falla någon in att reträtt var möjlig.

Det var ju förunderligt! Japanerna retirerade ingen enda gång under fälttåget, men de vidtogo städse de

mest omsorgsfulla mått och steg för händelse af reträtt. Vi visste, att vi aldrig gjorde annat än retirera, men för hvar gång var reträtten en öfverraskning för oss, och åter retirerade vi på »ofullbordade vägar». Öfver floden Ljaoho vid Telin förde endast en järnvägsbro. Vår (tredje) armé öfvergick floden på den knakande isen, som stod djupt under vatten. Hade slaget utkämpats en vecka senare, hade det varit omöjligt att gå öfver isen, och japanerna skulle ha tagit hela vår armé till fånga.

Man berättade mig, att ännu vid Daschitsjao hade Kuropatkin, då han visiterat ett af sjukhusen, frågat en öfverläkare, hvarför det ej fanns badhus och bageri vid sjukhuset. Öfverläkaren blef förlägen och svarade, att de icke visste hur länge de skulle komma att stanna här. Kuropatkin förklarade i lugn, fast ton:

— Ser ni floden där? *Längre än till den floden kommer inte japanerna!* Bygg ett bageri af sten, bygg badhus. Våra gossar behöfver bada.

Sedan drefvo oss japanerna hundratals verst bortom »den floden». Men äfven vid Mukden gick det till på samma sätt. Upplagsstationerna voro förlagda i en lång linje parallellt med fronten. Befälet förklarade ihärdigt, att någon reträtt ej skulle äga rum. En vecka före slaget uttryckte befälet sitt missnöje öfver att våra sjukhus hade så obetydliga förråd af ved och befallde oss anskaffa fem à sex famnar. Famnen kostade vid den tiden omkring 100 rubel. Vi köpte — och två veckor därefter flammade dessa vedstaplar framför de anryckande japanerna. »Det blir inte reträtt, det blir inte reträtt» ... Ljaojang uppgåfvo vi i augusti, till dess hade hela landet norr om Ljaojang varit i våra händer — och vi hade icke brytt oss om att uppgöra goda kartor öfver det. Hvad skulle det ha tjänat till? ... Och så, i striden vid Sandepu, visade sig en af orsakerna till vår motgång vara ... bristen på goda kartor, felaktiga föreställningar om byn Sandepus läge!

Ordet är en makt ... Tala så mycket och så hög-

röstadt som möjligt och använda så stora ord som möjligt, det var det förnämsta. Det gjorde alls ingenting, att verkligheten hela tiden grymt hånskrattade åt orden. — Bara rynka ögonbrynen än bistrare och uttala de hotande orden i än mera eftertrycklig ton. Genast vid sin ankomst förklarade Kuropatkin, att freden ej skulle slutas annorstädes än i Tokio, och redan några månader senare sjöngs det i armén smädevisor om denna förklaring.

Då Gripenberg anlände till armén, sade han i ett tal till soldaterna: »Om någon af er viker, sticker jag ner honom. Om jag viker, så stick ner mig!» Sade — och retirerade från Sandepu.

Det berättas, att under »opiumkriget» mellan England och Kina uppställde kineserna för att skrämma fienden och inge de sina mod på iögonenfallande platser väldiga kanoner .... af lera. Kineserna ryckte till strid under förskräckliga grimaser och vilda skrik. Men ändå segrade engelsmännen. Mot lerkanonerna ställde de kanoner, som inte voro lika stora men däremot af gjutstål. Mot de förskräckliga grimaserna och skriken satte de organisation, disciplin och klok beräkning.

*

Solen gick ner, himlen blef klar och lugn. Det doftade vår och det var ljumt. Högt i luften, likgiltiga för hvad som skedde på jorden, flögo flockar af vildgäss mot norr. Och rundt om en i dammet drogo uttröttade trängförband, de olycksaliga parkerna och batterierna jagade fram utan att väja för någon, oordnade soldathopar gingo och släpade benen efter sig.

En dödlig trötthet hade kommit öfver en. Det gick rundt i hufvudet, och det var knappt man förmådde hålla sig fast i sadeln. Man var törstig, men alla källor utefter vägen voro tömda. Och aldrig tog denna färd en ände. Ibland tyckte man, att om en minut skulle man ramla af hästen. Och då var det

ute med en. Detta var alldeles visst. Ingen skulle fråga efter en, hvar och en tänkte endast på sig själf.

Och där borta i sträckan mellan de retirerande ryssarna och de påträngande japanerna väntade hvad som var ohyggligare än fångenskap, ohyggligare än döden. På denna sträcka lurade likt schakaler invånarna i det af oss förhärjade landet, de stumma människorna med de gåtfulla, orörliga ansiktena. Hvar och en visste, att af dem hade man ej, kunde man ej ha förskoning att vänta, vi hade själfva gjort allt för att hos dem upptända ett vildt, oförsonligt hat emot oss. Jag erinrade mig, hur burjaterna på Sabajkalslätten slaktat fåret åt oss, kom ihåg, hvad jag då hade tänkt . . .

Och själen fylldes af fasa. Man spände sin vilja till det yttersta för att hålla sig kvar i sadeln, och handen trefvade efter revolvern i bältet — var den där, räddaren i nödens stund?

Långt senare fick jag veta något, som ännu i denna stund fyller sinnet med häpnad och ett begär att vördnadsfullt böja knä. En medicine studerande stannade kvar vid våra sjukhus i Mukden och föll i japansk fångenskap. Inom kort frigafs han, och i »Charbins Budbärare» berättade han följande: kineserna hade frivilligt upphämtat ryska sårade på Mandarinvägen och fört dem till Mukden, till de japanska sjukhusen där! De hade sannerligen ingen belöning att vänta sig för detta af japanerna — japanerna voro öfverhufvud njugga på belöningar. Öfverhopade af egna sårade måste de tvärtom ha beredt kineserna med deras bördor ett ganska syrligt mottagande . . . Så gengäldade oss dessa gåtfulla människor för sitt förhärjade land, för de af oss skändade grafvarna och templen!

Solen hade gått ner, ofvan aftonrodnaden lyste nymånen blekt. Jag red ifatt Schantser och Seljukov. Schantser var som vanligt pigg och lefnadslustig. Seljukov satt på hästryggen som ett lefvande lik. Af dem fick jag veta, att hälften af vår träng blifvit kvar vid öfverfartsstället, där vi råkat ut för japanernas eld.

Vi öfverenskommo att icke skiljas åt och noga hålla ögonen på hvarandra i denna förrädiska ström, som uppslukade människor likt sandkorn.

Det mörknade. Månskäran steg högre på himlen. Bakom oss och till vänster lyste brandsken. Vi veko ner på gångstigar utefter vägen. Den mörkgråa marken uppenbarade för blicken stup, som inte existerade, och dolde verkliga hål. Att rida där väg ej fanns var omöjligt, och lika omöjligt var det att komma upp på vägen: den myllrade af trängförband, våra hästar skulle genast fått benen afslagna. På dagen hade frammarschen försiggått långsamt, nu stod man nästan oafbrutet stilla. Man satte sig i gång, tillryggalade några hundra alnar och stannade åter. Vår träng hade vi för länge sedan förlorat ur sikte.

Det var kallt. Längs vägen lågo öfverallt bivacker, där eldar flammade, och af elden blef det än svartare rundt omkring. Naturligtvis var det högst riskabelt att uppgöra eldar, men därpå tänkte ingen.

Vi blefvo inbjudna att slå oss ner hos officerarna vid ** regemente, som rastade en stund med sin bataljon och hade uppgjort eld. De trakterade oss välvilligt med konjak, sardiner och te. Vi kände varm tacksamhet mot dem och glad rörelse öfver att det fanns så goda människor i världen.

I söder stod ett väldigt, dallrande brandsken. I väster brunno järnvägsstationerna utefter banan. Det var som en väldig fackelrad hade löpt längs horisonten. Den sträckte sig långt framom oss. Alla som kunnat rädda sig tycktes redan vara därborta i norr, bakom den mörka horisonten, och vi voro inneslutna här inom en ring af japanska kanoner.

En ordonnansofficer, som irrat vilse, satt bredvid mig, hällde en sked te i ett bleckstop och berättade:

— Ingen visste hvar vårt regemente var. Hvart skulle jag ta vägen? Plötsligt får jag se vår armés stab. Där står Kaulbars och förhör en fången japan. Jag gick fram och ställde mig att vänta. Ännu en

officer kom fram och frågade halfhögt, hvar sjunde skytteregementet befann sig. Kaulbars hörde det och vände sig hastigt om. »Hvad för slag?« »Jag skulle vilja veta, ers excellens, hvar sjunde skytteregementet är». Kaulbars såg på honom. »Sjunde regementet?» Han vände sig bort och ryckte på axlarna. »Jag vet inte hvart hela min armé tagit vägen, och han frågar hvar sjunde regementet är!»

Jag lade hufvudet på den djupt sofvande Seljukovs ben och bredde pälsen öfver mig. En stilla, ljum ro kom öfver mig. En af officerarna berättade i förbittrad ton något för ordonnansofficern, han talade fort, orden forsade fram:

— Vi stod i tredje arméns flank nära den andra. Bakom oss hade vi ett belägringsbatteri. Det nittonde. Plötsligt får vi veta, att det är bortfördt. Hvart? Kan ni gissa hvart? *Till Te-lin!* ... Vi ville inte tro det. De hade räddat kanonerna! I början af slaget hade de räddat kanonerna! Tänk så förskräckligt om japanerna tagit dem! Hvad är meningen med sådant? Existera kanonerna för arméns skull eller armén för kanonernas skull?!

Jag hade slumrat till, men nu återkom medvetandet med ens. Jag erinrade mig, hurusom vi just vid den där tiden hade mött ett kompani borisoglebtser vid öfvergången af Hunho: de hade transporterat haubitser, också till Telin.

— Vi stred i tre dar och hade inget artilleri. Mot de japanska pjäserna hade vi bara gevär. Inte bara belägringsbatteriet, allt artilleri hade de släpat i väg. Hos oss anses det bättre att låta tusentals soldater stupa än att utsätta en enda kanon för fara. Telegrafera, att en hel division stupat — då får du beröm. Telegrafera, att en enda kanon förlorats — då är du vanärad! Och hela tiden har man hos oss inte tänkt på hur man med kanonerna skall kunna tillfoga japanerna skada utan bara på att inte låta dem falla i japanernas händer. Är det kanske någon skam att

mista en pjäs, när den har gjort allt hvad den kunnat göra?

— Ja, det är japanerna inte rädda för! — utlät sig en dof basröst. — På det allra oförvägnaste sätt rycker de fram med pjäserna utan någon betäckning och fyra på, där det behöfs.

— Och det är rätt! Går en kanon förlorad, så än sen! Den har gjort hvad den skulle göra.

Jag lyssnade, och plötsligt erinrade jag mig en episod från Bonapartes italienska fälttåg. Han belägrade Mantua. Från Tyrolen anryckte en väldig österrikisk armé till stadens undsättning. Då öfvergaf Bonaparte utanför Mantua sitt grofva belägringsartilleri, omkring två hundra kanoner, tågade emot österrikarna och slog dem i grund... Man skrattade vid blotta föreställningen, att någon af de våra skulle vågat lämna två hundra belägringspjäser i sticket. Hela armén skulle de låtit förgås, men kanonerna skulle de försökt rädda.

Det blef begripligt, hvarför också våra sjukhus så brådstörtadt undanskaffades redan i början af slagen. Öfverallt iakttogs en måttlös försiktighet, som väntade de sig det värsta. Men det var icke en kallblodig, allt beräknande försiktighet utan feghetens försiktighet, fruktan för risk, för hvad man skulle säga «där hemma»...

Jag vaknade ur min slummer. Samma ilskna, snabbtalande stämma for ut mot artilleriofficerarna:

— De är en pestböld i arméns rygg alldeles som generalstaben. Balhjältar med monokel för ögat och franska glosor på tungan, i åtsittande byxor och lackerade stöflar... Då vi skulle göra ett motanfall, befanns det, att vi inte hade något artilleri, vi intog byn utan... Och de kräken, hvar var de? De hade lagt benen på ryggen och var ute och drog på vägarna. De vet, att deras pjäser är arméns dyrbaraste skatt.

— Och våra soldater, hurudana är de? — frågade en annan röst, lågmäld och sorgsen. — Hvar är de

forna lejonen? Tittar ett par japaner upp bakom en graf, så tar hela kompanier till flykten.

— Soldatslödder! — dundrade basen ilsket. — Hela den här armén borde läggas in på sjukhus och Kuropatkin fara omkring och dela ut nattrockar åt den.

*

— Doktor! Doktor! Vakna!

En hand tog mig sakta och varligt i axeln. Bataljonen gaf sig af. Vi stego upp.

Det var fortfarande lika mörkt, öfverallt brunno eldar. Nere på vägen myllrade svarta trängförband. Våra svultna hästar nafsade melankoliskt i fjolårsgräset på marken. Efter sömnen kände man sig ännu frusnare och lika trött som förut.

En skara soldater gick förbi.

— Har ni hört hvar japanerna är?

— En verst härifrån, strax bakom berget där borta.

Rundt omkring voro branta stup. Vi stego till häst, redo ner på vägen och trängde oss in mellan de stillastående fordonen. Vi tillryggalade en verst. Trängförbanden stodo stilla som en i sitt lopp hejdad flod. Eldar flammade.

Tungt lastade bagagevagnar spärrade vägen. Framför dem låg landsvägen jämn och tom på folk. Soldaterna sutto och sofvo på vagnarna.

— Hvarför står ni? Har något gått sönder?

— Ingalunda!

= Hvarför hindrar ni då de andra?

De dröjde litet med svaret.

— Hästarna fodras... Hans välborenhet herr kaptenen har lagt sig att sofva och befallt, att han inte får väckas.

— Ett sånt kräk!... Hvarför kör ni inte af vägen då? Ser ni inte, att alla trängförbanden stå still för er skull?

— Vi ha fått befallning att stå kvar här; det skulle vara svårt att komma upp på vägen igen.

En öfverstlöjtnant vid trängen, som kommit ridande, hade hört vårt samtal. Fnysande af harm gaf han sig åstad att väcka kaptenen.

Vi redo vidare. Småningom blef vägen åter öfverfull af trupper, de hade nu satt sig i rörelse igen, och det blef allt svårare att tränga sig fram emellan dem. Vi hade så när tappat bort Seljukov. Att rida på sidan om vägen var omöjligt... Vi beslöto att invänta gryningen, det fick gå hur det ville.

På en kulle sutto tre sappörsoldater kring en eld, bredvid stodo bagagevagnar. Soldaterna trängde ihop sig och beredde oss plats vid elden.

— Säg, ers välborenhet, är det sant hvad som pratas, att freden är sluten? — frågade mig en af soldaterna.

— Nu för ögonblicket finns förstås ingen, som kan inleda underhandlingar. Men naturligtvis är freden snart förestående. Fortsätta kriget är omöjligt, det är alldeles klart.

— Ja visst, det är på tiden att sluta. Så länge vi ha hållit på och slagits! — Han teg litet. — Men hvad tror ni, bli vi tvungna att betala japanerna?

— Ja, förmodligen kommer de att fordra krigsskadeersättning också.

— Då läggs det än tyngre skatter på bönderna... Nej, då är det bättre att kriga vidare.

— Hvad tänkte tsaren på, när han började det här kriget! — suckade en annan.

Bakom oss i mörkret ljöd ett gevärsskott, så ännu ett, och till sist brakade en hel salfva lös. Det var ej på mer än en versts afstånd. Alla lystrade till.

— Aha! Japanerna sofver inte de! — utbrast Schantser med nervös munterhet. — De jaga oss utan rast. Tydligen ha de beslutit att gå annorlunda till väga än förut, de lyder råden.

— Hvilka är det, som ger dem råd? — frågade en soldat förvånad.

— I utländska tidningar skrifs det jämt, att japanernas största fel är, att de inte förföljer oss, sen de väl ha slagit oss.

Soldaten kliade sig bakom örat.

— Han är så slug själf, och ändå skall de ge honom råd till på köpet!

Gevärselden blef allt häftigare och kom närmare. Nere på vägen jagade trängförband, där hördes skrik och svordomar. En skara soldater sprang förbi vår eld.

— Hvad är det för ett skjutande därborta, ni?

— Det är japanen, som är efter oss. Han har tagit allt trängbagaget.

— Har ni betäckning?

— Jo, en snygg en! De våra skjuter en gång, och sen lägger de benen på ryggen.

Soldaterna sprungo vidare. Sappörerna körde skyndsamt ner på vägen med sina vagnar.

Seljukov satt med hufvudet sjunket mot bröstet, dödstrött.

— Jag ger mig inte af. Jag skulle i alla fall ramla af hästen.

Äfven jag var alldeles slö af trötthet. Bli tillfångatagen, bli skjuten — det var så oändligt likgiltigt. Sofva, sofva — det var det enda viktiga.

— Jag lägger mig också och sofver, — sade jag. — Hvart skall man förresten ta vägen? Där nere på vägen blir man ju öfverkörd.

Vi redde oss hvar sitt läger framför elden. Skotten smattrade — det gjorde ej minsta intryck på oss. Alltjämt nya stationer började brinna i norr — jättefacklor, som med lugn, rak låga upplyste horisonten ... Det dök upp en tanke på kära människor långt i fjärran. Den dök upp, flammade till och uppslukades af slöheten.

*

Jag vaknade i gryningen. Elden hade för länge sedan slocknat, kölden trängde genom märg och ben. Schantser och Seljukov sofvo tätt invid eldens aska, som var täckt af rimfrost. Våra hästar stodo med hängande hufvuden.

På vägen drogo alltjämt ändlösa trängkolonner långsamt mot norr. Vid vägkanten lågo liken af två soldater, krossade af hjul och hästhofvar, betäckta med damm och blod. Och hvar voro japanerna? De sågos ej till. En alldeles gränslös panik hade uppstått under natten. Någon hade i sömnen skrikit till: »Japanerna!» — och paniken hade brutit lös. Vagnarna hade flugit fram i mörkret, kört öfver folk, störtat ner för branterna. Soldaterna hade skjutit på sina egna.

Jag väckte Seljukov och Schantser, vi stego till häst och begåfvo oss af. Stjärnorna slocknade, en kall morgonrodnad började brinna. Vi vattnade våra hästar vid en flod.

Det blef allt ljusare. Till höger steg solen upp bakom bergshöjderna, luften började bli ljummare. Kroppen hade fått hvila, sinnet var friskt. Framför oss skymtade i blåaktigt töcken en fjärran stad, tempelkupoler och buktande tak.

Vi redo in i staden. Var detta Telin? Nej, till Telin hade vi ännu trettio verst ... På den raka, smala gatan rullade massor af trängvagnar och batterier, hopar af soldater tågade fram. I morgonsolens glada sken strömmade långsamt denna främmande folkskara igenom den tysta kinesstaden. Ur skorstenarna steg rök — det såg så underligt ut. Utanför ett värdshus med en försilfrad fisk på en röd stolpe stod en klunga kineser och tittade på oss. Barn med små svarta flätor vid tinningarna sprungo öfver gatan. Genom springorna i pappersfönstren tittade nyfikna flickögon.

*

Mot aftonen framträdde i fjärran ett väldigt berg krönt af befästningar. Bakom berget låg Telin. Vägen delade sig åt två håll, och vid vägskälet satt en officer till häst och skrek:

— Sjätte och sextonde kåren åt höger, första och tionde åt vänster!

För första gången under denna långa färd full af anarkisk oreda var det någon, som utdelade order, som tänkte på att vidtaga några anstalter ... Vi redo fram till foten af berget. Där sträckte sig öfvergifna trädgårdar omgifna af låga lermurar. Bivacker lågo tätt invid hvarann, slätten bolmade af eldar. Vi stannade också.

Här befunno sig redan vår kårs tre öfriga sjukhus. Gul i ansiktet och på allvar sjuk låg Sultanov i en fyrspänd vagn afsedd för systrarna. Novitskaja — med svarta, spruckna läppar och nerdammadt ansikte — utdelade gälla, vredgade befallningar åt soldaterna. Förbigående soldater tittade förvånade på denna ovanliga befälhafvare.

— Har ni en käring, som kommenderar er? — frågade de småleende de sultanovska soldaterna.

Dessa tego mörkt och vände sig bort.

Sinaida Arkadievna kom fram till oss.

— Nej, nu är det nog! — sade hon och lät med en behagfull rörelse armarna maktlöst sjunka — adjö! Vi far till Charbin med tåget ... Och den stackars Varvara Fjodorovna — har ni hört! Hon skilde sig från oss och har hela vägen farit alldeles ensam i sin char-à-banc — med sin mans halfförmultnade lik vid sina fötter! ... Hon kom hit — ville vid stationen här lämna liket på tåget — de tog inte emot det. Slutligen var det någon general, som tyckte synd om henne — så rart af honom! Han sade till, att liket skulle sys in i säckväf, och lämnade af det till tåget som bagage. Hon följde med den döde.

Vi togo in i ett eländigt lider. Bekanta officerare och läkare kommo till oss.

— Vår kårchef har fått order att uppställa divisionen i ställningen framför Telin, men i staben vet de inte hvar regementena är. Alla är sin kos.

— Blir det ett slag vid Telin?

— Gud vet! Någon liten arriärgardesfäktning kanske ... Man får ju inte rätt på trupperna, och ingen materiel finns. Alla förråden befann sig strax bakom ställningarna — en del sköt de sönder, en del sprängdes i luften, för att det inte skulle falla i japanernas händer.

— Ja ... Så det har gått för oss!

En ung ordonnansofficer med genomskjuten arm berättade:

— Ända från morgonen hade jag letat efter vår kårstab, ingen visste hvar den fanns. »Se där är öfverbefälhafvarns tåg», säger man till mig, »fråga där!» Jag gick dit och frågade. »Vänd er till operationsafdelningen — borta i den där vagnen.» Jag går dit. På bordet ligger kartor utbredda, en öfverste i generalstaben för fingret öfver kartan och säger halfhögt till två generaler: »Vi hade 360 bataljoner och japanerna bara 270. Och nu frågar jag er — hur har detta gått till?» Det var genant — jag stod där och lyssnade liksom. Jag hostade. — »Hvad vill ni?» »Jag önskar få veta hvar **kårens stab är.» Öfversten såg humoristiskt på mig. — »Ja ... a. Hvar är **kårens stab!» — han skrattade och gick.

I Telins stationshus voro massor af folk. Man superade och drack brännvin eller te. Bredvid mig satt en mager intendent med statsråds axelklaffar. Han berättade sin granne, en öfverste vid trängen, att man ingenstädes kunde få tag på förbandsmateriel, att förråden hade uppbränts. I det han förtroligt lutade sig intill grannen, tillfogade han i en ljudlig hviskning:

— Nu ger oss hvar dag inkomster på halfannan till två tusen rubel! ...

Vi lade oss att sofva i vårt lider. Från staben anlände en order: vi skulle i morgon bitti bege oss till

stationen Kajuan, trettiofem verst norr om Telin. Bruck, som suttit kvar på stationen, kom tillbaka därifrån och talade om att där rådde panik: breflådor och telegrafapparater inpackades, alla flydde. Japanerna voro i anryckande mot Telin.

IX.

Irrfärder.

I gryningen stego vi upp och började samla oss. Alla voro nervösa och ifriga. Faran, som närmade sig från söder, spred redan oro i luften. Kompanier och bataljoner tågade förbi.

— Hvarifrån?

— Från ställningarna.

— Är det längesen ni kom?

— Alldeles nyss.

— Är japanerna långt borta?

— Tio verst.

Solen gick upp och lyste fram genom ett töcken. Det var varmt. Trupp efter trupp bröt upp och sällade sig till strömmen nere på vägen. Åter ville de, som lyckligen voro där, inte släppa fram nya, återigen hördes pisksmällar och svordomar på alla håll.

Det var något som brast mer och mer. Stängsel störtade, som synts fastare än stål. En tjock general, som steg ur sin vagn, röt i vredgad ton något åt en löjtnant. Löjtnanten gaf svar på tal. Ett gräl uppstod . . .

Kring järnvägsvagnarna invid stationen hade en skara druckna soldater flockat sig. En hop askar, balar, trälådor flögo ner på marken. Det var vagnarna, som disponerades af officerarnas konsumtionsförening. Soldaterna plundrade dem midt för allas ögon. De bröto

upp lådorna, stoppade fickorna fulla med socker, plockade till sig konjaks- och rombuteljer, paket med fin tobak.

Vår träng färdades långsamt fram på Telins smala gator. Druckna soldater plundrade kinesiska, armeniska och ryska butiker, handelsmännen sprungo skrikande omkring bland dem. När man med stort besvär hejdat plundringen på ett ställe, var den redan i full gång på ett annat. I diket invid torget låg en döende kines med hufvudet klufvet af ett sabelhugg.

I oordnade massor myllrade trängförband och batterier fram genom de smala gatorna; soldathopar drefvo omkring med gevären dinglande på axeln. Kineserna stodo vid sina fansor och tittade på med sin vanliga uttryckslösa uppsyn. Allt emellanåt uppfångade jag dock i deras ögon samma blixt af skadegladt, triumferande hat, som jag sett hos den där gubben i Palinpu. Och på samma sätt slocknade dessa ögon med ens, då de kände våra blickar, blefvo matta och likgiltiga.

Vi kommo ut ur staden. Vägen skars af den breda, tillfrusna floden Ljaoho. Isen var redan mycket dålig, den brakade och buktade sig under vagnarnas tyngd; ur hålen bubblade vattnet upp och svämmade öfver isen. Till vänster om oss löpte en sörjig väg, som utmynnade i ett stort öppet vatten. På morgonen hade isen här brustit under trängförbanden.

Jag red. Hästen, som gick i vatten till knäna, klef försiktigt på den knakande isen. Om slaget hade ägt rum endast en vecka senare! Det var en hemsk tanke. Då skulle det ha blifvit ett Beresina.

Hundra steg från floden reste sig på andra sidan en hög, brant vall. Förmodligen en kinesisk damm, som skyddade fälten för öfversvämningar. Hästar och människor arbetade sig fördärfvade på att få upp vagnarna för denna branta vägg. Och åter förundrade man sig: ett tjugotal soldater skulle på en halftimme ha gräft en präktig, jämn väg genom vallen. Men

ingen hade tänkt på detta, ingen fanns som kunnat ombestyra det. I armén existerade en hel förvaltningsgren för »fältförbindelser», men hvar representanterna för denna förvaltning nu befunno sig, hvad de gjorde — det visste endast den Allvetande.

Vi togo oss öfver dammen, veko af åt vänster och styrde in på »kolonn»-vägen längs järnbanan.

På banan passerade oss tåg på väg norrut med räddadt gods. Det var en underlig syn de företedde: tätt som flugor på en sockerbit sutto förrymda soldater på hvarje vagn — på vagnstaken, på bufferterna, på vagnsstegen, på bromsarna, på tendern ...

Myllrande som vanligt strömmade trängförbanden framåt på den breda kolonnvägen. Denna väg hade i god tid anlagts af ryssarna, men den hade anlagts i så god tid, att drygt hälften af broarna nu voro ruttna och instörtade. Trupperna gingo förbi broarna rakt öfver de tillfrusna floderna. Om det hade varit smutsigt, om det hade regnat! ...

Oupphörligt skilde sig vagnar från strömmen och styrde kosan till de angränsande kinesiska byarna. Man såg soldater stå på logarna och kasta kärfvar af kaoljan och tsjumis i vagnarna. Kring soldaterna rörde sig ifrigt och ängsligt små kinesiska gestalter. Soldaterna höjde armen, och kineserna flögo på hufvudet från logen ner på marken.

Och på stationerna tornade sig väldiga upplag af furage och proviant. I rader sträckte sig ofantliga stackar af tsjumis- och rishalm, där stodo stora sädeslårar till brädden fulla med hafre, kaoljan och tsjumis. Men att få något af det var inte lätt. Skälfvande af raseri berättade mig en skytteofficer:

— Jag skickade till intendenturen efter konserver och hafre — de lämnade inte ut någon, det skulle vara rekvisitionssedel. Jag skref en rekvisition, skickade den — folket kom tillbaka med tomma händer: *rekvisitionen skulle vara skrifven med bläck och inte med blyerts* ... Säg mig, hvar skulle jag få bläck här?!

Det var sannerligen tur nog, att jag hade en blyertsstump ... Vi blef utan, och dagen därpå brändes alla förråden!

Ända till sista timmen var utfåendet af ett pud hafre eller halm förenadt med ändlösa formaliteter. Då man påpekade, att alltsammans ändå skulle brännas, rynkade befälet bistert ögonbrynen och svarade förtrytsamt:

— Hvad vågar ni säga? Därom är det inte ens tal.

Men så började japanernas kanoner och gevärseld dundra i fjärran. Då blef det med ens en annan låt. Hvar och en fick utan rekvisition taga hur mycket han kunde och ville, upplagen öfvergötos med fotogen och antändes.

— Och öfverallt, öfverallt detta dumma, alldeles onödiga hemlighetsmakeri! — sade en gråhårig artilleriöfverste i förtviflad ton. — Till sista minuten hålls allt hemligt för alla, och sen sändas miljoner upp i rök.

En general, som vi mötte, underrättade oss: »Öfverbefälhafvaren har befallt, att skjutsarna skall åka i traf. Nattläger får inte slås.» Men till följd af de dåliga vägarna och trängseln inträffade oupphörliga afbrott, vi färdades långsamt. Första dagen tillryggalade vi endast fjorton verst, och på kvällen gjorde vi halt i en kinesisk by.

Endast en del af vår räddade träng hade vi med oss. Både öfverläkarn och befälhafvarn saknades. Öfverläkarns myndighet öfvergick till förste ordinatorn, Gretsjichin, befälhafvarns till hans adjutant Bruck. Och blott därför att dessa två människor ej voro med oss, fingo vi det snyggt och rymligt. Vi förklarade för våra soldater, att vi skulle vidtaga de strängaste åtgärder mot enhvar, som stal något af kineserna. För att de ej skulle behöfva göra det, köpte vi åt dem kaoljanhalm att elda med; vi gjorde upp med husägarna, hur mycket vi skulle betala för nattlogi i deras fansor. Och de mulna kineserna blefvo med ens före-

kommande och vänliga emot oss. I fansan inträdde en af ålder darrande gubbe med tunt skägg och ställde småleende på vårt bord två tjocka, tända ljus.

— Kapitana schibko schango! — sade kineserna, nickade med hufvudena och satte upp tummarna till tecken af sitt gillande.

Våra soldater voro missbelåtna och surmulna. Det upprörde dem ända in i själen, att vi betalade kineserna, när vi kunde slippa. En främmande soldat kom in på vår gård och började bända loss bräderna i porten. Jag körde bort honom. Våra soldater iakttogo mig ogillande.

— Värme är en god sak, — sade de i afmätt ton. — Och ger man än soldaten stryk, så tar han allt han kommer öfver.

Och de började bevisa, att så skulle man behandla kineserna.

— Vår tsar har befallt dem att hålla sig på tjugofem verst ifrån järnvägen, hvad har de här att göra då?

De berättade, hur kineser pinade tillfångatagna ryssar, att de stoppade ugnarna fulla med krut, innan de öfvergåfvo sina fansor. När soldaterna tände i ugnarna, inträffade explosion, och de blefvo alla skadade af kringflygande tegelstenar. Jag genmälde:

— Men säg mig, om hos oss i Ryssland tyskar och turkar krigade på samma sätt sinsemellan — skulle ni handla annorlunda då? ... Ni skulle plundra alla, göra dem allt ondt ni kunde.

— Det kan väl hända, ers välborenhet. Men så är det alltid i krig.

— Nej, ers välborenhet, ni må säga hvad ni vill — de hata oss, de här kineserna.

— Ja visst, min gosse, men hvarför skulle de älska oss? Om vi handlade rättvist emot dem, inte plundrade dem, då vore det en annan sak. Men för hvad skulle de nu älska oss?

— Nej i alla fall! Både kineserna och alla andra

katoliker hata alltid den rättrogne, vill skära honom i stycken.

Mörkret hade fallit på, vi gjorde oss redo att gå till sängs. På gården gick en kines med ljudlösa steg, som en skugga.

— Hvad gör du här, chodja? Det är liggdags.

Kinesen gjorde en nekande åtbörd.

— Kapitan sofva, kines gå omkring, soldata röfvare.

Nästa morgon tågade vi vidare, mot kvällen anlände vi till Kajuan. Där hade en massa trängförband och truppafdelningar samlat sig. Vi tillbragte natten i en fansa tillsammans med uralska kosacker. De foro ut mot infanteriet och berättade, hur infanterister hoptals flydde utefter järnvägslinjen. Kuropatkin hade skickat uralerna att spärra deras väg — soldaterna hade börjat skjuta på kosackerna.

Fred ville kosackerna inte höra talas om.

— Inte går det an att sluta kriget på det sättet. Det har aldrig förr händt Ryssland. Man skulle skämmas att komma hem igen, käringarna skulle skratta ut en och inte vilja lyda längre.

I söder dundrade kanonerna. En ny order kom — vi skulle draga längre norrut, till Tsjantafu. Under vägen erforo vi, att Telin var intaget och att japanerna fortforo att tränga framåt.

Vid öfvergången af en liten flod upphunno vi den räddade återstående delen af vår träng. Där befunno sig öfverläkarn och äfven två systrar. (De öfriga voro med oss.)

Öfverläkarn berättade utförligt och med nöje om sina irrfärder tillsammans med befälhafvarn, om de lidanden de fått utstå under vägen. De medföljande systrarna åter meddelade oss besynnerliga saker om dem. Efter det japanska angreppet hade öfverläkarn och befälhafvarn försvunnit, och ingen hade vidare sett till dem. Systrarna hade färdats med den del af trängen, där också kassakistan befann sig. Ingen officer

fanns, underofficern Smetannikov förde befälet. Han skötte sin sak energiskt och bra, om systrarna var han så omtänksam som aldrig öfverläkarn och befälhafvarn. De anlände till Telin, bivackerade där. Plötsligt erforo de, att öfverläkarn och befälhafvarn också voro i Telin — de sutto just och superade i stationshuset. Soldaterna blefvo utom sig af glädje, Smetannikov galopperade i väg till stationen. Men öfverläkarn kom inte; han endast befallde Smetannikov att ligga stilla och ej bryta upp utan hans order, om de också alla skulle hotas af fångenskap. Trängen låg i bivack öfver natten. I söder dundrade kanonerna, japanerna ryckte allt närmare. Öfverläkarn och befälhafvarn försvunno på nytt.

Smetannikov visste inte hvad han skulle göra. Soldaterna ansatte honom hotfullt.

— Hvad skall vi stå här för? Alla ger sig ju af! . . . För öfverläkarn är det ingen nöd, han tas till fånga han, men oss skär de halsen af utan vidare.

En kosack red förbi.

— Era nöt, hvad ligger ni här för? Ge er af, japanen kommer strax.

Smetannikov rådgjorde med systrarna och beslöt bryta upp. Efter halftannat dygn förenade sig ändtligen öfverläkarn och befälhafvarn med dem. Systrarna befarade, att Smetannikov skulle få stå till svars för det egenmäktiga aftåget. De sade till öfverläkarn:

— Det är vår skuld, att trängen bröt upp från Telin. Vi befallde Smetannikov.

Davidov svarade likgiltigt:

— Naturligtvis, det var ju nödvändigt . . . Hvarför stå kvar där?

Anande rätta sammanhanget men rädda för att tro på sin aning sågo sig systrarna försiktigt omkring och tillfogade hviskande:

— Vet ni, vi fick det intrycket — att öfverläkarn gärna skulle ha velat, att kassakistan fallit i japanernas händer . . .

Detta var en smutsighet, som man icke skulle velat tro ens Davidov om. Men jag erinrade mig, att alldeles i början af reträtten hade öfverläkarn i förbigående nämnt, att han för säkerhets skull förflyttat pengarna i kassakistan öfver i sin ficka ... Hu, dessa asfåglar!

Och hvilken massa af dem — fräcka, roflystna — som kretsade öfver den retirerande, utpinade armén och öfver det hårdt betungade mandsjuriska landet!

Vi stannade: framför oss hade den vanliga stockningen inträdt. Med öfverläkarn samspråkade en liten sprättig öfverstlöjtnant, chef för en parkbrigad. Först för en vecka sedan hade han anländt från Ryssland och var högst nedslagen öfver att kriget enligt allmänna meningen närmade sig sitt slut. Han frågade Davidov, om denne varit i kriget länge och om han »förtjänat» mycket.

Från en närbelägen kinesisk by nalkades en flock artillerister med hvar sin kärfve tsjumishalm på ryggen. Två häftigt upprörda kineser kommo ridande efter dem. Den ene, som hade ett fint, intelligent ansikte, vände sig till öfverstlöjtnanten och sade på ren, oklanderlig ryska:

— Se! Era soldater stjäl hö af kineserna!

Öfverstlöjtnanten vände sig bort.

— Det är väl inte bara mina ...

Och han gaf hästen sporrarna. Tolken bet sig i läppen och såg efter honom:

— Snart brister kinesernas tålamod, och vi börjar skjuta på er! — ropade han vredgadt och red långsamt bort.

Och jag tänkte med ett bittert löje: hvar är den gräns, där kinesernas tålamod ändtligen brister?

*

I två dygn lågo vi i Tsjantafu. Det kom underrättelse, att Kuropatkin var afsatt och hemkallad till

Petersburg. På kvällen fingo våra sjukhus en order från chefen för tredje arméns sanitetsväsen, general Tsjetirkin. Vårt sjukhus beordrades att bege sig norrut, stanna vid mötesspåret n:r 86, där uppslå tält och stanna till d. 8 mars och då, klockan 12 på dagen, (så exakt var det!) utan att invänta order tåga till Guntsjulin.

Vi hade under reträtten förlorat hälften af vår träng, att funktionera som sjukhus hade vi ej möjlighet till, och därom hade naturligtvis generalen underrättats. Men ordern måste åtlydas.

Vi begåfvo oss af. Åter sågos på ömse sidor om järnvägen ändlösa rader af trängkolonner och retirerande trupper på väg norrut. Det berättades, att japanerna redan intagit Kajuan, att bibanan bakom Kajuan var förstörd. Åter passerade tåg förbi, och åter voro vagnarna utan och innan öfverfulla af förrymda soldater. Man omförmälde, att i Guntsjulin kvarhöllos öfver fyrtio tusen desertörer, att femtio officerare ställts inför krigsrätt, att manskap skoningslöst fusiljerades.

Klockan fyra på dagen anlände vi till det bestämda mötesspåret. Där var en fullkomlig öken — inte en by i närheten, inte ett vattendrag, inga träd. Det enda som fanns var en liten brunn, hvars vatten räckte till tio hästar, icke mera. Öfverläkarn telegraferade till Tsjetirkin, att det icke fanns vare sig ved, furage eller vatten, att sjukhuset icke kunde etablera sig här, och bad om tillstånd att få uppsöka någon annan plats.

Vi bivackerade för natten. Intet svar kom på telegrammet. Men nu, då det brustit i alla fogningar, lät sig allt ordnas helt enkelt och lätt. Vi bröto upp utan tillstånd och begåfvo oss till Sipingaj.

Sipingaj myllrade af trupper och förband. Vid stationen stod den nye öfverbefälhafvarens, Linjevitsch', lyxtåg. Tåget blänkte af spegelglasfönster, i köksvagnen sågos kockar i fullt arbete. På perrongen promenerade stabsofficerare — eleganta och välfödda — och det var eget att se dem röra sig bland alla dammiga, ut-

tröttade officerare och soldater. Jämförelsen väckte bittra, fientliga känslor.

Oroande rykten voro i svang: japanerna voro redan tjugo verst från Sipingaj; Nogi med sin armé på sextio tusen man närmade sig Girin bakifrån; japanerna hade bemäktigat sig en del af Kuropatkins träng, och försvarsplanerna för Vladivostok hade fallit i deras händer. Allmänna meningen var, att det var otänkbart att fortsätta kriget, att trupperna voro fullkomligt demoraliserade. På allas läppar sväfvade ordet — »Sedan». Samtidigt berättades, att man i Petersburg beslutit fortsätta kriget, kosta hvad det ville, och utsett storfurst Nikolaj Nikolajevitsch till öfverbefälhafvare »för att höja stämningen inom armén» ... Man blef hemsk till mods vid tanken på hur långt den mänskliga förblindelsen kan gå ...

Allt omkring en gjorde ett intryck af förvirring och oreda utan gräns. Jag träffade en bekant officer från vår armés stab. Han berättade, att enligt ett rykte en japansk kolonn marscherade parallellt med våra trupper femton verst från järnvägen.

— Men det kan ni väl skaffa er säkert reda på genom rekognoscering! — anmärkte jag förvånad.

— Ack ni kan inte tänka er, hur det ser ut i staberna nu! Det är fabulöst, en utomstående skulle inte tro det. Man skulle tycka, att just nu borde staberna arbeta dag och natt. Men alla sitter med händerna i kors. Jag har hittat på ett göra åt mig för att slippa se eländet omkring mig ... Alla ha bara ett, alltuppslukande intresse — ordnarna. Det talas inte om annat än om ordnar.

Det berättades en mängd anekdoter om hur väl underrättade japanerna voro.

En fången japansk officer förs inför vår general. I detsamma ger generalen en order åt en ordonnans.

— Rid genast till chefen för N:s regemente och säg honom det och det.

— Hvar, ers excellens, ligger regementet?

— Hm ... Hur heter den där byn? ...

Generalen funderar och knäpper otåligt med fingrarna. Japanen kommer honom älskvärdt till hjälp.

— N.'s regemente, ers excellens, ligger i byn X.

En annan anekdot.

En kosack aflämnar i en stab en man i rysk officersuniform och anmäler, att han tillfångatagit en förklädd japansk spion.

— Men det är ju en rysk officer!

— Ingalunda! Det är en japan.

— Du måtte väl se, att det är en ryss! Har du blifvit förryckt?

— Jag försäkrar, att det är en japan: för det första talar han ryska utmärkt, och framför allt — han har alldeles reda på våra truppers ställning.

*

Vi lågo i Sipingaj några dagar, och den 8 mars, kl. 12 på dagen, alldeles efter general Tsjetirkins order, bröto vi upp och tågade åstad till Guntsjulin.

Nu fanns det godt utrymme på vägarna: större delen af trängförbanden hade redan dragit norrut. Det gick rykten, att chunchusband ströfvade omkring i trakten och öfverföllo enstaka truppafdelningar. Om kvällarna, då vi färdades fram i mörkret bland bergen, hörde vi ett mystiskt prassel i det torra fjolårsgräset i sluttningarna, långa eldstrimmor lyste på sidorna om oss. Men ingen människa syntes till. Man påstod att det var kineserna, som visade japanerna, hvar de retirerande ryssarna drogo fram. Alla kände vi oss kusliga till mods.

Vi anlände till Guntsjulin. Där var också öfverfullt af trupper. Befälhafvarns adjutant Bruck låg här redan sedan fem dagar tillbaka med en del af trängen. Öfverläkarn hade skickat hit honom med det öfverflödiga bagaget från stationen, dit vi beordrats af general Tsjetirkin. Bruck berättade, att vid sin ankomst

hade han vändt sig till ortens intendentur och anhållit om hafre. Hästarna hade ätit halm i en hel vecka. I intendenturen hade man frågat honom:

— Hvarifrån är ert sjukhus?

— Från Mukden.

— Aha, från Mukden! Nej ni får ingen hafre: vi ge ingenting åt rymlingar!

Och han fick ingenting ... Här framträdde den förunderliga »patriotism», som man gaf så lysande prof på i arméns rygg, där ingen så mycket som luktat på krut. Hela tiden, ända till fredsslutet, glödde dessa formationer i sin trygga afskildhet af krigiskt hjältemod, utgöto sitt förakt öfver den blödande armén och manade till kamp för »Rysslands ära».

Rättvisligen bör dock tilläggas, att heroismen och själfuppoffringen endast voro att finna borta i stridslinjerna, bakom oss; här framträdde först och sist mänsklig feghet, skamlöshet, moralisk smuts — allt det mörka slam, som den retirerande arméns första jättevåg kastade upp omkring sig.

På restaurangen träffade jag en liten officer vid ett af våra regementen. Chefen för hans kompani hade stupat strax i början af slaget, och befälet hade öfvergått till honom.

— Hur kommer det sig, att ni är här?

— Jag har ju blifvit sjuk! — svarade han glädtigt. — Reumatism i benen. Jag har vändt mig till sjukhusen, de ta inte emot mig.

— Har ni varit här länge?

— Halfannan vecka.

— Hvem för befälet öfver ert kompani?

— Där är en ställföreträdande fänrik.

— Och hvad gör ni här?

— Jag väntar på vårt regemente.

Här väntade han på det! ... Och han var munter och sorglös och förstod icke ens själf det skamliga i sitt handlingssätt.

En bekant läkare, som förestod ett desinfektions-

tåg, berättade mig följande. Vid reträtten från Mukden hade en mängd sårade officerare lagt beslag på en ledig varmvagn. Tåget anlände till Kuantsjendsi. Där slängde flere bland »de sårade» plötsligt af sig förbanden, hoppade ur vagnen och skingrade sig lugnt åt olika håll. Förbanden hade anlagts på friska lemmar. En öfverstlöjtnant med tjockt bandage öfver ögat hade underrättat doktorn, att han var sårad af en projektil i hornhinnan. Doktorn tog af förbandet, väntade att finna ett ohyggligt sår. Ögat var alldeles friskt.

— Hvar är ni sårad?

— Jag är inte precis sårad, det var ... hur heter det? ... projektilen flög tätt förbi, förstår ni ... en kontusion ... Jag har en kontusion i hornhinnan.

Nu fanns ett rikt verksamhetsfält för sjukhusinspektör Jeserski, som jag redan berättat åtskilligt om. F. d. polismästaren hade kommit i sin rätta sfär. Han snokade på stationerna, han snokade på tågen, anställde formliga skallgångar och hetsjakter. Det berättades, att han på ett tåg funnit två officerare, som gömt sig för honom under en tom kittel på en plattform. Men general Jeserski nöjde sig icke med att jaga rymlingar på gods- och persontågen. Han förfor på samma sätt i sanitetståget. Han ändrade läkarnas diagnoser, lät sätta af sjuka, som han ansåg vara friska. Tydligen ådrog sig hans verksamhet till sist vederbörandes uppmärksamhet: han förflyttades till någon punkt i arméns rygg, jag tror Vladivostok.

Japanerna upphörde att rycka fram. Småningom började förhållandena ordna sig. Förbindelsen mellan trupperna återupprättades.

Det gick rykten om att våra patruller ingenstädes lyckades spåra upp några japaner. Alla voro de försvunna. Det sades, att de gjorde en kringgående rörelse på ömse sidor om järnvägen, att den ena armén tågade från öster mot Girin, den andra från väster mot Bodune.

*

Sent på kvällen d. 14 mars fingo våra två och ytterligare sex andra flyttande sjukhus en ny order från general Tsjetirkin — att följande dag kl. 12 bryta upp och tåga till byn Lidiatun. Till ordern var fogad en kartskiss med angifvande af de förnämsta byarna på vägen. Vi hade att tåga trettio verst norrut längs järnvägen till stationen Fantsjatun och därifrån tjugo verst västerut.

Alla våra trupper lågo för närvarande i Guntsjulin. Hvarför skulle vi bege oss dit bort, hvad var meningen? Men vår sak var inte att resonera. Vi begåfvo oss af.

Väderleken hade slagit om. Det var mulet, kallt och blåsigt. Mot kvällen började det småregna, och i skymningen öfvergick regnet till snöglopp. Vi öfvernattade vid ett mötesspår i gränsvakternas befästning, på morgonen tågade vi vidare. Enligt kartskissen borde vi nu vika af åt vänster, i fjärran syntes stationen Fantsjatun. Vi frågade mötande kineser hvar byn Lidiatun låg. Alla pekade enhälligt åt öster från järnvägen. Och vår skiss visade på väster. Då började vi fråga efter de byar som stodo angifna på vår karta — Dava, Hunschimiosa. Dem förlade kineserna i väster.

Öfverläkarn lejde en kinesisk vägvisare, men enligt sin ekonomiska vana gjorde han ej i förväg upp om priset utan förklarade helt enkelt: Mig dig betala tsjen (pengar). Kinesen satte sig i spetsen för oss. Det snöade fortfarande, var kallt och vått. Vi färdades långsamt framåt. På kvällen gjorde vi halt i en stor by sju verst från järnvägen.

Ingenstädes så mycket som ett spår af ryska trupper. Inte en soldat, inte en kosack. Endast kineser. Vi passerade förbi de andra sjukhusen, som afskickats jämte oss. Alla harmades och svuro öfver Tsjetirkin.

— Hvart är det han skickar oss? Långt in i djupaste Kina, alldeles ensamma! Hvad skall vi göra där?

— Han måtte helt enkelt ha stannat med fingret,

där han satte ner det på kartan: dit skall mina sjukhus skickas! Befälet får se, att han inte sitter sysslolös utan gör något, vidtar åtgärder.

Vi tillbragte natten i en stor, förmögen fansa hos en gammal kines med allvarligt, intelligent utseende. Som alltid klappade öfverläkarn värden lugnande på axeln och sade, att han inte skulle oroa sig: han skulle få betalt för allt.

Det snöade alltjämt — de små flingorna kommo sakta dalande i den vindstilla luften. På morgonen låg snön en kvarts aln djup, och hela landskapet företedde en fullkomligt vinterlik anblick. Öfverläkarn beslöt, att vi skulle stanna här en dag för att låta hästarna hvila. Det var ledsamt och enformigt. Soldaterna stulo i uthusen allt hvad de kommo öfver. Den gamle ägarn gick stum omkring på gården med en lång pipa i handen. Han protesterade icke, endast tittade in i sina uthus, när soldaterna gått därifrån. Man kände blygsel, då man såg på hans allvarliga, tankfulla ansikte, präglad af aristokratisk värdighet.

Nästa morgon gjorde vi oss i ordning att bryta upp. Öfverläkarn omringades af kineser, hos hvilka han tagit furage och ved och i hvilkas fansor manskapet logerat. Davidov låtsade vara upptagen.

— Ja vänta! — sade han otåligt. — Sedan!

Truppen stod färdig, öfverläkarns häst leddes fram.

— Se här! — sade han brådskande och började dela ut pengar bland de påträngande kineserna. Åt en gaf han femtio kopek, åt en annan en rubel. Vår värd fick en femrubelsedel.

Kineserna började larma, och med vår vägvisare som tolk räknade de upp, hur mycket ved och kaoljanhalm soldaterna bränt upp för dem, hur mycket tsjumis de tagit för hästarna. Vår värd sade ingenting. Han stod med sin femrubelsedel i handen och såg sorgset på Davidov; det var som om han blygts å dennes vägnar.

— Ni får ingenting mer! Såna skälmar! — sade öfverläkarn i förargad ton.

— Ja visst! De ljuger allihop! — understödde honom soldaterna och betraktade kineserna med fientliga blickar.

— Det gör detsamma hur mycket man ger dem. De är ändå aldrig nöjda, — harmades Davidov.

Vi blandade oss uppbragta i saken.

— Hvarför kommer ni då inte i förväg öfverens med dem om priset? Vi behöfver kaoljan, vi behöfver tsjumis — köp och lägg upp pengarna! Men ni tar helt enkelt, ackorderar inte och kontrollerar inte ens hur mycket soldaterna tar.

— Det är sådana skälmar, de skulle alldeles skinna en.

— Jag vet inte det. Den där tiden, vi var ensamma, kom vi utmärkt öfverens med kineserna, det blef aldrig några misshälligheter.

— Seså, *tsuba* (undan med er)! — skrek Davidov till kineserna och steg till häst — Chodja, för oss an! — vände han sig till vägvisarn.

Denne såg harmset på honom.

— Mig inte vill! — förklarade han.

Öfverläkarn tappade koncepterna.

— Jag skall betala dig två rubel — *ljanga rubli*, — sade han och satte upp två fingrar.

Vägvisaren skakade på hufvudet och gick sin väg.

Vi gåfvo oss af utan förare. I nästa by lejde Davidov en annan kines att visa oss vägen till Lidiatun.

Den nye vägvisarn var en groft byggd pojke med en tjock fläta lindad om hjässan och med djärfva, skrattande ögon. Han gick framför truppen stödd på en lång käpp, klifvande i snön i sina kinesiska pjäxor med de karaktäristiska stropparna bak under sulan. Det var kallt, snön gnistrade i solskenet. Vi hade lämnat järnvägen långt bakom oss, de passerande tågens bul-

ler och signaler nådde oss endast svagt. Till sist drunknade också dessa ljud i den hvita stillheten.

Vi tågade och tågade. Ingenstädes ett ryskt ansikte. Här funnos nästan inga byar, blott talrika, enstaka farmer på tre fansor hvar. Kineserna vid portarna följde oss med uppmärksamma och som vanligt oföränderligt lugna blickar.

Solen sken, snön gnistrade. Instinktivt flockade sig soldaterna tätt inpå vagnarna. Förarn i sin pälsmössa gick stum framför truppen stödd på den långa käppen, och hans utstående, djärfva ögon hade alltjämt samma besynnerligt skrattlystna uttryck.

Ändtligen framkommo vi till byn Hunschimiosa. Här fingo vi veta, att någon by med namnet Lidiatun ej fanns i trakten — där voro endast byarna Lidiu och Lidiafan. På afstånd syntes de tidigare anlända sjukhusens bivacker. De hade slagit sig ner i den stora byn Lidiafan. Där voro alla fansorna upptagna, ingen fanns kvar åt oss.

Äfven här hade alla en känsla af häpen undran och öfvergifvenhet. Ett af sjukhusen hade i går öfvernattat i en by, där enligt kinesernas uppgift en stor afdelning välbeväpnade chunchuser hade tillbragt den föregående natten.

*

Vårt sjukhus låg i en liten farm två verst från Lidiafan.

På sina långa stänger fraktade kineserna skyndsamt bort korgar och säckar med ägodelar. Våra värdar språkade älskvärdt med oss, de smålogo artigt mot oss, men samtidigt talade de snabbt och ifrigt sinsemellan och sneglade på kaoljanstackarna, där soldaterna varit framme och snattat. Befälhafvarn brukade alltid liknöjdt och lättjefullt se mellan fingrarna med rofferierna. Men nu rusade han på soldaterna och förklarade hotfullt, att om någon tog så mycket som ett halmstrå af

kineserna utan hans tillstånd, skulle han genast draga den skyldige inför krigsrätt.

Nu, då det låg fara i luften, blef befälhafvarn som en annan människa. Han blef stillsam och tankfull, erinrade sig plötsligt sina rättigheter, började själf utan öfverläkarns hörande göra uppköpen af proviant och furage och betalade allt kontant. Öfverläkarn blef missnöjd och grälade på honom, men befälhafvarn var orubbligt bestämd. Kineserna funno en varm försvarare i honom. Han tillsåg noga, att hans kommando ej begick stölder. En skymt af fara yppade sig, en svag möjlighet till motstånd — och med ens gick det helt lätt att ordna sina mellanhafvanden med kineserna utan att förfördela dem!

Efter ett par dagar kom till öfverläkarn vid ett af sjukhusen en ny order från Tsjetirkin — alla sjukhusen skulle etablera sig, det och det skulle mottaga svårt sårade, det och det smittosamma *sjuka* o. s. v. Vårt sjukhus skulle mottaga »lindrigt sju*ka* och lindrigt sårade». Alla gapskrattade. Naturligtvis etablerade sig icke ett af sjukhusen — det fanns ju inga patienter att ta emot.

Snön började smälta, och det blef ett otäckt snöslask. Nätterna voro kolmörka. Kring vår farm gick en patrull, på gården och vid portarna stodo poster. Man såg inte handen för sig, och chunchuserna skulle lätt kunna smyga sig ända inpå farmen. Och de voro numera beväpnade med japanska gevär och militäriskt disciplinerade samt företogo anfall enligt taktikens alla regler.

Sent en kväll, då vi redan lagt oss, hördes hofslagen af en galopperande häst först på vägen och sedan på vår fansas gård. En främmande, blek soldat trädde in och räckte befälhafvarn en skrifvelse. Den var från befälhafvarn vid angränsande sjukhus.

»Enligt ett rykte som nått oss ämnar en stor afdelning chunchuser i natt företaga ett öfverfall på våra sjukhus, hvarom jag härmedelst vill underrätta er.»

Det lopp en rysning genom oss alla. Befälhafvarn bleknade och skickade sin kalfaktor efter fältväbeln.

— Ni har ju ett skyddskompani hos er? — frågade han soldaten, som öfverbragt skrifvelsen.

— Alldeles så!

Befälhafvarn skickade med honom ett bref, hvari han anhöll, att med anseende till vårt aflägsna läge en pluton af skyddskompaniet skulle tillsändas oss.

Vi hade åttiofem man, hästskötare, kalfaktorer och kockar inberäknade. Fyrtio soldater uppställdes rundt omkring vår farm, de öfriga fingo order att sofva påklädda med laddade gevär inom räckhåll. Ute var det svart som i en källare. Fältskärerna och jag synade våra revolvrar.

— Kinesen är väl inget att vara rädd för! Det är inte japanen det! — sade soldaterna föraktfullt. — Jag ensam tar tjugo på mig.

— Inte en enda kines har synts till i farmen i dag. De ha tydligen blifvit varskodda och gifvit sig af. I går var det alldeles fullt i fansorna.

— Jo de är kvar här. De ligger i halmen på gården.

Men kineserna hade verkligen försvunnit.

— Ett sånt pack! — brummade soldaterna harmsna. — Det märktes genast. Alla sneglade de på en så konstigt, precis som vargar. Tänk bara på vår värd, den där halte: i går tog vi lite potäter i hans visthus — han såg ut som om han velat äta upp oss. Man borde sticka ner dem allihop!

Timme efter timme gick. Plutonen kom icke. Befälhafvarn satt med sabeln ofvanpå kappan och lyddes spändt. De öfriga halfsofvo. Så vanvettigt, så vanvettigt alltsammans!... Här sutto vi alldeles onödigtvis, och om några ögonblick skulle vi kanske nödgas kämpa till vårt sista andetag för att inte lefvande falla i händerna på människor, som vi uppretat till raseri. Och hvarför allt detta?

På bordet låg »Buch der Lieder». Den tillhörde Gretsjichin, som öfvade sig i tyska. Jag slog upp boken . . .

Am Ganges duftet's und leuchtet's
und Riesenbäume blühn,
und schöne, stille Menschen
vor Lotosblumen knien . . .

Gamla välbekanta, vackra toner . . . Något rent och ljust skymtade. Och hvad det var förunderligt fjärran ifrån allt det omgifvande mörkret och slasket, den kanske förestående, meningslösa blodsutgjutelsen! . . .

Något öfverfall ägde inte rum den natten. Förmodligen hade kineserna meddelat chunchuserna, att vi voro varnade och hade rustat oss mot öfverfallet.

Nästa morgon beslöto vi att öfverflytta till byn, där de öfriga sjukhusen lågo. Davidov skref till den i rang högste öfverläkarn och anhöll, att man skulle tränga ihop sig och bereda plats i byn åt vårt sjukhus, enär vi enligt order af chefen för tredje arméns sanitetsväsen också skulle ligga i denna by. Schantser och jag redo att aflämna brefvet.

Vi mottogos af en högväxt, skinntorr gubbe med grått skägg och statsråds axelklaffar. Långsamt och metodiskt genomläste han Davidovs bref. Först en gång, så en andra, en tredje.

— Här står »enligt order» . . . Hvilken order? — frågade han.

— Hvilken? Ordern blef ju oss tillsänd med er underskrift.

— Ack den . . . Men här finns ju inte plats, allt är upptaget. Hvad är ni missnöjda med?

Vi påpekade, att vi lågo ensamma därborta och i händelse af ett öfverfall af chunchuserna skulle vara alldeles hjälplösa.

— Jaså, ni är rädda för chunchuserna! — sade gubben med ett smålöje. — Men ni har ju ert kommando, det är beväpnadt med gevär.

— Ni här i byn ha sju kommandon och ett helt skyddskompani, och ändå skickade ni oss i natt inte ens en pluton.

— Hm! — Gubben teg och tycktes inte ha hört vår gensaga.

— Och här ha alla bredt ut sig så vidlyftigt, — fortsatte Schantser. — I ert sjukhus t. ex. är en hel stor fansa apterad till kansli och en till apotek. Det är öfverflödig lyx.

Gubben tittade tankfullt på brefvet, därpå kastade han en blick på våra axelklaffar.

— Ni är ju andre ordinatorer?

— Ja.

— Nå, att med er afgöra den här frågan anser jag i hvarje fall alldeles omöjligt. Jag skall i dag skrifva till er öfverläkare och be honom göra mig ett besök klockan 10 i morgon bitti; vi skall tillsammans öfverlägga om saken ... Något mera var det ju inte?

Vi drucko te hos underläkarna vid gubbens sjukhus. Där var som nästan öfverallt: underläkarna talade med afsky och förakt om sin öfverläkare och bemötte honom stelt officiellt. Han hade en gång i tiden varit regementsläkare, sedan hade han länge tjänstgjort som ekonomidirektör vid ett stort militärsjukhus och därifrån kommit med i kriget som öfverläkare. Medicinen hade han länge sedan förgätit — papperet var hans allt. Läkarna började storskratta, då de fingo höra, att Schantser funnit det öfverflödigt att reservera ett helt hus för kansliet.

— I hans ögon är det ju sjukhusets själ! Läkare, apotek, sjuksalar — allt det är bara oväsentliga tillbehör till kansliet. Den stackars intendenten arbetar tjugo timmar om dygnet — skrifver, skrifver ... Vi och öfverläkarn bo strax intill hvarandra, vi träffas tio gånger om dagen, men dagligen få vi af honom skrifvelser med »föreskrifter» ... Ni skulle se hans order till sjukhuset — det är hela folianter!

Det befanns, att gubben själf blifvit dödligt för-

skräckt, då han fått höra talas om det stundande chunchusöfverfallet, och ej velat samtycka till att ge oss en enda soldat till undsättning.

I sällskap med läkarna aflade vi besök i ännu ett annat sjukhus. Öfverläkaren där var en bra karl, men hans sjukhus och han själf voro ytterst trångt logerade: alla bostäder hade statsrådet lagt beslag på. Händelsevis kom gubben själf dit.

— Har ni hört? De är rädda för chunchuserna! — berättade han småleende.

— Det är ju helt förklarligt! Hvad är det för mening i att stanna kvar där borta! — genmälde den andre öfverläkarn. — De ha jagat oss hit långt för hin i våld — naturligtvis måste vi hålla ihop.

— Ett sånt befängdt påhitt af Tsjetirkin! — skrattade Schantser. — Hvad menade han med att köra i väg oss hit?

— Det är inte vår sak att bedöma! — anmärkte gubben strängt och torrt. — Ni själf skulle kanske ha ordnat än sämre.

— Hm, sämre vore väl svårt! — smålog en af hans läkare.

Man började tala om nederlaget vid Mukden, om utsikterna för fred.

— När får den här smutsiga historien en ände! — suckade någon.

Gubben spärrade häpen upp ögonen.

— Hvilken smutsig historia? Hvad talar ni om?...

Dagen därpå öfverflyttade vi till deras by, och två dagar därefter kom en ny order från Tsjetirkin — alla sjukhusen skulle evakueras och bege sig till staden Majmakaj, nittio verst söderut. Marschrutan var uppgjord med sedvanlig noggrannhet: första dagen skulle vi stanna där och där — dagsmarsch 18 verst, andra dagen där och där — dagsmarsch 35 verst o. s. v. På aftonen d. 25 mars skulle vi vara i Majmakaj. Som vi snart upptäckte var hela denna marschruta uppgjord

utan minsta kännedom om vägarnas beskaffenhet, och naturligtvis rättade vi oss ej efter den.

Af den officer som öfverbragte ordern fingo vi en glädjande underrättelse: vår kår öfverflyttades från tredje armén till den andra. Alltså skulle vi befrias från general Tsjetirkins faderliga omvårdnad.

*

Nästa morgon bröto vi upp.

Snön hade smält, vägarna voro ännu smutsiga men började torka. På fälten sågos arbetande kineser. De gräfde upp kaoljanrötter ur åkrarna och gödslade. Ju längre söderut vi kommo, dess mera rysk blef atmosfären. På vägarna mötte vi allt oftare kinesiska kärror, som lastade med ägodelar, kvinnor och barn voro på väg norrut.

Vi började passera förstörda fansor, hvilkas tak voro tagna till bränsle. Allt talrikare blefvo de. I stället för gårdar — endast lerhögar, kringströdd halm och rester af väggar. De beboeliga fansorna voro öfverfulla af ryska soldater. Kineser sågos knappast till. På fälten irrade åter skaror af hemlösa, förvildade hundar. Träden föllo för ryska yxor.

Välbekanta taflor! Man började känna sig hemma. Befälhafvarn blef åter morsk och självsäker, öfverläkarn började åter ogeneradt skinna kineserna i nattlägren, betalade dem en eller en half rubel och kallade dem skälmar.

På tredje dagen anlände vi till Majmakaj. Staden var öfverfull af trupper och kineser, som flytt från byarna. Det var ohyggligt att träda in i en fansa upptagen af kineser. Som maskar i ett ruttnande köttstycke så krälade där människor i smuts och stank — män, kvinnor och barn, friska och sjuka om hvarandra.

I staben och på lasarettet talade man om möjligheten af snar reträtt. Det berättades, att på en sträcka

af åttio verst framför oss funnos inga japaner, att de med en stor kringgångsrörelse drogo norrut. Vidare förtaldes, att de skickat oss en inbjudan att fira påsken hos dem i Charbin. Man erinrade sig, hurusom de nyligen inbjudit oss på blini till Mukden ... I krigsrådet hade beslutits, sades det, att öfverge ställningarna vid Sipingaj och förbi Sungari retirera till Charbin.

X.

Freden i annalkande.

Vi förlades några verst norr om Majmakaj, ej långt från Mandarinvägen.

Under dagen blåste det starkt. Mot kvällen lade sig blåsten, och västerhimlen fick en skär färgton. Vid brunnen i närheten af vårt kvarter stod en klunga artillerister. Jag gick dit. På marken låg en häst orörlig med framsträckt hufvud, hans ögon öppnade och slöto sig långsamt. Ett stycke därifrån stod en artillerikapten. Vi växlade en förstulen blick.

— Hvad är det? ... En sjuk häst? — frågade jag.

— Ja ... Den har hela tiden med nöd kunnat släpa sig fram. Nu vattnades den och föll här och kan inte resa sig upp. Bakdelen är förlamad ... Allt en följd af 25 februari, — tillfogade kaptenen, sänkande rösten, så att soldaterna ej skulle höra honom. — En massa hästar fördärfvades vid reträtten och dö nu som flugor.

— Ligger ni här i närheten?

— Ja, vi ha tagit nattkvarter i gården där borta, i morgon tåga vi vidare.

— Hvart?

— Hvart! Mot norr naturligtvis! — svarade kaptenen småleende.

— Hvad nytt om japanerna?

— Det påstås, att de redan är vid Girin. — Vi följdes åt ifrån brunnen. — Nå har ni hört? Sen den 18 mars lär det föras fredsunderhandlingar.

— Hvad säger ni?

— I dag ha vi i vår armés stab fått underrättelse om att tsaren sammankallat landtdagen, förklarat, att kriget utfallit ogynnsamt för oss och att fred måste slutas.

Jag gick hem och berättade nyheten för de våra. Inga af manskapet voro tillstädes i fansan. Men redan fem minuter senare fördes lifliga samtal i alla gårdar, i alla fansor, det hördes glada frågor, skratt. Och öfverallt ljöd:

— Den adertonde mars ... den adertonde mars.

På den klara himlen lyste i väster nymånens smala skära. Det var ljust också inom en, man ville tala, tala med alla man mötte om att det blodiga vanvettet närmade sig sitt slut, man ville tro det själf och öfvertyga andra. Och öfverallt ljöd:

— Den adertonde mars, den adertonde mars.

Två soldater kommo fram till mig.

— Ers nåd, är det sant att det skall bli fred?

— Ja det sägs så.

— Men säg ... bli vi tvungna att betala honom?

— Ja förmodligen.

De fingo en dyster, betänksam uppsyn.

— Nej då är det bättre att kriga vidare, för inte kan vi gå in på det?

*

Vi förflyttades ytterligare fem verst mot norr, till byn Taj-pin-sjan. Kvarter anvisades oss i en rymlig gård, som låg en half verst från Mandarinvägen och var omgifven af lermurar med skottgluggar och torn.

Alla de rika gårdarna i denna trakt äro befästa till skydd mot öfverfall af chunchuserna.

Ägaren fanns inte där, han hade med sin familj rest till Majmakaj. I samma gård var ett infanteriregementes träng inkvarterad.

Våren var kommen. Knopparna svällde, gröna strån spirade, de gula ängarna antogo en grönaktig skiftning.

En kväll uppenbarade sig på gården en fetlagd kinesgubbe i pälsmössa och med ett vänligt gammalmansleende öfver sitt koppärriga, skägglösa ansikte. Han haltade sig fram på giktbrutna ben, stödd på en lång, smal käpp. De kinesiska arbetarna betraktade honom vördnadsfullt.

— Stor stor kapten, — förmälde de för oss. — Husbonde!

Och de gjorde en rundrörelse med handen: herre öfver alltsammans!

Gubben linkade omkring och synade gården, smålog godmodigt älskvärdt emot oss och bad oss om tillstånd att få gå in i sin fansa. Det tilläts honom. Han gjorde husesyn och blef tydligen mycket belåten öfver att ingenting förstörts.

— Schango! — sade han.

— Vi skall inte förstöra något, — förklarade man lugnande för honom.

— Schango! — upprepade han.

Han slog sig ner på en lår på gården, sugande på sin alnslånga pipa. Från sidofansan, hvars fönster stodo öppna, ljödo bönerop och sång — det förrättades korum. Där hördes sällsamma böner för de lidande, om frid i världen ... Gubben lyssnade intresseradt.

Det fanns ingen plats för honom på hans gård: allt var upptaget af oss och våra trupper. På kvällen återvände gubben till Majmakaj.

Kineserna begåfvo sig ut på fälten. Sådden började. Till cheferna för de ryska trupperna anlände

två kinesiska ämbetsmän med små kulor på mössorna och åtföljda af två brokiga kinesiska polismän med långa käppar. Ämbetsmännen framlade ett papper, hvari myndigheterna bådo de ryska befälhafvarna att icke hindra kineserna i deras arbete på fälten. De ryska cheferna genomläste papperet, nickade ädelmodigt och svarade ämbetsmännen att naturligtvis inte . . Hur kunde något sådant ens ifrågasättas! . . .

En morgon hörde jag på långt håll några underliga kinesiska skrik, något slags snyftande tjut. Jag gick ut. På bakgården, där regementsträngen var förlagd, myllrade det af folk — soldater och kineser — kring en rad tomma kärror förspända med småväxta kinesiska hästar och mulåsnor. Bredvid en tom grop klädd med bastmattor stod den koppärrige gamle husbonden och snyftade, sviktande på sina sjuka ben. Han tjöt, sträckte armarna mot himlen, tog sig om hufvudet, lutade sig fram och tittade ner i gropen.

Under kaoljanblad, utbredda öfver den, hade gubben i den där gropen haft gömda fyra hundra pud kaoljanfrö. I dag på morgonen hade han kommit hit med kärror och arbetare för att hämta fröna och börja så — men gropen hade varit tom.

Trängchefen, en flegmatisk kapten med röda, hängande mustacher, var här. Med liknöjd nyfikenhet iakttog han gubben, på tolkens frågor svarade han med att förvånad rycka på axlarna och förklarade, att ingen tagit kaoljanen.

— Nikolaj Sergejevitsch, ni vet väl inte . . . kanske någon af era soldater tagit kaoljanen? — frågade han löjtnanten. Det var något förställdt och onaturligt i hans röst.

— Nej.

— Har någon af er, gossar, tagit hans kaoljan? — vände sig kaptenen till truppen.

— Ne . . . ej, — svarade soldaterna ovilligt och sågo bort.

Gubben hoppade ner i gropen, kastade omkull sig, vred sig under konvulsiviska snyftningar och skrek något på kinesiska. Tolken öfversatte: gubben bad, att man skulle begrafva honom i gropen, för nu skulle han i alla fall dö af svält.

Soldaterna skingrade sig stumma och med mörk uppsyn.

På kvällen berättade oss kalfaktorerna, hur saken förhöll sig: för halfannan vecka sedan hade några trängsoldater händelsevis upptäckt den nedgräfda kaoljanen och underrättat sin chef därom. Kaptenen hade gifvit dem tre rubel hvar, för att de skulle tiga, och sent en natt, då alla sofvo, hade han med dessa soldaters hjälp forslat kaoljanen öfver till sina sädeslårar.

Sedermera frågade jag trängsoldaterna härom. Med harm och förakt berättade de detsamma.

— Hvad skulle vi göra? Hvad man befaller oss, det måste soldaten göra. Men synden är kaptens.

Endast hästskötaren Michejev, som underrättat kaptenen om kaoljangropen, sade:

— Hvarför gjorde jag det? Kinesen miste det sista han hade. Gud kommer att straffa mig!

Den gamle husbonden försvann, och vi sågo inte vidare till honom.

*

Och rundt omkring fortgick plundringen som vanligt. Fansor nedrefvos till bränsle, kineserna beröfvades sina sista lifsmedel. Det utgick en oklar order från öfverbefälhafvaren:

Öfverbefälhafvaren har befallt ytterligare inskärpa, att befälet skall ägna den mest noggranna uppmärksamhet åt bevarandet i oskadt skick af de kinesiska byarna i arméns rygg samt åt det rättsliga tillvägagåendet vid exploateringen af orternas förråd af proviant och furage. *(Order n:r 365.)*

Åter en maktlös pappersorder som kom och försvann!

Men nu inträffade något nytt: kinesernas undergifvenhet och ödmjuka lydaktighet började försvinna. Tolken, som vi träffat vid reträtten, befanns ha haft rätt i sin förutsägelse, att kinesernas tålamod snart skulle brista.

Om morgnarna började man på Mandarinvägen anträffa nedstuckna eller nedskjutna soldater och kosacker. Att färdas ensam på vägarna var farligt. Transporter, som sändes ut på furagering, återkommo tomma, i vagnarna lågo soldater med blodiga förband. De berättade om sammanstötningar med chunchuser, om att hela byalag af kineser, beväpnade med hvad de kommit öfver, gjort anfall på våra furagörer.

Det var tydligt, att ett guerillakrig hade börjat, hätskt och skoningslöst som alla sådana. Det gick rykten om att chunchuserna för icke länge sedan tillfångatagit två ryska officerare, stuckit järnringar genom deras näsor och släpat dem med sig vid rep och med händerna bakbundna. Själfva hade de ridit, och fångarna hade de låtit springa bakefter; de hade låtit dem öfvernatta ute i smuts och regn.

I slutet af april erhöllo vi från divisionsstaben följande underliga telefonogram:

Brådskande. Arméns öfverbefälhafvare har utfärdat order, att trängtrupper och andra förband i arméns rygg oförtöfvadt må beordras att hålla sig redo att tillbakaslå anfall af beridna chunchusiska och japanska (!) truppafdelningar.

Hvad ville detta säga? .. Fientliga trupper ströfvade fritt omkring i arméns rygg, och trängtrupperna beordrades att hålla sig redo till strid med dem ... Således voro vår armés flanker blottade? Således låg det sanning i ryktena, att japanernas armé kunde afskära återtåget för ryssarna och komma emot oss från norr?

Nästa morgon kom en ny order: man skulle befästa fansorna, göra skottgluggar i inhägnaderna, sända ut observatörer, uppsätta signalstänger. Nätterna voro åter mörka och orofyllda. En sofvande grannes ande-

tag togos för det aflägsna stönet af en sårad, hvarje ljud väckte ängslig undran.

Att skaffa furage blef allt svårare. De omgifvande byarna voro sköflade. Hästarna svälte, man födde dem med rutten halm och rutten kaoljan. Stämningen i ställningarna och de närmaste detachementen var tryckt. Ingen hoppades på seger. Icke ens de mest glödande patrioterna bland officerarna väntade sig något af den demoraliserade armén. De förklarade visserligen, att de nuvarande ställningarna voro bokstafligen oåtkomliga, att en kringränning var fullkomligt otänkbar — men detsamma hade sagts före både slaget vid Ljaojang och slaget vid Mukden, och ingen trodde det på allvar. Alla väntade och hoppades blott på ett: att östersjöflottan ändtligen skulle anlända, skulle tillintetgöra den japanska flottan, afskära den japanska armén — och då skulle allt taga en annan vändning.

Det berättades, att Linjevitsch till Petersburg sändt ett hemligt telegram, däri han underrättat, att vi hade mindre trupper än japanerna, att de våra alldeles fällt modet, att det ej fanns något hopp om seger och att vår armé hotades af faran att svälta ihjäl. Han ansåg för sin undersåtliga plikt att underrätta härom, i öfrigt vågade han som soldat ej fälla något omdöme; blefve han befalld, skulle han gå i striden om så vore med ett enda kompani.

Om Kuropatkin, som stannat här såsom chef för första armén, berättades det, att han tillbragte all sin tid i ställningarna och att hela hans omgifning hade intrycket, att han oaflåtligt sökte döden.

*

April månad tillbragte vi sysslolösa i byn Tajpin-sjan. I början af maj förflyttades vi tio verst nordligare och förlades ej långt från stationen Godsiadan, där vi lämnades lika sysslolösa. Sultanovs sjukhus befann sig hela tiden liksom förut ej långt från kårstaben.

Träd och fält grönskade redan rikt, det började bli hett. Öfverallt byggdes vägar och slogos broar för händelse af reträtt.

En skara tillfångatagna japaner och chunchuser fördes förbi vårt läger från ställningen till järnvägsstationen. Ibland dem gingo också afväpnade ryska soldater under konvoj. Vi frågade de konvojerande:

— För hvad är de där arresterade?

— För hvad arresteras man? De ha varit uppstudsiga mot officerarna, — svarade konvojsoldaterna mörkt och ovilligt.

Det hade kommit en hemlig instruktion till befälet att öppna och genomläsa de bref soldaterna fingo från Ryssland, enär det i stor myckenhet tillsändes dem proklamationer af upproriskt innehåll.

Det nådde oss underrättelser om oroligheter i Ryssland, om strejker, om jättedemonstrationer. Officerarna skämtade:

— Ha ni hört? I Ryssland ha alla lindebarnen strejkat. De fordra tryckfrihet och handlingsfrihet...

— Ja det kan bli obehagligt att vända om till Ryssland nu, där är det ju också upp- och nervändt.

— Å skräp. Vi skall lugna dem!

— Det är lätt sagdt. Men man törs ju inte ens visa sig på gatan. Har ni läst, att de i vintras slog ihjäl en general i Petersburg?

— Och så de rände efter oss, när vi reste hit! Så de skränade hurra!

— Ja... Och nu måste man smyga sig fram genom bakgatorna, annars blir man ihjälslagen.

— Sådan är pöbeln!

— Ja ja! Densamma som skrek hurra!

— Fy tusan! Nej det vore bättre, om vår kår finge stanna kvar i Sibirien och inte vända hem, förrän allt är glömdt.

En dyster löjtnant med röd näsa gjorde en energisk gest.

— Ja så sannerligen! Vända om hem och få stryk af studenter!

— Nå stryk, det får man se hvem som får.

Och ögonen började glöda hotfullt.

*

Den 17 maj spred sig i armén ett rykte, att östersjöeskadern någonstädes i närheten af Japan hade blifvit slagen af amiral Togo. Ryktena blefvo med hvar dag allt bestämdare — och allt otroligare. Det berättades, att eskadern var i grund förstörd, de bästa pansarskeppen borrade i sank, de öfriga tagna af japanerna, Rosjdestvenski och Nebogatov i fångenskap; endast en kryssare hade undkommit till Vladivostok. Japanska flottan återigen hade ej lidit några förluster. Äfven de värsta pessimister återgåfvo dessa »öfverdrifna» rykten med ett löje. Men dagarna gingo — och det otroliga visade sig vara sant: den mäktiga flotta, som man ordat så stort om och beständigt förespeglat armén såsom räddningen, denna flotta hade splittrats af Togos kanoner som en liten leksak utan att ha tillskyndat japanerna någon skada. Det visade sig, att östersjöeskadern varit en ny lerkanon, som haft till sin enda uppgift att skrämma japanerna med sin anblick.

Förtviflan, fasa och förbittring härskade i armén. Hur hade allt detta kunnat ske? Soldaterna nekade envist att tro på eskaderns undergång.

— Det kanske bara står så i tidningarna. De ljuger!

Alla voro uppfyllda af en djup, beständigt växande häpnad — den där japanen, som före kriget ingen ens hört talas om, hvarifrån hade han fått denna öfvernaturliga, okufliga kraft?

— Nå men nu är freden oundviklig! — sade man med tillförsikt. — Alla vanvettets gränser är öfverskridna.

Ryktena växte och frodades. Det berättades, att

japanerna endast hade väntat på en sjöstrid och nu beredde sig att med koncentrerade krafter angripa oss; de hade gjort storartade rustningar, och om det kom till en strid, skulle hela vår armé utplånas från jordens yta.

Man hviskade i örat på hvarann, att då underrättelsen om eskaderns undergång kommit till Petersburg, hade folkupplopp ägt rum och fjorton tusen människor blifvit dödade.

Ryktena om ett fredsslut blefvo allt ihärdigare. Det hette, att japanerna börjat sitt framryckande men plötsligt afbrutit det. Soldaterna väntade på freden med nästan feberaktig spänning. Deras ögon glödde dystert. De sade:

— De ha skickat oss hit att slaktas som boskap, ingen vet hvarför!

Slutligen, den 1 juni, kom den officiella underrättelsen, att presidenten Roosevelt erbjudit ryska regeringen sin förmedling i och för fredsunderhandlingar med Japan och att ryska regeringen antagit Roosevelts anbud.

*

Och tortyren begynte. Denna tortyr räckte hela sommaren, omkring två och en half månad.

Girigt lyddes man till alla nyheter från Washington. Soldaterna gingo dagligen till stationen för att köpa nummer af »Mandsjuriska armens budbärare». Roosevelts medlingsanbud var antaget, fullmäktige från Ryssland och Japan beredde sig att afresa . . . Men så kom plötsligt en order från Linjevitsch, där han meddelade ett telegram, som han erhållit från tsaren: »Jag litar fast på att mina ärorika trupper med Guds hjälp till slut skola lyckas öfvervinna alla svårigheter och föra kriget till ett för Ryssland lyckligt slut».

Och åter: till mötesplats för de delegerade hade Washington utsetts, men de delegerade skulle samman-

komma först i augusti — om två månader! Hvarför detta dröjsmål? Och i andra telegram meddelades, att Ojama framryckte i ilmarscher. Från ställningen kom rykten, att ett stort fältslag förestod. Japanerna hade stigit i land på Sachalin, besatt Korsakov och tågade raskt inåt ön.

Det var kväfvande hett, och dessemellen ösregnade det. Luften ångade af värme. Ryktena om det förestående slaget höllo i sig, ryktena om fredsförhandlingar och stillestånd tynade af. Soldaterna sade:

— Det hade varit bättre, om de inte skrifvit något alls, med de här telegrammen gör de bara pinan värre. Ena dan läser man: »fred» och gläder sig, nästa dag då man öppnar tidningen — inte ett ljud! Det var bättre, när vi inte väntade och hoppades. Nu får man om dan inte sofva för flugorna, om natten inte för tankarna. Förr åt soldaten ensam ur en skål soppa, nu äter fyra ur samma skål, och det blir ändå kvar. Ingen har lust att äta.

I »Budbäraren» stod infördt ett telegram från öfverbefälhafvaren till tsaren. I detta telegram förklarade Linjevitsch, att armén med ledsnad hörde talas om fredsunderhandlingarna och brann af begär att mäta sig med fienden.

Soldaterna läste telegrammet och skrattade hånfullt.

— Det märks, att han inte håfvat åt sig nog med pengar, eftersom han skrifver så. Han får tolf tusen rubel i månaden...

— Och hvarför ljuger han för tsaren? Har han frågat oss, eller hvad?

— Nå ja, om han också frågat, hvem skulle vågat svara honom? En gång vid en inspektion hade vi klagomål att framställa. Generaln frågar oss: Är ni nöjda med allt? — Alldeles så! — Får ni god mat? Alldeles så! — Har ni druckit kaffe allesamman i dag? Alldeles så! Generalen tittar och skrattar: Inte ha ni

druckit något kaffe i dag inte! Soldaterna svarar »Alldeles så!» på allting — så är det alltid.

Officerarna kommo på besök till oss från ställningen. Efter att ha öfvertygat sig om att inga kalfaktorer lyssnade, berättade de, att häromdagen två bataljoner vägrat marschera till ställningen.

— Hvarför skulle vi göra det? Nu är det fred. Tsaren vill fred och folket vill fred. Det är bara generalerna som inte vill.

Soldaternas sinnesstämning undergick en plötslig, påfallande förändring. De gjorde motsträfvigt honnör för officerarna; det kom också till sammanstötningar. Kommentarerna till nyheterna från Ryssland bådade intet godt.

— Det skrifs, att det är uppror öfverallt . . . Vänta bara tills vi kommer hem — då skall det bli bättre upp ändå! De skrifver hemifrån, att det är missväxt på allt — råg, hafre och hö. Och ändå skall man betala barin 27 rubel för jorden. Det gör detsamma, om det inte ställs till skifte, vi tar jorden utaf godsägarna, för annars kan vi inte lefva.

I midten af juli afreste Witte till Washington, och alla drogo en lättnadens suck; nu var det då ändtligen säkert! Men plötsligt spred sig ett rykte, att han återkallats. De patriotiska tidningarna skrefvo emot freden, duman i Chabarov bönföll tsaren i en underdånig adress att icke sluta fred, ifall japanerna skulle fordra krigsskadeersättning eller »en enda fotsbredd rysk jord». Tsarens resolution på adressen löd: »Jag delar till fullo de känslor, som besjäla duman i Charbarov.» Petitionerna från åtskilliga obekanta småstäder fingo samma mottagande. Kanske att allt detta endast hade till syfte att göra japanerna mer eftergifna? Men om resolutionen var fullt allvarligt menad?

Och ledan vid kriget var allmän. Man ville inte blod, man ville inte gagnlöst mördande. I ställningarna inträffade upprepade gånger händelser sådana som denna: en kosackpatrull råkar in i ett pass, rundt om

besatt af japaner. Förr skulle ingen af kosackerna kommit lefvande undan. Nu visar sig uppe på höjden en japansk officer, han ger småleende kosackkaptenen en läxa och pekar på utgången. Och kosackerna rida oantastade sin väg.

Ryktena om Wittes återkallande visade sig ogrundade. Han anlände till Washington, underhandlingarna började. Med feberaktig spänning följde alla deras gång, man slogs om »Mandsjuriska arméns budbärare». Befälet försökte alltjämt »uppehålla den krigiska andan» inom trupperna. Chefen för ett af våra regementen förklarade för soldaterna, att endast judar och studenter önskade fred. Soldaterna gjorde sinsemellan narr af honom och skämtade:

— Och tsaren, hvad är han då? Jude eller student?

En mycket inflytelserik general, som nyligen anländt till armén, yttrade i sitt tal till soldaterna:

— Om någon säger er att fred är sluten, så ge honom utan vidare ett slag för munnen.

»Mandsjuriska arméns budbärare» publicerade dikter »Från soldaterna» i den här stilen:

O för oss, vår far, till en dundrande strid
mot den lömske ovännen vår!
För gossarna tappra i spetsen rid
— de frukta ej död eller sår.
Vårt blod nu skall aftvå den skamfläck vi fått
i de förra, sorgliga dar.
Vårt fosterlands klagan vårt öra nått...
För an oss, för an oss, vår far!

Det kom alltjämt de mest motsägande telegram — bådande ömsom fred, ömsom krig. Det slutliga sammanträdet uppsköts beständigt. Plötsligt spred sig ett rykte, att freden var sluten. Det befanns vara osanning. Därpå följde dystra, olycksbådande telegram: Witte samtyckte ej till några eftergifter, han hade redan låtit beställa plats på ångbåten, Maartens packade sina kappsäckar. Det hette, att arméernas öfverbefälhafvare samlats till krigsråd hos Linjevitsch och att det endera dagen skulle komma order om frammarsch.

Aldrig i hela mitt lif har jag sett en sådan allmän, djup förstämning. Officerarna sutto dystra och grubblande och växlade blott då och då någon anmärkning:

— Sådant vanvett!... De gå mot undergången och förstå det inte. Detta är sannerligen den historiska Nemesis.

— Ja... horisonten är mörk... Och vi gå inte själfva mot undergång, vi bli skickade!

Soldaterna voro förbittrade. De sålde sina sista skjortor åt kineserna.

— Hvarför skulle vi hålla på dem nu? Bättre att supa opp dem! Man trodde det skulle bli fred, men nu får kronan sörja för utrustningen.

— Och om det nu blir reträtt igen, så skall minsann ingen af de där herrarna desertörer med röda revärer undgå oss. När det är strid, då håller de sig fem verst från ställningen; men gäller det att retirera, då sätter de af främst till häst och i vagn... Fina ena! Själfva lefver de opp miljoner, och så skicka de telegram till tsaren, att soldaten ber om krig!

XI.

Fred.

— Hurra.. a! — dånade det från alla håll i den soliga luften.

Två artillerister kommo åkande i en forvagn på vägen, svängde ett extrablad af »Budbäraren» högt i luften och skreko:

— Fred! Fréd!

— Hurra.. a! — ljöd det till svar.

Soldaterna kastade sina mössor i luften, omfamnade hvarandra och tryckte hvarandras händer. Alla läste begärligt Wittes telegram till tsaren:

Japan har antagit Eders Majestäts fordringar beträffande fredsvillkoren, och sålunda återställes freden tack vare Eders Majestäts visa och fasta beslut...

Man läste det om och om igen. Efter telegrammet följde redaktionens ledare i den vanliga svulstiga, lögnaktiga stilen:

Den allt större sannolikheten af ett fredsslut verkar i viss mån nedslående på våra krigare, som hoppats att genom kommande segerrika strider få tillfälle att godtgöra de föregående motgångarna. Men må alla dessa Rysslands tappre stridsmän veta, att tack vare deras ärliga sträfvanden har det beredts Ryssland möjlighet att såsom allt hittills förblifva en stormakt i fjärran Östern.

Och åter flögo blickarna till det dyrbara telegrammet. Öfverallt rådde jubel, ljödo glada skratt och hurrarop. Man slets om »Budbäraren» med Wittes telegram, i Majmakaj betalades en half rubel för numret.

Då telegrammet om freden kom till Charbin, berättas det, rådde regnväder. I en restaurang vände sig en officer till de närvarande och pekade på det stridt forsande regnet.

— Se, mina herrar! Ni tror att det regnar? Nej det är inte regn som faller, det är intendenternas, generalernas och stabsofficerarnas tårar.

Kristi stridsmäns kamp mot »draken» var till ända. Fromlande publicister kunde fortsätta att orda om det heliga värf Ryssland påtagit sig — soldaterna bedömde detta värf annorlunda. De sade med lättad uppsyn:

— Nu är det slut med att dra omkring och göra synd mot Herren Gud. Men så det har syndats mot honom!

Man väntade på fördragets ratifikation. Något stillestånd hade ej slutits. I ställningarna fortsattes skärmytslingarna, hvar dag kom bud om nya stupade. Hvarför dessa onödiga offer nu? De officerare som tillfrågades svarade skrattande:

— Alla är angelägna om att håfva in de ordnar de ännu inte hunnit få. Så snart freden ratificerats är det slut: arméernas öfverbefälhafvare förlora rätten att egenmäktigt utdela ordnar ... Ni skulle se hur det nu går till — ingen enda general är kvar i sitt kvarter, alla ha samlats vid ställningarna.

Staberna belägrades af officerare, som kommit skyndande från alla håll för att utverka stadfästelse på ordensbelöningar.

*

Också våra sjuksystrar fingo medaljer.

De yngre erhöllo guldmedaljer på Annaband för självuppoffrande vård om de sårade samt »för evakueringen d. 12—20 febr. d. å.». Öfversköterskan fick silfvermedalj med inskriften »för tapperhet» på det eftersträfvade georgsbandet »för själfuppoffrande vård om de sårade i eldlinjen i februari månad 1905».

Systrarna strålade, alla lyckönskade dem. Soldaterna i vårt kommando frågade mig undrande:

— Hvarför få de medaljer? Det är redan andra medaljen de få. Ha de arbetat mer än fältskärerna de? Hvarför är de så gynnade?

De hade i själfva verket ingalunda arbetat mer än fältskärerna. Systrarna skötte sina åligganden samvetsgrant, men fältskärernas tjänst var långt mera kräfvande. Dessutom fingo systrarna åka under marscherna, fältskärerna, såsom af underofficers rang, gingo till fots. Systrarna hade en lön af aderton rubel i månaden med allting fritt, fälskärerna såsom underofficerare hade tre rubel.

Öfverläkaren föreslog till medaljer aderton fältskärer och sjukvårdare. Man svarade honom, att till hvart sjukhus utlämnades endast två medaljer för de underordnades räkning. Det gick metodiskt till! Hos oss fingo fältväbeln och äldste fältskärn hvar sin.

Systrarna ... Ja, jag har ingenting ondt att säga

om dem. De gjorde otvifvelaktigt nytta, i sjukhusen i arméns rygg till och med stor nytta. Men de betraktades såsom en oundgänglig prydnad för krigsskådeplatsen, såsom »hvita änglar, som lindrade de sårade krigarnas kval». Alla sjöngo dessa »änglars» lof, alla voro i förväg beredda att falla på knä för dem, de öfverhopades med utmärkelser. Så vidt jag vet, återvände icke en syster från kriget utan en eller två medaljer; det var nog, att en kula föll ner eller en granatkartesch exploderade på hundra alnars afstånd, för att systern skulle bli belönad med ett georgsband. De systrar, som hade relationer bland det högre befälet, behöfde inte ens det: de fingo georgsband helt enkelt på grund af bekantskapen med de maktägande. Så tilldelades detta högt skattade band åt t. ex. Novitskaja och andra systrar i Sultanovs sjukhus, hvilka ingen enda gång varit i eldlinjen.

En gång på sommaren kom arméns öfverbefälhafvare till vårt sjukhus. Han var ytterst älskvärd mot systrarna och bjöd dem till sig på middag — han tyckte om fruntimmerssällskap och inbjöd alltid alla systrarna på sina middagar. Under samtalets lopp frågade han den vackra syster Leonova, om de arbetat i skottlinjen. Leonova svarade helt naivt nej. En vecka därefter ägde middagen rum. Generalen började åter enträget förhöra sig med Leonova, om de ej varit utsatta för fiendeelden någon gång, och gjorde allt hvad han någonsin kunde för att aflocka henne ett jakande svar; tydligen önskade han af hela sitt hjärta bereda systrarna tillfredsställelsen att få georgsbandet. Men till de öfriga systrarnas förtrytelse svarade Leonova åter nekande.

Låt gå för allt detta! Låt gå för att den ryska publiken vid anblicken af det orangegula och svarta bandet och tapperhetsmedaljerna tror sig ha framför sig själfuppoffrande hjältinnor, som oförskräckt skött sin tjänst under ett regn af kulor, schimoser och granatkartescher. Det sanna hjältemodet hyser motvilja för

etiketter. Men om publiken inte förstår detta, så må den då böja knä för falsk heroism under grann etikett.

Ovillkorligt vaknar dock en önskan att stäfja denna uppjagade hänförelse, då man erinrar sig tusende okända, verkliga hjältar — fältskärerna, som sedda af ingen drunknade i det gråa soldathafvet. Öfver dem sjöngs inga lofsånger, de pryddes inte med några granna dekorationer. Utan att uppmärksammas af någon vandrade de anspråkslöst bakom kompanierna med sina förbandslådor; de fröso med soldaterna i förskansningarna; de arbetade verkligen under ett regn af kulor och granatkartescher, kröpo oförfärade fram i skottlinjen och förbundo de sårade. Om dessa hjältar talade alla officerarna med verklig hänförelse och aktning. Från mitt arbete på sjukhuset minns också jag med särskild värme inte systrarna — ehuru jag ej har något att anklaga dem för — utan fältskärerna och sjukvårdssoldaterna, som så oändligt samvetsgrant uppfyllde sina åligganden, visade ett så kamratlikt deltagande för sjuka och sårade.

*

Jag skall i detta sammanhang tala litet om systrarna i allmänhet i detta krig.

En jämförelsevis obetydlig del af dem utgjordes af professionella sjuksköterskor, som redan i Ryssland verkat såsom sådana. De allra flesta — åtminstone af dem jag såg — voro frivilliga, som före afresan till krigsskådeplatsen i hast genomgått en kurs i sjukvård. Hvilket motiv ledde dem? De som entusiasmerats af »idén» voro påtagligen inte många. I detta krig återfanns ej den typ af barmhärtighetssystrar, som deltagit i rysk-turkiska kriget — hjältinnor, som spridt ett sådant skimmer kring barmhärtighetssysterns bild. Och detta är helt naturligt. Kriget själft var alltför idélöst. I rysk-turkiska kriget kunde män sådana som Garschin deltaga såsom frivilliga, och det är då naturligt, att det också bland systrarna funnos kvinnor så-

dana som baronessan Vrevskaja besjungen af Turgenjev och Polonski. För hvar kvinna med dådlust och självuppoffringsbegär fanns det nu arbete nog inom Ryssland.

De flesta systrarna tillhörde den klass af flickor, som det finns så godt om i Ryssland: de ha slutat skolan — hvad skola de nu taga sig till? De bo hos föräldrarna, ge lektioner för att få litet fickpengar, leds orimligt och vänta på tillfälle att bli gifta. Vid tjugo års ålder är deras lif liksom afslutadt. Och plötsligt framträder i fjärran en lysande, mystiskt lockande värld, där allt är så helt annorlunda, fritt och fullt af spänning.

Där kommo också änkor och hustrur, som längtat ifrån hvardagslifvets tråk och enahanda. Där kommo äfventyrerskor rätt och slätt. Där kommo kvinnor, som afskydde ett lugnt lif utan stormar och åskor — kvinnor med örnsjälar men med svaga hufvuden. En sådan var den på vårt sjukhus uppdykande »systergossen», hvars ögon började glöda som en roffågels, så snart faran nalkades. Men farorna voro sällsynta, lifvet förflöt enformigt också här, och inom kort, redan före slaget vid Mukden, återvände »systergossen» till Ryssland. Jag frågade henne förvånad, hvad som lockat henne hit bort till fjärran östern, hvad det var hon sökte här i ställningarna, då det som hon sökte i själfva verket fanns hemma i Ryssland.

— Hvar där finns det? — frågade systergossen undrande och tviflande.

Det är ju möjligt, att det i armén fanns »ideella» systrar af skilda typer, men jag personligen träffade inga.

Vidare förekommo rätt många systrar af aristokratiska familjer och med förnäma relationer. Med få undantag utgjorde dessa systrar verkliga plågoris för de sjukhus, där de voro anställda. För sjuksköterskans plikter hade de föga sinne, af läkarnas föreskrifter utförde de ej mera än hvad de hade lust till, läkarna själfva frågade de ej det minsta efter, och de huserade på sjukhusen alldeles efter eget behag. Hela sin till-

varo här förvandlade de till en oafbruten, munter och originell picknick med stabsgeneraler och officerare.

Ett inte mindre ondt utgjorde de systrar, som voro hustrur till officerare i fält. Under själfva slagen, då systrarna behöfdes som bäst, dugde de ingenting till. Naturligt nog voro alla deras tankar under dessa timmar hos mannen — hvar fanns han, lefde han? Kom så underrättelsen att mannen stupat eller blifvit sårad, hade man alls ingen hjälp att vänta af dem. En och annan af dessa systrar skötte kanske mycket samvetsgrant sina åligganden, men summan af saken var ändå, att de blifvit sjuksköterskor inte af kallelse utan för att få vara sina män närmare. De mindre bildade bland dem voro ytterst lättstötta, en anmärkning på deras sätt att sköta de sjuka togo de som en förolämpning, och det var särdeles svårt att arbeta tillsammans med dem. Hustrurnas önskan att få vara i närheten af sina män under dessa ohyggliga strider var ju naturlig. Men alldeles onaturligt var, att staten betalade dem en jämförelsevis hög lön (aderton rubel i månaden och allt fritt) för deras vistande i männens närhet.

Systrarna voro det enda kvinnliga elementet i denna ofantliga massa af friska, starka män. Som alltid i arméer under krig var hungern efter kvinnor oerhörd. Att få tillbringa en halftimme i kvinnosällskap skattades som en lycka af officerarna. En regementsfest hölls af ingen för fest, om man ej fick tillfälle att inbjuda åtminstone några systrar. Systrar, hvilkas sociala ställning och personliga beskaffenhet voro sådana, att i Ryssland knappt en fattig löjtnant skulle nedlåtit sig till dem, blefvo här enträget inbjudna till öfverbefälhafvarnas middagar, lysande gardesofficerare sökte ifrigt göra deras bekantskap. En syster på vårt sjukhus, en ganska vacker flicka, blef en gång tvungen att fara till ett af våra regementens stab, där det fanns en tandläkare. Det blef en uppståndelse i hela regementet, officerarna kikade genom dörrspringorna för att upp-

fånga en skymt af henne. En af dem berättade för mig, skrattande men själf helt häpen:

— Sannerligen, jag är ingalunda blyg af mig, och jag har haft många fruntimmersaffärer i min dar. Men nu — vill ni tro mig? — då de erbjöd sig att presentera mig för den där systern, så blef jag i fem minuter stående utanför dörren med bultande hjärta och vågade inte stiga in. Så ovan har jag blifvit vid fruntimmer!

Då vi om somrarna promenerade på vägarna med våra sjuksystrar, vände sig alla mötande om och stodo både länge och väl och stirrade efter dem.

*

Halfva september var redan gången. Vi väntade på fredsfördragets ratifikation för att bege oss i vinterkvarter vid Kuantsjendsi. Ännu i början af augusti framkommenderades vi till ställningarna, upprättade sjukhus och arbetade.

Tsjumisen på fälten var slagen, öfverallt skördades kaoljanen. Fälten blefvo kala. Dagarna voro soliga och varma, men nätterna mycket kalla, och frostnätter förekommo ofta. Soldaterna hade endast sommarkläder. Deras klädesrockar och pälsar hade redan på våren deponerats i Charbin.

De logerade i tält och fröso förskräckligt om nätterna, voro förkylda och missnöjda. De som hade pengar begåfvo sig till Majmakaj och köpte vadderade kinesiska täcken. Men efterfrågan på täcken var oerhörd, och priset på dem steg ända till åtta rubel.

Vår förrådsförvaltare for till Charbin för att hämta de där deponerade vinterkläderna. Dagen efter hans afresa kom en rapport från arméförvaltningen, att våra saker voro förflyttade från denna depå till en annan, n:r den och den. Och efter en vecka kom förvaltarn tillbaka — tomhändt. Han rapporterade:

— De lämnade inte ut sakerna. Ordern var inte ställd till den depån.

— Då skulle du ha anmält saken vid den förra depån och låtit dem anteckna på ordern, att sakerna var lämnade till en annan depå.

— Det gjorde jag, men de nekade. Ni ha fått rapport om det, sade de.

Det var ingen annan råd än att skrifva en ny order till Charbin och skicka nytt bud. Efter ännu en vecka anlände sakerna ändtligen.

Många uniformer, pälsar och filtstöflar voro så illa medfarna, att de inte kunde användas. Man skref och anhöll om nya uppsättningar. Och nu uppdagades något häpnadsväckande: det fanns inte mera några förråd af varma kläder i armén.

Under en inspektion yttrade divisionsgeneralen till soldaterna:

— Kom ihåg en sak, gossar: ingen vet ännu, när vi få vända hemåt. Vintern här är mycket sträng, och det finns inga förråd af varma kläder. Tag väl vara på hvarenda varm trasa, kasta inte bort något — ni ångra er annars efteråt!

Jag hörde generalens ord, och med en rysning gjorde jag mig den frågan: om nu inte japanerna antaga Wittes ultimatum och kriget skulle fortsättas?

Jag erinrade mig hvad jag hört af officerare, som på sommarn kommit hit från Vladivostok. De hade uttryckt sin häpnad öfver hur slappt och långsamt arbetena på Vladivostoks befästning bedrefvos, det var som om Vladivostok liksom Port Arthur väntat på att bli belägradt af japanerna för att på allvar börja befästa sig.

Ja här kunde man tro hvad som helst, absolut hvad som helst!

*

Sultanovska sjukhusets historia slöt med en stor skandal. En gång, strax innan han skulle fara på be-

sök till kårchefen, sökte dr. Sultanov upp sina underläkare för att reda upp någon af de misshälligheter, som hörde till ordningen för dagen på detta sjukhus. Under samtalet kom dr. Vasiljev att nämna Novitskaja och kallade henne »syster Novitskaja».

Sultanov flammade upp, stampade med fötterna i golfvet och röt:

— Understå er inte att kalla Aglaja Andrejevna syster Novitskaja!

Vasiljev spärrade häpen upp ögonen.

— Hvem är hon då, om jag får be? Hon är barmhärtighetssyster, och hennes familjenamn är Novitskaja.

Sultanov höjde ursinnigt sitt ridspö mot Vasiljev.

— Om ni ännu en gång vågar kalla Aglaja Andrejevna för syster Novitskaja, skall jag piska upp er med nagajka! — röt han och lämnade fansan.

Uppträdet hade ägt rum i många vittnens närvaro. Vasiljev inlämnade en rapport till befälet med redogörelse för det hela. Divisionschefen, ny på sin post och en energisk och självständig man, lät anställa undersökning. Vasiljev reste dessutom till fullmäktigen för Röda korset i Guntsjulin och berättade tilldragelsen också för honom. Fullmäktigen å sin sida skickade en person att taga reda på saken. Det blef ett allmänt spektakel. Fullmäktigen för Röda korset afskedade Novitskaja från hennes befattning som öfversköterska och satte en äldre syster i hennes ställe. Divisionsgeneralen fordrade Sultanovs aflägsnande och förklarade för kårchefen, att han inte längre tålde denne doktor i sin division. Kårchefen gjorde allt hvad i hans makt stod för att tysta ner saken, men divisionschefen stod på sig.

— Då jag tog befälet öfver divisionen, — sade han till kårchefen, — så förberedde ni mig inte på att mina rättigheter som befälhafvare skulle bli begränsade.

Sultanov nödgades rapportera sig sjuk, och han jämte Novitskaja afreste till Charbin. Efter en månad kom han tillbaka i egenskap af öfverläkare vid en

annan divisions sjukhus. Från den tiden började hans sjukhus förläggas vid kårens stab. Hvad dr. Vasiljev beträffar lagade kårchefen, att han blef förflyttad till en annan kår.

I Sultanovs ställe utnämndes en ny öfverläkare — en fjäskig, pratsjuk och alltigenom oduglig gubbe. De sultanovska traditionerna bestodo oförändrade under hans regim. Grefve Sarajski fortfor att komma på besök till sin väninna, sjukhusstyrelsen fjäskade för grefven. Systern hade en kalfaktor till sin privata disposition.

Hon skaffade sig en ko, och en soldat beordrades att valla kon.

— Skaffa er någon annan dräng! — förklarade soldaten. — Jag vill inte vakta er ko.

För detta svar blef soldaten satt i arrest.

De sultanovska sjukvårdssoldaterna visade sig i allmänhet uppstudsiga. En gång befallde systrarna några soldater att bära ut madrasser ur sjukhustältet. Soldaterna svarade:

— Vi är inga hjälpkäringar!

Soldaterna hade icke rätt att svara så, men — tältet utrymdes för en bal, som systrarna skulle ge för stabsofficerarna.

Vår soldat är, så vidt jag hade tillfälle iakttaga honom under kriget, ytterst samvetsgrann, då det gäller att uppfylla hvad han anser sig förpliktad till. Han finner sig i både att valla kor, bära ut madrasser, rengöra afträden och öfverhufvud förrätta de smutsigaste sysslor men endast ifall det hör till »kronans tjänst». Hos oss åter såg man ett skriande brott mot disciplinen däri, att soldaterna vägrade uppfylla befälets skriande olagliga kraf.

En gång, då grefve Sarajski satt hos sin väninna, anmälde hans ordonnans för honom, att sjukhusets furagör utlämnat ruttet hö åt deras hästar. (Sjukhuset var i förbigående sagdt alls inte skyldigt att underhålla grefvens hästar vid hans nästan dagliga besök.) Grefven gick själf till furagören och tillsade honom att lämna

ut godt hö. Furagören svarade, att höet var utlämnadt af intendenturen och att det alltsammans var likadant. Då befallde grefven, att hans hästar skulle få hafre. Furagören vägrade.

— Det har jag inte rätt till. Ni får vara god och skaffa en rekvisitionssedel från befälhafvarn.

Grefven blef förbittrad och piskade furagören obarmhärtigt i ansiktet med sitt ridspö. På återvägen mötte han befälhafvarn och sade till honom:

— Jag har nyss slagit af mitt ridspö på er furagör.

Och han lämnade sjukhuset.

Soldatens hela ansikte och hufvud var betäckt af röda strimmor och blodviten. Det var en ovanligt duktig, präktig och väldisciplinerad soldat. Befälhafvarns tålamod var uttömdt. Han inlämnade en rapport med redogörelse för alla omständigheterna. Det blef ett nytt spektakel, undersökning inleddes. Grefven skrattade befälhafvarn rätt i ansiktet och förklarade:

— Saken slutar med att jag än en gång smörjer upp er furagör, men den här gången skall jag göra det grundligare.

Undersökningen bragte i dagen, att soldaten handlat fullt korrekt och att hela skulden var på grefvens sida. Man väntade, att denne åtminstone skulle få en varning på kårordern. Men saken slöt med »en muntlig tillrättvisning» för grefven. Hvad innebär detta? Kårchefen kallade honom till sig och sade:

— Hvarför slår ni soldaterna, grefve? Ni vet ju, att det är förbjudet.

Grefven tillsade på sjukhuset, att furagören inte skulle komma för hans ögon, ty då skulle han flå huden af honom. För sina bekanta berättade han med ett muntert skratt:

— Vet ni af att jag nyligen fick en skrapa af kårchefen för att jag skaffat en af manskapet tandvärk!

*

Fredsslutet var undertecknadt. I midten af oktober tågade trupperna mot norr för att lägga sig i vinterkvarter. Vår kår förlades i närheten af stationen Kuantsjendsi.

När skulle man få vända hem? Den frågan upptog allas tankar, alla längtade hem till Ryssland. Enligt soldaternas mening var saken helt enkel: freden var sluten — sätt er upp på tåget och res! Men dag efter dag gick, vecka efter vecka. I de högre regionerna rådde oföränderlig tystnad. Ingen inom armén visste, när han skulle bli hemsänd. Det spred sig ett rykte, att den från Ryssland nyss anlända trettonde kåren först af alla skulle återskickas. Hvarför just den? Hvad var det för rättvisa? Det naturligaste vore väl, att trupperna hemskickades i samma ordning som de anländt.

Slutligen kom en order från öfverbefälhafvarn, där ordningen för kårernas hemförlofning meddelades. Det var den mest fantastiska. Först afsändes verkligen den nyss anlända trettonde kåren, därpå följde den nionde, några spridda truppkontingenter och första armékåren. Härmed slöt listan. När och i hvilken ordning de öfriga kårerna skulle följa ansåg ordern ej nödigt meddela.

Soldaternas stämning var förbittrad och hotfull.

I Ryssland och Sibirien hade redan alla järnvägskommunikationer afstannat. I Charbin utlämnades biljetter endast till Mandsjuriets stationer. Inom kort afbröts också telegrafförbindelsen med Ryssland. Den stora oktoberstrejken var i full gång. Ryktena kommo dunkla och obestämda. Det berättades, att massakrer ägde rum i alla städer, att Petersburg brann, att konstitutionen redan var undertecknad.

Slutligen erhöll man i armén manifestet af den 17 oktober. Vår befälhafvare afskref manifestet i staben och tog afskriften med sig hem. Han började läsa upp den för oss. Två kalfaktorer kommo in i fansan, låtsades syssla med något vid sängarna och lyssnade.

Befälhafvarn sneglade på dem.

— Hvad har ni här att göra? Ut med er! — skrek han barskt. Kalfaktorerna aflägsnade sig.

Vi började skratta.

— Förstår ni inte hvad ni läser, Arkadi Nikolajevitsch? Det där är ju inte en proklamation utan ett manifest, ett allerhögsta manifest! Enhvar har rätt att ta del af det.

Hela befälet, från den lägste till den högste, stod handfallet inför manifestet. »Den borgerliga friheten oomkullrunkligt grundad på principerna af verklig oantastlighet till person, samvetsfrihet, yttrandefrihet, mötes- och föreningsfrihet... Att ingen lag kan träda i kraft utan stadfästelse af duman och att de folkvalda ombuden må äga möjlighet att effektivt öfvervaka lagligheten af de åtgärder, som de af oss tillsatta myndigheterna vidtaga...» Hittills hade sådant som detta stått att läsa endast i hemliga proklamationer, för blotta häntydningarna på sådant hade de bref konfiskerats, som soldaterna erhöllo hemifrån. Och nu plötsligt..!

Manifestet trycktes ej i öfverbefälhafvarns order, det upplästes ej för soldaterna. Men soldaterna skaffade sig naturligtvis själfva genast kännedom därom. Med oskyldig uppsyn frågade de sina officerare:

— Är det sant, ers välborenhet, att det har kommit någon sorts manifest från tsaren?

Officerarna sågo bort och svarade undvikande:

— Ja det påstås det... Jag har själf inte läst det.

Soldaterna hörde vördnadsfullt på, men deras ögon hånlogo. Sinsemellan sade de:

— De vill gömma det för oss, de vill att soldaterna ingenting skall få veta. Och det trodde de skulle lyckas! Soldaten vet allt före öfverbefälhafvarn!

Det uppstod och utbredde sig ett rykte, att befälet dolde ytterligare två tsarmanifest: ett naturligtvis om jorden, det andra därom att de penningar, som afsatts för kriget, skulle jämnt fördelas mellan soldaterna.

Officerarna förhöllo sig med få undantag endera

fullkomligt likgiltiga eller också hånfullt fientliga till händelserna i Ryssland. En uppfattning, som man på sin höjd kunde tilltro hökare och bodbetjänter, uttalades med aplomb af kaptener och öfverstar:

— Det är tillställdt af judarna alltihop!

Under ohyggliga, i historien exempellösa födslovåndor föddes i hemlandet ett nytt lif, en historisk tilldragelse ägde rum, som skakade riket i dess djupaste grund, miljoner människor kämpade och sökte slita sina bojor. Och här hette det allmänt:

— Det är judarna! Det görs med judepengar!

Schantser invände skrattande:

— Jag är mycket smickrad, mina herrar, öfver hvad ni säger om judarna, men ni gör oss sannerligen för stor ära: till och med friheten får ni alltså af judarna, inte ens den har ni kraft att själfva skaffa er!

*

Arméerna lågo i vinterkvarter och demoraliserades af sysslolösheten. Dryckenskapen blef oerhörd. För sina sista slantar köpte soldaterna landets rusdryck — chansjin — af kineserna. Försäljningen af starka drycker inom vinterkvarterets rayon var strängt förbjuden, kineserna arresterades, men chansjin stod naturligtvis att få i hvilka kvantiteter som helst.

Allas tankar kretsade oaflåtligt kring frågan: när få vi ändtligen komma hem? Men däruppe på höjderna iakttogs alltjämt samma likgiltiga tystnad. Inom soldaterna jäste en dof förbittring, de ville göra något, så att man blef tvungen att fortast möjligt skicka hem dem. De hotade med »strejk». Men strejk där man ändå ingenting gjorde? Endast ett medel fanns — öfvervåld mot officerarna. Och det låg hot i luften.

Så kommo till på köpet rykten, att man ansåg riskabelt att hemsända en öfver motgångar och oordningar förbittrad armé samt beslutit låta den kvarstanna här. Soldaterna hånskrattade.

— De håller oss kvar här, — sade de, — de är

rädda, att vi ställer till uppror, om vi få komma hem. Men de må försöka hålla oss kvar hur mycket som helst, vi ge oss ändå hem, och då skall det bli annat af!

Linjevitsch lät meddela, att han skulle komma och inspektera vår armé. Soldaterna blefvo upplifvade, de räknade dagarna till revyn. Alla väntade, att Linjevitsch skulle meddela, när man fick vända hem.

Revyn ägde rum. Linjevitsch tackade trupperna »för deras käcka hållning» och höll ett tal. Soldaterna lyssnade spändt och med glödande blickar till de oklara, sväfvande orden. Men för öfverbefälhafvarns ögon stodo icke lefvande skaror af utpinade, hemlängtande människor utan officiellt »käcka krigare, som under väntan på kommande strider» o. s. v. Och Linjevitsch förklarade, att han icke förstod hvarför lillefar tsaren slutit fred; med sådana raska gossar skulle han, Linjevitsch, ha jagat japanerna från Sipingaj som harar...

Efter revyn lämnade Linjevitsch 800 georgskors till hvar kår att utdelas bland de soldater, som mest utmärkt sig. Skämtarna förklarade denna frikostighet sålunda, att Linjevitsch, som icke väntat fred, införskrifvit tjugutusen georgskors och nu icke visste hvad han skulle göra med dem.

— Åtta hundra georgskors för käck hållning, — gäckades officerarna. — Förr gaf man georgskors för krigiska bedrifter, nu — för käck hållning!

Soldaternas stämning blef allt hotfullare. Det utbröt uppror i Vladivostok, matroserna brände och plundrade staden. Det väntades uppror i Charbin. Här, i ställningarna, blef soldaternas beteende allt mera utmanande, de retade officerarna och ställde med flit till uppträden. Om helgdagarna, då alla voro druckna, kände man, att blott en obetydlighet behöfdes, för att det skulle följa en allmän, ursinnig massaker. Det var en hemsk känsla.

Slutligen fick också befälet ögonen öppna för sakernas ställning. Så länge det varit tyst, hade man hög-

draget ignorerat de underordnades intressen. Nu erinrade man sig helt plötsligt rättvisans kraf. Det var som om befälet velat inpränta hos sina underordnade: om du vill utverka något af oss, så trotsa och för väsen, annars får du ingenting. Den 10 november utfärdade öfverbefälhafvarn en order, som upphäfde den förra orättvisan beträffande kårernas hemsändning:

Angående reservtruppernas förestående hemförlofning föreskrifves, att den skall äga rum i noggrann enlighet med kårernas ankomst till krigsskådeplatsen; äfvenledes skall reservtruppernas inkallande till ersättning ske i tur och ordning enligt följande lista... På så sätt, — slöt ordern, — äro alla åtgärder vidtagna för att reservtrupperna snarast möjligt blifva hemskickade.

Det meddelades också, att ett antal ångbåtar hyrts i och för snabbaste transport af reservtrupperna.

*

Redan då vi i oktober gingo att lägga oss i vinterkvarter, var det en besluten och känd sak, att vårt sjukhus skulle upplösas. Icke dess mindre hade vi redan en månad legat här sysslolösa, icke etablerade, och blefvo ej entledigade. Slutligen kom order från öfverbefälhafvarn om indragning af en hel rad sjukhus, däribland också vårt. Vi stodo rådvilla — skulle man upplösa sjukhuset på grund af denna order eller vänta på specialorder af närmaste befäl?

Det var också kändt, att vi ej skulle föra hästarna med oss tillbaka utan att de skulle säljas på auktion här. Vi hade sjuhundra hästar, underhållet af dem gick till 25 rubel om dagen. En gång kom från Charbin en hästhandlare och bjöd 100 rubel för häst. Det var ett mycket godt anbud; kineserna köpte inte våra stora hästar, och på auktionen måste de komma att gå för vrakpris.

Befälhafvarn for till divisionsstaben och frågade, om han fick sälja hästarna. Generalen svarade:

— Ja för all del sälj dem! Men jag förbereder er på att jag inte tar ansvaret på mig. Ifall det blir något krångel med kontrollen, så red upp saken själfva, mig angår det inte.

Befälhafvarn skref en ilrapport till vår kårs fältkontrollör, anhållande om hans fullmakt. En skrifvare afsändes med rapporten — och kom tillbaka med den. På baksidan af papperet hade kontrollören skrifvit med blyerts, utan underskrift:

»Återsändes. Svar afgifvet muntligt.»

Och det muntliga svaret löd: jag kan ingenting svara, gör som ni tycker.

Följden var naturligtvis, att man ryckte på axlarna och lät bli att sälja hästarna. En månad senare, efter att de ätit foder för ytterligare 600 rubel, såldes de på auktion för 15 rubel stycket.

*

Järnvägskommunikationerna voro åter afbrutna och likaså post- och telegrafförbindelsen med Ryssland. Strejkkommittéerna lofvade emellertid, att transporten af trupperna från Östasien skulle försiggå regelbundet. Med eller mot sin vilja nödgades befälet sätta sig i förbindelse med strejkkommittén i Charbin. Och truppeschelongerna befordrades i god ordning.

Med disciplinen inom trupperna blef det för hvar dag allt sämre beställdt. Officerarna fingo tillsägelse att behandla soldaterna så humant som möjligt och ej fästa afseende vid om de underläto att göra honnör. I kvarteren sökte man sysselsätta soldaterna med gymnastik, utmarscher och lekar. »Mandsjuriska arméns budbärare» serverade massor af insändare från alla möjliga korpraler, artillerister och sjukvårdssoldater, hvilka skrefvo, att det var skamligt af »oss gossar» att göra lillefar-tsaren ledsen, att man måste lyda befälet, be till Gud och framför allt inte dricka brännvin, ty däraf kom allt ondt. Naturligtvis fanns det också bland of-

ficerarna dåliga förmän, men på det hela taget gjorde befälet allt för att ställa manskapet tillfreds, och det borde vara tacksamt för dess omsorger.

En soldat läste högt, de andra hörde på och skrattade.

— Af hvem är det undertecknadt?

— Afanasi Gurjevitsch.

— Sån dumbom!... Skrif, Maximek, till redaktionen: jag, soldaten Maxim Prochorov, förklarar, att allt det där är dumheter.

Man bokstafligen såg, hur armén föll sönder och upplöstes. Egentligen taladt fanns inte längre någon armé — det fanns endast en massa förbittrade människor, som icke ville erkänna någon myndighet öfver sig.

I regementena fråntog man soldaterna deras patroner. Befälet fick order att noga öfvervaka, att inga obehöriga fingo tillträde till soldaternas logement, det fick till och med order att ej släppa soldaterna till grannbyn utan permissionssedlar och att företaga oförmodade undersökningar samt arrestera dem som saknade sådana sedlar. Det gick ett rykte, att i sappörbataljonen delegerade soldater haft en sammankomst och att det beslutits, att man på Nikolai dag skulle mörda alla officerarna och sins emellan dela kompanikassorna. Trots befälets upprepade dementier höll det ryktet envist i sig bland soldaterna, att befallning gifvits om att dela hela krigskassan mellan soldaterna.

Om hvardagarna gick det ännu något så när an att färdas på vägarna, om helgdagarna, då alla soldaterna voro druckna, var det så godt som omöjligt.

En högre officer kör undan en flock soldater, efter honom ljuder en störtskur af svordomar:

— Där svansar han i väg... Kom, pojkar, skall vi ge'n! Vänta ni, skälmar, vi skall skjuta ner er allihop! Ni ha kujonerat oss, men nu skall ni få betalt!

En gång mötte jag på landsvägen en hop obe-

väpnade soldater under konvoj. Allesamman voro druckna och vildsinta och öfveröste med skällsord alla officerare de mötte. Konvojen delade tydligen sina fångars sinnesstämning och gjorde intet för att hindra dem. Soldaterna tillhörde Mischtsjenkos upplösta kår och voro på väg till ett af våra regementen. Vid aftåget hade de börjat bråka, vält omkull skjulen och supit sig fulla. Ett kompani soldater hade utkommenderats emot dem.

De arresterade berättade, att de på två dagar fått hvarken mat eller dryck, att man lofvat skicka hem dem i september men fortfarande höll dem kvar.

— Vi skall visa dem! — förklarade de hotfullt, galna af brännvin och ilska.

Hvad man redan tydligt känt efter katastrofen vid Mukden, hvad som sedan växt och växt med hvar månad hade nu nått sin kulmen. Alla band voro brustna, alla stängsel fallna. Full anarki härskade.

Allt, som länge och oaflåtligt samlats inom soldatens själ, bröt fram och började kretsa öfver armén i långsamma, olycksbådande hvirflar. Den skriande olikheten i officerskårens och manskapets ställning, de svältande familjerna hemma, den uppenbara oredan och oordningen i krigsledningen, de ryska vapnens nesa, underrättelserna från Ryssland om en allmän resning — allt detta fyllde soldaternas själ med en dof, kaotisk förbittring, ett begär att hämnas på någon, förstöra något, som en rytande, rusigt tygellös orkan sopa bort allt hvad jorden bär.

*

Den 8 december fingo vi underläkare en orderskrifvelse. Där förklarades, att vi afskildes från sjukhuset och kommenderades till Ryssland, där vi skulle ställa oss till fältmedicinalstyrelsens i Moskva disposition. Egentligen var detta liktydigt med att vi fingo afsked och öfverfördes till reserven. Men i så fall

skulle man nödgats betala oss reseersättning. För att undvika detta fingo vi icke afsked här utan »kommenderades» till Ryssland.

Men i alla fall — ändtligen var det slut! Snart skulle man åter vara en fri människa, snart skulle åter ens förhållande till medmänniskorna bestämmas af fri värdesättning och icke af antalet ränder och stjärnor på rockarna. Ändtligen var det slut!

Nära halftannat år hade vid tillbragt i Mandsjuriet. Många vedermödor hade vi utstått, många tunga stunder hade vi genomlefvat. Det vaknade en önskan att aflägga räkenskap inför sig själf — hvad hade man uträttat här? Det var en bedröflig facit som erhölls. Uppsättningen af vårt flyttande sjukhus kostade omkring 150 tusen rubel, dess månatliga budget belöpte sig på 6 à 7 tusen, hundratjugofem människor hade slitits ifrån sitt arbete i Ryssland och anställts vid sjukhuset. Hvad hade vi gjort här? Under mellantiderna mellan slagen hade vi i månadtal legat overksamma eller mottagit enstaka sjuka för att genast skicka dem vidare. Då ett slag ägt rum, hade vi nästan strax, i början af det, packat in och skyndsamt retirerat. Om vi inte varit här, om vårt sjukhus alls inte existerat, skulle absolut ingen haft någon olägenhet däraf, ingen skulle ens ha märkt vår frånvaro.

XII.

Hemåt.

Gretsjichin, Schantser och jag afreste tillsammans från Kuantsjendsi till Charbin. Vi hade sällskap med en mängd officerare och läkare, som också voro på väg hem till Ryssland. Druckna soldater kommo in

i kupéerna, satte sig utan att begära lof bredvid officerarna, rökte och blåste röken i ansiktet på dem. Andra soldater trängdes i korridoren, tittade in i kupén och skrattade.

Nästa morgon anlände vi till Charbin. Här var stämningen bland soldaterna än mera anarkisk än i ställningarna. Med hotfullt utmanande min gingo de tätt inpå officerarna och försökte reta dem till gräl. Ingen gjorde honnör, om någon gjorde det, så skedde det med vänstra handen och under hånskratt. Det berättades, att man här nästan dagligen hittade skjutna officerare på gatan. En soldat kom fram till en officer och räckte honom handen. »Goddag! Nu är vi fria!» Officern tog ej den framräckta handen och fick en örfil.

Ohyggliga dramer utspelades. I Vladivostok mötte artillerikapten N—ski en soldat på gatan: två georgskors på bröstet, händerna i sidan, cigarrett i munnen. N—ski hejdade soldaten och förebrådde honom, att han ej gjort honnör. Utan att svara ett ord gaf honom soldaten ett slag för örat med knytnäfven. I enlighet med gammal officerstradition drog N—ski sin sabel och gaf angriparen ett hugg i hufvudet. Detta varseblefs af soldaterna i den tsjurkinska kasernen. De rusade ur kasernen och började förfölja N—ski. Denne sprang in i officersmässen och slog dörren i lås om sig, soldaterna försökte bryta upp den. I mässen befunno sig några andra officerare. N—ski sköt sig. Till slut lyckades soldaterna spränga dörren och började ohyggligt misshandla de öfriga officerarna. De slogo dem med vedträn och sparkade dem, företrädesvis i hufvudet. Två officerare dogo efter några dagar på sjukhuset.

Vi väntade på tåget i stationshusets väntsal. Officerare kommo och gingo, åtskilliga sutto vid borden och drucko te. Mellan borden gingo soldater och sålde kinesiska och japanska småsaker.

— Hur mycket kostar solfjädern? — frågade en öfverste, som satt vid sitt teglas.

— Två rubel, ers högvälborenhet.

— Dyrt, — sade öfversten likgiltigt och lade tillbaka solfjädern.

— Dyrt? . . . Räcker inte lönen ni får? — svarade soldaten och såg hätskt på honom.

Öfversten reste sig upp och gick mot utgången som för att aflägsna sig.

— »Dy . . yrt!» skrek soldaten efter honom. — Ni unnar inte soldaten att förtjäna en rubel! Men själf kan ni håfva åt er! *S . . su . . kin syn!*

*

I öfverbefälhafvarns order föreskrefs, att de officerare med vederlikar, som återvände till Ryssland samtidigt, skulle erhålla platser i järnvägsvagnarna i sträng nummerföljd. Men i Charbin erforo vi, att denna order i likhet med så många andra alls inte iakttogs. Den kom med som armbågade sig fram mest hänsynslöst. Detta var högst obehagligt; då hade det varit bättre att vänta på sin tur en eller annan dag men komma med utan risk och slagsmål.

Klockan tolf middagen skulle tåget köra fram. Officerare, läkare, civilmilitära tjänstemän strömmade ut på perrongen. Enhvar sökte komma framom den andre för att först hinna till vagnen. Hvar och en sneglade fientligt och forskande på sin granne.

Tåget kom fram och stannade. Vi rusade till vagnarna. Men de voro stängda, vid hvar dörr stod en gendarm.

— Öppna dörren!

— Då det ringer första gången, öppnas det.

Alla trängdes kring vagnarnas fotsteg. Enhvar försökte kila in axeln mellan de framför stående, sedan rätade han ut ryggen och stod främst.

— Seså! Ni ser ju, att det står packadt med folk! Hvart vill ni hän?

— Ursäkta, jag har inte rört er.

— Låt bli att knuffas — en sån oförskämdhet!

Passagerarna hakade sig fast vid handtag och räcken för att inte bli undanknuffade. En ingenjörlöjtnant kikade in mellan ett par vagnar och varsnade, att dörren till en af dem icke var låst. Då gendarmen vände sig bort, hoppade han raskt upp på ena bufferten, tog ett språng öfver till nästa och försvann in i vagnen. En lång militärläkare försökte hugga tag i hans rockskört och ropade uppbragt:

— Nå nå, löjtnant! Hvart tar ni vägen? Hvad har ni för rättig . . .

Men i detsamma hoppade doktorn själf upp på bufferten och försvann in i vagnen.

Löjtnanten kom tillbaka ut:

— Mina herrar! Vagnen är redan fullsatt!

— Fullsatt?!

Gendarmen gick åt sidan. Passagerarna började den ena efter den andra under ilsket och hänsynslöst knuffande hoppa upp på bufferten. De som föllo omkull trampades under fötterna. Det hela var motbjudande, men den tanken dök upp: om du nu försummar tillfället, blir det samma historia i morgon och i öfvermorgon. Och jag armbågade mig som de andra fram til bufferten.

I den smala vagnskorridoren trängdes, knuffades och svor man. En stängd kupédörr öppnades på glänt helt nära mig. Jag stack raskt in benet genom öppningen och trängde mig in i kupén. Där sutto Schantser och fyra okända officerare.

— Ursäkta, här är alla platser upptagna! — mötte mig en officer.

— Håll er lugn ni, jag går i alla fall inte, — svarade jag.

— Går ni inte, säger ni? . . . Kupén är afsedd för fyra personer, och här är vi redan sex.

— Sex? Ni är ju fem.

— Vi ha reserverat en plats åt en kamrat, han står på perrongen och vaktar sakerna.

— Det angår inte mig. Han finns här inte, och jag sätter mig.

Rösterna höjdes. Och i hela vagnen — i korridoren och i alla kupéer — skrek, slogs och svor man. I vår kupé inträngde nya passagerare.

— Mina herrar, låt det vara nog gräladt nu, — föreslog jag. — Jag går i alla händelser inte min väg, och som ni ser försöker nya passagerare komma in. Låt oss hellre sluta ett allmänt försvarsförbund och ordna så godt vi kan åt oss.

Alla skrattade och förbundet ingicks.

Rundt omkring oss svor och skrek man alltjämt. Grannkupén befanns vara upptagen af en neger i blänkande cylinder och dyrbar päls och en elegant, sminkad dam med tuschade ögon. Detta par hade dansat cake-walk på Charbins kafé-chantanter och for nu att ge gästroll på en station i Mandsjuriet.

En stabskapten med slitna axelklaffar skrek till gendarmen:

— Jag frågar dig hur de där etiopiska markattorna ha kommit hit?! Vi såg dem inte, när vi stod utanför vagnarna... Du har släppt in dem från andra sidan... fick väl drickspengar kan jag tro!... Vi som ha gjutit vårt blod här, vi få inte plats, de ha dansat cake-walk, och de ha fått en kupé för sig!

Slutligen satte sig tåget i gång. Man installerade sig så bekvämt man kunde på de eröfrade platserna. Gudskelof! Hur man än hade det, bar det ändtligen i väg — mot Ryssland!

*

Tåget ilade fram öfver ödsliga, snöhöljda slätter. Det bestod af tredjeklassvagnar och varmvagnar. De förra voro besatta af officerare, i de senare åkte de

soldater, som i samma transport återvände till Ryssland. Alla soldaterna voro druckna. Vid stationerna spatserade de skrålande på perrongerna, slogo sig ner i första och andra klassens väntsalar. Officerarna sågo de inte åt. Om någon soldat af gammal vana gjorde honnör, verkade det egendomligt och ovant.

Och samma förhållande rådde inom alla echelonger. De dunkla, blinda, anarkiskt upproriska instinkterna bröto fram vid hvart steg. I Irkutsk plundrades och förstördes stationshuset af förbiresande soldater. Vid Tsjita hejdade soldaterna ett expresståg, drefvo ut passagerarna, satte sig själfva i vagnarna och åkte, så länge ånga fanns.

Detta berättades oss af en underordnad järnvägstjänsteman, som åkte på vårt tåg. Alla trängdes nyfiket omkring honom och frågade ut honom. Vi voro de första som fingo se en representant för det världsberyktade järnvägsmannaförbundet, som inledt den stora oktoberstrejken. Han hade klara, ungdomliga ögon. Med ett förundradt småleende talade han om officerarnas oförstående gentemot den pågående frihetsrörelsen, berättade om strejkkommittéerna och de fordringar de uppställt.

— Men säg, är det verkligen möjligt, att alla lyder strejkkommittéerna?

Järnvägstjänstemannen smålog lätt.

— Ja, med disciplinen hos oss är det helt annorlunda beställdt än hos er i armén. Ett ord af strejkkommittén — och alla, från ingenjörn till växelkarlen, nedlägger genast arbetet.

Han förklarade vidare, att förut hade de kräft reformer; nu, då regeringen genom sitt beteende efter den 17 oktober bevisat sin opålitlighet, kräfde de revolution.

Mot aftonen dagen därpå ankommo vi till stationen Mandsjuria. Tågombyte skulle äga rum, och vårt tåg var försenadt. Man nödgades öfvernatta på stationen.

Här härskade strejkkommittén enväldigt. Allt såg så nytt och märkvärdigt ut, som om en fantastisk dröm utbredt sig för ens ögon. Bredvid en gulnad, flugsmutsad kungörelse af militärguvernören i Sabajkal lyste nytt och krithvitt ett anslag af »Kommitterade i sabajkalbanans tjänstemanna- och arbetarförbund». Anslaget tillkännagaf, att den från Östasien återvändande militären skulle befordras enligt sträng nummerföljd. Man hade att låta anteckna sig där och där, ingen skillnad skulle göras mellan generaler, officerare och manskap; i första klassens vagnar skulle utom de antecknade barmhärtighetssystrar och sjuka erhålla plats. De återstående platserna i första klassen, i andra o. s. v. ända till varmvagnarna skulle besättas enligt listornas nummerföljd. Till slut förklarades, att de som icke fogade sig efter kommitténs anordningar ej skulle befordras alls.

Vi gingo att låta anteckna oss. I ändan af perrongen bredvid militärkommendantens nu tomma expedition låg en liten byggnad, där de jourhafvande tjänstemännen uppsatte listorna. På en framträdande plats på väggen mellan kommunikationstabeller och tariffer var anslaget ett telegram från Irkutsk af innehåll, att »irkutska garnisonens trupper öfvergått på folkets sida». Bredvid satt en socialdemokratisk proklamation. Vi antecknade oss för påföljande dag hos jourhafvande tjänstemannen, som höfligt och med reda besvarade alla våra frågor.

I stationens väntsalar rådde allmän glädjestämning, allas uppsyn var ljus och festlig. En lokomotivförare uppläste för en skara soldater de fordringar, som framställts till öfverbefälhafvaren för Tsjitas garnison.

Soldaterna lyssnade begärligt och med återhållen andedräkt. Förbigående officerare sneglade tigande på dem.

Kyparna berättade för oss, att de i morgon skulle ha ett möte. De ämnade »expropriera» byffén och hädanefter sköta den efter artell-principer, utan värd...

En arbetare med nedsotade händer kom in i väntsalen och ropade glädjestrålande:

— Kamrater! Delegerade ha kommit med nyheter: i Ryssland ha trupperna i sexton guvernement öfvergått på folkets sida.

Äfven andra nyheter förkunnades: i Sebastopol hade de upproriska matroserna bemäktigat sig alla pansarfartygen, amiral Tsjuchnin med officerare angrepo dem på minbåtar, fästningsforten voro förstörda af artillerield, tio tusen människor voro dödade.

Vi befunno oss på en vanlig stor rysk järnvägsstation. Vanliga bärare, konduktörer, remontörer, telegrafister trängdes om hvarann. Men man såg inte de vanliga slött beskäftiga, trötta minerna. Öfverallt ljödo glada, lifliga samtal, lästes tidningar och upprop, alla ansikten voro kringfläktade af kampens och frihetens elektriserande luft. Och hvad vi hade framför oss var icke enstaka människor, flockar af »vilseledda», hälsade med mörk fientlighet från alla håll. Det var ett helt element, som kommit i rörelse, svällde och steg, fullt af omätlig, skapande kraft.

Där borta i Mandsjuriet hade jag läst om detta, men alltsammans hade varit så aflägset, så svårt att föreställa sig. Först här utbredde sig för blicken det jag läst om, ända långt in i fjärran kunde jag med ens följa det, och det blef mig klart, att under de två år vi varit borta hade verkligen den ljusbärande friheten blifvit född i Ryssland. Man kunde misshandla och försöka kväfva den. Men en gång född var den odödlig. Att mörda och graflägga den var inte längre möjligt.

*

Nästa morgon körde tåget fram. Två tjänstemän inställde sig med anteckningslistorna. Påstigningen började. Den ene tjänstemannen ropade upp namnen, de uppropade stego i tur och ordning in i vagnen

och intogo de dem tilldelade platserna. Den som var missnöjd med vagnen eller med sin plats kunde invänta nästa tåg och hade då rätt till en af de första platserna där.

En tjock, rödbrusig kapten ordnade pustande sina effekter omkring sig och förklarade:

— Sannerligen duktiga karlar de här strejkarna! Hvarken trängsel eller villervalla eller skällsord! Hvar och en får sin plats... När vi for från Charbin var det annat: först och främst hade jag så när fått armen afbruten, och så fick jag sofva i korridorn som en hund...

Vi anlände till Tsjita. Här var revolutionen i full gång. Guvernören var arresterad, staden styrdes af revolutionskommittén, officerare, soldater och kosacker demonstrerade på gatorna med röda flaggor.

På stationen berättade man oss en lustig händelse, som ägt rum för några dagar sedan. En kårchef och tre generaler i hans stab voro på väg till Ryssland. En af generalerna okvädade på stationen en stationsskrifvare, hotade att ge honom stryk, skrek, att han sålt sig åt japaner och judar. Generalerna superade i järnvägsrestaurangen, återvände till sin vagn, drucko te. Det började förefalla dem märkvärdigt, att tåget stod så länge. De tittade ut — deras vagn var afkopplad och stod där ensam omgifven af beväpnad vakt. I vagnen inträdde tre officerare utan axelklaffar och två civila.

— En af er har nyss förolämpat stationsinspektorns biträde, — förklarade den ene civile för generalerna. — Ni torde vara goda och be honom om ursäkt. Om ni be om ursäkt, få ni sitta i arrest ett dygn i er vagn och sedan fortsätta. Om ni inte be om ursäkt — få ni alls inte fortsätta.

Generalerna skrufvade och skrufvade. Men det fanns ingen annan råd: de måste gå och be om ursäkt. Sedan sutto de sitt dygn och fingo så fortsätta.

Till Tsjita hade det gått tämligen fort. Från Tsjita bar det vidare med en fart hastigare än något expresståg. Saken fick snart sin förklaring: till vårt tåg hade man kopplat en vagn, hvari åkte järnvägsmän, som skulle till ett möte i Irkutsk.

— Nå gudskelof, nu kan man vara lugn: man åker med befälet, — skämtade officerarna och betraktade med ironisk vördnad järnvägsmännens vagn, dit ingen obehörig insläpptes.

Vid stationerna träffade vi på beväpnade borgargardister. Vid en anhalt upphunnos vi af ett tåg med frivilliga på väg till nästa station, där medlemmar af svarta sotnian öfverfallit arbetare.

Vi foro vägen rundt Bajkal. Då vid Mamajevs station vårt tåg upphann en militäreschelong, kom ur en soldatvagn en stor sten flygande mot vår vagn; bägge fönsterglasen krossades, en officer blef skadad i knäet. Hela natten fingo vi frysa.

I Irkutsk förestod oss nytt tågombyte. Att påstiga så som i Mandsjuria var vida angenämare än en rusning som i Charbin. Vi gjorde en rond genom vagnarna och föreslogo passagerarna, att vi i förväg skulle uppsätta en förteckning öfver alla de resande för att slippa springa och anteckna oss hvar och en för sig. Denna lista skulle vi sedan lämna direkt till »myndigheterna» i Irkutsk — strejkkommittén eller kommendanten. Alla samtyckte beredvilligt. Ordningen bestämdes genom lottdragning, vi uppsatte listan och utsågo till att framlämna den en deputation af en stabsofficer, en militärläkare och en fänrik i reserven.

Vi hade ännu fyrtio verst till Irkutsk, då konduktören med upprörd min kom in i vagnen och meddelade, att några tusen tsjerkesser belägrade Irkutsks station.

— Hvad för ena tsjerkesser? Hvarifrån kommer de?

I närheten af Irkutsks stationshus bodde en koloni kaukaser — tsjerkesser, armenier och grusiner. Under

några dagar å rad hade en »pogrom» pågått i denna koloni. Två Irkutskbor, som voro med på tåget, berättade, att kaukaskolonien bestod af yrkesbanditer. Den som på kvällen vågade sig in i byn försvann spårlöst; polisen var rädd för kaukaserna, och alla deras våldsdåd lämnades ostraffade. För inte länge sedan hade man hos dem hittat liket af en mördad soldat. Soldater från eschelongerna och arbetare hade i förening anfallit byn i afsikt att jämna den till marken och slå ihjäl tsjerkesserna. I bodarna, påstods det, hade de hittat massor af soldatrockar, gevär och det ännu varma liket af en underofficer. Tsjerkesserna kallade sina landsmän i trakten till hjälp och öfverföllo stationshuset för att hämnas.

I dessa skildringar af ändamålslösa mord på soldater och ännu varma lik var något hemskt välbekant, man anade några blodiga förrädarhänder bakom kulisserna. En passagerare, som för några dagar sedan farit förbi Irkutsk, hade sett själfva progromen. Han hade gått ut på stationshusets trappa. Byn brann, bodarna plundrades; midt för hans ögon krossade en soldat med en järnstång hufvudet på en flyende tsjerkess. Och strax bredvid stationen stod ett kompani soldater under en officers kommando och såg lugnt på. Passageraren hade frågat officern, hvarför han ej förhindrade progromen.

— Jag har inte fått order att blanda mig i. Jag har bara order att skydda stationshuset.

Tåget ilade framåt. På den mörka himlen framför oss tyckte vi oss se skenet af en aflägsen eldsvåda, tvärs igenom vagnarnas slammer tyckte vi oss höra skott. Alla synade och laddade sina revolvrar.

*

Vi anlände till Irkutsk sent på natten. På stationen var allt tyst och lugnt.

Anskaffningen af tågplatser ombestyrdes här af

militärbefälet. Vår deputation begaf sig till kommendanten. Han hade sin bostad alldeles invid perrongen, i en andra klassens järnvägsvagn. Deputationen mottogs af en liten mager officer med stabskaptens axelklaffar, med litet hufvud och vaxade mustascher. Man lämnade honom listan. Med bottenlös, majestätisk indignation sköt officern den ifrån sig med fingerspetsarna.

— Jag ber om ursäkt, men här är det ingen strejkkommitté som fungerar. Jag kan inte ta emot några listor. Hvar och en har att personligen anmäla sig hos mig... Och dessutom — hvad är det här för lista? Volkov, Eisenberg, Filippov... Hvad för Volkov och hvad för Eisenberg? Rang och befattning måste uppges... Företräde kommer att lämnas stabsofficerarna.

— När få vi resa?

— Det beror på i hvilken ordning anteckningen sker. För två dagar framåt är listorna fulltecknade.

Alla rusade åstad till vagnarna att låta anteckna sig. Det blef en trängsel i den smala korridoren, där endast en utgång fanns. De som antecknat sig armbågade sig fram mot utgången och hade all möjlig möda att tränga sig förbi alla de mötande. Detta var den 18 december. De första fem som anmälde sig antecknade kommendanten för den 20, tio för den 21 och tio för den 22. För den 23 antecknade han ingen. Jag och mina kamrater kommo på den 24 — nära en veckas väntan!

— Men ursäkta, hvad är det här för slags ordning! Fem, tio personer om dagen!

Utan att bevärdiga oss med ett svar utlät sig kommendanten i näston:

— Var goda och var på stationen, när tåget kör fram. Jag uppropar de antecknade efter listan och anvisar dem plats i vagnarna... För resten, mina herrar, kanske ni kan komma med före er tur: många af de antecknade ha afrest på andra sätt. Jag råder er att in-

finna er till hvart tåg, ni kanske kan komma med... Så mycket mer som det är svårt att garantera, att någon alls lyckas komma härifrån på tre fyra dar. I går afton tillbakaslog vi ett tsjerkessanfall på stationen. Det påstås att nu ett tiotusental samlar sig. Om de bränner stationen och afskär förbindelsen, så skingra de sen eschelongernas reservister åt alla håll, mörda oss, ja hur det öfverhufvud kan gå är svårt att säga.

Vi lämnade kommendanten förargade och upphetsade. Hvart skulle man taga vägen? Byn vid stationen låg i aska, till staden var omöjligt att komma, ty isen på Angara bar ej, och det fanns intet öfverfartsställe; för resten gjorde tsjerkesserna det riskabelt att färdas på natten.

Under resan hade vi blifvit bekanta med en kapten, Nikolaj Nikolajevitsch T., och två fänrikar i reserven. Schantser, Gretsjichin, jag och de tre beslöto att inte vänta utan resa vidare, om så i varmvagnarna. Man sade oss, att soldatvagnarna i tåget, som vi anländt med, skulle gå vidare till Tsjeljabinsk. I labyrinten af extraspår uppsökte vi i mörkret vårt tåg. Vi stego upp i en varmvagn, där det fanns endast fem soldater inalles, stiftade bekantskap med dem och slogo oss ner på britsarna. Det var redan sent på natten, och vi lade oss genast att sofva.

Tåget satte sig i rörelse. Vår vagn skakade och hoppade som om den haft frossa, och vi foro af och an på våra läger som nyss nackade kycklingar. Till sist somnade vi.

På morgonen vaknade vi — utsöfda och krya. Tåget stod.

— Tänk hvad vanan ändå gör! — anmärkte Schantser förvånad. — Till en början, när tåget satt sig i gång, trodde jag, att jag omöjligt skulle kunna somna. Men sen sof jag härligt, har inte ens känt skakningarna.

— Inte jag heller, — utlät sig kapten T.

Plötsligt slogs vagnsdörren upp med en skräll och någon skrek:

— År någon här? Stig ur! Vagnarna går inte längre.

— Hvar är vi?

— Vid Innokentjevskojs station.

Innokentjevskoj?... Sju verst från Irkutsk!... Intet under att vi sofvit så godt! Tåget hade stått hela tiden.

Vi stego ur och gingo att uppsöka ortens kommendant. I expeditionen trängdes en hop högre officerare. Alla fordrade platser.

— Sätt oss om så i en varmvagn i någon förbipasserande eschelong!

Kommendantens adjutant sprang hufvudyr hit och dit, ringde i hvar minut på telefonen, förde oss allesamman från ena perrongen till den andra. Tio personer placerade han i en fjärdeklassvagn hos en förbipasserande eschelongs tjänstepersonal, åt femton anvisade han en varmvagn, vi sex och ytterligare tre blefvo kvar.

— Vänta en halftimme, mina herrar, så skall det ordnas. N:r 11 kommer hit i dag, jag skall ge er en varmvagn där.

I en nyss anländ eschelong fann man ändtligen en varmvagn, hvars soldater stego ur vid denna station. Eschelongens chef lofvade oss, att vagnen skulle vara rengjord om en timme. Den var smutsig och kall, men hvad var att göra? Man fick vara tacksam ändå.

Vi gingo in på stationen för att få litet mat. Vid ett långt bord sutto en fetlagd, myndig öfverste med yfvigt skägg och en lång, rundlemmad kapten med snällt gossansikte och åto middag. Gretsjichin och Schantser gingo att söka uppspana något bättre åt oss än varmvagnen vi fått. De återkommo upplifvade och glädjestrålande.

— Mina herrar, här står en eschelong! En präktig andraklassens pulmansvagn och bara tre officerare i

den, de andra kupéerna upptagna af soldater. Eschelongens chef äter middag här i salen, sades det.

De båda herrarna vid bordet döko ner öfver sina tallrikar. Vi gingo fram till öfversten och bådo honom ge oss plats i sin vagn.

— Ja ja. Var så goda! Med nöje! — svarade han genast.

— Är ni sex personer? — frågade hans adjutant, kaptenen. — Då räcker väl en kupé åt er? Jag skall låta göra ren den och flytta öfver soldaterna i en varmvagn, ni ger dem några rubel hvar för det. De bli förtjusta!

— Naturligtvis! Med största nöje!

Sex soldater flyttade öfver i en varmvagn, vi betalade dem aderton rubel och slogo oss ner i en präktig, rymlig kupé.

— Och alla de där andra stackarna i sina finkor! — skrattade vi.

Så gick det med det där noggranna särskiljandet till och med mellan högre officerare och stabsofficerare! Öfverstar sutto och skakade i kalla, smutsiga finkor, och förbi dem åkte subalterner i präktiga kupéer!

Sedermera, i Tsjeljabinsk, upphunno oss några officerare och läkare, som i Irkutsk väntat på tur enligt kommendantens lista. De berättade oss hur det gått. Tåget körde fram, de civila passagerarna rusade till vagnarna. Militärerna åsågo hånleende, hur de civila installerade sig. Militären ägde företräde — strax skulle kommendanten komma, låta utrymma vagnarna och placera militären i enlighet med listorna; endast återstående platser skulle lämnas åt de privata passagerarna. Första ringningen. Kommendanten syntes inte till. Andra ringningen. Fortfarande ingen kommendant. Officerarna rusade till expeditionen.

Kommendanten var inte där. Med förra tåget hade ett vackert fruntimmer kommit resande, kommendanten hade gjort hennes bekantskap, och de hade

följts åt in till staden... Och officerarna fingo kasta sig upp på tåget och taga plats på sina kappsäckar sofva på golfvet i korridorerna.

*

— Det är strejk! Titta, pojkar, titta!

— Se på de röda flaggorna!

— Hvar?... Å, det är ju stationsinspektorns mössa!

— Dumbom! Mös..sa!... Där borta fladdrar de ju!

Det var ett lif och en rörelse bland soldaterna. Vi gingo ut på plattformen. Alla blickade åt höger. På andra sidan banan rörde sig långsamt en stor, svart folkmassa.

Men vi höja på krigarns sätt
stridens banér för arbetarns rätt...

Ett ensamt lokomotiv ångade hvisslande förbi och dolde för ett ögonblick allt.

En hop folk omringade ett tåg, som just anländt västerifrån. På plattformen till en vagn stod en dödsblek gendarmofficer och yttrade något till folket.

— Du ljuger, din usling! — skrek man till svar.

— Mördare! Kain!

— Blodsugare! Har du sugit dig mätt på kristet blod än?

Vårt tåg satte sig i rörelse under ideliga varningssignaler till den sorlande, upprördt gestikulerande folkmassan.

Konduktörn hoppade upp på det framglidande tåget. Vi började öfverhopa honom med frågor — hvad hade händt, hvad var det fråga om?

— Det var en ryttmästare, som kommit med persontåget från Nisjne-Udinsk. Där har skjutits på folket på hans order. Tjugo arbetare sköt han. Vi ville se hvad det var för en människa, som bär sig så åt.

Hos oss ha vi också en gendarmofficer och en finns i Tsjita, men de ha aldrig skjutit på folket.

— Kom de hit för att prygla honom?

— Nej inte för att prygla honom utan för att skämma ut honom.

Konduktörn hade sådana snälla, klara ögon. De blefvo stora och runda af häpnad, då han berättade hur det skjutits på värnlösa människor. Hur kom det sig, att alla vi nu träffade hade dessa ljusa, liksom inifrån upplysta ansikten, tycktes vara människor af en helt annan ras än dem vi mött för två år sedan?

Den eschelong vi nu färdades med förde sibiriska reservister från Vladivostok. Vid hvarje större station stego några tiotal man af tågen. I chefens kupé trängdes hela tiden soldater, som fingo ut sin sold.

I alla vagnarna rådde hejdlös dryckenskap. Sina officerares befallningar frågade manskapet ej det minsta efter. Öfversten, till utseendet så myndig och självsäker, var i själfva verket ett vax. Ingen kunde undgå att se, hur rädd han var för sina underordnade. En mängd soldater hade redan stigit af vid stationerna, i varmvagnarna var det godt om utrymme, men tåget var ändlöst, lokomotivet framsläpade med möda den långa raden af vagnar. Öfversten ville öfverflytta soldaterna i de bortersta varmvagnarna till de främre, så att man skulle kunna koppla af några vagnar. Fältväbeln kom och rapporterade:

— Ers högvälborenhet! Soldaterna vill inte flytta öfver.

Öfversten låtsade, att han var upptagen af sina papper. Han såg upp från dem ett ögonblick och svarade otåligt:

— Hvad för slag? ... Godt, vänta! Sedan!

Detta »sedan» kom aldrig. Soldaterna stannade i sina varmvagnar.

Medan korridoren utanför var full af soldater, förklarade öfversten med hög röst för oss:

— Hvad skall man göra med dem? . . . De ställer strax till spektakel! Sådana är de! . . .

Och ändå fortsatte han att inför soldaterna spela rollen af en myndig chef, som inte ens tänkte sig möjligheten af insubordination. Hvad som tilldrog sig omkring honom tycktes han bokstafligen inte se, och han trodde alla öfvertygade om att han verkligen ingenting såg.

Hans adjutant, den rundlemmade, rödskäggige kaptenen med det snälla gossansiktet, tillämpade en annan taktik: han fjäsade för soldaterna på allt sätt, umgicks på kamratfot med dem, bjöd dem på cigarretter.

Vår medresenär, kapten T., iakttog allt detta och bet i sina glesa mustascher. Han var en krigisk officer med ett stort ärr på halsen efter en japansk kula. I våra åsikter stämde vi ej alls öfverens, men icke dess mindre tyckte jag särdeles mycket om honom. Man kände, att detta var en man med mod i bröstet och orubblig fasthet i karaktären. Allt hvad han sade gjorde intryck af uppriktighet och — det viktigaste — sökande . . .

*

På stationerna mötte oss oafbrutet nya, ovanliga taflor. Trälen, som vaknat till insikt om sitt människovärde, firade öfverallt sin fest.

Vi gingo att äta middag på Simas station. I första och andra klassens restaurang sutto järnvägsarbetare med grofva, valkiga händer vid matbordet. De åto middag och drucko brännvin. Alla platser voro upptagna. Arbetarna iakttogo förstulet, med leende ögon, hur vi sågo oss omkring efter lediga stolar.

Jag och den knubbige kaptenen beställde oss hvarsin portion hjärpe vid byffén. Ingen sittplats fanns, vi stodo vid bordet och åto. Plötsligt hörde jag, att

någon tilltalade oss. Midt emot oss på andra sidan bordet stod en gubbe med krokig näsa och grått, knollrigt skägg. Han såg på oss och utbrast med en stor gest:

— Mina herrar! Vill ni inte vara goda och förklara för oss, hvarför hos oss hjärpar flyger bara för herrar officerare och bourgeoisien?... Hvarför kan inte vi, arbetsfolk, äta hjärpar? Jag har arbetat i fyrti år, släpat och slitit i mitt anletes svett och se här — utom valkarna på händerna har jag ingenting förvärfvat. Har ni kanske arbetat mer än jag i lifvet? Men se ni, ni äter hjärpe, och det har jag ingen möjlighet till... Hur kan det komma sig, herrar officerare? Kanske ni vill förklara det för mig?

De andra arbetarna sågo afvaktande på oss och smålogo omärkligt. Vi tego med förläget nedslagna ögon och förtärde i hast våra hjärpportioner.

Gubben gick bort till en fänrik, som stod vid fönstret.

— Vill ni inte vara god och säga mig hvarför ni t. ex. blifvit officer? Era föräldrar hade medel, och de gaf er uppfostran...

Den unge fänriken lyssnade förläget småleende och försökte genom sin min uttrycka, att han fann det lustigt och intressant att iakttaga gubben.

— Och ifall jag haft rika föräldrar, skulle jag kanske vara general nu, — fortsatte gubben. — Jag skulle kanske vara mycket kunnigare än ni. Ni skulle göra ställning för mig... Hvarför är det så, om jag får fråga?... Hur många hudar kan det flås af mig, tycker ni?

— En, — svarade fänriken med öfvertygelse och smålog lätt.

— En? — Gubben funderade. — Ja en!... Men hvarför flår staten af mig en hud, ingenjörerna en andra, handelsman en tredje? Kan man tåla allt det eller inte?

Gubben var till brädden full af något oväntadt,

nytt och ljust, som uppenbarat sig för honom under de sista månaderna. Det var som om ett lefvande vatten hade öfvergjutit hans förtorkade gamla själ, den hade börjat brinna med ungdomlig, flammande låga, och denna låga bröt sig oemotståndligt fram.

— Vill ni inte sitta ner hos oss?

Gubben såg skarpt forskande på fänriken och pekade på ett litet bord vid fönstret.

— Jo hvarför inte? Med nöje!

Vid bordet sutto tre arbetare och en underofficer från vår eschelong.

Fänriken satte sig.

— Så ja! Så skall det vara! — utbrast gubben med barnslig glädje. — Er kan man högakta. Han där är soldat, ni är officer. I tjänsten är han skyldig er disciplin, men här är ni båda människor och därmed jämnt. Och inte gör det nån skada! Där borta hos japanerna sitter soldater och officerare om hvarann och röker ihop — och tänk hvad de klådde er!

Jag och den knubbige kaptenen återvände till vagnen. Han var djupt förbittrad och harmsen.

— Fy tusan såna ordningar! Där sitter de och vräker sig och super i första klassen, och passagerarna ha ingen sittplats. Om nu arbetarna är såna föregångsmänniskor, borde de väl begripa, att här är vi inte officerare, inte bourgeoisie utan helt enkelt resande... Där ser ni själf — sådan är er revolution!

På perrongen stod en gammal darrande gumma. Det snöade. Gumman stödde sig på sin käpp, såg förebrående på oss och sluddrade:

— Hur kommer ni tillbaks!... Att ni inte skäms!... Och så som vi följde er i väg!...

*

Hvad som tilldrog sig i Ryssland visste ingen. Tidningarna innehöllo endast lokalnyheter. Resande från Ryssland, som vi träffade, berättade, att hela Moskva

var öfversålladt af barrikader och att en oafbruten artillerield pågick på gatorna.

I soldatvagnarna i vår eschelong fortfor det hejdlösa supandet. Soldaterna förhöllo sig hotfulla och utmanande, det var riskabelt att lämna sin vagn. Alla befunno sig i en nervöst upphetsad stämning. Tog man sig en mörk natt vid någon station en promenad längs tåget — tvärt slogs dörren till en varmvagn upp med en smäll, och en full soldat stack ut hufvudet.

— Jaså, din krabat? Hvarför har du satt silfverklaffar på axlarna? Kom hit du, skall jag ge dig... du..u... *sukin syn!*... Tvi.i..i!

På stationerna gingo soldaterna rätt in i 1—2-klassens väntsal, slogo sig ner vid borden, drucko brännvin vid byffén. Försäljning af brännvin till manskapet var så vidt jag vet förbjudet, men kyparna serverade soldaterna med brådskande beredvillighet hur mycket brännvin de behagade. Annars slöt det illa: soldaterna stormade byffén och slogo sönder allt hvad där fanns. Vi passerade en hel rad stationer, där ingenting längre fanns att få: byfféerna voro plundrade, alla möbler sönderslagna, genom de krossade fönsterrutorna hven den sibiriska vinden.

Officerarna smögo sig tyst förbi de vid borden sittande soldaterna, tömde skyndsamt ett glas brännvin vid byffén och försvunno. Jag var själf vittne till hur en drucken korpral, som satt och vräkte sig vid ett bord, med svordomar öfveröste stationens kommendant, som stod några steg ifrån honom. Kommendanten såg åt sidan och låtsades inte höra.

— Hvad kikar du bort för du? Hör du där... välborenhet!... Det är till dig jag talar!

Och han ryckte officern i rockärmen.

Ohyggliga saker berättades. Någonstädes i närheten af Krasnojarsk hade en soldat knuffat en officer för bröstet, officern hade kvitterat med en örfil. Flere soldater rusade på officern, han flydde inåt skogen, soldaterna efter honom. Om en halftimme kommo

de tillbaka med blodiga bajonetter. Officern kom ej tillbaka.

På den stora hundramila sibiriska stråkvägen framvälte långsamt en väldig, rusig och anarkiskt tygellös människoflod. Denna flod, full af blind och vild förstörelselusta, drog fram mellan stränderna af en liksom helt och hållet annan värld. Inom denna andra värld fanns också förstörelselusta, men öfver den härskade en strålande idé, den stred för stora mål. Där visste man klart mot hvem man kämpade, där fanns hjältemodig hänförelse för saken.

Dessa båda element voro djupt främmande för hvarandra; det fanns ingen förståelse mellan dem. Soldaterna lefde i ett stadigvarande tillstånd af bottenlös ilska, och för denna ilska voro alla lika. De misshandlade officerarna — de misshandlade också järnvägsmännen; de förstörde byggnader tillhöriga kronan — de förgrepo sig också på en skara demonstranter, som med välvilliga rop hälsade trupperna.

En soldat berättade mig med ett godmodigt leende, att de vid Irkutsk krossat hufvudet på en stationsskrifvare.

— För hvad då?

— Jag vet inte... bara för ro skull... Allihop gick på och slogs.

Dessa hemvändande trupper kunde ge en ett begrepp om hvad verklig anarki är. Det var ett allas krig mot alla och den enes mot den andres. Soldaterna brunno af begär att få komma hem, och på stationerna utkämpades vilda strider om lokomotiven och om rätten att få fara först. På en station upphunno vi en eschelong; den hade endast ett lokomotiv, och det gick långsamt för den. Vi hade två. Soldaterna i den där eschelongen kopplade af vårt ena lokomotiv för sin räkning. Våra soldater blefvo det varse och skyndade till försvar. De våra voro flere, de återeröfrade lokomotivet, och under hurrarop ångade vi af först.

Vid en stor station steg en gendarm in i kupén till chefen.

— Ers högvälborenhet! Soldater i er eschelong ha slagit ihjäl en järnvägstjänsteman.

— De kommer att rifva ner hela er station på köpet, — skrek öfversten ond och upprörd. — Er station förstör de och er alla slå de ihjäl, om ni håller oss kvar här längre . . . Låt oss genast fortsätta, genast!

Och vårt tåg blef verkligen afskickadt i förtid, under de andra eschelongernas harmsna protester.

Och soldaterna söpo, söpo. De ramlade af tågen och fröso ihjäl i skogen; de hoppade upp på vagnar som satts i gång, föllo af och krossades under hjulen.

En afton infann sig hos chefen ordningsmannen i vagnen n:r 4 och rapporterade, att en soldat hos dem starkt berusat sig, bråkade och kastat ut järnkaminen ur vagnen.

— Ni är tjugo nyktra människor därinne, — röt öfversten. — Kunde ni inte hindra honom? Hvarför band ni honom inte? Skall jag själf, gamle man, gå och binda honom? . . . Åk nu i er kalla vagn, det är ert eget fel.

Vid nästa station kom den druckne soldaten inrusande i vår kupé — blodig, barfota, naken till midjan och gråtande.

— Ers högvälborenhet! De ha slagit mig därinne, snart slå de ihjäl mig!

Kaptenen placerade honom i nästa kupé, som var besatt af soldater.

— Sof ruset af dig här! I morgon skall jag undersöka saken.

Soldaterna i kupén blefvo föga belåtna med den oväntade gästen. De stodo i korridoren och talade högt, så att öfversten och kaptenen skulle höra det:

— Hvad är det här för slag? Kanske vi skall vänta, tills han kastar oss allihop ur kupén, liksom han gjorde med kaminen?

— Man borde kasta ut honom själf ... Han kunde gärna frysa ihjäl, det fyllsvinet.

Inne i kupén yttrade två soldater i docerande ton till den druckne:

— Tänk lite på hur du bär dig åt! Hemma har du hustru och barn som väntar, och du super på det här sättet!

— Du kunde tacka Gud, om du aldrig söp mer än jag, — svarade den druckne. — Hit med hand!... Om du aldrig söp mer än jag ... Hit med hand, säger jag dig!

— Nå där har du!

— Så ja ... Bed till Gud, säger jag, att du aldrig måtte supa mer än jag ... *sukin syn!* ... Jag är inte sån jag, att jag önskar fördärf öfver andra mänskor.

— Skrik inte!

— Jag skriker så mycket jag ill, det har jag rättighet till. Jag har slagits med japanerna, jag har blitt sårad fem gånger.

— Det är bra, det är bra — skrik inte! Ha kanske inte vi också slagits med dem?

Den druckne fortfor länge att väsnas i kupén.

— Jag är inte rädd för något, hvarken för eld eller vatten! — vrålade han, och det låg hot i stämman och något slags vild, ur mörka djup frambrytande förtviflan. — Jag är inte rädd för något, vänta bara skall ni få se på! Det som var i Vladivostok — det skall bli i hela Sibirien, i hela Ryssland ... Vi skall sätta eld på hela Ryssland!

Morgonen därpå, då soldaten sofvit ruset af sig, fördes han tillbaka till varmvagnen. Men han söp sig genast full igen. Efter middagen kom vagnens ordningsman och anmälde, att denne samme soldat, medan tåget varit i full gång, öppnat vagnsdörren och kastat sig hufvudstupa ut. Det var 32 graders köld; om han ej slagit ihjäl sig, skulle han frysa ihjäl.

Ordningsmannen hade ett besynnerligt uttryck i ögonen, då han aflade denna rapport, och han und-

vek att se på den han talade till. En och samma tanke kom för oss alla: soldaten hade inte själf hoppat af, utan kamraterna hade kastat ut honom, trötta på hans bråk.

Ett människolif aktades här ej förmer än en rutten potatis.

*

Tio verst från Krasnojarsk varseblefvo vi vid en station några militärtåg, som företedde en ovanlig anblick. Där voro inga druckna, öfverallt patrullerade beväpnade vakter. På vagnarnas plattformer stucko laddade kulsprutor upp sina smala pipor och liksom bidade stumma. Det var det från Mandsjuriet kommande krasnojarska regementet, som samlade sig vid stationen. Man väntade på de återstående eschelongerna, hvarefter hela regementet skulle sätta sig i marsch mot det upproriska Krasnojarsk.

Vi anlände till Krasnojarsk. Platsens garnison demonstrerade jämte folket på gatorna med röda flaggor. Den nye revolutionäre guvernören, fänriken Kusmin, for omkring i staden eskorterad af två kosacker. Det förrättades just dumaval efter de nya principerna. På stationen, utplundrad af reservmatroser, såldes nummer af den socialdemokratiska tidningen »Krasnojarskarbetaren», tryckt på guvernementstryckeriet. Ännu höll frihetsruset i sig, men tunga, svarta moln hopade sig redan vid horisonten. Alla visste, att regeringstrupper voro i antågande mot staden.

Här fingo vi för första gången höra talas om det undertryckta upproret i Moskva, om de nedskjutna kvarteren, om militärgarnisonen som höll Moskva besatt.

*

Den strejkande telegrafen började åter fungera. Från Obs station afsände vi telegram hem om vår snara ankomst.

Julafton kom. I eschelongen söps det som vanligt. På stationerna slogo soldaterna ihjäl stationsinspektorer och lokomotivförare, telefonerade själfva om att banan skulle hållas klar. Vi fröso ohyggligt i vår pulmansvagn. Natten till julafton, då det var 38 grader kallt, hade eldarpojken somnat, vattnet i värmerören hade frusit och rören sprungit sönder. Någon annan vagn stod ej att få.

Den knubbige kaptenen, eschelongchefens adjutant, såg tankfull ut och suckade.

— I morgon kommer soldaterna att slå ihjäl vår öfverste! Det har några underofficerare talat om för mig i dag. Men så är verkligen också deras belägenhet fatal! Öfversten har fått pengar åt soldaterna bara för järnvägsresan, det återstående få de ta ut hos ortens militärbefälhafvare. Men från stationen till militärbefälhafvarn är det tvåhundra verst. De säger också: »Hvad för slag, skall vi gå tvåhundra verst till fots i sån köld? Skall vi lefva på snö eller hvad?» ... Men så är nu en gång förordningen. Jag förklarar för dem, att öfversten inte rår för det — hvarifrån skall han ta pengar, när det inte utbetalats några till honom? »Det begriper vi, men i alla fall skall vi slå ihjäl honom ... Hvad är detta för ordningar?» ... Säg, hvad skall man ta sig till med dem? — Kaptenen blef tankfull. — Mig rör de inte, mig tycker de om.

Vår kamrat, kapten T., lyfte hastigt på hufvudet och såg den knubbige kaptenen stadigt i ögonen.

— Förlåt! — inföll han i skarp, eftertrycklig ton. — Ni har väl reda på officerns skyldigheter? Om de lyfter ett finger mot öfversten, är vi som officerare skyldiga att försvara vår kamrat.

— Ja visst, ja visst, naturligtvis, — medgaf den knubbige skyndsamt, och han tillfogade lugnande: — De kommer inte att misshandla honom, bara okväda.

Men under samtalets lopp blef han oupphörligt förströdd och satt tyst långa stunder. I ett obevakadt ögonblick råkade han förråda sina hemliga tankar:

— Och jag som telegraferade till min hustru, att jag kommer! I morgon blir jag kanske ihjälslagen . . .

Nästa morgon i dagbräckningen samlade han ihop sina effekter, och kalfaktorn bar dem ur vagnen.

— Hvart tar ni vägen?

— Omöjligt att sofva här, mina herrar, i sån kyla! Jag flyttar öfver till soldaterna i varmvagnen.

Men det var tydligt, att herr kaptenen drog sig ur det obehagliga spelet.

Lyckligtvis kom det ej till några våldsamheter. Soldaterna rörde inte öfversten. Inom kort fingo vi en ny vagn, och kaptenen återkom till oss.

Vårt tåg var trettiåtta vagnar långt. Det gick nu nästan tomt; i hvar varmvagn åkte ej mer än fem, sex soldater. Man ville afkoppla femton vagnar, men åter vägrade soldaterna att lämna sina platser. Förgäfves försökte man öfvertala dem. De nästan tomma vagnarna fingo tillryggalägga tusentals verst. Och därborta bakom oss behöfdes de för andra soldater.

Från Kainsk susade vi i väg i svindlande fart nästan utan ett uppehåll på hela natten. På morgonen voro vi redan i Omsk. Den knubbige kaptenen gnuggade själfbelåtet händerna.

— Tacka mig, mina herrar! Det är jag som skaffat en så bra maskinist. Titta så det går!

På morgonen erforo vi, att vår kapten ej alls haft något med saken att skaffa. Kvällen förut hade tre starkt berusade soldater trängt sig upp på lokomotivet och tillsagt lokomotivförarn, att han skulle köra det fortaste han kunde, annars skulle de kasta honom af lokomotivet. Efter några stationer började soldaterna frysa och återvände till sin varmvagn. Men då de gingo, förklarade de för lokomotivförarn, att om han saktade farten, skulle de genast komma tillbaka och krossa hans skalle.

Och i alla eschelonger tillgick det på samma sätt. En lokomotivförare tvangs af druckna soldater att ge sig af från stationen utan bromsstång; med säker ut-

sikt att sammanstöta med ett annat tåg måste han köra i ilfart. Och sammanstötningen ägde rum. En rad af varmvagnar krossades, flera tiotal soldater blefvo dödade och lemlästade.

*

Fram i januari anlände vi ändtligen till Tsjeljabinsk. Här först kände man, att det efterlängtade, aflägsna Ryssland, som man tyckt sig aldrig skola nå, var helt nära en.

Därifrån foro vi med posttåg. Men tåget gick inte fortare än ett godståg. Framför oss hade vi en militäreschelong, och soldaterna vakade noga öfver att vi inte skulle komma i förväg. Vid hvar station var det gräl och oväsen. Stationspersonalen framhöll för soldaterna, att posttåget på intet vis hindrade dem. Men soldaterna ville ej ta reson.

— Alla skall gå lika fort! Rättvisa skall det vara!

De lade järnvägsskenor framför vårt tåg, kopplade af lokomotivet, äntrade upp till lokomotivföraren och hotade att kasta honom i ugnen, om han satte tåget i gång. Eschelongens officerare skrattade och uppmuntrade i hemlighet sina soldater. Gruffet drog ut en halftimme, en timme. Till sist satte sig deras tåg i gång först under soldaternas triumferande hurrarop. Vid nästa station upprepades detsamma.

Från banans militärchef kom ett telegram med sträng order, att posttåget skulle gå med föreskrifven fart. Men telegrammet medförde naturligtvis ingen ändring. Ända till Samara följde vi efter eschelongen, och först i Samara förde man den oförmärkt in på ett sidospår, dess officerare arresterades, och banan gjordes klar för posttåget.

*

Vi passerade öfver Volga och voro nu inne i det egentliga Ryssland.

Strejken var slut. Tågförbindelserna voro öfverallt återställda. Järnvägstjänstemän och telegrafister sågo dystra och betänksamma ut.

Frihetsfesten var slut. Bakruset började inställa sig. Blodig hämnd var i annalkande.

